New York Times bestseller

DAVID BROOKS

Al doilea munte

În căutarea sensului vieții

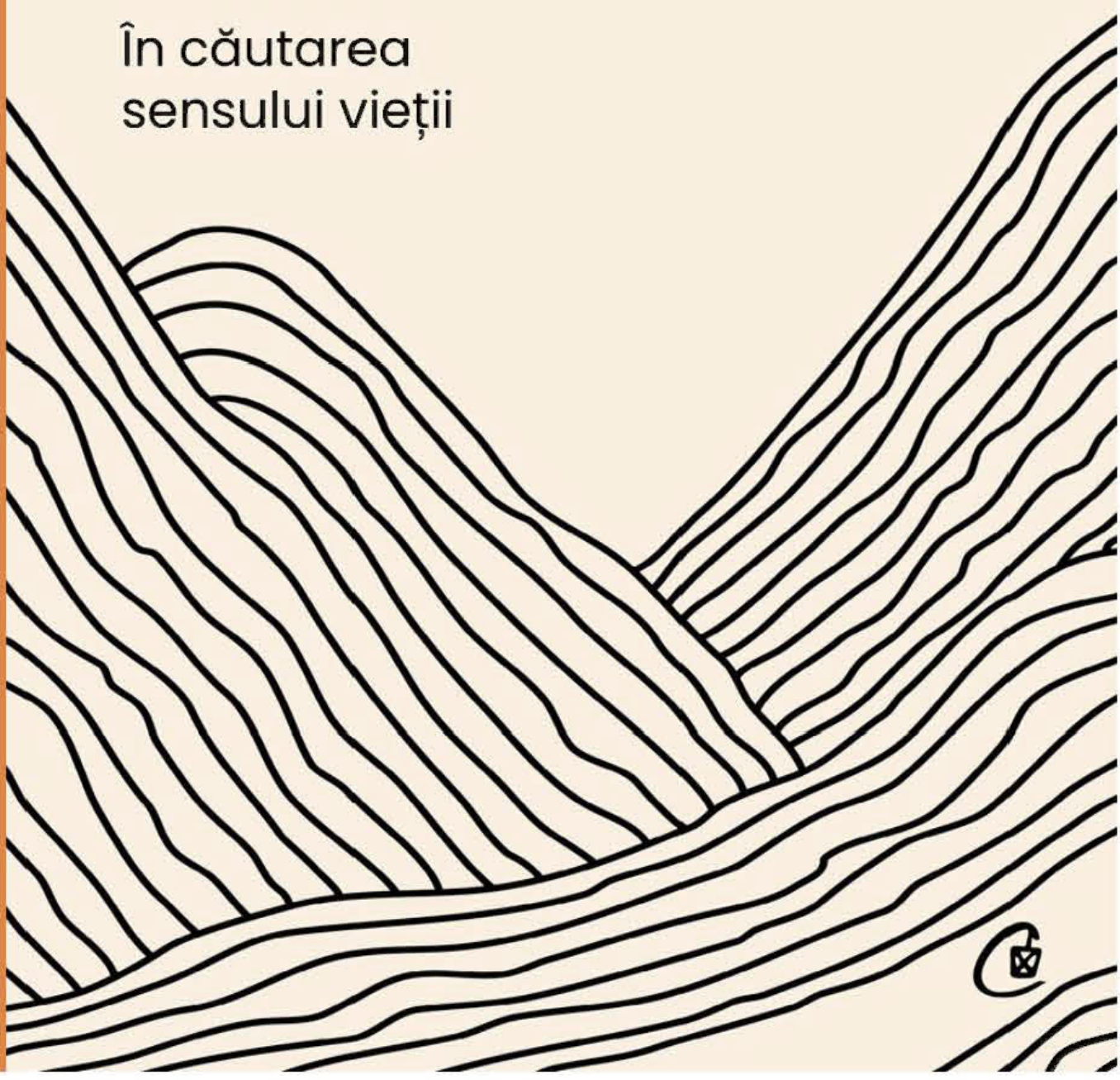

DAVID BROOKS (n. 11 august 1961) este un scriitor și jurnalist american de origine canadiană, licențiat în istorie la University of Chicago. Și-a început cariera scriind reportaje despre poliție pentru City News Bureau din Chicago, apoi cronici de film și editoriale în *The Washington Times*. În prezent, predă la Yale University, este editorialist la *The New York Times* și are apariții regulate la emisiunile *PBS NewsHour* și *Meet the Press*. Printre cărțile publicate se numără *The Road to Character*; *The Social Animal: The Hidden Sources of Love, Character, and Achievement*; *Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There* și *On Paradise Drive: How We Live Now (and Always Have) in the Future Tense*.

ALINA IACOB a absolvit secția de Literatură Universală și Comparată – Limba și Literatura Rusă a Facultății de Litere din București, apoi masteratul de Studii Culturale Slave. Este pasionată de literatură și cinematografie, iar din 2020 traduce pentru Curtea Veche Publishing.

Traducere din engleză de
ALINA IACOB

DAVID BROOKS

Al doilea munte

În căutarea sensului vieții

Traducere din engleză de
ALINA IACOB

CURTEA VECHE

Al doilea munte

Lui Anne,

care mi-a adus o fericire nemărginită

INTRODUCERE

Mi se întâmplă din când în când să întâlnesc câte o persoană care iradiază bucurie. Acești oameni par să strălucească cu o lumină interioară. Sunt buni, liniștiți, încântați de micile plăceri ale vieții și recunoscători pentru cele mari. Nu sunt perfecți. Și ei devin extenuați și stresați. Fac erori de judecată. Dar trăiesc pentru alții, nu pentru ei înșiși. Au angajamente de neclintit față de familie, față de o cauză, o comunitate sau o credință. Știu de ce au fost aduși pe această lume și satisfacția lor derivă din faptul că-și împlinesc chemarea. Viața nu-i ușoară pentru ei. Au luat asupra lor greutățile altora. Dar afișează mereu un aer de serenitate, o hotărâre tihnită. Își manifestă interesul față de persoana ta, te fac să te simți prețuit și acceptat, participă cu încântare la binele tău.

Când întâlnești astfel de oameni, îți dai seama că fericirea nu-i doar un sentiment, ci că poate fi o perspectivă asupra vieții. Cu toții trecem prin momente temporare de euforie după o victorie oarecare. Există însă și un soi de bucurie permanentă, ce îi animă pe oamenii care nu sunt obsedați de propria persoană, care s-au dăruit altora.

În mintea mea, viața acestor oameni se conturează adesea sub forma a doi munți.

Au terminat școala, și-au început cariera ori și-au întemeiat o familie și au identificat exact muntele pe

care credeau că-l au de urcat: voi fi polițist, medic, antreprenor și altele asemenea. Pe primul munte, cu toții au de îndeplinit obiective clare: să-și formeze o identitate, să se separe de părinți, să-și cultive talentele, să-și modeleze o personalitate stabilă și apoi să încerce să-și lase amprenta asupra lumii. Oamenii care escaladează primul munte petrec mult timp gândindu-se la reputația lor. Țin mereu evidența. Cum stau comparativ cu ceilalți? Pe ce poziție mă aflu? Așa cum pune problema psihologul James Hollis, în acest stadiu tendința e să cred că „sunt ce spune lumea că sunt".

Obiectivele primului munte sunt acelea obișnuite, scoase în față de cultura noastră: să ai succes, să ai o reputație bună, să te învârți în cercurile sociale corespunzătoare și să ai parte de bucurii personale. Adică toate lucrurile obișnuite: o casă drăguță, o familie simpatică, vacanțe frumoase, mâncare gustoasă, prieteni buni și așa mai departe.

Apoi se întâmplă ceva.

Unii oameni ajung până în vârful primului munte, simt gustul succesului și îl găsesc… nesatisfăcător. „Asta-i tot?" se întreabă ei. Și simt că sigur există și o călătorie mai profundă în care să pornească.

Alții sunt doborâți de pe primul munte de câte un eșec. Se întâmplă ceva cu cariera lor, cu familia sau cu reputația. Dintr-odată, viața nu mai pare un urcuș lin pe un munte al succesului; începe să aibă o formă diferită și mai dezamăgitoare.

Iar în cazul altora, are loc un eveniment neașteptat, ceva care îi dă complet peste cap: moartea unui copil,

suspiciunea de cancer, lupta cu o dependență – genul de tragedii care alterează profund viața și care nu fac parte din planul original. Oricare ar fi cauza, acești oameni nu se mai află pe munte. Sunt jos de tot, în valea consternării și a suferinței. Și, apropo, asta se poate întâmpla la orice vârstă: de la cinci la optzeci și cinci de ani și chiar mai târziu. Nu-i niciodată prea devreme sau prea târziu să cazi de pe primul munte.

Aceste episoade de suferință au un mod aparte de a scoate la suprafață cele mai profunde părți ale ființei noastre, amintindu-ne că nu suntem oamenii care credeam că suntem. Celor din vale, căzătura le-a smuls vălul de pe ochi. Le-a amintit că persoana lor nu se rezumă doar la părțile pe care le afișau în public. Mai există un înveliș pe care l-au neglijat, un substrat unde trăiesc rănile ascunse și cele mai arzătoare dorințe.

Unii oameni se ofilesc în fața unor asemenea suferințe. Par să devină din ce în ce mai înspăimântați și plini de resentimente. Din cauza fricii, se îndepărtează de profunzimile lor interioare. Viețile lor devin mai mici și mai pustii. Cu toții cunoaștem bătrâni care-și alimentează nemulțumirile eterne. Nu primesc respectul pe care-l merită. Își trăiesc viața ca pe o isterie nesfârșită, în umbra unei nedreptăți care li s-a făcut cu mult timp în urmă.

Pentru alți oameni însă, această vale reprezintă renașterea. Episodul de suferință întrerupe fluxul superficial al vieții de zi cu zi, iar ei reușesc să privească profund înăuntrul lor și-și dau seama că acolo, în adânc, au capacitatea esențială de a le păsa, de a-și transcende sinele și de a se îngriji de alții. În momentul

în care nutresc această dorință, sunt pregătiți să devină persoane complete. Încep să vadă cu ochi noi lucruri familiare. Sunt, în sfârșit, capabili să-și iubească aproapele ca pe ei înșiși – și nu privesc această idee ca pe un slogan, ci ca pe o realitate practică. Viața le este definită de modul în care au reacționat în cele mai grele momente.

Oamenii pe care suferința îi ajută să devină mai buni trec apoi în stadiul al doilea, al micilor revolte. Mai întâi, se revoltă împotriva propriului ego. Când erau pe primul munte, egoul lor avea o oarecare perspectivă asupra lucrurilor spre care țintea – popularitate, plăcere și succes. Dar jos, în vale, își pierd interesul pentru idealul dictat de ego. Desigur, chiar și după aceea vor mai simți dorințe egoiste și câteodată le vor da curs. Dar, în general, înțeleg că dorințele egoului nu vor putea niciodată să satisfacă zonele mult mai profunde pe care le-au descoperit în ei înșiși. Își dau seama, așa cum explică Henri Nouwen, că sunt mai presus decât idealurile dictate de ego.

În al doilea rând, se revoltă împotriva culturii mainstream. Toată viața au făcut cursuri de economie și au trăit într-o cultură care proclamă că oamenii trebuie să-și urmărească interesul – bani, putere, faimă. Și, dintr-odată, nu îi mai preocupă lucrurile pe care alții îi îndeamnă să și le dorească. Încep să-și dorească lucruri care merită într-adevăr. Dorințele lor devin superioare.

Lumea le spune să fie buni consumatori, însă acești oameni își doresc ca ei înșiși să fie cei consumați – consumați de o cauză morală. Lumea le spune că trebuie să-și dorească independență, dar ei își doresc

interdependență – să fie prinși într-o rețea de relații afectuoase. Lumea le spune să-și dorească libertate individuală, dar ei își doresc intimitate, responsabilitate și devotament. Lumea le cere să urce o scară în căutarea succesului, dar ei își doresc ca existența lor să aducă folos altora. Revistele de pe rafturile magazinelor vor să-i facă să se întrebe „Ce pot face ca să fiu fericit?“, dar ei țintesc spre ceva mai înalt decât fericirea individuală.

Oamenii care au devenit mai buni prin suferință sunt suficient de curajoși cât să lase complet în urmă părți ale fostului sine. Jos, în vale, motivațiile lor s-au schimbat. Au trecut de la a fi centrați asupra propriei persoane la a fi centrați asupra celorlalți.

În acest punct, oamenii își dau seama: „A, acel munte pe care mă aflam nu era de fapt muntele meu. Mai există unul, mai mare, și acela e de fapt muntele meu.“

Al doilea munte nu e opusul primului. Să pornești în ascensiunea celui de-al doilea munte nu înseamnă să-l respingi pe primul. Înseamnă să călătorești mai departe de el. E o fază a vieții mai generoasă, mai satisfăcătoare.

Unii oameni își schimbă viața în mod radical când ajung la al doilea munte. Renunță la cabinetul de avocatură și se mută în Tibet. Renunță la slujba de consultant și devin profesori în școli pentru copiii din medii defavorizate. Alții rămân în domeniile în care activau până atunci, dar încep să-și petreacă timpul diferit.

Am o prietenă care și-a dezvoltat o afacere de succes în Central Valley, California. Deține în continuare afacerea, dar își petrece majoritatea timpului construind

grădinițe și centre medicale pentru oamenii care lucrează în compania ei. Se află acum pe al doilea munte.

Alții rămân pe aceleași posturi și în aceleași căsnicii, dar se schimbă. Nu se mai concentrează asupra propriei persoane, ci asupra unei chemări. Dacă sunt directorii unei instituții de învățământ, bucuria lor e să-i vadă pe ceilalți profesori strălucind. Dacă lucrează în companii, nu se mai consideră manageri, ci mentori; energia lor se îndreaptă spre a-i ajuta pe ceilalți să devină mai buni. Vor ca organizațiile lor să fie structuri solide, în care oamenii să-și găsească un rost, și nu locuri fără substanță, unde angajații vin doar ca să obțină un salariu.

În cartea *Practical Wisdom*, psihologul Barry Schwartz și analistul politic Kenneth Sharpe spun povestea unui îngrijitor dintr-un spital, un bărbat pe nume Luke. În spital era internat un tânăr care fusese bătut și nu-și mai revenea din comă. De șase luni, tatăl lui venea zilnic și-i stătea tăcut de pază la capul patului. Într-o zi, Luke a intrat și a făcut curat în camera tânărului. Tatăl nu era de față – ieșise la o țigară. Ceva mai târziu în aceeași zi, îngrijitorul s-a întâlnit pe hol cu tatăl băiatului. Acesta a început să se răstească, acuzându-l că nu curățase camera fiului său.

Dacă te afli încă pe primul munte, crezi că treaba ta e să faci curat în camere și atât. „Ba am făcut curat“, te-ai răsti înapoi. „Doar că erați afară și fumați.“ Dar dacă ești pe al doilea munte, îți vezi treaba ca pe un serviciu adus pacienților și familiilor. Treaba ta e să le împlinești

nevoile într-o perioadă de criză. O astfel de atitudine te face să te gândești: „Acest om are nevoie de alinare. Fă din nou curat în cameră."

Tocmai asta a făcut și Luke. Așa cum a relatat mai târziu într-un interviu: „Am făcut curat astfel încât bărbatul să mă vadă. [...] Pot să înțeleg cum se simțea. Fiul lui era acolo de șase luni. Era frustrat din cauza asta, așa că am făcut iar curat. Dar nu m-am supărat pe el. Cred că pur și simplu îl înțelegeam."[1]

Să ne gândim, de pildă, la Abraham Lincoln. Tânăr fiind, setea lui pentru faimă și putere era atât de puternică, încât el însuși se speria de intensitatea acestui sentiment. Dar protecția Uniunii era un țel atât de important, încât propriul sine nu mai conta. Și-a lăsat deoparte reputația și a pornit pe al doilea munte.

Într-o zi din noiembrie 1861, i-a făcut o vizită generalului George McClellan, sperând că va pune presiune în persoană asupra lui și-l va convinge să lupte mai agresiv împotriva Confederației. Când a ajuns acolo, McClellan nu era acasă, așa că Lincoln i-a spus majordomului că va aștepta în salon, împreună cu secretarul de stat William Seward și cu încă un însoțitor, John Hay. O oră mai târziu, generalul a intrat în casă și a trecut pe lângă încăperea unde aștepta președintele. Lincoln a așteptat încă o jumătate de oră. Majordomul a intrat apoi să-i comunice că generalul a decis să se retragă în seara aceea și că-l va primi cu altă ocazie. McClellan juca jocuri de putere cu Lincoln.

Hay s-a revoltat. Cine avea tupeul să-l trateze pe președintele Statelor Unite cu asemenea lipsă de respect? Lincoln, pe de altă parte, a rămas netulburat.

„De data asta“, le-a spus lui Seward și lui Hay, „ar fi mai bine să nu ne poticnim în etichetă și demnitate personală“. Situația nu era despre el. Nu mândria lui era miza de data asta. Era pregătit să aștepte la nesfârșit dacă găsea un general dispus să lupte pentru Uniune. În acest punct, Lincoln lăsase la o parte propria persoană. Această cauză era în centrul vieții lui. Scopul suprem se afla în exterior, nu în interiorul lui.

Acesta e modul fundamental prin care verifici dacă te afli pe primul sau pe al doilea munte. Care-i scopul tău suprem? E orientat către sine sau către ceva exterior?

Dacă primul munte vizează dezvoltarea egoului și definirea sinelui, cel de-al doilea e despre depășire, despre debarasarea de ego și de sine. Dacă primul munte e despre acumulare, al doilea munte este despre contribuție. Dacă primul munte e elitist – te miști în sus –, al doilea munte e egalitarist – te poziționezi alături de cei aflați în nevoie și înaintezi cot la cot cu ei.

Nu urci pe ambii munți la fel. Primul se cucerește. Identifici vârful și te lupți din răsputeri să ajungi acolo. Al doilea e cel care te cucerește pe tine. Te predai unei chemări și faci tot ce-i necesar ca să-i răspunzi, să soluționezi problemele sau nedreptățile pe care le ai în față. Pe primul munte tinzi să fii ambițios, strategic și independent. Pe al doilea munte tinzi să stabilești relații, să cultivi apropierea și perseverența.

Am ajuns să recunosc oamenii care se află pe primul sau pe al doilea munte. Cei de pe primul munte sunt adesea veseli, interesanți și e distractiv să fii în preajma lor. Au slujbe impresionante și cunosc o varietate surprinzătoare de restaurante grozave. Cei de pe al

doilea munte n-au nimic împotriva plăcerilor lumești. Se bucură să se afle la un pahar de vin sau pe o plajă frumoasă. (Nu-i nimic mai groaznic decât oamenii care sunt atât de spirituali, încât nu mai iubesc lumea.) Dar au depășit aceste plăceri în căutarea unor bucurii de natură morală, un sentiment pe care-l cultivă în folosul unui bine fundamental. Dacă trebuie să aleagă, aleg fericirea.

Zilele lor sunt adesea extenuante, pentru că și-au oferit ajutorul oamenilor, iar aceștia le umplu timpul cu cereri și solicitări. Dar ei trăiesc la o amplitudine mai mare, activând părți mai profunde ale propriei persoane și asumându-și responsabilități mai vaste. Ei au decis, așa cum spunea C.S. Lewis[2], că „încărcătura, greutatea sau povara gloriei aproapelui meu ar trebui să fie pusă zilnic asupra spatelui meu, o încărcătură atât de apăsătoare, încât numai smerenia o poate duce, iar spatele celor prea mândri se va frânge“[3].

Am ajuns să recunosc și organizațiile care se află pe primul sau pe al doilea munte. Se întâmplă să lucrezi la o companie ori să urmezi cursurile unei universități și asta să nu lase nicio amprentă asupra ta. Ai mers acolo pentru un lucru, îl primești, apoi pleci. Organizațiile care se află pe al doilea munte îi ating pe oameni în profunzime și lasă o urmă permanentă. Îți dai seama de fiecare dată atunci când întâlnești pe cineva din Marină, un student la Morehouse, un pianist de la Juilliard sau un om de știință de la NASA. Aceste instituții au un scop colectiv, un set de ritualuri comune, o poveste a originii împărtășită de toți.

Creează relații stabile și cer în schimb devotament complet. Ele fac mai mult decât să educe – ele transformă.

Planul

Primul meu scop cu această carte e să arăt modul în care trec oamenii de pe primul pe al doilea munte, să prezint în detalii complete, pas cu pas, cum arată acea viață mai profundă și mai plină de bucurie. Toată lumea spune că ar trebui să servești unui scop mai mare decât tine, dar nimeni nu-ți arată cum să faci asta.

Al doilea scop e să arăt modul în care societățile pot face tranziția de pe primul pe al doilea munte. În ultimă instanță, această carte e despre înnoire, despre cum lucrurile care au fost segmentate și alienate își pot găsi din nou unitatea. Societatea noastră suferă de o criză a legăturilor, o criză a solidarității. Trăim într-o societate a hiperindividualismului. Există o tensiune constantă între sine și societate, între individ și grup. În ultimii șaizeci de ani, ne-am îndreptat prea tare atenția asupra sinelui. Acum, singura cale e să reechilibrăm balanța, să construim o cultură care orientează oamenii spre stabilirea de relații, spre comunitate și angajament – lucrurile pe care ni le dorim cu ardoare, dar pe care le sabotăm printr-un mod de viață hiperindividualist.

În prima secțiune voi detalia modul în care ajungem să trăim viața pe cel de-al doilea munte. Vom călători pe panta primului munte, alunecând în vale, apoi vom urca cel de-al doilea munte. Această metaforă nu trebuie luată la propriu. Evident, nu există vreo formulă unică pentru toate viețile. (Soția mea, de exemplu, pare

să fi urcat mai întâi al doilea munte. Spre deosebire de majoritatea dintre noi, a fost crescută într-un mediu care punea accentul pe devotamentul moral, nu pe succesul individual.) Folosesc această metaforă a celor doi munți pentru a pune în perspectivă două etosuri diferite după care se pot ghida oamenii – o viață trăită pentru sine și o viață dusă în beneficiul celorlalți. Vreau să arăt cum această primă modalitate, comună în cultura noastră, nu aduce satisfacție. Voi detalia câteva experiențe prin care trec oamenii încercând să ducă o viață mai împlinită și voi împărtăși care sunt adevărurile importante pe care le descoperă. Majoritatea dintre noi devenim mai buni la a ne trăi viața, devenim mai profunzi și mai înțelepți pe măsură ce avansăm și cartea de față încearcă să redea modul în care survine această transformare.

În a doua jumătate a cărții, voi descrie cum trăiesc cei cu mentalitatea celui de-al doilea munte. Oamenii de pe primul munte au vieți foarte mobile, atașate doar superficial. Oamenii de pe al doilea munte sunt profund înrădăcinați și profund devotați. Viața de pe al doilea munte e una a angajamentului. Atunci când vorbesc despre viețile celor de pe al doilea munte, descriu modul în care ei s-au devotat total altora și despre modul înflăcărat în care trăiesc, implicați total. Oamenii aceștia nu-și păstrează portițe. Sunt înrădăcinați. Cei de pe al doilea munte s-au angajat complet în slujba unuia dintre aceste patru lucruri:

O vocație

Un partener și familia

O filosofie sau o credință

O comunitate

Să-ți iei un angajament înseamnă să faci o promisiune fără să aștepți vreo recompensă în schimb. Un angajament înseamnă să te îndrăgostești de ceva și apoi să construiești o structură comportamentală în jurul acelui lucru, pentru perioadele când dragostea va trece prin momente de cumpănă. În această secțiune a cărții voi încerca să descriu modul în care ne luăm angajamente: cum unii sunt chemați de o vocație pe care ajung s-o trăiască; cum aleg cu cine să se căsătorească și cum se dezvoltă în căsnicie; cum au ajuns la o anumită filosofie de viață și cum simt credința; cum sunt cuprinși de dorința de a se pune în slujba comunității și cum lucrează împreună cu alții ca societatea să prospere. Împlinirea vieților noastre depinde de cât de bine alegem și cât de bine trăim cu aceste angajamente care, uneori, se bat cap în cap.

Unii dintre cei pe care-i voi descrie în aceste pagini și-au trăit viețile la un nivel foarte înalt. Realist vorbind, tu și eu nu vom ajunge să trăim cu atât de mult sacrificiu de sine cum au făcut-o ei. Vom da greș pentru că suntem oameni obișnuiți și vom fi în continuare persoanele egoiste care eram înainte, mai mult decât ne place să recunoaștem. E totuși important să ne stabilim un standard înalt. E important să fim inspirați de exemplele altora și să ne amintim că viața trăită într-un devotament profund e posibilă. Când nu vom reuși să facem asta, va fi din cauza propriilor limitări, nu pentru că am avea un ideal inadecvat.

Ce am învățat

Distincția dintre primul și al doilea munte poate părea similară cu distincția virtuților din CV și a celor din panegiric, așa cum am descris-o în cartea mea anterioară, *Drumul spre caracter*[4]. Iar acum trebuie să recunosc că am hotărât să scriu *Al doilea munte* pentru a compensa limitările celeilalte. Într-adevăr, oamenii pe care i-am descris în *Drumul spre caracter* ne pot învăța multe lucruri. Dar o carte se scrie într-o anumită perioadă, când autorul se află într-un anumit punct în călătoria sa. Cei cinci ani care au trecut de la terminarea ultimei cărți au fost cei mai tumultuoși din viața mea. Acei ani – uneori dureroși, alteori plini de bucurii – au fost pentru mine un curs avansat în arta și capcanele vieții. M-au ajutat să înaintez foarte mult pe drumul spre înțelegere.

Când am scris *Drumul spre caracter*, eram încă prins în închisoarea individualismului. Credeam că viața merge cel mai bine când ne asumăm autoritatea individuală, când apucăm cârma și ne conducem singuri corabia vieții. Gândeam caracterul ca pe ceva ce construim, în mare parte, singuri. Îți identifici cea mai mare slăbiciune, apoi, adunându-ți toată voința, îți întărești cele mai slabe puncte.

Acum nu mai cred că formarea caracterului e în cea mai mare parte un obiectiv individual sau că e ceva ce se întâmplă la nivel personal. Nu mai cred că formarea caracterului e ca mersul la sală: îți faci exercițiile și astfel îți dezvolți onestitatea, curajul, integritatea și tăria. Acum sunt de părere că un caracter bun vine ca efect

secundar al dăruirii de sine. Iubești lucrurile care merită iubite. Te dedici unei comunități sau unei cauze, promiți să-i ajuți pe alții, plantezi o junglă densă de atașamente bazate pe iubire, alegi, zi de zi, să îi servești pe ceilalți, pierzându-te pe tine, în timp ce ceilalți aleg, zi de zi, să te servească pe tine, pierzându-se pe ei. Caracterul e un lucru important de avut și sunt multe de învățat pe drumul spre caracter. Există însă un lucru și mai bun: fericirea morală. Iar o astfel de seninătate apare pe măsură ce ajungi mai aproape de a întruchipa iubirea absolută.

În plus, nu mai cred nici că structurile culturale și morale ale societății sunt în regulă și că tot ce trebuie să facem e să ne reparăm pe noi, individual. Pe parcursul ultimilor ani, ca urmare a unor evenimente personale, naționale și globale, m-am radicalizat.

Acum cred că individualismul în floare al culturii noastre este o catastrofă. Accentul pus pe sine – succes individual, împlinire de sine, libertate individuală, realizare de sine – e o catastrofă. Acum cred că, pentru a trăi o viață bună, avem nevoie de o transformare mult mai vastă. Nu-i suficient să lucrezi la propriile slăbiciuni. Întreaga paradigmă culturală are nevoie de o tranziție de la mentalitatea hiperindividualismului către mentalitatea bazată pe relaționare a celui de-al doilea munte.

De ce suntem aici

Într-o oarecare măsură, am scris această carte pentru a-mi aminti mie însumi ce fel de viață vreau să trăiesc. Noi, cei care scriem, ne rezolvăm problemele în public,

chiar dacă ne prefacem că scriem despre altcineva. Cu alte cuvinte, încercăm să-i învățăm pe alții ce avem nevoie noi înșine să învățăm. Primul meu munte a fost unul extrem de norocos. Am atins un succes profesional mult mai mare decât m-aș fi așteptat vreodată. Dar acea ascensiune m-a transformat într-un anumit tip de om: rezervat, invulnerabil și necomunicativ – cel puțin când era vorba despre viața mea personală. Evitam responsabilitatea relațiilor. Eu și fosta mea soție avem un acord: să nu vorbim în public despre căsnicia și despre divorțul nostru. Dar când arunc o privire în urmă la greșelile, eșecurile și păcatele vieții mele, acestea tind să fie eșecuri din absență, eșecuri pentru că n-am reușit să fiu alături de oamenii pe care ar fi trebuit să-i sprijin. Tind să fie păcate ale retragerii: evaziune, dependență de muncă, evitarea conflictelor, neputința de a empatiza și nereușita de a mă exprima deschis. Spre exemplu, am doi prieteni vechi și dragi care locuiesc la patru sute de kilometri de mine, iar aportul lor la prietenia noastră a constat într-o imensă toleranță și deschidere spre iertarea tuturor momentelor când am fost prea ocupat, prea dezorganizat sau prea distant, deși ei aveau nevoie de prezența mea sau pur și simplu și-o doreau. Mă uit la aceste prietenii cu recunoștință amestecată cu rușine, iar acest model – să nu fiu prezent pentru ce iubesc pentru că dau prioritate organizării timpului, nu oamenilor, productivității, nu relațiilor – e un tipar recurent în viața mea.

Prețul păcatelor sunt și mai multe păcate. Greșelile mele s-au îndesit, apoi s-au prăbușit asupra mea în 2013. În acel an, viața m-a aruncat în vale. Realitățile care până atunci mă defineau s-au spulberat. După

douăzeci și șapte de ani, căsătoria mea s-a terminat și, drept consecință a acestui angajament pe care nu l-am putut duce la bun sfârșit, a trebuit să mă mut într-un apartament. Copiii mei treceau pragul spre maturitate și fie plecaseră la facultate, fie se pregăteau s-o facă. Puteam în continuare să ne întâlnim când ieșeam să luăm masa la restaurant sau cu alte ocazii, dar îmi lipseau acele mici intersectări de cincisprezece secunde pe holuri sau în bucătăria de acasă. Mi-am petrecut aproape toată viața de adult ca parte a mișcării conservatoare, dar conservatorismul meu nu mai făcea parte din direcția predominantă a momentului, așa încât m-am trezit că, pe lângă toate celelalte, sunt și neatașat politic și intelectual. Mare parte din viața mea socială se petrecuse în cercurile conservatorilor, iar acele legături s-au destrămat. Mi-am dat seama că aveam multe prietenii superficiale. Puțini oameni aveau încredere în mine și mi se puteau destăinui, pentru că nu afișasem o atitudine care să încurajeze vulnerabilitatea. Eram prea ocupat, mereu pe fugă.

Eram dezrădăcinat, singur, umilit, împrăștiat. Îmi amintesc că am traversat acea perioadă într-o stare care semăna cu o beție permanentă – toate emoțiile mele erau la vedere și toate playlisturile mele erau pline de melodii irlandeze de jale de la Sinéad O'Connor și Snow Patrol. Mă aruncam cu disperare în brațele prietenilor mei, în feluri de care acum mi-e și rușine să-mi amintesc – lucru pe care încerc să nici nu-l fac. Nu eram atașat de nimic, mă întrebam încotro se îndreaptă restul vieții mele, mă confruntam cu probleme de bărbat la douăzeci și patru de ani, cu mintea unuia de cincizeci și doi.

Nereușind să-mi țin un angajament, mi-am petrecut următorii cinci ani gândindu-mă și citind despre cum să-ți păstrezi devotamentul, cum să dai un rost vieții după ce succesul lumesc a eșuat să-ți aducă împlinire. Această carte e rezultatul acelei căutări. Scriind-o, am încercat să-mi dau singur un șut în fund, parte a efortului meu continuu de a-mi scrie drumul către o viață mai bună. Kafka spunea că „o carte trebuie să fie toporul pentru marea înghețată din noi“[5]. Trebuie să ne trezească și să ne lovească în moalele capului. Pentru mine, scrierea acestei cărți a împlinit acest scop.

Sper, de asemenea, că am scris-o și pentru tine. Când vine vorba despre munca scriitorilor, îmi place să aplic observația lui D.T. Niles: suntem cerșetori care încearcă să arate altor cerșetori unde am găsit pâine. E suficient să parcurgi numai câteva pagini din această carte pentru a vedea că citez mulți oameni mai înțelepți decât mine. *Mulți* oameni. Nu am nicio remușcare în privința asta. M-am gândit de multe ori pe măsură ce scriam că poate nu sunt de fapt scriitor. Sunt profesor sau om de legătură. Iau programa care conține cunoștințele altor oameni și o dau mai departe.

În ultimul rând, scriu ca răspuns la momentul istoric actual. În ultimele șase decenii, venerarea sinelui a fost o preocupare centrală a culturii noastre – modelarea sinelui, investirea în sine, exprimarea sinelui. Capitalismul, meritocrația și viața socială modernă au normalizat egoismul. Au făcut să pară că singurele motivații omenești reale sunt cele care vizează interesul personal – dorința de avere, statut și putere. În mod tacit, au răspândit ideea că dăruirea, compasiunea și iubirea sunt doar cireașa de pe tortul societății.

Atunci când o societate se construiește în jurul preocupării de sine, membrii ei ajung separați unul de celălalt, divizați și alienați. Asta ni s-a întâmplat și nouă. Întreaga noastră societate e jos, în vale. Decăderea pe care o identificăm în politică e cauzată de decăderea valorilor noastre culturale și morale – decăderea modului în care relaționăm unii cu alții, a felului în care avem impresia că suntem separabili, a valorilor individualiste care au devenit apa în care ne scăldăm. Cultura primului munte s-a dovedit insuficientă, așa cum se întâmplă mereu.

Societatea noastră a ajuns o conspirație împotriva fericirii. A înclinat prea mult balanța spre partea conștiinței care se ocupă de procesul individualizării – rațiunea individuală – și prea puțin spre acea parte care se ocupă de relaționare – inima și sufletul. Am fost martorii unei creșteri șocante în incidența bolilor mintale, a sinuciderii și a neîncrederii. Am devenit prea cognitivi când ar fi trebuit să fim mai emoționali; prea utilitariști când ar fi trebuit să privim lumea printr-o lentilă a moralității; prea individualiști când ar fi trebuit să fim mai orientați spre binele comun.

Așadar, noi, ca oameni și ca societate, trebuie să ne găsim cel de-al doilea munte. Iar asta nu înseamnă să întoarcem spatele lucrurilor pe care le-am obținut pe primul munte: slujbei care ne place, casei frumoase, plăcerilor unei vieți confortabile. Cu toții avem nevoie de câte o încurajare zilnică a egoului de-a lungul vieții. Dar acest lucru cere o reorientare a culturii – o reorientare a valorilor și a filosofiei, o renegociere a structurii puterii în societatea noastră. Trebuie să

mutăm direcția gândirii noastre dintr-o parte în cealaltă. Trebuie să găsim un etos care pune angajamentul în lumina reflectoarelor.

Vestea bună? Ce oferim societății în monede, ea ne dă înapoi în bancnote. Dacă există un lucru pe care l-am învățat pe parcursul ultimilor cinci ani, acela este că lumea e mult mai fermecată, mai stranie și mai mistică, mult mai interconectată decât orice ne-am fi imaginat atunci când ne aflam pe primul munte.

De cele mai multe ori, țintim prea jos. Încercăm să avansăm purtând pantofi care ne strâng. Ne petrecem zilele vânând o brumă de aprobare sau un mic succes în carieră. Dar există un mod de a trăi care aduce mult mai multă fericire, un mod care nu-i doar puțin mai bun decât cum trăim acum; e cu un salt cuantic mai bun. E ca și cum ne-am întrece cu toții să ajungem puțin mai aproape de o sursă de lumină artificială. Dacă ne-am ridica și am trăi diferit, ne-am bucura de lumina adevărată a soarelui.

Atunci când întâlnesc oameni care-și trăiesc viața ancorați în angajamente profunde, asta e ceea ce mă uimește: faptul că fericirea e reală.

Fericirea

Înainte să încep să descriu călătoria de-a lungul celor doi munți, vreau să fac o pauză și să atrag atenția asupra ultimei idei menționate – că fericirea este reală. Discursul public se încurcă în definiția conceptului de

viață bună. Adesea, spunem că o viață bună e una plină de bucurii. Trăim, așa cum scrie în fișa postului, în căutarea bucuriei.

Toate formele bucuriei aduc o stare de bine, de euforie, de plutire. Dar cuvântul „bucurie" poate să însemne multe lucruri diferite. Așa că e important să facem distincția dintre fericire și bucurie.

Care e diferența?

Bucuria implică o victorie a sinelui, o expansiune a sinelui. Bucuria apare pe măsură ce ne apropiem de obiectivele noastre, atunci când lucrurile merg așa cum vrem. Ești promovat la locul de muncă. Termini facultatea. Echipa ta preferată câștigă la Super Bowl. Ai parte de o masă delicioasă. Bucuria e adesea legată de câte un succes, de o nouă posibilitate sau de o plăcere senzuală puternică.

Fericirea tinde să implice o anumită transcendere a sinelui. Se întâmplă atunci când bariera corporală, fizică dintre tine și altă persoană e dizolvată și simți o fuziune. Fericirea e atunci când o mamă și bebelușul ei se privesc lung ochi în ochi, când un călător e copleșit de frumusețea pădurilor și simte că e una cu natura, când un grup de prieteni dansează nebunește, în același ritm. Fericirea implică adesea uitarea de sine. Bucuria e scopul pe care-l urmărim pe primul munte. Fericirea e ce se întâmplă când trăim pe al doilea munte.

Putem să ajutăm la crearea bucuriei, dar suntem cuceriți de fericire. Bucuria ne mulțumește, dar fericirea ne transformă. Atunci când trăim fericirea, simțim adesea că avem o perspectivă spre un strat mai profund,

mai adevărat al realității. Un narcisist poate fi bucuros, dar nu va fi niciodată fericit, căci renunțarea la sine e exact ce nu poate face el. Fericirea e ceva de neconceput pentru un narcisist. Aceasta este una dintre problemele care apar atunci când ești blocat pe primul munte: nu poți nici măcar să vezi sau să intuiești ce-ți oferă al doilea munte.

Ce vreau să spun e că bucuria este bună, dar fericirea e și mai bună. La fel cum al doilea munte este o etapă mai îmbelșugată și mai împlinită a vieții, care apare după primul munte, fericirea aduce mai mult belșug și împlinire decât bucuria. Mai mult, în timp ce bucuria tinde să fie nestatornică și trecătoare, fericirea poate să devină o stare fundamentală și de durată. Cu cât vei trăi o viață mai devotată, cu atât fericirea va deveni pentru tine o stare constantă – o stare de spirit pe care o porți cu tine și strălucește atât asupra ta, cât și a celor din jur. Vei deveni o persoană fericită. Astfel că, pe parcursul acestei cărți, ca și pe parcursul vieții, fericirea va fi pentru noi Steaua Nordului, punctul după care ne vom orienta în călătorie. Dacă navigăm spre fericire, vom ajunge în locul potrivit.

Nivelurile fericirii

Cu câțiva ani în urmă, am început să adun fericire. Sau, mai exact, am început să adun povești despre fericire. Am adunat istorisiri ale oamenilor din momentele când viața lor părea să fi atins apogeul, în acele clipe când viața lor părea a fi cu adevărat împlinită, plină de însemnătate și completă.

Când mă uit acum la poveștile adunate, îmi dau seama că există niveluri distincte ale fericirii. În primul rând, există fericirea fizică. Sunt momente, atunci când ești în mijlocul unei activități fizice, adesea în ritm cu alți oameni, când ești cuprins de un anumit flux. În *Anna Karenina* există o scenă în care Levin încearcă să cosească iarba alături de cei care lucrau la moșia sa[6]. La început, e neîndemânatic, dar apoi prinde mișcarea și începe să taie iarba în fâșii drepte, curate. „Cu cât cosea mai mult Levin, cu atât mai des veneau acele clipe de uitare când nu brațele mișcau coasa, ci coasa purta lipit de ea trupul plin de viață, conștient numai de aceasta. […] Mânuirea ritmică și exactă se făcea ca de la sine, pe negândite, ca prin farmec. Erau clipele cele mai fericite."[7]

Acest flux ne face să ne simțim minunat în special când e unul colectiv, ceva ce trăiești împreună cu echipa sau colegii tăi. Fostul meu profesor de istorie, William McNeill, a simțit acest lucru când s-a înrolat în armată, în 1941. În tabăra militară, a învățat să mărșăluiască alături de ceilalți soldați din unitatea lui. A început să aibă o senzație ciudată pe măsură ce mărșăluia: „Cuvintele nu pot descrie emoția produsă de mișcarea la unison prelungită pe care o presupune marșul. În amintirea mea apare ca un sentiment de bine omniprezent; mai exact, o senzație ciudată de extindere a sinelui; un soi de amplificare, ca și cum deveneam mai mare decât viața, mulțumită participării la un ritual colectiv."[8]

Următorul nivel al fericirii este efervescența colectivă, dansul de sărbătoare. În aproape orice cultură, de-a lungul istoriei, momentele de fericire sunt celebrate și

intensificate prin dansul ritmic. Scriu aceste rânduri la o zi după ce am luat parte la nunta unui prieten, un evreu ortodox. După ceremonie, noi, bărbații, am dansat în jurul mirelui în timp ce muzica răsuna. Eram strânși unul lângă celălalt, încercuindu-l pe măsură ce dansam, iar el era în centrul acestei hore, sărind în sus și în jos într-o stare de abandonare totală. O dată la câteva minute, alegea pe unul dintre noi – bunicul lui, prietenul lui, chiar și pe mine – să i se alăture în acel miez fierbinte și să sară de bucurie alături de el, să-și legene brațele și să hohotească de râs.

Scriitoarea Zadie Smith a descris cândva experiența unui club de noapte din Londra anului 1999. Se plimba de colo colo, căutându-și prietenii, întrebându-se unde își lăsase poșeta, când deodată a început să răsune o melodie de la A Tribe Called Quest. În acea clipă, scrie ea:

> Un bărbat subțire ca o scândură, cu ochi gigantici, a traversat marea de oameni și mi-a luat mâna. Îmi tot punea aceeași întrebare din nou și din nou: *Simți asta?* Da, simțeam. Tocurile mele ridicol de înalte mă omorau. Eram îngrozită că aș putea să mor și totuși, în același timp, eram copleșită de bucuria că melodia „Can I Kick It?“ se întâmpla să răsune în exact acest moment al istoriei lumii, iar acum tocmai se transforma în „Smells Like Teen Spirit“. Am apucat mâna acelui bărbat. Mintea mi-a luat-o razna. Am dansat și-am tot dansat. Ne-am abandonat fericirii.[2]

Când vine vorba despre o astfel de fericire, așa cum se întâmplă cu toate tipurile de fericire, închisoarea conștiinței de sine se dărâmă și oamenii se contopesc cu

cei din jurul lor. Astfel de fericire are loc la timpul prezent; oamenii sunt absorbiți de ea și trăiesc în totalitate momentul.

Al treilea nivel e ce am putea numi fericire emoțională. Aceasta este explozia bruscă de fericire pe care o zărim, de exemplu, pe chipul unei mame care-și vede pentru prima oară copilul nou-născut. Dorothy Day a surprins minunat acest lucru: „Dacă aș fi scris cea mai bună carte, sau aș fi compus cea mai fantastică simfonie, aș fi pictat cea mai frumoasă operă sau aș fi sculptat cea mai deosebită sculptură, nu m-aș fi simțit un creator mai exaltat decât m-am simțit atunci când mi-a fost pus pentru prima oară copilul în brațe. [...] Nicio ființă umană nu poate primi sau cuprinde un șuvoi atât de mare de dragoste și fericire cum am simțit după nașterea copilului meu. Cu acest sentiment a venit și nevoia de a venera, de a adora."[10]

Acest tip de fericire e intim și puternic. Pomenesc adesea un moment care a avut loc acum mai bine de zece ani, când am ajuns acasă de la muncă, într-o vară, am parcat mașina pe aleea de lângă casă și i-am văzut pe cei trei copii ai mei, la acea vreme în vârstă de doisprezece, nouă și patru ani, jucându-se cu o sticlă de plastic în curtea casei. O aruncau în aer și apoi alergau prin iarbă ca să o prindă. Hohoteau de râs, cădeau unul peste celălalt și se distrau nemaipomenit. Am rămas acolo, în mașină, și am privit prin parbriz acest minunat tablou al fericirii de familie. Soarele de vară strălucea printre copaci. Dintr-un motiv sau altul, peluza mea arăta perfect. Am simțit un soi de fericire lichidă și recunoștință nemărginită care păreau să

oprească timpul și îmi făceau inima să tresalte. Sunt sigur că toți părinții au simțit la un moment dat ceva asemănător.

Fericirea emoțională poate apărea adesea în faza de început a relațiilor romantice. Cei proaspăt îndrăgostiți se sorb din priviri stând pe pătura de picnic. Sau se poate întâmpla mai târziu. În cuplurile mature, oamenii simt că sunt mai prezenți unul în celălalt decât în ei înșiși. Vei auzi oamenii din căsnicii fericite vorbind astfel: „Atunci când fac dragoste cu ea, dispar."

Scriitorul David Whyte pune punctul pe i:

> Fericirea este punctul de întâlnire între intenționalitatea cea mai hotărâtă și uitarea de sine, este alchimia trupească a ceea ce se află înăuntrul nostru, în comuniune cu ceea ce părea să ne fie exterior, dar acum nu mai e nici una, nici alta, ci devine o frontieră vie, o voce care umple spațiul dintre noi și lume: dans, râsete, afecțiune, atingerea pielii pe piele, cântat în mașină, muzică în bucătărie, prezența liniștită, de neînlocuit și volubilă a unei fiice: frumusețea pur și simplu intoxicantă a lumii, trăită ca o margine între ceea ce credeam că suntem și ceea ce credeam că ne este exterior.[11]

Cel de-al patrulea nivel al fericirii e fericirea spirituală. Câteodată, fericirea nu apare prin mișcare, nici prin iubire, ci printr-un contact neașteptat cu ceea ce pare a fi spirit pur, nemărginit. Fericirea care vine cu senzația că, așa cum pune problema scriitorul Jerry Root, citându-l pe C.S. Lewis, toată realitatea este iconoclastică – lumea e ținută sub vrajă de o forță mistică.

În perioada în care locuia în Praga, într-o zi, poetul Christian Wiman lucra în bucătăria sa, când un șoim a aterizat pe pervaz, la un metru de unde se afla. Pasărea a cercetat copacii de dedesubt și clădirea de peste drum, fără să-și întoarcă încă privirea spre Wiman, care era absolut fascinat. Poetul a strigat-o pe prietena lui, care era în baie, iar ea a ieșit și, picurând apă în jurul ei, s-a așezat lângă el, uitându-se la șoim. „Pune-ți o dorință", i-a șoptit ea. Apoi șoimul a întors capul, fixându-și privirea asupra lui Wiman, iar în acea clipă el a simțit cum ceva face declic înăuntrul său. Mai târziu a scris un poem despre acel moment, care include această strofă:

Timp de o lungă clipă în care încă mă găsesc

m-am rugat și m-am rugat și m-am rugat

pentru nesfârșirea clipei.

Și uite-așa a dispărut.[12]

Acest tip de fericire spirituală implică adesea o racordare mistică. Mama lui Tolstoi a murit pe când el era încă mic și, cu ceva timp înainte de înmormântare, copilul se afla singur într-o cameră cu sicriul. S-a suit pe un scaun ca s-o vadă și a avut o senzație neașteptată de împăcare. „Cumva, pe măsură ce mă tot uitam, am fost cuprins de o forță irezistibilă, de neînțeles", a scris mai târziu. „Pentru un timp am pierdut total simțul existenței și am fost cuprins de un vag sentiment de fericire, care, deși era măreț și îmbătător, era totodată trist."[13] Apoi un bărbat a pășit în cameră și Tolstoi și-a dat seama că ar putea părea insensibil dacă afișa un aer de fericire într-un astfel de moment, așa că, de dragul

convențiilor sociale, s-a prefăcut că izbucnește în plâns. „Conștiința egoistă a anulat complet orice element de sinceritate în suferința mea."

Urcăm acum către stadii din ce în ce mai înalte ale fericirii. Al cincilea nivel este fericirea transcendentă, sentimentul de a fi una cu natura, cu universul sau cu Dumnezeu. În *Backpacking with the Saints*, Belden Lane descrie experiența drumeției în felul următor:

> De fiecare dată când mă avânt în sălbăticie, corpul meu și mediul înconjurător intră unul în altul, după un tipar intim de interschimbare. Înaintez prin apă și inhalez aerul impregnat cu mirosul de caprifoi. Sunt înfășurat în pânze de păianjen și străpuns de ghimpii de măceș. Înghit țânțarii atrași de transpirația mea și simt pietrele de pe drum prin tălpile bocancilor. Nu e întotdeauna clar unde mă „sfârșesc" eu și unde „începe" tot restul. Ce pare că sunt „eu" nu se oprește întotdeauna la bariera fixă a pielii mele.[14]

Astfel de momente transcendente durează numai câteva minute, dar schimbă cursul unei întregi vieți. Oamenii intuiesc că, de fapt, sunt față în față cu realitatea ascunsă a lucrurilor și apoi nu se mai pot întoarce la umbrele de pe pereții peșterii, mulțumindu-se numai cu atât. Ralph Waldo Emerson a construit un sistem filosofic pornind de la aceste momente de transcendență. „Stând cu picioarele direct pe pământ – cu capul plutind în aerul degajat și înălțat în spațiul infinit –, tot egoismul răuvoitor dispare. Devin globul ocular transparent; sunt nimic; văd totul; curenții Ființei Universale circulă prin mine."

Acest fel de fericire este savuros, chiar dacă dureros și arzător. Încercăm pentru numai o clipă sentimentul eternului, iar apoi fericirea înseamnă să tânjim după acel gust. Fericirea, așa cum spune C.S. Lewis, nu este satisfacerea dorinței, ci dorința însăși. Sfântul Augustin simțea iubirea lui Dumnezeu ca pe o foame savuroasă și înflăcărată: „M-ai chemat, m-ai strigat și ai sfâșiat cu țipătul tău surzenia mea! Ai fulgerat, ai străluminat și ai izgonit orbirea mea! Ai răspândit mireasma ta, ți-am respirat suflarea, iar acum suspin după tine, ți-am simțit gustul, iar acum mi-e sete și mi-e foame de tine! M-ai atins și ai aprins în mine dorința după pacea ta."[15]

Alți oameni, deși nu atât de explicit religioși, au trăit la rândul lor momente în care iubirea pare să se coboare asupra lor, iluminându-i. La vârsta de douăzeci și patru de ani, Jules Evans se afla într-o vacanță la schi, când a căzut de pe o stâncă și s-a prăbușit nouă metri, rupându-și piciorul și coloana. „În timp ce zăceam acolo, m-am simțit înconjurat de iubire și lumină. Sufeream de probleme emoționale de șase ani deja și mă temeam că egoul meu e afectat ireversibil. Dar în acel moment, am știu că sunt bine, că sunt iubit, că există ceva în mine care nu poate fi deteriorat, fie el «suflet», «sine», «conștiință pură» sau cum vreți să-i spuneți."[16]

În 2016, organizația Gallup a făcut un sondaj în rândul americanilor, întrebându-i dacă au avut vreodată o experiență mistică, un moment în care au pătruns dincolo de sine și s-au simțit puși în legătură cu o entitate superioară. Optzeci și patru la sută dintre cei care au răspuns au declarat că au avut o astfel de

experiență cel puțin o dată, chiar dacă 75% au declarat că există un tabu social privind discutarea unor astfel de momente în public.

Fericirea morală

În această secțiune vreau să vorbesc despre cel mai înalt nivel al fericirii, despre cea pe care o numesc fericirea morală. Spun că e cea mai înaltă formă de fericire, pentru că e ceva ce nici scepticii nu pot demola prin explicații. Scepticii ar putea spune că toate celelalte forme de fericire sunt doar substanțe produse de creier, care, printr-o combinație ciudată, au reușit să producă aceste sentimente bizare. Dar fericirea morală are un element suplimentar. Poate deveni permanentă. Unii oameni trăiesc în fericire zi de zi. Acțiunile lor cotidiene sunt consecvente cu angajamentele lor supreme. S-au dăruit pe sine, uniți și din tot sufletul. Sunt pur și simplu recunoscători pentru că și-au găsit locul în lume și pot avea o contribuție. Au acea lumină interioară.

Papa Francisc pare să aibă lumina interioară și, se spune, la fel și Arhiepiscopul Tutu și Paul Farmer. La fel și Geoffrey Canada, cel care a fondat organizația Harlem Children's Zone, și marele violonist Yo-Yo Ma. Odată, s-a întâmplat să fiu așezat lângă Dalai Lama, la un prânz în Washington. Pe parcursul mesei, nu a spus nimic în mod special revelator sau profund, dar din când în când izbucnea în râs, aparent fără niciun motiv. El râdea și, vrând să fiu politicos, râdeam și eu. Râdea el – râdeam și eu. E pur și simplu un om fericit. Exuberanța e starea lui de bază.

Acest fel de fericire morală poate să apară ca o răbufnire a ceea ce sociologii numesc „elevare morală“. Spre exemplu, un cercetător care lucra pentru psihologul Jonathan Haidt i-a luat un interviu unei femei care făcea voluntariat la Salvation Army, împreună cu câțiva oameni de la biserica ei. Unul dintre ceilalți voluntari se oferise să îi ducă acasă pe câțiva dintre ei. Ninsese abundent în acea dimineață. Trecând printr-un cartier rezidențial, au văzut o femeie în vârstă care stătea pe aleea din fața casei ținând o lopată în mâini. La următoarea intersecție, cineva de pe bancheta din spate a cerut să fie lăsat acolo. I-au făcut loc să coboare din mașină, gândindu-se că e probabil aproape de casă.

Dar, în loc să intre în vreo locuință din apropiere, s-a întors la acea femeie, a luat lopata și a început să curețe aleea. Una dintre femeile din mașină a fost martoră la această scenă și și-a amintit: „Voiam să sar din mașină și să-l îmbrățișez. Simțeam că trebuie să cânt și să alerg, sau să țopăi și să râd. Să fiu pur și simplu activă. Să spun lucruri bune despre oameni. Să scriu un poem aparte sau un cântec de dragoste. Să mă joc în zăpadă ca un copil. Să le spun tuturor despre această faptă. […] Starea mea era chiar mai bună decât fusese până atunci. Eram fericită, veselă, zâmbeam, mă simțeam plină de energie. Am ajuns acasă și le-am povestit colegelor de apartament, care la rândul lor au simțit că sufletul le tresaltă.“

Așa cum remarcă și Haidt, unele momente de o puternică elevare morală par să apese un buton de restart mintal, să ne șteargă sentimentele cinice și să le înlocuiască cu sentimentul speranței, al iubirii și al inspirației morale. Aceste momente de elevare ne

umplu de energie. Oamenii se simt foarte motivați să facă ei înșiși fapte bune, să ia atitudine, să îndrăznească, să facă sacrificii, să îi ajute pe ceilalți.

Atunci când oamenii fac din generozitate o parte zilnică a rutinei lor, își reclădesc identitatea. Partea interesantă legată de personalitate, de esență este că nu reprezintă ceva mai mult sau mai puțin permanent decât un os al piciorului. Esența ta e schimbătoare, precum îți e și mintea. Fiecare acțiune pe care o întreprinzi, fiecare gând pe care îl ai – totul te schimbă. Chiar dacă în măsuri foarte mici, după toate acestea fie mai evoluezi, fie regresezi. Alegând să faci fapte bune, obiceiul de a-ți centra acțiunile asupra celuilalt va deveni treptat o parte constituentă a vieții tale. În timp, devine mai ușor să faci fapte bune. Dacă minți sau dai dovadă de josnicie și cruzime, personalitatea ta se degradează și, în timp, devine ușor să faci ceva și mai rău. Așa cum ne spun și experții în criminologie, criminalii nu încep cu o crimă. Trebuie să treacă multe praguri înainte să ajungă capabili să pună capăt unei vieți.

Oamenii care radiază o fericire permanentă s-au dăruit unei vieți de angajamente profunde, bazate pe iubire. Să ofere a ajuns să fie parte din natura lor și, încetul cu încetul, sufletele lor au devenit incandescente. Mereu există ceva care, din interiorul ființei noastre, își face drum către exterior. De cele mai multe ori e vorba despre teamă sau nesiguranțe. Însă, în cazul oamenilor pe care îi numim fericiți, e vorba despre recunoștință, încântare și bunătate.

Cum îți construiești personalitatea astfel încât să strălucească astfel? Ai crede că o personalitate luminoasă

vine dintr-un trai lipsit de greutăți – o viață de plăceri și încântări constante. Dar dacă te uiți mai atent la oamenii fericiți, vei observa că adesea cele mai luminoase suflete sunt cele care au luat asupra lor cele mai mari greutăți.

Scriitorul Benjamin Hardy a vorbit, în revista *Inc.*, despre decizia de a deveni asistent maternal pentru trei copii: „Înainte ca greutatea acestei responsabilități să îmi apară în viață, eram într-o oarecare măsură inactiv. Îmi lipseau imperativele. Nu exista vreo forță care să mă împingă înainte“, scrie el. „O viață ușoară nu este calea spre dezvoltare și fericire. Dimpotrivă, o viață prea ușoară duce la blocaje și confuzii.“ Asumându-și responsabilitatea față de copii, a ajuns să cunoască îndeaproape frustrarea, anxietatea și epuizarea, dar tot responsabilitatea a adus cu sine exaltarea, elanul și mai ales iubirea afectivă și mărinimia. Putem gusta bucurie și atât. Dar fericirea permanentă ia naștere atunci când viața e prinsă și interconectată cu alte vieți. Fericirea morală permanentă pare să ia naștere atunci când dorințele ne sunt orientate către exterior, în folosul celorlalți.

Gregory Boyle ține slujbe pentru membrii de clanuri din Los Angeles și surprinde diferența dintre o viață trăită pentru sine și una trăită pentru alții: „Atunci când este autentică, compasiunea e întotdeauna legată de tranziția de la lumea îngustă a preocupării de sine la lumea vastă a înfrățirii.“ E unul dintre truismele de neevitat ale vieții: trebuie să te pierzi pentru a te putea găsi, să renunți la tine pentru a primi totul înapoi.

Ai putea crede că o viață trăită în angajamente pline de fericire e ceva rar. Dar în primăvara lui 2018, am pus bazele proiectului Weave: The Social Fabric Project la Institutul Aspen. Există persoane care depun o muncă esențială pentru a construi comunități și pentru a restabili relațiile dintre locuitori, iar ideea proiectului era să atragem atenția asupra lor. Pe parcursul perioadei în care am lucrat acolo, am fost înconjurat aproape zilnic de oameni care emanau entuziasm.

Când mă gândesc la ei, o văd pe Stephanie Hruzek din Houston, stând cu picioarele încrucișate pe podea alături de copiii de la FamilyPoint, programul after-school înființat de ea, repetând voioasă jocuri de cuvinte: „Spuneți *Unique New York* de zece ori, repede!" O văd pe Kate Garvin din Colorado, întâmpinată de strigăte de bucurie atunci când ajunge în tabăra de refugiați somalezi, unde ajută la integrarea lor în sistemul școlar local. Îl văd pe Don Flow, care deține un lanț de reprezentanțe auto în Carolina de Nord și care iradiază o satisfacție calmă de fiecare dată când prezintă cuiva centrul comunitar pe care l-a construit în Winston-Salem. Îl văd pe Harlan Crow, un dezvoltator imobiliar care pare că își petrece fiecare moment ajutându-i pe cei din jurul lui să se simtă mai alinați.

Îl văd pe Mack McCarter, fondator al Community Renewal International în Shreveport, Louisiana. Mack e trecut de șaptezeci de ani. E unul dintre acei oameni care, dacă intră într-o cafenea, ajunge să afle numele mic al tuturor și are câte o glumă sau o poveste pregătită pentru fiecare. De la a treia vizită, e cel mai

bun prieten al tuturor. De la a cincea, oamenii vor să le oficieze căsătoriile. Pur și simplu își doresc să fie în jurul lui, pentru că iradiază fericire.

Îi întreb mereu pe acești oameni ce le aduce fericire în viață. Răspunsul e de fiecare dată cam la fel: un moment când au adus fericire în viața altcuiva. „Este multă fericire în uitarea de sine“, a observat Helen Keller. „Așa că încerc să fac ca lumina din ochii altora să fie soarele meu, muzica din urechile altora să fie simfonia mea, zâmbetul de pe buzele altora – bucuria mea.“

Miroslav Volf este profesor la Yale, unde s-a specializat în studiul fericirii. A ajuns la concluzia că fericirea nu e o emoție de sine stătătoare. Este încununarea unei vieți bine trăite. „Fericirea nu e pur și simplu o adăugire externă la viața cea bună, frunzulița de mentă din vârful ornamentului de frișcă de pe tort. Putem spune mai degrabă că o viață bună se manifestă prin fericire. Fericirea este dimensiunea emoțională a unei vieți care merge bine și e trăită bine, un răspuns afectiv pozitiv la viața care merge bine și e trăită bine.“[17]

Bucuria e obiectivul ultim pentru oamenii de pe primul munte. Bucuria e minunată. Dar primim o singură viață, așa că mai bine o folosim în urmărirea unui țel superior: să ne trăim momentele de bucurie, dar să le depășim, mergând către fericire.

Bucuria tinde să fie individuală; o măsurăm întrebând: „Te simți bine?“ Fericirea, pe de altă parte, tinde să fie mai presus de sine. Bucuria e ceva ce căutăm și construim, fericirea e ceva ce apare neașteptat și te învăluie. Bucuria vine prin realizări, fericirea vine

atunci când oferi. Bucuria se diminuează în timp; ne obișnuim cu lucrurile care ne aduc bucurie. Fericirea însă nu se estompează. Să trăiești în fericire înseamnă să trăiești într-o minunare constantă, cu recunoștință și speranță. Oamenii de pe al doilea munte au fost transformați. Ei sunt profund devotați. Revărsarea continuă de iubire a devenit o forță stabilă în viețile lor.

Note:

1 Barry Schwartz și Kenneth Sharpe, *Practical Wisdom*, Riverhead, New York, 2010/2011, p. 10.

2 C.S. Lewis, *The Weight of Glory*, HarperOne, New York, 1976, p. 10.

3 Aici și mai departe pe parcursul textului, citatele sunt redate în traducere liberă acolo unde nu este menționat altfel. (*N. trad.*)

4 David Brooks, *Drumul spre caracter*, traducere de Ana Mănescu, ACT și Politon, București, 2017. (*N. red.*)

5 Franz Kafka, *Corespondență*, traducere de Radu Gabriel Pârvu, Rao, București, 2005, p. 37. (*N. trad.*)

6 Lev Tolstoi, *Anna Karenina*, traducere de Richard Pevear și Larissa Volokhonsky, Penguin Classics, New York, 2004, p. 253. Vezi și ediția în limba română: *Anna Karenina*, traducere de Mihail Sevastos, Ștefana Velisar Teodoreanu și Rostislav Donici, Univers, 1980, p. 297.

7 Lev Tolstoi, *Anna Karenina*, traducere de Mihail Sevastos, Ștefana Velisar Teodoreanu și Rostislav Donici, Univers, București, 1980, p. 297. (*N. trad.*)

8 William McNeill, *Keeping Together in Time*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1995, *apud* Jonathan Haidt, *The Happiness Hypothesis*, Basic, New York, 2005, p. 237.

9 Zadie Smith, „Joy", *The New York Review of Books*, 10 ianuarie 2013, nybooks.com/articles/2013/01/10/joy.

10 Nancy L. Roberts, *Dorothy Day and the Catholic Worker*, SUNY Press, Albany, 1985, p. 26.

11 David Whyte, *Consolations*, Many Rivers Press, Langley, Washington, 2015, p. 127.

12 Christian Wiman, *My Bright Abyss*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2013, p. 44.
13 Lev Tolstoi, *Copilăria. Adolescența. Tinerețea*, traducere și note de Adriana Liciu, Polirom, Iași, 2012, p. 43. (*N. red.*)
14 Belden C. Lane, *Backpacking with the Saints*, Oxford University Press, New York, 2014, p. 8.
15 Sfântul Augustin, *Confesiuni*, traducere de Eugen Munteanu, Humanitas, București, 2018, p. 491. (*N. trad.*)
16 Jules Evans, „Dissolving the Ego", *Aeon*, 26 iunie 2017, aeon.co/essays/religion-has-no-monopoly-on-transcendent-experience.
17 Miroslav Volf, „The Crown of the Good Life: A Hypothesis", în *Joy and Human Flourishing*, ed. Miroslav Volf și Justin E. Crisp, Fortress Press, Minneapolis, 2015, p. 135.

PARTEA ÎNTÂI

Cei doi munți

1

Ecologii morale

Pe când eram tânăr comentator TV, lucram alături de Jim Lehrer, unul dintre cofondatorii emisiunii care acum poartă numele *PBS NewsHour*. Atunci când Jim intra în emisie și prezenta știrile live, expresia lui avea tendința să fie caldă, dar stoică, fiindcă era de părere că nu persoana lui ar trebui să fie principalul punct de atracție, ci știrile pe care le prezintă. Dar atunci când camera de filmat nu era îndreptată asupra lui, figura îi era extraordinar de expresivă. Dacă în secțiunea de discuții din cadrul emisiunii se întâmpla ca eu să spun ceva prostesc sau grosolan, vedeam cum colțurile gurii îi indicau nemulțumirea. Dar când spuneam ceva util, civic sau amuzant, citeam mulțumirea în ochii lui. Pe parcursul a zece ani, lucrând alături de un om pe care îl admiram profund, am încercat constant să mă comport în așa fel încât să îi provoc privirea de mulțumire și nu dezaprobarea din colțurile gurii.

Lehrer nu a trebuit să îmi spună vreodată explicit cum să mă comport, dar în felul lui subtil și fără cuvinte, m-a antrenat astfel încât să întrunesc standardele *NewsHour*. Și nu îmi oferea numai mie astfel de reacții; le oferea tuturor celor din echipă, show după show, an după an. Astfel, a creat un model de comportament *NewsHour*, o ecologie morală, în care anumite valori primeau prioritate și era de așteptat ca și tu să adopți o

anumită conduită. Au trecut câțiva ani de la pensionarea lui Lehrer, dar cultura pe care a instituit-o definește *NewsHour* și în prezent.

Cu toții am crescut într-o anumită ecologie morală. Cu toții dăm naștere unor microculturi în jurul nostru prin modul în care ne ducem viețile și prin energia transmisă celorlalți.

Una dintre cele mai importante moșteniri pe care o poate lăsa cineva e o ecologie morală – un sistem de credințe și comportamente care continuă să trăiască după moartea noastră.

Unele ecologii morale sunt locale – acasă sau la birou –, dar altele sunt mult mai vaste și definesc întregi ere și civilizații. Grecii antici și romanii își aveau propriul cod de onoare, cu o viziune specifică asupra faimei nemuritoare. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, artiștii parizieni au inventat un cod boem care celebra libertatea individuală și creativitatea neîngrădită, în timp ce, peste Canalul Mânecii, moralitatea victoriană tocmai începea să se formeze, cu un cod strict al proprietății și al onoarei. Ecologiile morale ghidează subtil modul în care te îmbraci, cum vorbești, ce admiri și ce desconsideri, precum și modul în care îți definești scopul ultim în viață.

Ecologiile morale sunt răspunsuri colective la problemele majore ale unui moment specific. Spre exemplu, pe la jumătatea secolului al XX-lea, oamenii din emisfera nordică au înfruntat o mare criză economică și un război mondial devastator. Probleme majore cereau răspunsuri instituționale majore.

Oamenii se înrolau în armată, formau uniuni, se angajau la mari companii. Formau alianțe strânse, definindu-se ca națiuni aflate în război.

Astfel, a luat naștere o cultură care punea accent pe a-ți face datoria, a te integra în instituțiile statului, a te conforma grupului, a te subordona autorității, a nu încerca să ieși în evidență sau să-ți depășești atribuțiile. Această ecologie morală orientată spre mentalitatea de grup ar putea fi rezumată prin sloganul „Suntem băgați în povestea asta împreună".

Spiritul acestei culturi e foarte bine surprins în cartea lui Alan Ehrenhalt numită *The Lost City*, care vorbește despre comunități din Chicago și din împrejurimi în anul 1950. În acele vremuri, nu se punea foarte mult accentul pe alegerea individuală. Dacă erai un star de baseball precum Ernie Banks, nu aveai dreptul să-ți alegi liber echipa pentru care să joci. Rămâneai toată cariera alături de Chicago Cubs. Dacă aveai un accent neagreat, o culoare a pielii neagreată sau sexul nepotrivit, probabil că nu obțineai un job într-o clădire sofisticată din centrul orașului. Dar în acele vremuri, oamenii tindeau să aibă atașamente solide și o legătură stabilă cu locurile în care trăiau. Își făceau datoria față de instituțiile locului.

Dacă erai un bărbat care locuia în sudul orașului Chicago, erau șanse mari să calci pe urmele tatălui și bunicului tău și să lucrezi la Nabisco, cea mai mare fabrică de pâine de la acea vreme, și să intri în sindicatul Bakery and Confectionery Workers International.

Casele oamenilor erau mici, nu exista aer condiționat și televizorul nu devenise încă ceva larg răspândit, așa că, atunci când vremea era frumoasă, viața socială se petrecea pe verandă sau pe alei, iar copiii alergau toată ziua de la o casă la alta. Un tânăr proprietar era prins într-o serie de activități în comunitate, de la care, așa cum se exprimă Ehrenhalt, „numai un singuratic foarte hotărât putea scăpa: grătare, cafeaua băută cu vecinii, meciuri de volei, făcut cu rândul la îngrijirea copiilor din cartier și un schimb constant de bunuri casnice".

Dacă trebuia să mergi la bancă, mergeai la cea locală, Talman Federal Savings and Loan. Dacă voiai să cumperi carne, mergeai la măcelarul local, la Bertucci's. Șaizeci și doi la sută dintre americanii acelor vremuri declarau că sunt membri activi ai comunității bisericii, iar dacă locuiai în sudul orașului Chicago, mergeai la biserica St. Nick, unde ascultai predica în latină a blândului părinte Fennessy. Probabil îți trimiteai copiii la școala parohială locală, unde aceștia stăteau în rânduri ordonate și tremurau în fața disciplinei de fier a părintelui Lynch.

Dacă intrai în politică, probabil că nu te puteai descurca pe cont propriu. Dar te alăturai rețelei lui Boss Daley și prosperai, cu condiția să faci ce îți spuneau mai-marii tăi să faci. Spre exemplu, John Fary a făcut parte din această rețea în legislatura de stat din Illinois și la vârsta de șaizeci și patru de ani a fost recompensat cu un loc în Congresul Statelor Unite. Atunci când a fost întrebat ce va face odată ce va fi ales în Congres, a declarat presei: „Voi merge la Washington, ca

reprezentant al primarului Daley. Douăzeci și unu de ani l-am reprezentat pe primar în legislatură și a avut mereu dreptate.“ John Fary și-a făcut datoria.

Acest etos încuraja un fel de viață orientat spre comunitate, după care mulți oameni sunt nostalgici astăzi. Dacă cineva te întreba de unde ești, nu răspundeai pur și simplu „Chicago“, ci menționai exact intersecția în jurul căreia orbita viața ta: „Intersecția dintre Fifty-ninth și Pulaski.“ Orașul era o adunare de sate.

Această ecologie morală avea multe calități. Punea accentul pe smerenie, rezervă și modestie. Mesajul transmis era că nu ești mai bun decât restul oamenilor, dar nimeni nu-i mai bun decât tine. Oamenii credeau în faptul că dragostea de sine – egoismul, narcisismul – e rădăcina răului. Dacă vorbeai prea mult despre tine, oamenii te credeau înfumurat și-ți întorceau spatele. Desigur, această ecologie avea și neajunsuri, care în ultimă instanță au făcut-o să devină insuportabilă. Acest etos a tolerat mult rasism și antisemitism. Femeile casnice se simțeau înlănțuite și sufocate, iar cele care încercau să îmbrățișeze o profesie se loveau de bariere intimidante. În 1963, Betty Friedan a descris o problemă care nu avea nume: plictiseala copleșitoare, insuportabilă a vieții multor femei. Cultura definea masculinitatea cu o răceală emoțională covârșitoare; bărbații aveau probleme cu exprimarea afecțiunii față de soțiile și copiii lor. Mâncarea era absolut plictisitoare. Presiunea conformității de grup îi făcea pe oameni să se simtă întemnițați, iar opinia publică era de

o intoleranță terifiantă. Mulți oameni își jucau rolurile care le fuseseră atribuite, dar pe dinăuntru erau lipsiți de viață.

În *Călătorii cu Charley*, cartea lui John Steinbeck din 1962, există o scenă care surprinde modul în care acest cod colectiv a făcut mulți oameni captivi în vieți amorțite, lipsite de bucurie. Călătoria lui Steinbeck de-a lungul țării, alături de câinele său, l-a dus în Chicago, unde avea nevoie de o cameră de hotel disponibilă imediat, ca să facă un duș și să se odihnească. Singura cameră liberă nu era curățată încă, dar pe Steinbeck nu l-a deranjat.

Deschizând ușa, vede urmele lăsate de fostul client al hotelului. Dintr-un bon de curățătorie lăsat acolo, Steinbeck deduce că fostul oaspete, pe care îl numește Singuraticul Harry, locuiește în Westport, Connecticut. Pe birou se află o scrisoare pe care Harry începuse să i-o scrie soției: „Aș vrea să fii aici, cu mine. E un oraș în care te simți singur. Ai uitat să-mi pui butonii în valiză."[1]

E bine totuși că soția lui Harry nu i-a făcut o vizită surpriză. Atât unul dintre pahare, cât și jumătate dintre chiștoacele din scrumieră purtau urme de ruj. Agrafa de păr de lângă pat ne spune că femeia care a fost în cameră era brunetă; Steinbeck îi pune în gând numele Lucille. Au băut împreună o sticlă întreagă de Jack Daniel's. A doua pernă de pe pat a fost folosită, dar nu s-a dormit pe ea – nu sunt urme de ruj. Femeia l-a lăsat pe Harry să se îmbete, dar ea și-a turnat pe ascuns whisky-ul în vaza cu trandafiri roșii de pe masă.

„Mă întreb despre ce ar fi putut vorbi Harry cu Lucille“, scrie Steinbeck. „O fi reușit ea să-l scape de singurătate? Am îndoieli. Cred că amândoi au făcut ce era de așteptat din partea lor.“[2] Harry n-ar fi trebuit să bea atât de mult. Steinbeck a găsit ambalaje de pastile Tums în coșul de gunoi și două plicuri de Bromo-Seltzer în baie. Nu era niciun semn că s-ar fi întâmplat ceva neașteptat, niciun semn de orice distracție reală, niciun semn de fericire spontană. Doar singurătate. „M-am simțit trist pentru Harry“[3], conchide Steinbeck. Asta se întâmplă atunci când îți trăiești viața monoton, în subordinea vreunei organizații impersonale. Nu numai că ești neîmplinit, dar îți pierzi orice capacitate de a mai simți ceva.

În acele vremuri, se purta o discuție aprinsă despre pericolul unei comunități care absoarbe toată viața din individ, astfel încât ajungi să nu fii mai mult decât un om al unei organizații, un om într-un costum gri, un om amorțit care caută să obțină un statut. Senzația era că grupul a zdrobit individul și că oamenii, reduși la un simplu număr, nu aveau niciun simț autentic al sinelui.

Sunt liber să fiu eu însumi

Steinbeck a publicat *Călătorii cu Charley* cam în aceeași perioadă în care oamenii începeau să se revolte împotriva ecologiei morale de tip „Suntem băgați în povestea asta împreună“, care fusese predominantă în anii de după război. În locul ei, a apărut o nouă ideologie. Parada ecologiilor morale este de obicei o

poveste a progresului, un răspuns rațional la uzura morală a etosului anterior. Și totuși, progresul nu e unul lin.

Adesea, tranziția are loc după un tipar pe care geografa Ruth DeFries îl numește „declic, doborâre, pivot; declic". Oamenii creează o ecologie morală care îi ajută să rezolve problemele timpului lor. Funcționează și, astfel, în societate are loc un declic care le permite să avanseze. Dar pe măsură ce timpul trece, acea ecologie devine din ce în ce mai puțin relevantă pentru noile probleme apărute. Vechea cultură devine rigidă și o contracultură o doboară la pământ. Apoi are loc o perioadă de agitație și competiție, în care reprezentanții unor diferite ordini morale se luptă pentru a vedea ce nouă cultură va fi predominantă. În aceste momente – 1848, 1917, 1968, zilele noastre – e ușor să devii descumpănit și să simți că societatea se destramă. Au loc războaie gigantice și adesea brutale pentru consacrare, lupte pentru a alege ce mod de viață merită urmat. În cele din urmă, societatea pivotează și se stabilește într-o nouă ecologie morală, cu un nou set de standarde pentru a măsura binele și răul. Odată cu fixarea noului etos, are loc un nou declic, iar progresul mai face un pas.

Atunci când o cultură se schimbă, evident că nu toți oamenii se schimbă la unison. Societatea noastră este vastă, diversă. Dar norma comportamentului se schimbă. Unele dorințe și valori primesc prioritate, iar altele nu. Unele lucruri admirate în trecut sunt disprețuite acum, iar altele anterior marginale intră acum în prim-plan.

Vreau să atrag atenția asupra adevăratului lider în aceste momente, deoarece e relevant pentru momentul pe care îl trăim astăzi. Nu politicienii sunt cei care conduc această schimbare. Activiștii morali și pionierii culturali o fac. Cei care determină manierele și moravurile sunt adevărații legislatori ai omenirii – ei exercită cea mai mare putere și influență. De obicei totul începe cu o subcultură. Un mic grup de indivizi creativi consideră că ecologia morală curentă e opresivă și alienantă. Așa că aruncă o privire în urmă în istorie și aleg una dintre vechile ecologii morale, care pare să ofere un mod de viață mai bun. Astfel dau naștere unui stil de viață pe care și alții îl găsesc atractiv. Dacă reușești să pui bazele unei mișcări sociale la care oamenii vor să se alăture, ei își vor canaliza energia și ideile către cauza ta.

Așa cum spune Joseph Campbell într-un interviu cu Bill Moyers, există două tipuri de fapte. Există faptele fizice: eroul săvârșește un act de vitejie în luptă și salvează un oraș. Există însă și eroul spiritual, care mai întâi găsește un mod nou și mult mai bun de a ne duce viața spirituală și apoi le comunică tuturor descoperirea sa. Sau, în cuvintele lui Iris Murdoch: „Omul este o creatură care-și creează reprezentări ale propriei ființe și apoi ajunge să semene acelor reprezentări.“[4]

În anii ’60, mici grupuri de tineri din comunități locale și hippie au aruncat o privire în urmă și au împrumutat din trecut cultura boemă – părul lung, spiritul tineresc, rebeliunea, revoluția, sexualitatea deschisă și respingerea tuturor lucrurilor asociate cu burghezia. Au devenit, în timp, ciudații de la Woodstock, rebelii, exploratorii New Age și, în ultimă instanță, burghezii boemi. Au

început să se îmbrace și să vorbească diferit față de Omul de Organizație din anii '50. Și-au gestionat relațiile diferit și și-au orânduit viața altfel.

Ceea ce cândva fusese respect pentru autoritate a devenit respingerea acesteia. Cândva, rezervarea fusese admirată, dar locul ei a fost luat de expresivitate. Cândva, oamenii cu experiență de viață erau respectați, apoi a fost celebrată tinerețea. Cândva, viața era văzută ca un ciclu de generații strict înrădăcinate într-un anumit loc. Dar apoi viața a fost privită ca o călătorie care se deschide înaintea ta. Cândva, etosul dominant era să-ți faci datoria, după care viața a încurajat urmarea propriului drum. Cândva, grupul era în prim-plan, dar apoi individul a primit întâietate. Cândva, datoria era admirată, după care a fost înlocuită cu libertatea individuală.

În același an în care a fost publicată *Călătorii cu Charley*, în 1962, un grup de studenți radicalizați s-au întâlnit în Port Huron, Michigan. Scopul lor imediat era să lupte împotriva rasismului din nord, dar în cele din urmă, cauza lor a avut un impact mult mai mare. Formaseră recent asociația Students for a Democratic Society și scriseseră Declarația din Port Huron, care s-a dovedit un indicator destul de bun al ecologiei morale ce urma să se instaleze.

„Scopul omului și al societății ar trebui să fie independența umană", scriau ei, „o preocupare pentru a găsi un sens al vieții care să fie autentic și personal, și nu pentru imagine și popularitate. […] Acest fel de

independență nu înseamnă individualism egoist – obiectivul nu e să-ți urmărești propriile scopuri în așa fel încât să împiedici împlinirea scopurilor celorlalți".

Practic, contracultura anilor 1960 a luat individualismul expresiv care definise contraculturile romantice și l-a transformat în cultura mainstream a vieții moderne.

Dacă „Suntem băgați în povestea asta împreună" viza grupul, această nouă ecologie morală viza libertatea, autonomia, autenticitatea. Se poate rezuma prin „Sunt liber să fiu eu însumi". Acest etos individualist, care a mai fost numit și „selfism", a fost practic laptele matern al celor din generația boomer[5], iar după moarte li se va scurge prin fiecare crăpătură a sicriului. E o poveste a emancipării. Ideea era să te eliberezi de dogmă, opresiune politică, prejudecăți sociale și conformitate de grup. Această dogmă avea atât o grupare de dreapta – individul ar trebui să fie nereglementat economic –, cât și o grupare de stânga – fiecare stil de viață ales individual ar trebui să fie nereglementat social. Dar, în ambele cazuri, discursul se învârtea în jurul emancipării.

Nu vreau să petrec prea mult timp descriind această cultură a individualismului, autenticității, autonomiei și izolării, pentru că acest lucru a fost deja foarte bine făcut de către alții: Philip Rieff în *The Triumph of the Therapeutic*, Christopher Lasch în *The Culture of Narcissism*, Gail Sheehy în *Passages*, Alasdair MacIntyre în *After Virtue*, Tom Wolfe în *The „Me" Decade*, Erica

Jong în *Fear of Flying*, Charles Taylor în *The Ethics of Authenticity*, Robert Bellah în *Habits of the Heart* și Robert Putnam în *Bowling Alone*.

Vreau numai să scot în evidență faptul că acest marș către libertate a produs multe efecte pozitive. Cultura individualistă care a luat naștere în anii '60 a rupt multe dintre lanțurile care țineau pe loc femeile și minoritățile sub opresiune, rezolvând și o parte dintre problemele rasismului, sexismului, antisemitismului și homofobiei. Nu am fi putut avea Silicon Valley sau întreaga eră a economiei bazate pe informație fără rebeliunea individualismului și fără exploziile de creativitate declanșate de această cultură. A fost o revoluție culturală absolut necesară.

Dar multe idei devin false atunci când sunt duse la extremă. Cultura americană a fost mereu mai individualistă decât altele, lucru pe care Tocqueville l-a observat încă din 1830. Atunci când individualismul devine dominanta absolută a unei civilizații – atunci când nu e contrabalansat de niciun alt etos competitor –, indivizii respectivi pot avea o libertate maximă, dar legăturile dintre ei încep ușor să se dizolve. Marea poveste de tipul „Sunt liber să fiu eu însumi" se derulează de vreo cincizeci de ani. Și s-a transformat într-o cultură a hiperindividualismului. Această ecologie morală este fundamentată pe o serie de idei și supoziții. Voi enumera numai câteva:

Sinele-tampon. Individul autonom e unitatea fundamentală a societății. O comunitate este un grup de indivizi care își fac propriile alegeri de viață. Cel mai bun aranjament social e cel care garantează cea mai

mare libertate pentru alegerea individuală. Principiul social central este „Dacă nu faci rău, n-ai nicio problemă“. Fiecare individ are dreptul să trăiască în orice fel dorește, atâta timp cât stilul său de viață nu interferează cu dreptul celorlalți de a trăi așa cum vor. Societatea ideală e cea în care oamenii trăiesc nestânjeniți, dar împreună, fiecare văzându-și de treabă.

Dumnezeul din interior. Scopul vieții este să urci cât mai sus în ierarhia lui Maslow și să atingi actualizarea de sine, împreună cu împlinirea de sine. Pe măsură ce îți parcurgi propria călătorie, înveți cum să-ți exprimi sinele unic. Înveți să intri în contact cu tine însuți, să te regăsești și să trăiești autentic, în concordanță cu cine ești cu adevărat. Sursa supremă de autoritate se găsește înăuntru și o poți atinge ascultând vocea autentică a Oracolului Ascuns din interior, rămânând fidel sentimentelor tale și refuzând să te conformezi standardelor vieții societății corupte din afară.

Privatizarea înțelesului. E o greșeală să accepți pur și simplu ideile primite din afară. Trebuie să-ți construiești propriile valori, propria viziune asupra lumii. Așa cum a declarat judecătorul Anthony Kennedy într-o faimoasă sentință a Curții Supreme: „La baza conceptului de libertate se află dreptul individului de a-și defini propriul concept al existenței, al înțelesului, al universului și al misterului vieții umane.“

Nu este treaba școlilor, a comunității sau a părinților să creeze o ordine morală comună. E ceva ce faci de unul

singur și cine ești tu să judeci dacă ordinea morală a unei persoane e mai bună sau mai rea decât altă ordine morală?

Visul libertății totale. În alte culturi, oamenii sunt formați și prosperă în cadrul unor instituții care precedă alegerea individuală – familia, moștenirea etnică, credința, națiunea. Dar acestea sunt exact genul de instituții pe care cultura individualismului le atacă, pentru că nu au fost alese și de aceea nu sunt percepute ca legitime. Într-o cultură individualistă, cea mai bună viață e cea mai liberă. Formarea spirituală are loc în libertate deplină, fără nicio obligație.

Poziția centrală a realizărilor. Într-o societate hiperindividualistă, oamenii nu sunt evaluați după cum se raportează la un cod moral comun. Nu sunt evaluați după cât de devotați sunt unor relații solide și stabile. Sunt evaluați în funcție de ce au realizat individual. Statutul, admirația și faptul de a fi iubit vin în urma realizărilor personale. Egoismul e acceptat, căci grija față de sine și promovarea sinelui este principala misiune a individului. E în regulă să fii orientat spre sine, pentru că într-o societate corect structurată egoismul personal poate fi canalizat spre a produce bunuri publice, precum creșterea economică. Cercetătorii de la Graduate School of Education de la Harvard au realizat un studiu, întrebând zece mii de elevi de gimnaziu și liceu dacă părinții lor apreciază mai mult realizările personale sau bunătatea. Optzeci la sută au spus că părinților le pasă mai mult de realizări – succesul individual vine înainte de legăturile relaționale.

S-ar putea adăuga și alte idei pe această listă a lucrurilor care caracterizează cultura societății hiperindividualiste: consumerism, o mentalitate orientată spre terapie, preferința pentru tehnologie, nu pentru intimitate. Problema e că aceste idei, care se întind pe jumătate de secol, au făcut să fie greu să trăim vieți apropiate, într-o comunitate.

Hiperindividualismul nu-i o problemă nouă. Apare și dispare. Acum câțiva ani, citeam cartea lui Sebastian Junger, *Tribe*. Citind, am dat peste un fenomen care mă bântuie de atunci. În America secolului al XVIII-lea, societatea colonială și societatea nativ-americană își duceau existența, nemulțumite, una lângă cealaltă. Cu timpul, coloniștii europeni au început să dezerteze pentru a trăi împreună cu nativ-americanii. Dar niciun nativ-american nu dezerta în favoarea coloniștilor. Acest lucru îi deranja pe europeni. Aveau, credeau ei, societatea superioară și totuși oamenii renunțau la ea și mergeau să trăiască o viață inferioară. Ocazional, coloniștii îi convingeau pe nativi să vină cu ei, îi învățau engleza, dar aceștia renunțau rapid și se întorceau acasă. În timpul războaielor cu indienii, mulți coloniști europeni au fost luați prizonieri și ținuți captivi de către triburi indiene. Aveau multe șanse de evadare și totuși alegeau să nu facă asta. Atunci când europenii veneau să îi „salveze“, fugeau în pădure pentru a scăpa de „salvatori“.

Diferența consta în faptul că oamenii din așezările indiene aveau o cultură a comunității și legături apropiate. Trăiau într-o cultură spirituală care vedea întreaga creație ca fiind unitară. Europenii aveau o cultură individualistă și erau astfel mult mai separabili.

Dar atunci când li se dădea ocazia să aleagă, mulți alegeau comunitatea în favoarea sinelui. Această poveste m-a făcut să mă gândesc că e posibil ca o întreagă societate să ajungă în punctul în care să fie fundamentată pe o dezordine generală.

Există mereu tensiuni între sine și societate. Dacă lucrurile sunt prea strânse, apare dorința de rebeliune. Dar apare și o problemă opusă. Într-o cultură de tipul „Sunt liber să fiu eu însumi", indivizii sunt însingurați și atașați numai superficial. Comunitatea e redusă, legăturile sunt dizolvate și singurătatea se răspândește. Această situație duce la condiții în care e dificil să fii bun – să-ți împlinești nevoia profund umană de iubire și conexiune. E greu pentru oamenii de toate vârstele, dar e greu în special pentru adulții tineri. Sunt aruncați într-o lume nestructurată și nesigură, cu puține autorități sau garanții în afară de cele pe care trebuie să și le construiască singuri. Printre altele, devine extraordinar de dificil să-ți începi viața.

Note:

1 John Steinbeck, *Călătorii cu Charley*, traducere de Gabriela Tănase, Polirom, Iași, 2015, p. 232. (*N. red.*)

2 John Steinbeck, *Călătorii cu Charley*, traducere de Gabriela Tănase, Polirom, Iași, 2015, p. 232. (*N. red.*))

3 John Steinbeck, *Călătorii cu Charley*, traducere de Gabriela Tănase, Polirom, Iași, 2015, p. 232. (*N. red.*)

4 Iris Murdoch, „Metaphysics and Ethics", în *Existentialists and Mystics*, Penguin Press, New York, 1998, p. 75.

5 Generația celor născuți între 1946 și 1964. (*N. red.*)

2

Viața Instagram

Fiecare societate are propria cale de a-și transmite valorile către generația tânără. Unele o fac prin manifestări religioase sau prin parade militare. Una dintre căile folosite de noi constă într-o predică laică numită discursul inaugural.

Facultățile roagă în general câte o persoană distinsă, cu o carieră remarcabilă, să țină un discurs în care să susțină că succesul profesional nu e atât de important. Apoi acești oameni extraordinar de realizați le spun deseori celor din audiență că nu trebuie să se teamă de eșec. De la acești oameni, tinerii învață că eșecul poate să fie ceva minunat – asta dacă se întâmplă să fii J.K. Rowling, Denzel Washington sau Steve Jobs.

Dar această lecție nu este singurul sfat pe care noi, cei de vârstă mijlocie cărora ne place să ținem discursuri inaugurale, îl oferim tinerilor adulți. Folosim aceste discursuri pentru a transmite valorile dominante ale vremii noastre. Le înmânăm ca pe cadouri fantastice, măreațe. Dar se dovedește că aceste cadouri sunt doar niște cutii mari, absolut goale.

Mulți tineri termină facultatea și se trezesc într-un fel de purgatoriu. Plutesc și sunt bântuiți de incertitudini, gândindu-se ce anume ar trebui să facă cu viețile lor. Așa că le oferim măreața cutie goală a libertății. Scopul

vieții e să fii liber. Libertatea duce la fericire! Nu-ți vom impune nimic și nu-ți vom spune ce să faci. Te invităm să-ți explorezi propriul sine eliberat. Bucură-te de libertate!

Studenții din auditoriu resping această cutie goală, pentru că libertatea îi îneacă. Ce caută ei este o direcție. Ce să fac cu libertatea? Cum știu care drum e al meu?

Așa că le oferim altă mare cutie goală – marea cutie a posibilităților! Viitorul tău nu are limite! Poți să realizezi orice îți propui! Călătoria e destinația! Asumă-ți riscuri! Fii îndrăzneț! Visează măreț!

Dar nici această mantră nu-i ajută. Dacă nu știi care-i rostul vieții tale, cum te ajută faptul că viitorul nu are limite? Asta nu face decât să intensifice presiunea. Așa că tinerii resping și această cutie goală. Ei caută o sursă de înțelepciune. Unde pot găsi răspunsurile la întrebările mele importante?

Așa că le oferim cutia goală a autenticității: uită-te înăuntrul tău! Găsește-ți adevărata pasiune interioară. Ești uimitor! Trezește gigantul care zace în tine! Trăiește în acord cu adevărata ta natură! Fii ceea ce ești!

Dar și cutia asta e la fel de inutilă. Sinele la care îi trimitem să ceară răspunsurile vieții este exact lucrul care nu s-a format încă. Așa că o resping și se întreabă: „Cărei cauze mă pot devota?“ Ce cauză mă va inspira și va da vieții mele direcție și însemnătate?

În acest punct, le oferim cea mai goală cutie dintre toate – cutia autonomiei. Ești pe cont propriu, le spunem. E treaba ta să-ți definești propriile valori.

Nimeni altcineva nu-ți poate spune ce-i corect sau greșit. Îți vei găsi adevărul în felul tău, prin propria poveste pe care o spui despre tine. Fă ceea ce iubești!

Vei observa că toate aceste răspunsuri nu fac decât să ia dificultățile vârstei de douăzeci de ani și să le adâncească. Absolvenții sunt în purgatoriu și noi le oferim incertitudinea. Vor să știe de ce ar trebui să facă asta în loc de cealaltă. Și noi nu avem nimic să le spunem în afară de: „Dă-ți seama de unul singur, fără să te bazezi pe vreun criteriu din afara persoanei tale." Tinerii umblă în neștire printr-un deșert amorf. Și nu numai că nu le oferim o busolă, luăm de-a dreptul o găleată de nisip și le-o aruncăm în ochi.

Kierkegaard a rezumat întrebarea pe care și-o pun de fapt acești absolvenți: „Ceea ce ar trebui să îmi fie clar cu adevărat este *ce ar trebui să fac*, nu ce ar trebui să știu. […] E o chestiune de găsire a unui adevăr care este adevăr *pentru mine*, de găsire a *ideii pentru care sunt dispus să trăiesc și să mor.* […] Iată pentru ce e însetat sufletul meu, așa cum deșerturile Africii sunt însetate de apă."

Cum se face că la această întrebare, cea mai mare dintre toate, nu avem nimic de răspuns?

Drumul în derivă către nicăieri

Atunci când ești student, viața se trăiește de la stație la stație. Există mereu următoarea temă, următorul test, următoarea sesiune de înscrieri și toate astea

structurează programul și energia studentului. Viața socială își are propriile drame, dar cel puțin se întinde pe de-a întregul în fața ta, în sala de mese și la cămin.

Apoi, din cea mai structurată și supravegheată copilărie din istoria omenirii, ești aruncat, după absolvire, în cea mai puțin structurată viață de tânăr adult din istoria omenirii. Părinții, profesorii, antrenorii și consilierii de ieri îți urmăreau cu toții progresul și îți încurajau prețiosul sine. Dar astăzi aprobarea cu care erai înconjurat ia sfârșit. Lumii nu-i pasă cine ești și nu-ți cunoaște numele. Persoana care stă pe partea cealaltă a biroului la fiecare interviu are acea atitudine distantă de tip Kanye – există un milion ca tine; eu sunt numai unul.

În secolele trecute, tinerii adulți adoptau slujbele, credințele, orașele și identitățile părinților. Dar în epoca „Sunt liber să fiu eu însumi", e de așteptat să-ți găsești propria carieră, propriul grup social, propriile credințe și valori, propriii parteneri de viață, propriul rol de gen, propriile puncte de vedere politice și identități sociale. Ca student, îți concentrezi în principal atenția numai asupra viitorului apropiat, dar apoi ai nevoie de un nou set de aptitudini de navigare către orizonturile îndepărtate spre care începi să-ți îndrepți viața.

În medie, un american schimbă șapte posturi între douăzeci și treizeci de ani. O treime dintre cei care au absolvit recent facultatea sunt șomeri, angajați pe poziții necalificate sau câștigă mai puțin de treizeci de mii de dolari pe an în orice moment dat. Jumătate simt că nu au niciun plan pentru viața lor și aproape jumătate dintre oamenii între douăzeci și treizeci de ani

nu au avut niciun partener sexual în ultimul an. La această vârstă, alcoolismul și dependența de droguri sunt la cote maxime. Cei aflați în acest stadiu al vieții se mută o dată la trei ani. Patruzeci la sută se mută înapoi cu părinții cel puțin o dată. E mult mai puțin probabil ca ei să ia parte la ceremonii religioase sau să intre în partide politice.

Oamenii care se află în acești ani de odisee tind să aibă un optimism dement cu privire la viitorul pe termen lung. Nouăzeci și șase la sută dintre cei cu vârste între nouăsprezece și douăzeci și patru de ani sunt de acord cu afirmația „Sunt foarte sigur că într-o zi voi ajunge acolo unde îmi doresc în viață".[1] Dar prezentul este marcat de rătăcire, singurătate, detașare, dubii, lipsa unui loc de muncă corespunzător, eșecuri în dragoste și șefi răi, în timp ce părinții lor își pierd încet mințile.

Viața estetică

Unii oameni absolvă facultatea cu mentalitatea unui aventurier neînfricat. Acum e vremea pentru distracție, înainte să înceapă viața adevărată. Căsătoria și un job adevărat le vor sosi pur și simplu prin poștă într-o zi, când vor avea treizeci și cinci de ani. Până atunci, vor acumula experiențe.

Aceștia sunt oamenii care, la douăzeci și trei de ani, pleacă în Mongolia să predea engleza sau organizează expediții de rafting prin Colorado. Acest parcurs îndrăzneț are avantaje serioase. Primul job pe care-l vei avea odată ieșit din facultate o să fie naspa oricum, așa că, după cum te sfătuiește Blair Miller, investitoarea în companii cu impact social și ecologic pe termen lung,

mai bine ai folosi această perioadă pentru a-ți lărgi orizontul riscului. Dacă faci ceva absolut nebunesc, vei ști mereu după aceea că ești capabil să faci față unui anumit nivel de nebunie și atitudinea ta față de viață va fi mai curajoasă. Mai mult, vei acumula ceea ce psihologa cliniciană Meg Jay numește „capital de identitate“[2]. La fiecare interviu și la fiecare petrecere la care vei lua parte în următorii treizeci de ani, cineva va vrea să te întrebe cum a fost să predai engleză în Mongolia și acest lucru te va distinge de toți ceilalți.

Aceasta e o modalitate excelentă de a-ți începe viața de adult. Problema cu acest mod de viață iese la iveală numai câțiva ani mai încolo, dacă nu te-ai stabilit încă pe o singură direcție. Dacă spui „da“ la orice, an după an, ajungi să trăiești ceea ce Kierkegaard numește un stil de viață estetic. Cel care duce o viață estetică își petrece timpul ca și cum ar fi o operă de artă, judecând după criterii estetice – e interesant sau plictisitor, arată bine sau nu, e plăcut sau dureros?

O astfel de persoană își programează ba o vacanță de meditație, ba un festival Burning Man, o bursă într-un an și alta în următorul. Într-o zi ai lecții de swing, de două ori pe săptămână participi la cursurile SoulCycle, faci Krav Maga câteva luni, Bikram Yoga alte câteva luni și ocazional mergi duminica la o galerie de artă la modă. Contul tău de Instagram o să arate extraordinar și toată lumea o să creadă că ești cel mai interesant om. Îți spui că relațiile chiar sunt importante pentru tine – îți stabilești seri în oraș, prânzuri –, dar după ce ai avut douăzeci de interacțiuni sociale într-o săptămână, uiți că toate acele întâlniri ar fi trebuit să te ajute să crești. Porți mii de conversații și nu-ți amintești niciuna.

Problema este că o persoană care se află în faza estetică vede viața ca pe o serie de posibilități de a experimenta și nu ca pe proiecte de îndeplinit sau idealuri de trăit. Va da târcoale tuturor lucrurilor, dar nu se va opri asupra niciunuia. În modul de viață estetic, fiecare zi e distractivă, dar zilele trăite așa nu par să ducă la nimic bun.

Teoria din spatele acestui model de viață e că ar trebui să acumulezi experiențe. Dar dacă trăiești viața ca pe o serie de aventuri, te vei perinda prin nehotărârea propriilor sentimente trecătoare și a propriei inimi schimbătoare. Viața va fi o serie de momente temporare, nu un flux de realizări care se adună. Vei fi bântuit de frica de a rata experiențe. Posibilitățile pe care le ai în față sunt nesfârșite, dar peisajul deciziilor e searbăd.

Așa cum spune Annie Dillard, modul în care îți petreci zilele reprezintă modul în care-ți petreci viața. Dacă îți petreci zilele pur și simplu consumând experiențe la întâmplare, vei începe să te simți ca un consumator împrăștiat. Dacă vrei să încerci câte ceva din fiecare raion al magazinului vieții, te vei transforma într-un alegător, genul de om obsedat de sine, care se gândește mereu numai la el însuși, iar alegerile pe care le face sunt în cele din urmă paralizate de prea multă conștiință de sine.

Entuziasmul nostru natural ne învață să fim mereu gata să-i mulțumim pe ceilalți, să le spunem „da“. Dar dacă nu spui un „nu“ permanent la nimic, dacă nu renunți la nimic, atunci probabil că nici nu reușești să te

adâncești complet în ceva. O viață a angajamentului înseamnă să spui „nu“ la o mie de lucruri, de dragul câtorva „da“-uri prețioase.

Când suficient de mulți oameni trec prin această fază în același timp, obții o societate în care totul se află în flux. Ajungi la ceea ce filosoful polonez Zygmunt Bauman numea „modernitate lichidă“. În epoca telefoanelor inteligente, costurile totale investite în a iniția sau a încheia orice tranzacție sau relaționare se apropie de zero. Internetul îți comandă să dai clic și să încerci un lucru după altul. Să trăiești online adesea înseamnă să trăiești într-o stare de diversiune. Atunci când trăiești într-o stare de diversiune, nu ești de fapt interesat de lucruri; ești doar plictisit într-un ritm mai frenetic. Viața online e saturată cu dispozitive care rup angajamentele. Dacă nu poți să-ți menții atenția pentru treizeci de secunde, cum, Doamne iartă-mă, îți vei lua un angajament pe viață?

Așa e viața în vârtejul libertății. Nimeni nu știe exact cum se raportează la ceilalți. Toată lumea e destul de sigură că ceilalți își trăiesc viața mai bine. Comparația distruge fericirea.

După câțiva ani de urmărit mai multe drumuri, problema nu mai e că ai pierdut firul sensului vieții tale; ai probleme chiar în a te concentra asupra întrebării. Minunatul roman al lui David Foster Wallace, *Infinite Jest*, face o descriere a acestei mentalități distrase. Este despre un film atât de „fatal de interesant“, încât toată lumea devine zombi care salivează, în transă. Marile întrebări ale vieții au fost înlocuite de divertisment. Romanul însuși reprezintă

mintea celor distrași etern, fatal, cu propozițiile înlănțuindu-se și dublându-se una pe alta, cu gânduri apărând rapid ici și colo. Într-un astfel de univers, toată lumea e distrată și agitată, dar nimeni nu face vreun progres.

Wallace era de părere că singura cale de a lupta cu acest lucru este să-ți concentrezi atenția individuală – printr-un soi de voință de fier. „Să înveți cum să gândești înseamnă de fapt să înveți cum să exerciți control asupra modului în care gândești și asupra lucrurilor pe care le gândești“, le spunea el studenților de la Kenyon College în faimosul lui discurs inaugural. „Înseamnă să fii suficient de conștient și informat cât să alegi la ce acorzi atenție și la cum construiești sens din experiențele tale. Căci dacă nu poți să exerciți acest fel de alegeri în viața adultă, o să fii absolut pierdut.“

Dar remediul lui Wallace e nerealist. Atunci când ești distras, nelegat de angajamente reale, să-ți concentrezi atenția e fix ce nu poți face. Mintea ta e în derivă, la mila oricăror solicitări externe. Nu te flata gândindu-te că ești suficient de curajos sau de capabil cât să ajungi să vezi până în cele mai adânci și importante părți ale ființei tale. Unul dintre motivele pentru care alergi atât de tare este că fugi de tine însuți.

Știi că la un moment dat va trebui să te așezi și să-ți găsești o direcție generală pentru viață. Dar mintea ta vrea să hoinărească departe de întrebările substanțiale, care sunt descurajante și de nerăspuns, și vrea să se îndrepte spre bomboana atrăgătoare a telefonului tău – o mică doză de dopamină care s-o facă să plutească.

Toate acestea duc într-o singură direcție: în șanț. Persoana care, terminând facultatea, începe să urmărească un mod de viață estetic sfârșește adesea în șanț. Abia atunci înțelege adevărul pe care, cumva, nu i l-a spus nimeni: libertatea e nașpa.

Libertatea politică e excelentă. Dar libertatea personală, socială și emoțională – atunci când devine un scop în sine – e absolut nașpa. Duce către o viață anapoda, încărcată, fără nicio direcție vizibilă, fără o fundație fermă și în care, așa cum afirmă Marx, tot ce este solid se topește în aer. Până la urmă, se pare că libertatea nu e un ocean în care vrei să-ți petreci toată viața. Libertatea e un râu peste care vrei să treci ca să te poți stabili pe partea cealaltă – și să te dedici cu adevărat unui singur lucru.

Note:

1 Jack O. Balswick, Pamela Ebstyne King și Kevin S. Reimer, *The Reciprocating Self*, InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2005, p. 182.

2 Meg Jay, *The Defining Decade*, Twelve, New York, 2012, p. 10.

3

Perfecționistul nesigur

Dacă un grup de tineri abordează maturitatea ca pe o experiență estetică, altul încearcă să trateze maturitatea, pe cât se poate, ca pe o prelungire a școlii. Aceștia sunt în general cei care au terminat facultăți competitive și tind să provină din straturile superioare ale societății. Erau buni la concursuri de admitere, așa că își trimit CV-urile la companii care au proceduri competitive de angajare. Ca studenți, se bucurau de prestigiul venit odată cu facultățile lor de mare reputație și, ca adulți, se bucură de prestigiul companiilor și organizațiilor cu o reputație înaltă care-i angajează. Ca elevi, se pricepeau să primească steluțe aurii, așa că, odată intrați pe piața muncii, continuă să ducă un mod de viață care le oferă astfel de steluțe aurii, în timp ce părinții lor au ocazia să se laude cu faptul că odraslele lucrează la Google sau Williams & Connolly, sau că studiază la Harvard Business School.

Acești adulți în devenire sunt pragmatici. Sunt buni la rezolvat probleme. Iar problema pentru un student este ambiguitatea anticipată. Absolvirea se apropie și nu știe ce urmează. Pragmaticii rezolvă această problemă mergând de-a valma către companiile care, încă de când sunt pe băncile facultății, le pot spune ce urmează să facă cel puțin în următorii câțiva ani. Nesiguranța ia sfârșit. În plus, acum vor avea un răspuns satisfăcător

atunci când adulții, așa cum e-n firea lor să facă, îi întreabă ce planuri au după absolvire. Pentru a suprima neliniștea existențială în legătură cu ce să facă în viață, se agață de prima slujbă care apare.

Din păcate, nici calea pragmatică nu te salvează de la căderea în vale. Nu subestima niciodată puterea mediului în care lucrezi de a-ți modela treptat personalitatea. Când alegi să lucrezi la o anumită companie, te transformi în genul de persoană care lucrează la acea companie. Ceea ce-i minunat dacă sufletul tău e satisfăcut de cultura McKinsey sau General Mills. Dar dacă nu, o mică parte din tine va rămâne nehrănită și va deveni din ce în ce mai înfometată.

Mai mult, când îți trăiești viața pragmatic și utilitarist, te transformi într-un individ pragmatic și utilitarist. Întrebările de tipul „Cum să am succes?“ ajung rapid să le eclipseze pe cele de tipul „De ce fac asta?“.

Dintr-odată, discuțiile tale ajung să fie în mare parte numai descrieri a cât de ocupat ești. Dintr-odată, devii un muritor dur, care intră în starea de hiperfăcut-oameni-lor-pe-plac de fiecare dată când e în preajma șefului. Îți petreci mare parte din timp la vânătoare de mentori, încercând să găsești o persoană de succes mai în vârstă decât tine care să-ți răspundă la toate întrebările și să-ți rezolve toate problemele. Se dovedește că cei de la locul de muncă nu vor ca tu să ai o viață profundă, împlinită. Îți oferă câte o steluță aurie în semn de aprobare de fiecare dată când te prefaci în creatura iscusită pe care-o cere locul de muncă. Ai citit analizele marxiste despre șefii care exploatează muncitorii. Dintr-odată, îți vine

ideea că ar trebui să devii propriul șef și propriul exploatator. Începi să te gândești la tine nu ca la un suflet ce trebuie elevat, ci ca la un set de abilități care trebuie maximizate.

E fascinant cât de ușor este să renunți pur și simplu la întrebările spirituale care te bântuiau înainte și să lași să cadă cărțile profunde care te defineau, totul pentru a te modela într-un profesionist pe de-a-ntregul.

Mai mult, dependența de muncă e surprinzător de eficace în a te distrage de la probleme emoționale și spirituale. E surprinzător de ușor să dezvolți comportamente de evitare emoțională și decuplare morală, să devii mult mai puțin apropiat de cei din jur și mai vulnerabil cu ei, să te îndepărtezi de jungla întunecată aflată adânc în interiorul tău, să nivelezi treptat toate suișurile și coborâșurile și să ajungi să trăiești pur și simplu în punctul neutru. Ai observat cât de mulți oameni sunt mai plictisitori și lipsiți de energie la treizeci și cinci de ani decât erau la douăzeci?

Meritocrația e sistemul moral cel mai încrezător în sine din lumea de astăzi. E atât de captivant și pare atât de natural, încât nici nu mai suntem conștienți de modul în care încurajează folosirea unui anumit vocabular economic în relație cu lucruri care nu au legătură cu economia. Cuvintele își schimbă sensul. „Caracterul“ nu mai e o calitate morală orientată în jurul iubirii, servitudinii și grijii, ci un set de însușiri la locul de muncă, organizate în jurul curajului, productivității și disciplinei de sine. Meritocrația definește „comunitatea“ ca masă de indivizi talentați aflați în competiție unul cu celălalt. Organizează societatea

într-un set nesfârșit de cercuri concentrice, cei cu realizări înalte fiind plasați în centrul Davos, iar restul înșirați de-a lungul inelelor mai largi, către margine.

Deși pretinde că nu-i așa, acest aranjament transmite subliminal mesajul că cei care sunt mai inteligenți și mai realizați valorează de fapt mai mult decât cei care nu sunt.

Poți supraviețui influenței distrugătoare de suflet a meritocrației numai dacă ai propriul sistem moral în competiție cu al meritocrației, unul care să existe în tine concomitent cu acesta. Dar dacă nu ai un sistem de valori în opoziție cu ea, meritocrația te înghite cu totul. Îți pierzi simțul autorității asupra propriei vieți, căci treptele scării profesionale îți determină programul și cursul vieții. Meritocrația îți oferă titluri de care să te atașezi – unitatea de învățământ prestigioasă, funcția care sună bine –, care sunt bune indicatoare de statut și par să înlocuiască nevoia presantă de a afla cine ești. Munca, scrie poetul David Whyte, „este un loc în care e probabil mai ușor să te pierzi decât să te regăsești“[1].

Jurnalista Lisa Miller descrie o „coliziune a ambițiilor“ pe care a văzut-o la cei din jur, majoritatea tinere din segmentul profesional. Sunt vânătoare de oportunități, scrie ea, cele care fac liste, femeile în ascensiune care citesc avid *Lean In*, cartea lui Sheryl Sandberg, cele care au amânat căsătoria și nașterea copiilor pentru că sunt hotărâte să facă lucruri mărețe și să conducă firme mărețe.

La o anumită vârstă însă, scrie Miller, ele sunt „pierdute, ca un copil care scapă din mână un balon cu heliu. Copleșite de durere, devin derutate“. Așa cum i-a

spus una dintre aceste femei lui Miller: „Nu mai am nicio perspectivă." Sau, cum declară altă femeie, „nimic nu mai e solid". Încep să aibă fantezii despre cum își dau demisia și se mută înapoi în Michigan, sau despre cum ar face un copil doar ca scuză pentru a ieși din cursă. „Vorbesc în șoaptă despre un scop, despre satisfacția concretă pe care o poți găsi în a coace o pâine sau în a-ți privi grădina înflorind." Dar stau pe loc, muncind cu sârguință, „așteptând ca ceva – orice – să le trezească din nou la viață, să le convingă că propriile dorințe nu le-au abandonat pentru totdeauna".

Miller descrie asta ca fiind o problemă a femeilor, care a luat naștere din atitudinea greșită a societății față de femei și locul de muncă. Dar eu observ și mulți bărbați care au senzația că-și trăiesc viețile nesatisfăcător. Cu secole în urmă, exista un cuvânt comun pentru acest sentiment: *acedia*.

Acest cuvânt este folosit mult mai rar astăzi, ceea ce e ciudat, din moment ce starea pe care o descrie este atât de comună. Acedia e potolirea pasiunii. E atunci când nu-ți mai pasă. E atunci când ajungi să trăiești o viață care nu-ți suscită pasiuni puternice și astfel se instaurează o stare de lentoare a sufletului, ca un cuptor reglat pe călduț. Cel care trăiește în acedie poate are o slujbă și familie, dar nu e cu adevărat legat de viața sa. Inima lui e într-un loc, dar viața e în altul.

Dorința te face să aderi. Te împinge să te apropii – de o persoană, de o slujbă, de un oraș pe care-l iubești. Dar lipsa dorinței te face să fii detașat și, în timp, instaurează în tine o atitudine de evitare emoțională, o

nonșalanță falsă. Pe scurt, meritocrația te împinge să aluneci într-o viață pe care societatea o iubește, dar tu nu. E imposibil să te simți întreg.

Cineva care încearcă să trateze viața ca pe o extensie a anilor de școală ajunge adesea ceea ce scriitorul danez Matias Dalsgaard numește „un tip perfecționist, dar nesigur“: „O astfel de persoană probabil că nu are o fundație stabilă sau solidă pe care să construiască și, cu toate acestea, încearcă să-și croiască o ieșire din problema cu care se confruntă. E o situație imposibilă. Nu poți compensa o fundație făcută din nisipuri mișcătoare adăugând încă un etaj. Dar această persoană nu ține cont de asta și speră că problema de jos, de la fundație, nu va fi descoperită dacă construcția de deasupra continuă să se extindă.“

Problema cu pragmatismul, așa cum se spune adesea, e că nu funcționează. Perfecționistul nesigur nu-și dorește cu adevărat ceva și, astfel, nu e niciodată pe deplin satisfăcut. Creierul lui muncește și statutul social e tot mai ridicat, dar inima și sufletul nu sunt niciodată pe deplin angrenate.

Când nu ai altceva decât identitatea și funcția pe care să te bazezi, ajungi să te compari constant cu ceilalți. Cei care trăiesc așa își imaginează că există alții care se bucură de succes în carieră și de fericire personală. Ratatul din facultate care nu făcea altceva decât să se uite la televizor este acum un mare producător de film; băiatul tăcut din programul de training e acum miliardar, manager de fonduri speculative. Ce câștigi dacă-ți vinzi sufletul, din moment ce și alții le vând pe ale lor și obțin mai mult în schimb?

Note:

1 David Whyte, *The Three Marriages*, Riverhead, New York, 2009, p. 25.

4
Valea

Călătoria lui Lev Tolstoi pe primul munte a fost una dintre cele mai de succes din istoria omenirii. Tânăr fiind, s-a înrolat în armată și a dus o viață palpitantă. A avut parte de aventuri, relații amoroase, a provocat dueluri. Apoi a încercat să-și facă un renume ca mare intelectual. A format un grup împreună cu câțiva camarazi și, împreună, au lansat reviste radicale, au scris eseuri, au încercat să răspândească ideile Iluminismului. A devenit romancier și a avut succes dincolo de cele mai fabuloase așteptări. Rezultatele au fost *Război și pace*, *Anna Karenina* și multe altele.

Nici din punct de vedere moral nu a rămas mai prejos. Tolstoi renunța mereu la diferite lucruri pentru a se desăvârși ca individ: la tutun, la vânătoare, alcool sau carne. Și-a compus reguli pentru sine, pentru a reuși să iubească oamenii mai mult, să îi trateze pe toți egal și așa mai departe.

Crezul lui în acei ani, așa cum își amintește mai târziu, era perfecționarea de sine:

> Mă străduiam să mă desăvârșesc intelectual – învățam orice puteam și spre orice mă îmboldea viața; mă străduiam să-mi desăvârșesc voința, alcătuindu-mi reguli pe care mă sileam să le respect; mă desăvârșeam fizicește prin tot soiul de exerciții care să-mi stimuleze

> forța și agilitatea și prin diferite privațiuni care să-mi dezvolte rezistența și răbdarea. Și pe toate acestea eu le consideram a fi desăvârșire. Se înțelege, temelia a tot și toate era desăvârșirea morală, dar ea a fost curând înlocuită prin desăvârșirea în general, cu alte cuvinte, prin dorința de a fi mai bun nu față de mine sau față de Dumnezeu, ci prin dorința de a fi mai bun față de ceilalți oameni.[1, 2]

Dar apoi viața și-a ațintit săgețile asupra sa. Nicolai, fratele lui, a murit la vârsta de treizeci și șapte de ani. Era un om bun, serios, care nu a înțeles niciodată de ce a trăit sau de ce a murit. Niciuna dintre teoriile născocite de Tolstoi n-a putut să explice moartea fratelui său.

Apoi Tolstoi a avut parte de o experiență care l-a convins că există un bine mult superior propriului prestigiu și propriei perfecționări. Era vorba despre adevărul absolut, ceva ce nu este construit de rațiunea umană, ci pur și simplu există. Aflându-se la Paris, Tolstoi a fost martorul unei execuții.

> Când am văzut acel cap despărțit de trup și cum, separat, a fost trântit într-o ladă, am înțeles – nu cu mintea, ci cu întreaga mea ființă – că nici un soi de teorii privind raționalitatea existenței și a progresului nu pot justifica o asemenea faptă și că, chiar dacă toți oamenii din lume, încă de la facerea lumii, considerau, potrivit mai știu eu căror teorii, că acest lucru e necesar – eu știu că așa ceva nu trebuie făcut, că, judecând pe baza celor petrecute, bun și necesar nu e ceea ce spun și fac oamenii și nici progresul, ci sunt eu cu inima mea.[3]

Până la acel moment, Tolstoi își pariase întreaga viață pe proiectul iluminist – pe rațiune, progres, intelectualitate, aprobare publică și progres. Iar acum își pierduse încrederea în acest proiect. Care mai era rostul vieții?

> Viața mea se oprise în loc. Puteam să respir, să mănânc, să beau, să dorm și nu puteam să nu respir, să nu mănânc, să nu beau, să nu dorm; dar viață nu era, pentru că nu existau acele dorințe a căror satisfacere aș fi putut s-o consider ca fiind rațională. Dacă doream ceva anume, știam dinainte că, indiferent dacă-mi satisfac sau nu dorința, din acest lucru nu va ieși nimic.[4]

Viața a început să i se pară absurdă și fără sens. Ca să nu fie tentat să se sinucidă, a ascuns toate sforile din cameră. S-a ținut departe de puștile sale de vânătoare, ca să nu se împuște. A început să-și perceapă fosta viață intelectuală, de scriitor, ca pe o formă de nebunie. Cui îi păsa dacă primea o recenzie bună într-o revistă sau alta? Acum părea că el și amicii săi scriseseră nu ca să facă lumea un loc mai bun, ci pentru propria faimă și avere. Tolstoi se săturase de viață și nu-i mai găsea rostul. Se afla în vale.

Dacă Tolstoi se poate simți pierdut, atunci oricine poate păți la fel. Până la urmă, noi, ceilalți, putem fi chinuiți de ideea că n-am realizat în viață atât de mult pe cât am fi putut. Dar Tolstoi era unul dintre cei mai mari scriitori care trăiseră vreodată și știa asta. Oricine poate ajunge în vale, indiferent de avere, faimă și realizări.

Noi, ceilalți

Există oameni care trec prin viață fără să ajungă vreodată în vale și sunt cu atât mai puternici. Dar majoritatea dintre noi am trecut printr-o perioadă de suferință, o perioadă în care a trebuit să ne punem întrebări fundamentale.

Suferința vine sub multe forme. Unii oameni se țin ocupați la muncă, dar își dau seama că și-au pierdut șirul propriei vieți. Unii suferă o decepție în dragoste. Unii pierd o persoană dragă, ceea ce îi face să simtă că orizontul unui viitor luminos e pentru totdeauna dispărut. Alții sunt doborâți de un atac de cord, de cancer sau de un atac cerebral. Alții trec printr-un eșec sau un scandal; își construiseră identitatea pe o performanță externă care acum a dispărut.

Pentru unii oameni, această experiență nu-i o criză dramatică. E doar o *malaise* care se insinuează treptat, o scădere treptată a entuziasmului pentru ceea ce fac. James Hollis, analist jungian, a avut un pacient care i-a explicat astfel senzația: „Mereu am căutat să câștig, oricare ar fi fost jocul, și abia acum îmi dau seama cât de mult am fost eu însumi jucat.“ Omul se luptă cu toate forțele pentru a atinge succesul, pentru a fi mai bun decât toți ceilalți și apoi, într-o bună zi, simte brusc că totul este gol și fără sens. „Incapabil să prețuiesc, incapabil să mă bucur“, spune unul dintre personajele lui Tolstoi.

Într-un eseu pentru site-ul Oprah.com, scriitoarea Ada Calhoun a detaliat cum multe femei, chiar și de treizeci

sau patruzeci de ani, se simt în derivă, ca și cum viețile lor nu se desfășoară cum trebuie. Una dintre prietenele ei, în vârstă de patruzeci și unu de ani, i-a spus: „Câteodată, am momente de claritate, de obicei în timpul conferințelor telefonice lungi. O voce din mintea mea începe brusc să strige: «Ce faci? Ce se întâmplă acum nu are sens și e plictisitor! De ce ești aici, în loc să faci ceva ce îți place?»"

În cartea *Excellent Sheep*, William Deresiewicz descrie lupta cu disperarea resimțită încă de la o vârstă fragedă. A crescut într-o familie de ingineri și cercetători și a presupus că asta își dorește și el să facă în viață. Înainte de-a participa la măcar un curs academic, înainte să-și permită să trăiască măcar o clipă de incertitudine, a decis să se specializeze în biologie și psihologie. Fără să fi pășit măcar o dată în campus, își alesese deja trei sferturi dintre cursurile pe care avea să le urmeze. Până când și-a dat seama că ar fi trebuit de fapt să se specializeze pe engleză, era deja prea târziu, așa că a absolvit cu o diplomă în două domenii în care nu avea de gând să-și continue cariera.

Fără un scop clar în viață, s-a ancorat într-un loc care-i permitea să-și țină opțiunile deschise. S-a înscris la facultatea de drept și, când i-a devenit clar că subiectul nu-l interesa deloc, s-a înscris la jurnalism, pentru care nu avea, de asemenea, niciun interes, apoi s-a angajat la o organizație nonprofit: „Și așa m-am trezit, la câțiva ani după terminarea facultății, înfuriat că îmi ratasem șansa la educație, lucrând la un job care nu însemna nimic pentru mine, cu cariera practic aruncată peste bord, cu încrederea în mine distrusă și fără vreo idee despre ce ar trebui să fac mai departe."[5]

În mod normal, oamenii trec printr-un proces bine-cunoscut înainte să conștientizeze cât de profundă e problema lor. Mai întâi, neagă că ar fi ceva în neregulă cu viețile lor. Apoi își intensifică eforturile de a urma planul cel vechi, evident în curs de ratare. După care încearcă să se distreze cu ceva nou și palpitant: au o aventură extraconjugală, încep să bea mai mult sau să ia droguri. Numai când toate astea eșuează înțeleg că e timpul să schimbe modul în care se raportează la viață.

Criza teleologică

Asta e de fapt o criză teleologică, definită prin faptul că oamenii care o traversează nu știu care e scopul lor. Când li se întâmplă, devin fragili. Nietzsche spune că cel care are un „de ce" pentru care să trăiască poate să îndure orice „cum". Dacă știi care este scopul tău, poți să te lupți cu orice obstacole. Dar când nu știi care e scopul tău, orice obstacol poate să ducă la un colaps total. Așa cum spune Seamus Heaney: „Nu ești nici aici, nici acolo,/O grabă prin care alunecă cele știute și cele străine."

Din experiența mea, o criză teleologică vine sub două forme – ambulantă și tranchilizantă. În starea ambulantă, cel care suferă continuă să se târască. A fost atins de vreo lovitură sau suferă de o stare profundă de *ennui*, dar nu știe ce vrea sau cum ar trebui să-și schimbe viața, deci continuă să facă ce făcea până atunci – același job, același spațiu, aceeași viață. Trăiește conștient de faptul că se plafonează. Un prieten pe nume Casey Gerald mi-a povestit despre un interviu pe care l-a avut pentru o slujbă. La final, a inversat rolurile

și a întrebat-o pe intervievatoare: „Ce ai face dacă nu ți-ar fi frică?“ Femeia a început atunci să plângă. Dacă nu i-ar fi fost frică, n-ar fi lucrat la departamentul de resurse umane pentru acea companie. Așa arată o criză teleologică ambulantă.

Al doilea tip de criză teleologică este cea tranchilizantă. În această versiune, prezența celui care suferă e pur și simplu diminuată; se târăște până la pat și se uită pe Netflix. Încrederea în sine îi este distrusă. E paralizat de prea multă concentrare asupra sinelui. Are o credință stranie și nejustificată că e prea târziu, că viața a trecut deja pe lângă el. Realizările altor oameni încep să îi aducă o suferință reală, în timp ce distanța dintre (aparenta) ascensiune vertiginoasă a celorlalți și paralizarea lui jalnică începe să pară uriașă, fără speranță.

David Foster Wallace a observat asta la mulți dintre prietenii săi: „Ceva care nu are foarte mare legătură cu circumstanțele fizice, economia sau alte lucruri despre care se vorbește la știri. E mai degrabă o tristețe viscerală. Văd asta la mine și la mulți dintre prietenii mei. Se manifestă ca un soi de sentiment al rătăcirii.“[6] Dincolo de manifestările psihologice, Wallace a observat că fundamentul acestui sentiment e pierderea unei direcții morale. „Asta e o generație care a primit o moștenire absolut goală în ceea ce privește valorile morale semnificative.“

Și e greu să-ți dai seama cât de mulți suferă o astfel de criză, fiindcă oamenii au devenit foarte pricepuți s-o ascundă. Așa cum subliniază tânăra scriitoare Veronica Rae Saron: „Conversație după conversație, a devenit

din ce în ce mai clar: cei care se află printre noi, cu conturi de Instagram strălucitoare, profiluri perfecte pe LinkedIn și o aparență încrezătoare (ca subsemnata) sunt probabil cei care se simt cei mai confuzi, anxioși și blocați atunci când vine vorba despre viitor. Senzația de blocaj a milenialilor[7] de douăzeci și ceva de ani se resimte peste tot și există o corelație directă între cei care trec prin această criză și cei care par extrem de încrezători."[8] În cele din urmă, de marile întrebări nu poți scăpa. Care e cea mai bună viață pentru mine? În ce cred? Cărui loc aparțin?

Valea socială

Indivizii pot să se prăbușească în vale și la fel se poate întâmpla cu societăți întregi. La începutul anilor '60, cultura americană a început să îmbrățișeze o cale hiperindividualistă pentru a încerca să rezolve problemele momentului. Dar, câteva decenii mai târziu, aceeași cultură dusă la extrem a început să producă crize proprii.

Marea poveste a emancipării individului ne-a lăsat cu ceea ce unii numesc „marea dezagregare". Oamenii de dinainte, care aveau tendința să se adune în comunități strânse, cu norme sociale clare, care câteodată deveneau sufocante, au fost apoi dezrădăcinați și lăsați liberi. Dacă înainte oamenii activau în instituții ierarhice, acum nu mai pot să gândească deloc în mod instituțional – nu știu cum să trăiască în cadrul unei instituții, cum s-o administreze sau cum s-o reformeze –, iar astfel calitatea organizațiilor noastre sociale, care dirijează viața comună, a decăzut.

Mai mult decât orice, hiperindividualismul a dus la o societate în care oamenii trăiesc din ce în ce mai departe unul de celălalt – social, emoțional, chiar și fizic. Filosoful englez Simon May a spus că iubirea e „înrădăcinare ontologică". Iubirea ne dă sentimentul că ne statornicim undeva. Mulți oameni, chiar familii, nu simt asta. Mulți dintre cei aflați în relații romantice nu simt asta. Înainte, oamenii se plângeau că tinerii adulți fac sex fără sentimentul iubirii; acum, din ce în ce mai des, nu mai fac sex deloc. O emancipare care durează de jumătate de secol a făcut ca individualismul, raiul pentru bunicii noștri, să fie iadul pentru noi. A produs patru crize sociale interconectate.

1. Criza singurătății

Treizeci și cinci la sută dintre americanii de peste douăzeci și cinci de ani suferă de singurătate cronică. Numai 8% dintre americani raportează să fi avut conversații semnificative cu vecinii lor în ultimul an. În 1950, mai puțin de 10% dintre locuințe erau ocupate de o singură persoană; acum, numărul se ridică aproape la 30%. Majoritatea copiilor născuți de mame mai tinere de treizeci și cinci de ani vor crește în familii monoparentale. Iată simptomele unei tendințe generale de lipsă a unor atașamente. Grupul politic cu cea mai rapidă creștere este „neafiliat". Religia cu cea mai rapidă creștere e „neafiliată". Cercetătorii din Marea Britanie au cerut pastorilor să descrie cea mai comună problemă cu care se confruntă enoriașii lor. Șaptezeci și șapte la sută au indicat singurătatea și sănătatea mintală.[2] Vivek Murthy, fost chirurg, a scris în *Harvard Business Review*:

„De-a lungul anilor în care m-am îngrijit de pacienți, cea mai comună patologie pe care am întâlnit-o nu era boala de inimă sau diabetul; era singurătatea."

Amprenta psihologică, socială și morală cauzată de această lipsă de atașamente este cumplită.

Față de 1999, procentul de sinucidere din Statele Unite a crescut cu 30%. Epidemia i-a lovit puternic pe cei tineri. Între 2006 și 2016, procentele de sinucidere pentru cei între zece și șaptesprezece ani au crescut cu 70%. Aproximativ patruzeci și cinci de mii de americani se sinucid în fiecare an, iar principala cauză e singurătatea. În plus, opioidele ucid anual șaptezeci și două de mii de americani. Dependența de opioide e doar o sinucidere cu încetinitorul. În 2018, Centers for Disease Control and Prevention (CDC) a anunțat că speranța de viață medie din America a scăzut pentru al treilea an consecutiv. E o tendință absolut șocantă. În societăți prospere, în coeziune, e de așteptat ca speranța de viață să crească. Ultima oară când speranța de viață a americanilor a suferit o astfel de contracție a fost între 1915 și 1918, când țara se afla în război și o pandemie de gripă a ucis șase sute șaptezeci și cinci de mii de americani. Motivul pentru care viețile americanilor sunt astăzi mai scurte este creșterea incidenței așa-numitelor morți din cauza disperării – sinucideri, supradozaj, ciroze și așa mai departe. Iar acestea, la rândul lor, sunt cauzate de izolarea socială în care ne aflăm.

2. Lipsa de încredere

A doua criză e una a alienării. Marele sociolog Robert Nisbet definește alienarea drept „starea mintală în care o ordine socială pare izolată, de neînțeles sau falsă“[10]. La ora actuală, în SUA, asta e, în mare, starea generală a lucrurilor. Oamenii din generațiile anterioare plecau de obicei de la premisa că sacrificiul de sine e justificat, fiindcă, atâta timp cât tu servești o organizație, acea organizație te va servi la rândul ei pe tine. Dar, așa cum au arătat sondajele lui Daniel Yankelovich încă de acum zeci de ani, a dispărut credința în acel pact prin care, dacă oferi, vei primi. Acum, se pleacă de la premisa că, dacă oferi, ți se va lua. Dacă faci un sacrificiu, ceilalți vor profita. Reciprocitatea a dispărut și oamenii se simt alienați de vecinii lor și dezgustați de instituțiile vieții publice.

În anii ’40 și ’50, când etosul era încă „Suntem băgați în povestea asta împreună“, aproximativ 75% dintre americani se declarau încrezători în faptul că guvernul adoptă, în mare, deciziile corecte. În prezent, mai puțin de 25% cred asta. În acea epocă, conform unui sondaj realizat de General Social Survey, aproximativ 60% dintre americani spuneau că vecinii lor sunt demni de încredere; acum doar 32% sunt de această părere și, dintre mileniali, numai 18%. Fiecare categorie de vârstă din SUA e mai puțin încrezătoare decât precedenta și, așa cum demonstrează și Robert Putnam, cercetător la Harvard, e pe bună dreptate: oamenii sunt mai puțin demni de încredere. Calitatea relațiilor noastre e mai proastă. Neîncrederea naște neîncredere. Când oamenii

se simt neîncrezători în ceilalți, trag concluzia că singura persoană pe care se pot baza sunt ei înșiși. „Ce solitudine e mai însingurată decât neîncrederea?“[11], scria George Eliot în *Middlemarch*.

3. Criza sensului

A treia criză este una a sensului. E uimitor că în epoca noastră, în ciuda tuturor lucrurilor pe care le-am învățat despre creierul uman, problemele mintale, inclusiv depresia, se află în creștere și nu în scădere. Iar lucrurile par să se deterioreze rapid. În 2012, 5,9% dintre tineri raportau că au suferit o depresie severă. Până în 2015, cifra a crescut la 8,2%.

Asta se întâmplă, în parte, din cauza smartphone-urilor, dar și din pricină că mulți oameni au pierdut sentimentul unui sens în viață. Atunci când elimini o ordine morală comună și le spui tuturor să-și găsească propria definiție asupra misterului vieții, majoritatea răspunsurilor vor fi goale. Oamenii nu vor găsi o poveste convingătoare care să explice sensul vieții în acele momente când traiul devine apăsător. În documentarea pentru cartea sa *The Path to Purpose*, William Damon a descoperit că numai 20% dintre tinerii adulți au o idee bine definită despre sensul vieții[12].

Mulți oameni și-au pierdut credința în marile cauze și instituții pe care vechile generații se bazau pentru a da vieții sens și înțeles. Și-au pierdut credința în credință. Din anii ’60 și până acum, mersul la biserică aproape s-a înjumătățit.[13] Oamenii și-au pierdut credința și în propria țară. Conform organizației Gallup, în anul

2003, 70% dintre americani declarau că sunt „extrem de mândri“ că sunt americani. În 2016, numai 52% declarau asta și doar 34% dintre mileniali erau de acord cu această afirmație. Iar asta era înainte ca Donald Trump să fie ales. Toate aceste procente sugerează faptul că oamenii nu simt că fac parte dintr-o poveste mai amplă, în care să poată crede și căreia să-și poată dedica viețile.

„Omul are groază de singurătate“, scria Balzac. „Și, dintre toate singurătățile, singurătatea morală e aceea ce-l înspăimântă mai mult.“[14]

4. Tribalism

Crizele descrise mai sus au dat naștere unei a patra, care nu mai este în sine o fațetă a individualismului extrem, ci o reacție la acesta. Psihologii spun că cel mai greu de vindecat la un pacient e încercarea lui de-a se autovindeca. Oamenii care au fost lăsați expuși și singuri de către individualismul radical fac ce le spun genele și istoria antică a speciei noastre să facă: se întorc la trib. Dus prea departe, individualismul duce la tribalism.

Hannah Arendt a observat acest fenomen în urmă cu zeci de ani. Analizând viețile celor deveniți fanatici politici, a descoperit două lucruri: singurătate și goliciune spirituală. „Singurătatea, terenul obișnuit al terorii“[15], a numit-o ea în *Originile totalitarismului.*

Adevărata singurătate, scrie Nabeelah Jaffer, nu este numai solitudine; e un soi de goliciune spirituală, atunci când individul pierde speranța că va putea găsi

vreodată în el răspunsurile, e „pierderea propriului sine“. Este un sentiment de „dezrădăcinare și inutilitate“. Jaffer susține că mulți militanți se alătură Statului Islamic pentru că nu au găsit alt loc unde să se simtă primiți, să simtă că aparțin, iar Statul Islamic tocmai asta le oferă. Le dă șansa de a deveni martiri, eroi.

Oamenii care trec printr-o spaimă existențială intră în starea de criză: „Sunt în pericol! Sunt amenințat. Trebuie să lovesc și eu!“ Răspunsul evoluționist e de autoprotecție, astfel că ei se lasă conduși de instincte străvechi pentru a reacționa la amenințări: noi împotriva lor. Tribaliștii caută să închidă lucrurile în categorii simple – unii oameni sunt buni, iar alții sunt răi. Caută certitudini pentru a se ascunde de sentimentul de nesiguranță care îi cuprinde. Caută războiul – politic sau propriu-zis – ca mijloc de a oferi un sens vieții. Se reîntorc la trib.

Tribalismul pare o cale de a reinstaura legăturile într-o comunitate. Și cu siguranță reușește să aducă oamenii împreună. Dar tribalismul e de fapt geamănul întunecat al comunității, deoarece comunitatea formează legături bazate pe afecțiune comună.

Tribalismul, în sensul în care folosesc termenul aici, formează legături bazate pe ură comună. Comunitatea e fundamentată pe umanitatea comună; tribalismul este bazat pe un inamic comun. Tribalismul ridică mereu bariere și creează distincții de tip prieten–dușman. Mentalitatea tribală e una războinică, bazată pe deficiență: viața este o luptă pentru resurse insuficiente și suntem mereu noi împotriva celorlalți, mereu în

competiție. Scopul scuză mijloacele. Politica înseamnă război. Ideile înseamnă confruntare. Ucizi sau ești ucis. Privim lumea prin prisma neîncrederii. Tribalismul este o comunitate pentru narcisiști singuratici.

În zilele noastre, partizanatul nu înseamnă să-ți alegi un partid care duce o politică mai bună. E un conflict între cei salvați și cei condamnați. Adesea, oamenii folosesc identitatea partizană pentru a umple golul apărut atunci când celelalte atașamente dispar – atașamentele etnice, de vecinătate, religioase, de comunitate și familiale.

Acest lucru cere de la politică mai mult decât poate ea să ofere. Odată ce politica devine identitatea ta etnică sau culturală, devine imposibil să faci un compromis, căci compromisul înseamnă dezonoare. Odată ce politica devine identitatea ta, atunci orice rundă electorală e o luptă pentru supraviețuire existențială și totul este permis. Tribalismul amenință să-și aproprieze individul detașat și să-l transforme într-un monstru.

Suferința

Fie că vorbim despre o vale în care se prăbușesc individul, societatea sau amândoi, e vorba despre multă suferință. Treci printr-o perioadă de durere, o perioadă în care te simți desprins. Pot să fie vremuri de chin zdrobitor, însă e posibil ca aceasta să devină una dintre cele mai prețioase perioade ale vieții tale.

John Keats spunea că trăim într-o vilă cu mai multe apartamente. Atunci când suntem pe primul munte, trăim în ceea ce Keats numea „o cameră a necugetării".

Aceasta este camera din care pornim; absorbim pur și simplu valorile și modul de viață care se întâmplă să se regăsească în jurul nostru.

Vrei să stai în această cameră. E confortabilă și toată lumea îți face semne aprobatoare. În *The Age of Anxiety*, W.H. Auden a scris:

Preferăm să fim distruși decât schimbați

Mai degrabă ne-am lăsa uciși de groază

Decât să trecem de răscrucea momentului

Și să lăsăm iluziile să moară.

Perioadele de suferință sunt un șut în fund. Sunt goarne care ne trezesc din starea de complezență și ne avertizează că ne îndreptăm spre o viață greșită.

Nu există nimic intrinsec nobil legat de suferință. Câteodată, durerea e doar durere și trebuie să trecem prin ea pentru a o depăși. În viață vom avea multe neplăceri și e o greșeală să încercăm să alungăm aceste momente transformându-le în ceva sentimental, spunându-ne că trecem prin ele în numele unui bine mai mare. Dar, câteodată, atunci când suferința e legată de o perspectivă mai largă, a schimbării și a ispășirii, poate să ducă la înțelepciune. Este un fel de înțelepciune pe care n-o poți învăța din cărți; trebuie s-o descoperi de unul singur, prin experiențe. Uneori, felul în care reacționezi la suferință îți permite să guști pentru prima dată sentimentul nobleței.

Teologul Paul Tillich a scris că suferința răstălmăcește tiparele uzuale ale vieții, amintindu-ți că nu ești cine credeai că ești. Suferința poate să zdrobească podeaua a

ceea ce credeai că e subsolul sufletului tău, dezvăluind altă cavitate, apoi tot suferința sparge și următoarea podea, dând la iveală încă o încăpere.

Din suferință învățăm recunoștința. În mod normal, luăm iubirea și prietenia ca pe ceva de la sine înțeles. Dar în perioadele de suferință ne îndreptăm către ceilalți și apreciem darurile pe care le primim de la cei care ne iubesc. Suferința te face solidar cu alții care suferă. Devii mai empatic, fie că suferința lor este asemănătoare sau nu cu a ta. În acest mod, suferința îmbunează inima.

Suferința cere un răspuns. Niciunul dintre noi nu poate evita suferința, dar cu toții alegem cum să reacționăm la ea. Și, în mod interesant, puțini reacționează la suferință căutând plăcerea. Nimeni nu declară: „Mi-am pierdut copilul, cred că ar trebui să mă duc la o petrecere.“ Oamenii spun: „Mi-am pierdut copilul, deci sunt pregătit să-i ajut pe alții care au suferit o astfel de pierdere.“ Oamenii își dau seama că mâncarea nehrănitoare nu va satisface foamea profundă și nu va umple goliciunea adâncă pe care o scoate la suprafață suferința. Numai mâncarea spirituală poate face acest lucru. Mulți oameni reacționează la durere practicând generozitatea.

În sfârșit, suferința spulberă iluzia autosuficienței, o iluzie care trebuie distrusă înainte ca orice viață interdependentă să poată începe. Perioadele de suferință expun falsitatea și vanitatea pe care o au mare parte dintre ambițiile noastre și pun în lumină realitatea mult mai vastă a vieții și a morții, a sentimentului de grijă față de ceilalți și a grijii celorlalți

față de noi. Durerea ne ajută să vedem adevărata dimensiune a dorințelor egoiste. Înainte, păreau gigantice, căci dominau întreaga imagine. După perioada de suferință, vedem că aceste dorințe ale egoului sunt de fapt mărunte și cu siguranță nu merită să ne concentrăm întreaga viață în jurul lor. Urcușul afară din vale nu seamănă deloc cu recuperarea după o boală. Mulți oameni nu ies vindecați, ci schimbați. Poetul Ted Hughes a observat că momentele cele mai demne de amintit sunt cele prin care am trecut cu cea mai mare greutate, căci, atunci când suntem la pământ, toate carapacele noastre protectoare sunt date la o parte, reușind astfel să atingem modestia, iar problema cu care ne luptăm ne apare în sfârșit în toată claritatea ei și recepționăm limpede apelul la datorie.

Note:

1 Lev Tolstoi, *Spovedanie*, traducere de Janina Ianoși, EuroPress Grup, București, 2012, p. 29. (*N. trad.*)

2 Lev Tolstoi, „A Confession", în *Pilgrim Souls*, ed. Amy Mandelker și Elizabeth Powers, Touchstone, New York, 1999, p. 51. Vezi și ediția în română: Lev Tolstoi, *Spovedanie*, traducere de Janina Ianoși, EuroPress Grup, 2012, p. 29.

3 Lev Tolstoi, „A Confession", în *Pilgrim Souls*, ed. Amy Mandelker și Elizabeth Powers, Touchstone, New York, 1999, p. 51. Vezi și ediția în română: Lev Tolstoi, *Spovedanie*, traducere de Janina Ianoși, EuroPress Grup, 2012, p. 37. (*N. trad.*)

4 Lev Tolstoi, „A Confession", în *Pilgrim Souls*, ed. Amy Mandelker și Elizabeth Powers, Touchstone, New York, 1999, p. 51. Vezi și ediția în română: Lev Tolstoi, *Spovedanie*, traducere de Janina Ianoși, EuroPress Grup, 2012, p. 41. (*N. trad.*)

5 William Deresiewicz, *Excellent Sheep*, Free Press, New York, 2014, p. 110.

6 David Foster Wallace, *apud* Hubert Dreyfus și Sean Dorrance Kelly, *All Things Shining*, Free Press, New York, 2011, p. 24.

7 Generația celor născuți între 1981 și 1996, cunoscută și drept generația Y. (*N. red.*)

8 Veronica Rae Saron, „Your Unshakable Stuck-ness as a 20-something Millennial", *Medium*, 20 decembrie 2016, medium.com/@vronsaron/your-unshakable-stuck-ness-as-a-20-something-millennial-d7580383e1b0.

9 Rosalyn F.T. Murphy, „The Fellowship of The King", *Comment*, 12 iunie 2018, cardus.ca/comment/article/the-fellowship-of-the-king.

10 Robert Nisbet, *The Quest for Community*, ICS Press, San Francisco, 1990, p. xxiii.

11 George Eliot, *Middlemarch*, vol. II, traducere de Eugen B. Marian, Allfa, București, 2010, p. 22. (*N. trad.*)

12 William Damon, *The Path to Purpose*, Free Press, New York, 2008, p. 60.

13 Charles Heckscher, *Trust in a Complex World*, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 50.

14 Balzac, *Iluzii pierdute*, traducere de Dinu Albulescu, vol. III, Minerva, București, 1976, p. 125. (*N. red.*)

15 Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, traducere de Ion Dur și Mircea Ivănescu, Humanitas, București, 2014, p. 583. (*N. trad.*)

5
Sălbăticia

Reacția normală la o perioadă de suferință e să încerci s-o depășești. Îngrijește-te de simptome. Bea câteva pahare. Ascultă melodii triste. Treci mai departe.

Lucrul corect de făcut atunci când te afli în momente de suferință este să stai drept. Să aștepți. Să vezi ce ai de învățat de aici. Să înțelegi că suferința e o încercare, una care, gestionată corect și cu ajutorul celorlalți, va duce la evoluție, și nu la diminuare.

Valea e locul în care năpârlim de vechiul sine, pentru ca să poată lua naștere unul nou. Nu există scurtături. Există doar eternul proces în trei pași pe care poeții l-au descris din timpuri imemoriale: de la suferință la înțelepciune și la datorie. Te lepezi de vechiul sine, te purifici în goliciunea momentului și apoi renaști. Din agonia văii, în purgatoriul sălbăticiei, către vederea panoramică de pe vârful muntelui.

Așadar, cum începi această călătorie în trei părți? Din fericire, oamenii se gândesc la asta de mii de ani și ne-au oferit destule modele.

Moise, spre exemplu, a avut o idee incompletă cu privire la sensul vieții sale. A crescut în palatul faraonului (foarte frumos!), însă avea totuși o conștiință morală. Ura opresiunea asupra evreilor și a omorât un paznic egiptean care se purtase urât cu un sclav. Dar

această minirebeliune a lui Moise a ricoșat, căci fusese la întâmplare și complezentă. A fost nevoit să părăsească Egiptul împovărat de eșec, chiar și în ochii evreilor. Moise a plecat să fie singur. Și-a dus turma de oi „departe în deșert".

Conform tradiției rabinilor, se spune că, pe când Moise era în deșert, un mielușel a fugit din turmă, iar el a pornit în căutarea lui. În mod normal, e ușor să prinzi un miel rătăcit. Nu sunt chiar cele mai rapide creaturi și în general nu se avântă departe. Dar de această dată s-a întâmplat ceva ciudat. Mielul alerga ca o gazelă. Moise a încercat să-l urmărească până departe în deșert, dar nu putea ține pasul. Mielul alerga în continuare, din ce în ce mai departe. Într-un târziu, micuțul s-a oprit la un izvor pentru o gură de apă, iar Moise a reușit să-l prindă.

Mielul, desigur, e Moise însuși. Moise era ascuns și neștiut chiar și față de sine. Așa cum spune proverbul sufit: „Eram o comoară ascunsă." A trebuit să meargă adânc în pustiu și apoi și mai departe în nicăieri, pe urmele unui miel rătăcit, pentru a putea să ajungă, în cele din urmă, la sine.

Atunci când te simți cel mai nesigur de ce ar trebui să faci cu viața ta, cel mai inteligent lucru e să urmezi exemplul milioanelor de oameni de pe parcursul istoriei. Adună-te și pornește singur în sălbăticie. Câștigi o mulțime de lucruri numai prin faptul că te afli, fizic, în alt loc. Trebuie să-ți guști, să-ți atingi și să-ți simți drumul spre o nouă cale de a trăi. Este adesea

foarte util să pleci din centrul lucrurilor înspre periferie. „Treci printr-o perioadă neobișnuită“, scrie Henri Nouwen[1].

> Înțelegi că ești chemat spre solitudine, rugăciune, tăinuire și simplitate absolută. Înțelegi că, în momentul de față, trebuie să-ți limitezi mișcarea, să fii cumpătat cu telefoanele și atent cum îți compui scrisorile. […] Gândul că poate va trebui să trăiești departe de prieteni, muncă, ziare și cărțile pe care le iubești nu mai are darul să te sperie. […] Devine clar că ceva în tine piere, iar altceva se naște. Trebuie să rămâi atent, calm și să-ți asculți intuiția cea bună.

În sălbăticie, viața e lipsită de orice distrageri. E liniște. Topografia sa cere disciplină, simplitate și atenție absolută. Solitudinea în sălbăticie face ca toate comportamentele orientate spre mulțumirea celorlalți, care au ajuns să fie întrepătrunse cu propria personalitate, să devină irelevante. „Ce se întâmplă atunci când un «copil talentat» se trezește în sălbăticie, unde nu mai există nicio dovadă a valorii sale?“[2], se întreabă Belden Lane în *Backpacking with the Saints*. „Ce face atunci când nu mai *poate* face nimic, când nu există niciun public care să-i aplaude performanța, când este pus față în față cu o indiferență rece, tăcută, poate chiar ostilă? Lumea lui se destramă. Într-un astfel de deșert, sufletul înfometat de aprobare externă piere. Cel aflat într-o goană compulsivă după realizări e redus la ceva mic, complet banal. Abia atunci poate să primească iubire.“

Solitudinea în sălbăticie ne oferă o nouă perspectivă a timpului. Viața obișnuită se petrece în timpul obișnuit – cel care se măsoară în drumul până la serviciu și în

durata spălatului vaselor. Dar sălbăticia măsoară timpul în eoni; nimic nu se schimbă rapid. Sălbăticia trăiește într-un ritm pe care grecii îl numeau timpul *kairos*, care curge mai încet, dar e întotdeauna mai plin. Timpul sincron se petrece moment după moment, dar timpul *kairos* e calitativ, oportun sau nu, bogat sau liber, inspirat sau plat – ora bogată sau momentul gol. Aflat în sălbăticie de săptămâni bune, începi să funcționezi în timpul *kairos*. Sufletul, care în sălbăticie se pune în armonie cu sine însuși, trece și el la timpul *kairos* – încet și senin, dar masiv și puternic, precum creșterea unui sequoia.

Drumul anevoios al vieții în sălbăticie te pregătește pentru intimitatea cu propria persoană. Câteodată, acest lucru face ca durerea să iasă din nou la suprafață. Apar din nou amintiri aprinse, chinuitoare, ale unor supărări și eșecuri ale trecutului. Simți din nou toate rănile lăsate de părinți și bunici. Revărsându-se din aceste răni, îți apar în față toate greșelile pe care le-ai făcut de-a lungul vieții – tendința să ai ieșiri nervoase, să manifești o teamă exagerată de abandon, să nu comunici și să te retragi de la primele semne de stres.

„Durerea ta e profundă și nu va dispărea“[3], continuă Nouwen. „Este, de asemenea, a ta în mod unic, căci este legată de cele mai vechi trăiri ale vieții tale. Menirea ta e să aduci acea durere acasă. Atâta timp cât partea din tine care este rănită rămâne străină de sinele adult, durerea va continua să-ți provoace suferință și împreună cu tine îi va răni și pe alții.“ Așa cum se spune în popor, suferința care nu e transformată este transmisă mai departe.

Cum să dai ascultare vieții

Atunci când oamenii sunt în sălbăticie, învață să-și primească și să-și analizeze viața. „Dacă mi s-ar cere să rezum în câteva cuvinte esența a tot ce am încercat să spun atât ca romancier, cât și ca preot, ar fi ceva de genul: Ascultă-ți viața“[4], scrie Frederick Buechner. „Încearcă s-o vezi ca pe misterul incomprehensibil care e. În toată plictiseala și durerea ei, în egală măsură cu entuziasmul și bucuria ei: atinge, gustă, miroase-ți calea către esența ascunsă și sfântă a vieții, căci în ultimă instanță, toate momentele sunt momente fundamentale, iar viața însăși este har.“

La rândul său, profesorul Parker Palmer repetă același mesaj: „Pe măsură ce întunericul a început să se coboare asupra mea, atunci când aveam douăzeci de ani, credeam că dezvoltasem un caz unic și terminal de eșec în viață. Nu înțelegeam că tocmai începusem o călătorie care urma să culmineze cu aderarea mea la rasa umană.“[5]

Pentru Palmer, miezul acestei experiențe a fost să asculte. „Încercarea de a trăi viața altcuiva sau de a trăi după o normă abstractă va eșua fără dubiu – și pe lângă asta, vor apărea și daune majore.“[6] Nu-ți vei găsi vocația printr-un act de preluare a controlului. „Vocația nu vine din voință. Vine din ascultare. Trebuie să-mi ascult propria viață și să încerc să înțeleg despre ce e de fapt – indiferent care aș vrea eu să fie sensul ei.“

Am un prieten pe nume Pete Wehner, care e un foarte bun ascultător. Eu îi descriu o problemă, iar el pune

mai multe întrebări. Apoi vine un moment în timpul conversației, după ce mi-a pus deja patru sau cinci întrebări, când mă aștept să înceapă să îmi ofere părerile și recomandările lui. Dar mă surprinde punând încă șase sau opt întrebări, înainte ca, într-un târziu, să-și dea cu părerea sau să-mi ofere sfaturi. Ascultarea adevărată, fie că e vorba despre ascultarea de sine sau ascultarea altora, implică acel set neașteptat de întrebări suplimentare, întinzând sesiunea de întrebări dincolo de ce pare natural.

Să-ți asculți viața înseamnă să ai răbdare. Mulți dintre noi ne gestionăm viețile evaluând prematur situațiile pe care le trăim. Avem tendința naturală de a lua hotărâri instant, încă de la primul contact. Problema e că, odată ce am judecat într-un anumit fel – chiar și atunci când vine vorba despre noi înșine –, încetăm să vedem întreaga complexitate a tabloului. Sălbăticia ne învață abilități negative, abilitatea de a zăbovi în incertitudine, fără să sărim la concluzii premature.

Să-ți asculți viața înseamnă să te întrebi: ce am făcut bine? Ce am făcut mai puțin bine? Cu ce îmi ocup timpul atunci când nu sunt plătit sau recompensat? Au fost momente când mi-am asumat un rol pentru că așa își doreau alții sau pentru că asta credeam că-și doresc alții?

Atunci când ești în sălbăticie, se întâmplă adesea să iasă la suprafață o versiune mai bună a ta. „Atunci când mă avânt în sălbăticie, sunt surprins de cât de mult îmi place propria-mi companie“[7], scrie Belden Lane. „Persoana cu care călătoresc nu se îngrijorează cu privire la performanță. Își aruncă masca bine poleită pe care

încearcă atât de des s-o poarte în fața altora. Acum, scriind în jurnalul meu la umbra unui stejar-de-baltă, în vârful muntelui Bell, sunt fericit ca un copil. Vreau să *fiu* persoana care sunt atunci când sunt singur în sălbăticie.“ Acesta este începutul unei revelații importante.

„În adâncuri se află violența și teroarea despre care ne avertizează cărțile de psihologie“, scrie Annie Dillard în *Teaching a Stone to Talk*. „Dar dacă urmărești acești monștri și mai adânc, dacă te prăbușești cu ei și mai departe, dincolo de marginea lumii, vei găsi ceva ce știința nu poate localiza sau numi – substratul, oceanul, matricea sau eterul care ține restul lucrurilor la suprafață asemenea unei geamanduri, care dă bunătății puterea de a fi bună și răutății puterea de a fi rea, câmpul unificator: complexa și inexplicabila grijă pe care o avem unii față de ceilalți.“

Acesta e, probabil, punctul crucial al acestei cărți. La suprafața vieților noastre, majoritatea ne construim o carapace dură. O construim pentru a ne acoperi frica și nesiguranța și pentru a câștiga aprobare și succes. Atunci când cobori către centrul propriei persoane, vei găsi un spațiu diferit, primordial, iar în el, o dorință profundă de grijă și comuniune. Ai putea numi acest miez profund pleroma sau substratul. Aici își au lăcașul sufletul și inima.

După ce i s-a născut prima fiică, o prietenă, Catherine Bly Cox, mi-a spus: „Mi-am dat seama că o iubesc mai mult decât cere evoluția.“ Mi-a rămas în minte și am apreciat această observație, pentru că indică acel strat profund. Există lucruri care ne aduc plăceri materiale și

există forțe evoluționare care duc la reproducere și la transmiterea genelor. Acestea sunt straturile vieții acoperite de economie, de științe politice și de psihologia evoluționistă. Dar ele nu explică nici Catedrala Chartres, nici „Oda Bucuriei"; nu explică felul cum a ajuns Nelson Mandela în închisoare sau Abraham Lincoln în sala de consiliu pentru război și nu explică nici o mamă care-și ține copilul în brațe. Nu explică înverșunarea și bogăția iubirii, așa cum o trăim cu toții.

Acesta este stratul la care încercăm să ajungem când suntem în sălbăticie. Acestea sunt izvoarele care ne vor conduce către al doilea munte.

Odată ce ai atins aceste resurse profunde, începi să-ți tratezi egoul ca pe un servitor și nu ca pe un stăpân. De-a lungul anilor, egoul a găsit o formă anume în care vrea să te aducă pentru a câștiga cât mai multă aprobare – ceea ce Henri Nouwen numește „idealul egoului". Egoul vrea să-ți îndrepți viața spre rolul care te face să pari mai inteligent, mai arătos sau mai admirabil. E foarte probabil ca până în acest punct să-ți fi petrecut mult timp din viață conformându-te idealului egoului tău.

Așa cum spune psihologul James Hollis: „Egoul tău preferă certitudinea în fața incertitudinii, previzibilitatea în fața surprizei, claritatea în fața ambiguității. Egoul tău își dorește constant să acopere murmurul și așa abia audibil al inimii într-un văl."[8] Egoul, spune Lee Hardy, vrea ca tu să-ți alegi o slujbă și o viață pe care să le folosești ca pe o baghetă magică pentru a-i impresiona pe ceilalți.

Abia la acest nivel profund vezi imaginea unei vieți diferite, una pe care egoul tău nici nu și-o poate imagina. E ceva în tine care simte, așa cum s-a exprimat C.S. Lewis, „mirosul unei flori pe care nu am găsit-o încă, ecoul unei melodii pe care nu am auzit-o, vești dintr-o țară pe care n-am vizitat-o."

Suntem în primul stadiu al renunțării – lepădarea vechiului sine pentru ca unul nou să poată lua naștere. În acest punct are loc înțelegerea faptului că ești o persoană mult mai bună decât idealul egoului tău. Și tot în acest punct îți descoperi cu adevărat inima și sufletul.

Note:

1 Henri J.M. Nouwen, *The Inner Voice of Love*, Image Books, New York, 1999, p. 16.

2 Belden C. Lane, *op. cit.*, p. 56.

3 Henri J.M. Nouwen, *op. cit.*, p. 88.

4 Frederick Buechner, *The Alphabet of Grace*, HarperOne, New York, 2009, p. 87.

5 Parker J. Palmer, *Let Your Life Speak*, Jossey-Bass, San Francisco, 1999, p. 19.

6 Parker J. Palmer, *Let Your Life Speak*, Jossey-Bass, San Francisco, 1999, p. 5.

7 Belden C. Lane, *op. cit.*, p. 76.

8 James Hollis, *What Matters Most*, Avery, New York, 2009, p. 95.

6
Inima și sufletul

Nu cu mult timp în urmă, am citit un pasaj într-o carte[1] despre un bărbat care a cumpărat o casă pe terenul căreia creștea o tulpină de bambus. A decis să scape de tulpină, așa că a tăiat-o, apoi, cu toporul, a început să distrugă rădăcina. A săpat și a eliminat cât de mult a putut din sistemul radicular, apoi a turnat otravă peste ce a rămas. A acoperit groapa cu pietriș și, ca să fie precaut, a pavat zona cu ciment. Doi ani mai târziu, a observat ceva: o tulpiniță de bambus își făcea loc printre crăpăturile cimentului. Bambusul era de neoprit. N-a putut fi împiedicat să se avânte în sus.

Avem ceva asemănător în interiorul nostru. Este dorința noastră. Suntem adesea învățați de cultura în care trăim că suntem în primul rând ființe gânditoare – *Homo sapiens*. Câteodată, școlile și companiile la care lucrăm ne tratează ca pe mașinării analitice. Dar când ne aflăm în vale, căpătăm o viziune mai profundă și mai reală asupra a ceea ce suntem și asupra lucrurilor care ne sunt cu adevărat necesare. Atunci când ne aflăm în vale, perspectiva despre ce-i important în viață ni se modifică. Începem să înțelegem că mintea care rațonează e de fapt a treia cea mai importantă parte a conștiinței noastre. Prima și cea mai importantă este inima care dorește.

Așa cum scrie cercetătorul augustinian James K.A. Smith: „Să fii om înseamnă să fii în mișcare, să vânezi ceva, să fii mereu *pe urmele* unui lucru. Suntem rechini existențiali: trebuie să rămânem în mișcare ca să trăim.“[2] Există o parte profundă a ființei noastre de unde se revarsă dorințele. Suntem definiți de ce ne dorim, nu de ce știm.

Gândiți-vă la copiii care țin un spectacol de teatru la școală – cântă cât îi țin plămânii, dansează cât de bine pot, se concentrează cu ardoare ca să facă totul cum trebuie. E ceva în ei care îi animă, visul de a fi vedete, impulsul de a mulțumi un profesor, de a aduce o schimbare în lume sau pur și simplu dorința de a fi măreți. Poate că lumea reușește să toarne ciment peste dorințele lor, dar tulpinile verzi de bambus străpung cu încăpățânare toate straturile. Adulții cruzi și relațiile destrămate vor încerca din răsputeri să doboare tulpinile verzi, școlile plictisitoare încearcă să le pună la pământ, sărăcia încearcă să le înfometeze, dar dacă te uiți la copii, chiar și aflați în cele mai dure circumstanțe, în nouă din zece cazuri tulpina verde e încă acolo, dorind lucruri, visând, croindu-și drum în sus.

Emoțiile ne ghidează. Emoțiile oferă valoare lucrurilor și ne spun ce-i demn de dorit. Pasiunile nu sunt opusul rațiunii; ele sunt fundația rațiunii și adesea conțin o înțelepciune pe care mintea analitică nu o poate atinge. Dorința supremă a inimii – iubirea dincolo de toate celelalte iubiri – este dorința de a te pierde în ceva sau în cineva. Gândește-te la asta: aproape fiecare film pe care l-ai văzut vreodată e despre un om care simte o uniune extraordinară cu ceva, un om cu dorința de a se

dărui complet – unei misiuni, unei cauze, familiei, unei națiuni sau unei persoane iubite. În *Casablanca*, de exemplu, inima eroului, Rick, nu mai putea simți. Dar iubirea o trezește la viață. Până la finalul filmului, Rick e din nou o persoană completă, dedicată, plină de misiuni și dorințe.

Dorința supremă e cea de fuziune cu o persoană iubită, o legătură eu–tu, supunerea de bunăvoie a întregii ființe, uniunea pură, intimitatea dincolo de teamă. În romanul *Mandolina căpitanului Corelli*, Louis de Bernières a descris această ultimă și cea mai de sus oprire din odiseea inimii. Un bărbat în vârstă îi vorbește fiicei sale despre iubirea pe care o poartă soției sale defuncte. Îi spune următorul lucru: „Dragostea în sine înseamnă ce rămâne după ce se consumă starea asta de a fi îndrăgostit – și este deopotrivă o artă și un accident fericit. Mama ta și cu mine am cunoscut-o, aveam rădăcini care crescuseră unele către celelalte pe sub pământ și, când toate florile minunate s-au scuturat de pe crengi, am descoperit că eram un singur copac, nu doi.“[3]

Iată cum arată inima împlinită.

Sufletul

Cealaltă parte importantă a conștiinței e sufletul. Acum, nu-ți cer să crezi sau să nu crezi în Dumnezeu. Sunt scriitor, nu misionar. Nu-i asta treaba mea. Dar îți cer să crezi în faptul că ai un suflet. Există o parte a conștiinței tale care nu are vreo formă, mărime, greutate sau culoare. Aceasta e partea din tine cu valoare și demnitate infinită. Demnitatea e partea care

nu crește sau se diminuează odată cu vârsta; nu devine mai mare sau mai mică în funcție de rangul sau de puterea ta. Oamenii bogați și de succes nu au mai mult sau mai puțin suflet decât cei mai săraci și mai puțin realizați.

Sufletul e partea conștiinței tale care are valoare morală și poartă o responsabilitate morală. Râul nu are o responsabilitate morală pentru felul în care curge, iar tigrul nu are o responsabilitate morală pentru ce mănâncă. Dar, fiindcă ai suflet, ești responsabil moral pentru ce faci sau ce nu faci. Pentru că ai această esență înăuntrul tău[4], așa cum subliniază filosoful Gerald K. Harrison, acțiunile tale sunt fie demne de laudă, fie demne de reproș. Pentru că ai această componentă morală, ești judecat pentru ce fel de persoană ești, pentru gândurile pe care le ai și pentru acțiunile pe care le întreprinzi.

Pentru că fiecare persoană are un suflet, îi este datorat un anumit grad de respect sau bunăvoință din partea celorlalți. Pentru că fiecare persoană are un suflet, e pe drept cuvânt indignată atunci când demnitatea îi e insultată, ignorată sau distrusă. Sclavia este greșită fiindcă insultă demnitatea fundamentală a sufletului uman. Violul nu e doar un asalt asupra unui ansamblu de molecule fizice; e o insultă adusă sufletului uman. Este o obscenitate. Obscenitatea, ne învață filosoful Roger Scruton, este orice acoperă sufletul unei alte persoane.

Sufletul e solul fertil al conștiinței tale morale și al simțului etic. Așa cum a observat C.S. Lewis, n-a existat vreodată o țară unde oamenii să fie admirați

pentru că au fugit dintr-o bătălie sau pentru că i-au trădat pe oamenii care au fost buni cu ei. Pare că ne folosim de aceste sentimente morale pentru a ne orienta la fel cum animalele se orientează în funcție de câmpul magnetic. Aceste moduri de orientare sunt integrate în natura noastră. „Două lucruri umplu mintea de o veșnic înnoită și sporită admirație și venerație, cu cât mai adesea și mai stăruitor se îndreaptă reflecția asupra lor: cerul înstelat deasupra mea și legea morală în mine“[5], a scris Immanuel Kant.

În mare, funcția sufletului e să tânjească. Dacă inima tânjește după fuziunea cu altă persoană sau cu o cauză, sufletul tânjește după dreptate – după fuziunea cu binele. Socrate a spus că scopul vieții e perfecționarea sufletelor – să devenim conștienți că lucrul spre care năzuiește sufletul este bunătatea. Toți oamenii pe care i-am întâlnit vor să ducă o viață bună și însemnată. Oamenii simt că le lipsește ceva atunci când nu au un scop și o direcție în viață. Chiar și criminalii și sociopații își găsesc explicații raționale pentru a lămuri de ce lucrurile rele pe care le-au făcut sunt de fapt bune, sau cel puțin scuzabile, fiindcă nimeni nu poate trăi cu sentimentul că e eminamente rău.

Pentru că avem cu toții suflete, suntem cu toții implicați într-o dramă morală, de care suntem mai mult sau mai puțin conștienți la un anumit moment. Atunci când facem ceva bun, ne simțim elevați, iar atunci când facem ceva rău începem să fabricăm justificări morale. John Steinbeck a subliniat elocvent problema în *La răsărit de Eden*:

> În viața lor, în gândurile lor, în setea și ambițiile lor, în zgârcenia și cruzimea lor, ba chiar și în bunătatea și în generozitatea lor, oamenii sunt prinși într-o rețea a binelui și a răului. Cred că aceasta este singura poveste pe care o cunoaștem și ea apare pe toate treptele sensibilității și inteligenței. Virtutea și viciul au fost urzeala și bătătura primei noastre conștiințe și așa va fi țesătura până la sfârșit, în ciuda oricăror transformări pe care le-am aduce câmpiilor, râurilor și munților, economiei sau moravurilor. Nu există altă explicație. După ce va scutura praful și toate fărâmiturile din viața lui, omul își va pune doar întrebări aspre și limpezi. E bine sau e rău? Am făcut bine – sau rău?[6]

Dacă arunci o privire la istoria lumii sau la evenimentele curente, vei vedea cât de des lucrurile care se întâmplă au la bază nevoia noastră de a ne simți justificați moral, nevoia de a ne simți virtuoși și de a ne oferi grija și, din păcate, nevoia noastră de a atribui vina și de a ne simți superiori moral. Impulsul moral explică atât de mult din ce e bun în lume și totodată, atunci când este corupt de dorința de a ne simți superiori, explică și foarte mult din ce e fundamental rău în lume.

În privința sufletului, lucrul straniu este că, pe cât de puternic și rezistent se dovedește, pe atât de izolat e. Pot trece ani fără să simți prea tare forța dorințelor sale. Te bucuri de plăcerile vieții, îți construiești cariera. E uimitor cât de netulburați putem fi, an după an, în timp ce sufletul zace acolo, undeva, departe.

Dar, într-un târziu, te ajunge din urmă. Privit astfel, sufletul poate fi comparat cu un leopard singuratic, care trăiește într-o pădure, pe vârful unui munte. Poți uita

de el perioade lungi. Ești ocupat cu activitățile zilnice, lumești, iar leopardul e sus în munți. Dar din când în când, cu coada ochiului, zărești fugar silueta leopardului, undeva departe, luându-ți urma printre copaci.

În unele momente libere, simți vag prezența leopardului, alteori, chiar acut. Iar asta poate fi chinuitor, în miezul unei nopți fără de somn, atunci când gândurile îți apar, vorba unui poet, ca un sertar plin de cuțite. Există un tumult în sufletul tău, iar asta te ține treaz.

Leopardul te poate vizita în timpul unora dintre acele momente fantastice petrecute cu prietenii sau cu familia – când privești fețele copiilor care râd la masa de picnic într-o zi perfectă de vară și ești copleșit de recunoștință. În acele momente, simți că trebuie să te dovedești vrednic de o astfel de bucurie nesperată și sufletul pare că-ți dă pe dinafară de fericire.

Și apoi mai sunt și momente, poate spre mijlocul vieții sau spre bătrânețe, când leopardul coboară din munți și te așteaptă pur și simplu în cadrul ușii. Te privește atent, necruțător. Cere o justificare. Cărui bine ai servit? Pentru ce ai venit pe lume? Ce fel de persoană ai devenit? În acel moment, toate scuzele sunt în zadar. Toată lumea trebuie să-și arunce masca.

Căderea norocoasă

În vale, dacă ești norocos, înveți să te vezi pe tine ca pe o persoană întreagă. Înveți că nu ești doar un creier și un set de talente menite să impresioneze lumea, ci ești o

inimă și un suflet – în primul rând, o inimă și un suflet. De acum, tot ce urmează să faci pentru tot restul vieții probabil că va fi o mărturie a acestei realități.

Atunci când întrebi oamenii ce experiență i-a ajutat să devină persoana care sunt în prezent, n-o să-ți spună niciodată: „Am fost un nesimțit superficial și egoist până am mers în vacanța aia nemaipomenită în Hawaii." Nu, oamenii vorbesc de obicei despre momente de dificultate, de tumult. Jurnalistul britanic Malcolm Muggeridge a spus-o foarte pe față, poate prea pe față: „Pot să spun cu sinceritate completă că tot ce am învățat în cei șaptezeci și cinci de ani petrecuți pe această lume, tot ce mi-a amplificat și mi-a luminat existența a fost obținut prin suferință și nu prin fericire, fie ea căutată sau dobândită."

Motivul pentru care transformarea se petrece în vale e că un anumit lucru care fusese odinioară util și plăcut trebuie să piară. Acel lucru este sinele egoist, modul de viață impresionant de rațional care ne-a fost de ajutor în ascensiunea pe primul munte. Oamenii își dezvoltă acest sine egoist pentru a rezolva cerințele primului munte: să dai din coate pentru a-ți face loc în lume, să faci rost de un job, să-ți lași amprenta, să-ți construiești o identitate. Dar există un sine mai profund dedesubt, care nu poate fi văzut până ce sinele egoist nu e scos din peisaj.

În cazul lui Nathaniel Hawthorne, a fost nevoie de o boală gravă și de o confruntare cu moartea pentru a ieși de sub tutela sinelui egoist. „Perioada mea de boală a fost un drum între două existențe", scrie el, „ușa întunecată și joasă prin care m-am strecurat, aplecat în

mâini și în genunchi, și mi-am câștigat intrarea într-un ținut mai liber care se afla dincolo. În sensul ăsta, a fost ca moartea. Și, la fel ca moartea, a fost bine c-am traversat acest ținut. În niciun alt fel n-aș fi putut să mă scap de mii de nebunii, zorzoane, prejudecăți, obiceiuri și alte astfel de nimicuri lumești, care se atașează inevitabil de mulțimea care merge de-a lungul autostrăzii vaste."[7]

Odată ce vechiul sine este lăsat în urmă, inima și sufletul au loc să preia controlul. Vechile dorințe sunt abandonate și iau naștere altele mai mari. Daphne de Marneffe, psihologă cliniciană, subliniază că mișcarea înseamnă „să te adâncești în interior și să te extinzi în exterior". Atunci când cobori jos de tot înăuntrul tău, descoperi că acolo sunt dorințe ce pot fi împlinite numai iubind și punându-te în folosul altora. Iar apoi, scrie Rilke, „mi se dezvăluie cunoașterea că în mine e loc pentru o a doua, eternă, mai măreață viață".

După ce are loc renunțarea la sinele egoist, iar inima și sufletul ies la iveală, oamenii sunt gata să înceapă escaladarea pe al doilea munte. Numai că nu descriu lucrurile ca pe un alt urcuș. Le descriu adesea ca pe o cădere. Au dat drumul la ceva și cad prin ei înșiși. Majoritatea dintre noi avem nevoie de un cutremur care să ne împingă în această cădere norocoasă. Treaba noastră acum e să ne lăsăm împinși de lucruri din ce în ce mai mari. Să ne încredem în viață și să dăm curs chemărilor care ne vor prinde și ne vor arăta calea.

Nu trebuie să deții controlul. Nu trebuie să impresionezi lumea. Ai aptitudinile pe care le-ai deprins pe primul munte și înțelepciunea pe care ai câștigat-o

în vale, iar acum e timpul să-ți asumi marele risc. „Timpul săditului este în urmă; acum e timpul să culegi“, scrie teologul Karl Barth. „Ai alergat deja; acum e timpul să sari. Pregătirile au fost făcute; acum e timpul să te avânți în munca însăși.“

În 1849, tânărul Feodor Dostoievski a căzut în vale și a pornit pe drumul recuperării în aceeași clipă unică. Fusese întemnițat în Sankt Petersburg alături de un grup de alți revoluționari și condamnat la moarte. Bărbații au fost duși în piață, îmbrăcați în haine de înmormântare. Plutonul de tragere s-a strâns și tobele au început să răpăie. Moartea era la câteva secunde distanță. Apoi, într-o clipă, întocmai cum fusese planificat dinainte, a sosit un mesager călare. Prin grația țarului, execuția era anulată. Urma să se aplice sentința inițială – muncă silnică.

Unul dintre bărbați a izbucnit în plâns, strigând: „Trăiască țarul!“ Altul a înnebunit. Dostoievski a fost dus înapoi în celulă și, brusc, s-a simțit cuprins de fericire. „Nu îmi pot aminti să fi fost vreodată atât de fericit precum în acea zi“[8], a scris ulterior. „M-am plimbat în susul și în josul celulei [...] și am cântat în tot acest timp, am cântat cât m-au ținut plămânii, atât de fericit că mi-a fost redată viața!“

I-a scris imediat o scrisoare fratelui său: „Și, dragă frate, abia atunci mi-a fost dat să văd cât de mult te iubesc!“ Toate micile întrebări care-l îngrijorau au dispărut. „Când privesc înapoi și îmi dau seama cât de mult timp mi-am pierdut în nimicuri, cât de mult timp am petrecut făcând lucruri care nu aveau vreo necesitate, câte greșeli, câtă trândăvie și cât de puțin trăiam de

fapt; cât de puțin apreciam viața și cât de mult am păcătuit față de inima și sufletul meu, când îmi amintesc de toate acestea inima mi se cutremură".

Viața lui, simțea, avea să înceapă din nou. „Clocotea în mine o nouă viață, bogată și spirituală. [...] Acum viața mea va intra pe un nou făgaș, mă voi renaște și reîntruchipa. [...] Viața e un dar. Viața este fericire, fiecare minut poate fi o eternitate a fericirii. [...] Viața e pretutindeni, viața este în noi și nu în exterior."

Însă majoritatea dintre noi nu ajungem să fim duși în fața plutonului de tragere și apoi grațiați. Ceea ce Dostoievski a învățat într-o clipită, noi deprindem treptat, de-a lungul unor lungi perioade de suferință, adesea în sălbăticie. Lecția e că lucrurile pe care le credeam importante – realizările, afirmarea, inteligența – nu sunt de fapt atât de însemnate, iar lucrurile pe care le subapreciam – inima și sufletul – sunt de fapt cele mai importante.

Poate că unii dintre noi vor învăța aceste lecții adunând succes după succes sau pur și simplu primind iubire atotcuprinzătoare, dar pentru majoritatea, procesul este diferit: trăim o perioadă în care vânăm lucrurile superficiale ale vieții. Nu suntem împliniți. Apoi vin greutățile, care scot la suprafață inima și sufletul. Acestea ne învață că nu ne putem oferi singuri lucrurile pe care ni le dorim cel mai mult. Putem obține împlinirea și bucuria numai punându-ne în slujba celorlalți. Abia atunci devenim cu adevărat capabili să iubim. Abia atunci suntem capabili să ne începem a doua călătorie.

Note:

1 Ronald Rolheiser, *The Holy Longing*, Image Books, New York, 2009, p. 17.

2 James K.A. Smith, *You Are What You Love*, Brazos Press, Grand Rapids Michigan, 2016, p. 8.

3 Louis de Bernières, *Mandolina căpitanului Corelli*, traducere de Mihnea Gafița, Curtea Veche Publishing, București, 2007, p. 379. (*N. red.*)

4 Gerald K. Harrison, „A Defence of the Soul", *The Montréal Review*, iunie 2016, themontrealreview.com/2009/a-defence-of-the-soul.php.

5 Immanuel Kant, *Critica rațiunii practice*, traducere de Traian Brăileanu, Paideia, București, 2003, p. 159. (*N. trad.*)

6 John Steinbeck, *La răsărit de Eden*, traducere de Amy Florea, Polirom, Iași, 2005, p. 465. (*N. trad.*)

7 Nathaniel Hawthorne, *The Blithedale Romance*, Ticknor, Reed, and Fields, Boston, 1852, p. 73.

8 F.M. Dostoievski, *Scrisori I (1837–1859)*, traducere de Leonte Ivanov, Polirom, Iași, 2018, p. 246. (*N. red.*)

7
Viața dedicată

Persoana care se află la începutul urcușului pe cel de-al doilea munte poartă în sine o rebeliune tăcută împotriva culturii de tip „Sunt liber să fiu eu însumi“, care încă ne definește epoca. Această cultură individualistă, așa cum îți amintești, a fost ea însăși o rebeliune împotriva conformității sufocante a anilor ’50. Etosul celui de-al doilea munte e o rebeliune împotriva acelei rebeliuni.

Individualismul îți spune să ții spre bucuria individuală, dar persoana aflată pe cel de-al doilea munte spune: „Nu, țintesc spre sens și fericire morală.“ Individualismul spune: „Sărbătorește independența“, dar eroul de pe al doilea munte spune: „Voi sărbători interdependența. Voi sărbători șansa de a deveni dependent de cei de care îmi pasă și voi sărbători șansa lor de a deveni dependenți de mine.“ Individualismul celebrează autonomia; al doilea munte celebrează relația. Individualismul vorbește cu voce activă – ține prelegeri, preia controlul –, niciodată cu voce pasivă. Dar rebeliunea de pe al doilea munte caută să asculte și să răspundă, căci ea comunică prin vocea unui schimb intim, apropiat.

Individualismul prosperă în lumea prozaică, lumea carierei și a realizărilor lumești. Etosul celui de-al doilea

munte spune: „Nu, aceasta-i o lume plină de vrajă, o lume a dramei morale și emoționale.“ Individualismul acceptă și își asumă interesul propriu. Etosul celui de-al doilea munte declară că o viziune asupra lumii care se centrează pe interesul propriu nu poate capta întreaga amplitudine a omului. Suntem capabili de acte grandioase de iubire, pe care interesul propriu nici nu și le poate închipui, la fel cum suntem capabili de acte de violență absolut criminale, pe care interesul propriu nu le poate explica. Individualismul spune că, în viață, principalele activități sunt vânzarea și cumpărarea. Dar tu declari: „Nu, principala activitate a vieții e dăruirea.“ Oamenii, în cea mai desăvârșită formă a lor, își ocupă timpul cu acte de dăruire.

Individualismul spune: „Trebuie să te iubești mai întâi pe tine, iar abia apoi îi poți iubi și pe ceilalți.“ Dar etosul celui de-al doilea munte subliniază: „Trebuie mai întâi să fii iubit ca să poți înțelege iubirea și trebuie să te vezi pe tine iubindu-i activ pe ceilalți ca să știi că ești demn de iubire.“ Pe primul munte, omul face alegeri individuale și își păstrează opțiunile deschise. Al doilea munte este o vale a promisiunilor. E vorba despre dedicare, despre înrădăcinare și dăruirea de sine. Despre cedarea sinelui și luarea unor angajamente precum cel din Biblie, luat de Rut față de Naomi: „Încotro vei merge tu, voi merge și eu; unde vei locui tu, voi locui și eu; poporul tău va fi poporul meu și Dumnezeul tău va fi Dumnezeul meu; unde vei muri tu, voi muri și eu și voi fi îngropată acolo.“[1]

Așa cum am menționat în introducere, majoritatea dintre noi își iau patru mari angajamente de-a lungul vieții: față de o vocație, față de un partener de viață și

de familie, față de o filosofie sau credință și față de o comunitate. În mintea noastră, aceste angajamente sunt adesea lucruri distincte. Să-ți alegi un partener de viață pare complet diferit față de a-ți alege o filosofie sau o comunitate. Numai unul dintre aceste angajamente, căsătoria, implică o ceremonie formală și un schimb explicit de jurăminte. Dar procesul asumării angajamentului e similar în toate cele patru cazuri. Toate implică un jurământ de dedicare, implică timp și efort, dorința de a renunța la alte opțiuni și îndrăzneala de a te arunca cu capul înainte pe o pârtie de schi mai abruptă și mai denivelată decât părea la prima vedere.

Cum îți iei un angajament? Începe cu o anumită zvâcnire a inimii și a sufletului. Te îndrăgostești de ceva – o persoană, o cauză, o idee –, iar dacă acea dragoste e suficient de profundă, te hotărăști să dedici o bucată semnificativă din viața ta acelui lucru.

În cazul majorității, această dragoste se insinuează încet. E nevoie de timp să-ți dai seama dacă persoana sau cauza respectivă e demnă de toată fidelitatea, grija și pasiunea presupusă de un angajament. Ridicăm tot felul de bariere în jurul inimii noastre, pe care le deschidem, una câte una, pentru a lăsa oameni sau cauze să pătrundă. Dacă întreaga viață îți păstrezi intactă dragostea față de anii de studenție sau față de o tabără în care ai mers într-o vară, demult, sau pentru orașul tău natal, probabil că ai petrecut o perioadă substanțială în acele locuri înainte ca rădăcinile acelei experiențe să pătrundă permanent în tine, înainte ca dragostea să devină profundă și permanentă.

M-am îndrăgostit de puține ori și de fiecare dată s-a întâmplat după o lungă perioadă de prietenie nonromantică. Poate tocmai de aceea sunt fascinat atunci când cineva vorbește despre dragostea la prima vedere. În Florența anului 1274, tânărul Dante a zărit o tânără fată pe nume Beatrice și, într-o secundă, a fost cu totul fascinat de ea. Ne oferă o descriere frapantă, aproape anatomică, a capitulării în fața dragostei:

> În clipa aceea, adevărat spun că spiritul vieții, care sălășluiește în cel mai tainic lăcaș al inimii, începu să tremure atât de tare, încât se vădea cumplit până în cele mai mici vinișoare; și, tremurând, rosti aceste cuvinte: *„Ecce deus fortior me, qui veniens dominabitur mihi.“* În clipa aceea, spiritul animal, care sălășluiește în lăcașul de sus, unde toate spiritele senzitive își aduc percepțiile, începu să se minuneze foarte și, adresându-se spiritelor văzului, rosti aceste cuvinte: *„Apparuit iam beatitudo vestra.“* În clipa aceea, spiritul natural, care sălășluiește în partea unde se distribuie hrana noastră, începu să plângă și, plângând, rosti aceste cuvinte: *„Heu miser, quia frequenter impeditus ero deinceps.“*[2]

Dante a zărit-o pe Beatrice și a fost cucerit, știind din prima clipă ce necazuri îi va aduce această nouă pasiune necruțătoare. Cu toate astea, a continuat să iubească. Asta ni se poate întâmpla cu dragostea față de o persoană, dar și cu dragostea față de o cauză politică, o idee sau față de Dumnezeu. Dragostea schimbă totul în moduri neașteptate și incomode.

Odată ce inima a început să iubească și a devenit conștientă de acea iubire, sufletul simte dorința de nestăpânit de a face o promisiune în acest sens. Odată ce dragostea lovește, apare impulsul de a spune: „Te voi

iubi mereu.“ Asta pentru că însăși esența iubirii e dedicarea. Așa cum scriau cândva Dietrich și Alice von Hildebrand: „Un bărbat care spune «Acum te iubesc, dar nu-ți pot spune cât va ține asta» nu iubește cu adevărat; nici măcar nu bănuiește care este adevărata natură a iubirii. Dedicarea e sinonimă cu iubirea, într-o asemenea măsură încât oricine, cel puțin atâta timp cât iubește, trebuie să considere că devotamentul său este unul etern. Asta se aplică pentru toată lumea, pentru dragostea parentală și filială, pentru prietenie și dragostea din căsnicie. Cu cât iubirea e mai profundă, cu atât este mai pătrunsă de fidelitate.“[3]

Dedicarea e o promisiune făcută din iubire. Să te dedici înseamnă să faci o promisiune fără să aștepți nimic în schimb – motorul acestei promisiuni trebuie să fie iubirea pură. Într-un mariaj care merge bine, poate exista o răsplată de natură psihologică, la fel și în cazul angajamentului față de o cauză politică sau atunci când faci muzică, dar această răsplată nu este motivul pentru care facem acele lucruri. Dacă într-un cuplu există cu adevărat dragoste, apoi îi iei separat pe cei doi și le spui că această iubire nu duce nicăieri și c-ar fi mai bine să renunțe, aproape sigur nu vei reuși să-i convingi. Preferă să se zbuciume împreună, decât să fie liniștiți singuri.

Angajamentul profund are în sine ceva aproape involuntar. Se întâmplă atunci când o persoană, o cauză sau vreun domeniu de cercetare a devenit parte a identității tale. Ai ajuns în punctul dublei negații „Nu pot să nu fac asta“. Undeva pe parcursul călătoriei, ți-ai

dat seama: sunt muzician. Sunt evreu. Sunt om de știință. Sunt soldat în Marină. Sunt american. O iubesc. Sunt iubita lui.

În acest sens, dedicarea e diferită de un contract. Un om care încheie un contract cântărește plusurile și minusurile. Un om care semnează un contract nu se schimbă pe parcurs. Pur și simplu găsește un aranjament care se potrivește intereselor sale curente. Un angajament, pe de altă parte, te schimbă, sau mai degrabă integrează persoana care ești într-o nouă relație. Nu ești doar bărbat sau femeie. Sunteți soț și soție. Nu ești doar adult; ești profesor sau asistentă. Rabinul Jonathan Sacks explică diferența: „Contractul este o *tranzacție*. Legământul e o *relație*. Sau, cu alte cuvinte: un contract ține de interese. Un legământ ține de identitate. Ține de «tu» și «eu», care ne alăturăm pentru a crea un «noi». De aceea într-un contract *profiți*, dar într-un legământ *te transformi.*"

Un om dedicat își dă cuvântul și oferă o parte din sine altei persoane, spre păstrare. *Commitment*, adică dedicarea sau angajamentul, derivă din latinescul *mittere*, care înseamnă „a trimite". Omul dedicat se trimite în lume și oferă altcuiva o parte din propria persoană. El creează o entitate superioară. Atunci când intri într-o căsnicie, proprietatea ta rămâne a ta, dar nu mai este numai a ta. Aparține și partenerului tău sau, mai corect, aparține uniunii pe care ați creat-o amândoi – acestei noi entități superioare.

Această definiție a angajamentului – fervență, infuzată de iubire, care presupune schimbarea identității – e adevărată, dar nu reprezintă întregul adevăr. Un

angajament nu înseamnă doar iubire și promisiune, desigur. Înseamnă iubire și promisiune puse sub semnul legii. Trăind un angajament, fiecare parte înțelege efemeritatea sentimentelor, astfel că își leagă sinele viitor de anumite obligații. Soții se iubesc, dar se supun unui legământ legal, public și adesea religios, pentru a-și limita alegerile viitoare în acele momente când vor ajunge să se simtă călcați pe nervi unul de celălalt. Oamenii curioși probabil că citesc cărți, dar se înscriu și în universități pentru a se asigura că urmează studii ghidate cel puțin câțiva ani. Poate că oamenii spirituali experimentează transcendența, dar înțeleg că pentru majoritatea spiritualitatea durează și se aprofundează numai dacă e trăită în cadrul acelei comunități nebunești numite religie instituționalizată. Religiile integrează iubirea față de Dumnezeu în sărbători, povești, practici și ritualuri, făcându-le adesea trainice și de durată. Așa cum scria odată rabinul David Wolpe: „Spiritualitatea este o emoție. Religia e o obligație. Spiritualitatea liniștește. Religia mobilizează. Spiritualitatea este mulțumită cu sine însăși. Religia e nemulțumită cu lumea.“[4]

Astfel, cea mai completă definiție a angajamentului este aceasta: să te îndrăgostești și apoi să construiești o structură comportamentală în jurul acelui lucru, pentru momentele când dragostea are ezitări. Evreii ortodocși își iubesc Dumnezeul, dar, pentru orice eventualitate, păstrează regulile alimentației cușer. Dar hai să nu fim prea duri. Jugul pe care oamenii dedicați îl iau asupra lor nu e unul dureros. Adesea, este plăcut. Atunci când mi s-a născut primul copil, un prieten mi-a trimis următorul e-mail: „Bine-ai venit în lumea realităților

inevitabile.“ Poți să întârzii cu o sarcină la serviciu și poți amâna o întrevedere socială, dar dacă copilul tău are nevoie de mâncare sau trebuie să-l aștepți în stația de autobuz, te afli într-o realitate inevitabilă. Părinții se plâng de povara pe care au luat-o asupra lor odată cu acest angajament, dar cât de des ați auzit un părinte care-și dorește să n-o fi făcut? O viață solidă e definită de angajamente și obligații. Viața bine trăită este o călătorie de la opțiuni deschise la constrângeri plăcute.

Ce ne oferă angajamentele

Deși angajamentele sunt făcute în spiritul dăruirii, ele aduc multe beneficii. Să enumăr câteva:

Angajamentele ne dau o identitate. Ele reprezintă modul în care ne prezentăm necunoscuților. Sunt subiectele care ne fac ochii să sclipească în timpul conversațiilor. Sunt cele care dau vieților noastre consistență și coerență. Așa cum spunea Hannah Arendt: „Dacă nu am fi legați de îndeplinirea promisiunilor, nu am fi niciodată în stare să ne păstrăm identitatea; am fi condamnați să rătăcim neajutorați și dezorientați, fiecare prin întunericul inimii sale solitare, prinși în contradicțiile și în echivocurile ei.“[5] Identitatea nu se formează de la sine. Identitatea se formează mereu atunci când o diadă se unește cu ceva exterior.

Angajamentele ne oferă un scop. În 2007, organizația Gallup a întrebat oameni din toată lumea dacă simt sau nu că duc o viață însemnată. Studiul a arătat că Liberia e țara unde cei mai mulți oameni simt că duc vieți însemnate, în timp Olanda a fost locul cu cel mai mic

procent de răspunsuri pozitive. Asta nu din cauză că în Liberia viața ar fi mai plăcută. Dimpotrivă. Dar liberienii au ceea ce Paul Froese numește „stringență existențială“[6]. În agitația vieții, sunt obligați să facă angajamente solide unul față de celălalt pur și simplu pentru a supraviețui. Sunt gata să-și riște viețile unul pentru altul. Iar aceste angajamente puternice le dau oamenilor senzația unui scop. Acesta e paradoxul privilegiului. Atunci când avem o viață stabilă, urmărim plăcerile temporare care, de fapt, ne dezbină. Ne folosim bogăția pentru a cumpăra case mari, cu curți întinse, care ne separă și ne însingurează. Dar, în vremurile de criză, suntem împinși să ne apropiem strâns unii de alții, iar acest lucru ne satisface cele mai profunde nevoi.

Angajamentele ne permit trecerea la o treaptă superioară a libertății. În cultura noastră, avem impresia că libertatea înseamnă lipsa constrângerilor. Aceasta este libertatea *de la*. Dar există și alt tip de libertate, unul mai înalt. E vorba de libertatea *de a*. Aceasta e libertatea la capacitate maximă și adesea implică restricții și constrângeri. Trebuie să te legi cu lanțuri de pian și să exersezi ani la rând dacă vrei să obții libertatea de a cânta cu adevărat. Trebuie să te legi cu lanțuri de un anumit set de obiceiuri virtuoase ca să nu devii sclavul propriilor pofte distructive – pofta de alcool, pofta de aprobare, pofta de a sta în pat toată ziua.

Așa cum afirmă teologul Tim Keller, adevărata libertate „este nu atât absența restricțiilor, cât găsirea restricțiilor potrivite“. O parte enormă din viețile noastre e

determinată de definiția libertății pe care o purtăm inconștient în minte. Pe al doilea munte, tocmai lanțurile îți redau libertatea.

Angajamentele ne construiesc caracterul moral. Atunci când s-a născut fiul meu cel mare, nașterea a fost dificilă, iar el a venit pe lume albastru, cu vânătâi și un scor Apgar mic. L-au dus imediat la terapie intensivă. Au fost momente terifiante. În mijlocul acelei prime nopți, îmi amintesc că mă gândeam – dacă ar fi să trăiască numai treizeci de minute, va fi meritat o întreagă viață de doliu pentru mine și mama lui? Înainte să am un copil, răspunsul ar fi fost simplu: bineînțeles că nu. Cum ar putea treizeci de minute de viață pentru o ființă care nici nu e conștientă de sine să merite o viață întreagă de durere pentru doi adulți? Unde e raportul cost–beneficiu în asta? Dar fiecare părinte știe că are tot sensul din lume. După naștere, logica se schimbă. Devine instantaneu clar că viața unui copil are o demnitate infinită. Desigur că va merita durerea, chiar dacă viața lui a durat un timp atât de scurt. Odată ce un copil s-a născut, ești legat pe loc de un angajament a cărui forță ai fi putut numai să ți-o imaginezi înainte. E ceea ce te aduce în pragul slujirii disciplinate.

Atunci când un părinte se îndrăgostește de propriul copil, iubirea dă naștere unor niveluri de energie uimitoare; renunțăm la somn ca să avem grijă de bebeluș. Dragostea ne împinge să facem jurăminte celui iubit; părinții jură să fie mereu alături de copiii lor. Să împlinești aceste jurăminte presupune să faci o serie de sacrificii; împingem copilul în cărucior când poate am fi preferat să alergăm prin parc. De-a lungul timpului,

practicile devin obiceiuri, iar obiceiurile pun bazele unei anumite dispoziții; iar până când copilul împlinește trei ani, obiceiul de a pune nevoile celui mic în fața celor proprii devine o a doua natură pentru majoritatea părinților.

Încet-încet, prin dedicare neîntreruptă, ai transformat o parte centrală a ființei tale în ceva puțin mai capabil de dăruire, mai în armonie cu ceilalți și cu ce este bun. Treptat, marile iubiri le umbresc pe cele mărunte: de ce mi-aș petrece weekendurile jucând golf când le pot petrece bătând mingea cu copiii mei? Din experiența mea, oamenii își reprimă dorințele nocive doar atunci când își pot întoarce atenția spre dorințe mai bune. Atunci când ești într-un angajament profund, distincția dintre altruism și egoism începe să se estompeze. Atunci când te pui în slujba copilului tău, simți că de fapt îți aduci ție un serviciu, căci copilul e o bucățică din tine. Caracterul bun înseamnă tocmai această dispoziție spre bunătate.

Astfel, formarea morală nu este individuală; e relațională. Caracterul nu e ceva ce construiești stând într-o cameră și gândindu-te la diferența dintre bine și rău și la puterea dorinței tale. Caracterul ia naștere din angajamente. Dacă vrei să formezi caracterul cuiva, învață-l cum să formeze angajamente – unele temporare în copilărie, provizorii în tinerețe, permanente în viața adultă. Angajamentele sunt școala formării morale.

Atunci când viața ta e definită de angajamente puternice, te afli pe al doilea munte.

Note:

1 Biblia, traducere de Dumitru Cornilescu, ediție revizuită în 2016, *Rut* 1:16–17. În continuare, toate citatele din Biblie sunt preluate din ediția menționată. (*N. trad.*)

2 Dante Aligheri, *Viața nouă*, traducere de Oana Busuioceanu și Romulus Vulpescu, Humanitas, București, 2009, pp. 67–68. (*N. trad.*)

3 Dietrich von Hildebrand și Alice von Hildebrand, *The Art of Living*, Hildebrand Project, Steubenville, Ohio, 2017, p. 23.

4 David Wolpe, „The Limitations of being «Spiritual but Not Religious»", *Time*, 21 martie 2013, ideas.time.com/2013/03/21/viewpoint-the-problem-with-being-spiritual-but-not-religious.

5 Hannah Arendt, *Condiția umană*, traducere de Claudiu Vereș și Gabriel Chindea, Idea Design & Print, Cluj, 2007, p. 306. (*N. red.*)

6 Paul Froese, *On Purpose*, Oxford University Press, New York, 2016, p. 54.

8
Al doilea munte

Kathy Fletcher și David Simpson au un fiu, Santi, care mergea la școala publică din Washington, D.C. Băiatul avea un prieten pe nume James care uneori ajungea să meargă la culcare înfometat, așa că Santi îl invita ocazional să doarmă la el acasă. James avea un prieten, iar acel copil avea la rândul lui un prieten și tot așa. Dacă mergi acasă la David și la Kathy în orice seară de joi, vei găsi aproximativ douăzeci și șase de copii stând în jurul mesei, la cină. În general sunt patru sau cinci copii care locuiesc cu Kathy și David sau cu alte familii din împrejurimi. În fiecare vară, Kathy și David închiriază o rulotă și duc în jur de patruzeci de copii în vacanță la Cape Cod. Prin simplul fapt că răspund nevoilor din jurul lor, Kathy și David sunt acum centrul unei familii extinse.

Am început să merg la cinele organizate de Kathy și David cândva la începutul anului 2014, invitat de un prieten comun. Am intrat și am fost întâmpinat de un bărbat înalt, carismatic, pe nume Edd, cu dreaduri care îi încadrau fața luminoasă. Am întins mâna să-l salut, dar Edd mi-a spus: „Noi nu dăm mâna aici. Aici ne îmbrățișăm.“ În mod normal, nu sunt mare adept al îmbrățișărilor, dar acela a fost începutul a ceea ce au ajuns să fie cinci ani de îmbrățișări până acum, când scriu această carte.

Oficial, motivul pentru care ne adunăm la masă joia este să mâncăm, dar, de fapt, ne adunăm ca să hrănim o foame mai adâncă. Mâncarea e mereu aceeași – pui picant și orez negru. Telefoanele mobile sunt interzise („Trăiește prezentul“, susține Kathy). În prima parte a întâlnirii, facem înconjurul mesei și fiecare spune un lucru pentru care este recunoscător, ceva ce nimeni nu știe despre el sau altă informație despre viața lui la acel moment. Adesea avem motive de celebrare – cineva a trecut cu bine examenul GED, și-a găsit un job sau a terminat școala de frizeri. Dar uneori se întâmplă ca oamenii să aducă în discuție și lucruri mai complicate. O fată de șaptesprezece ani e însărcinată. Altă tânără are un rinichi foarte bolnav, iar Medicaid refuză să acopere costul pentru transplant. Un tânăr anunță că este bisexual, iar altul recunoaște că e deprimat. Într-o zi, o nou-venită s-a așezat și ne-a spus că, deși are douăzeci și unu de ani, nu a mai stat la o masă de familie de când avea unsprezece ani.

Majoritatea conversațiilor noastre sunt afirmație pură; oamenii s-au confruntat cu destule răutăți în viețile lor și acum au nevoie să audă cât sunt de valoroși, cât sunt de iubiți și de necesari. Adesea, pur și simplu spunem glume și râdem. Copiii cântă. Într-o zi, mi-am adus și fiica, iar la plecare, ea mi-a spus: „E locul cel mai plin de căldură unde am fost vreodată.“

După cină, ne îndreptăm spre pian, cineva dă tonul unei melodii de Adele și cântăm cu toții. Dar masa e piesa de bază în interacțiunea socială de aici. E unealta pe care o folosim pentru a forma legături, pentru a ne conecta și a ne lua angajamente unul față de celălalt. Este scena pe care ne îndreptăm unul spre celălalt ca

flori care caută lumina soarelui. „Îți mulțumesc că ai văzut lumina în mine“, i-a spus o tânără femeie lui Kathy într-o seară. Adulții vin din lumea rece și neprietenoasă din Washington, D.C. și în această casă au ocazia să-și dea jos armurile. Copiii vin de pe străzi și îi numesc pe Kathy și pe David „mama“ și „tata“. Sunt părinții pe care și i-au ales.

Copiii din jurul mesei au trecut prin traumele clasice ale sărăciei în America – unii au rămas fără adăpost, alții au trecut prin sistemul de plasament social. Tema violenței masculine e recurentă în poveștile lor – o figură paternă sau altă figură masculină cu comportament violent i-a abandonat, pornindu-i pe un drum greșit. Dar acum sunt ancorați. Bill Millikan, fondatorul organizației Communities in Schools, a venit la masă într-o seară. Acum are peste șaptezeci de ani. „Am lucrat în acest domeniu cincizeci de ani“, ne-a spus el, „și nu am văzut niciodată un program care să schimbe o viață. Numai relațiile schimbă vieți“.

Exact asta se întâmplă în jurul mesei. Dacă ești alb și ai peste treizeci și cinci de ani, n-ai de unde să știi, dar Washington, D.C. e un loc fantastic pentru artiști, pentru cei de culoare și pentru cei sub douăzeci și cinci de ani. Copiii care vin la cină sunt conectați la această scenă underground a artelor – sunt poeți, pictori, DJ, cântăreți și multe altele. Noi, adulții din grup, le oferim un public în fața cărora își pot expune talentele. Cadoul lor pentru noi este o intoleranță absolută față de distanțarea socială.

Combustia emoțională are loc în cele mai misterioase moduri. Nimeni nu poate trasa cu certitudine procesul

chimic prin care dragostea se aprinde într-o anumită comunitate și nu în alta. Dar dragostea există aici, în comunitatea noastră, și cu toții am fost transformați în feluri surprinzătoare. David a renunțat la locul de muncă pe care îl avea și acum lucrează cu copiii full-time. Kathy organizează programe de artă pe tot cuprinsul Americii, dar se întoarce acasă, unde o așteaptă altă vocație full-time.

De-a lungul anilor, adulții le-au promis copiilor că vor putea merge la facultate și, când au ajuns la vârsta potrivită, le-au acceptat oferta. Acum, toți trebuie să găsim o cale să le plătim educația. Kathy și David au lansat o organizație nonprofit numită AOK (vine de la All Our Kids). Suntem cu toții adânc implicați acum, dându-ne unul altuia o mână de ajutor. Și asta se întâmplă pentru că David și Kathy au răspuns, pur și simplu, unei nevoi. Kathy a crescut într-o familie catolică extinsă, astfel că e obișnuită să fie înconjurată de o mulțime haotică, dar plină de iubire. Atunci când cineva o întreabă cum de reușește să țină sub acoperiș atâția tineri, îi aruncă o privire neînțelegătoare: „Cum de nu faci și tu asta?“

Kathy și David sunt adesea epuizați, așa cum e lesne de închipuit. Poate că tu ești un părinte care încearcă să aibă grijă de doi sau trei copii; imaginează-ți cum arată o zi când ești înconjurat de patruzeci. Câteodată, apar adevărate crize. În 2018, Kathy și David au intrat într-o cursă contra cronometru după ce Medicaid a refuzat să acopere costurile unui transplant de rinichi pentru una dintre tinere. Toată lumea s-a mobilizat pentru a-i convinge pe cei de la Medicaid să-și schimbe decizia,

ceea ce s-a și întâmplat. Din fericire, am avut un donator. David și-a donat unul dintre rinichi pentru Madeline.

Dar epuizarea vine cu compensațiile ei. Kathy și David sunt acum parte din zeci de relații pline de dragoste. Câteodată, se întreabă dacă nu există o modalitate mai bună de a face ceea ce fac ei, dar nu trebuie să se întrebe vreodată dacă fac ceva suficient de important cu viețile lor. Sunt siguri pur și simplu. După ce te-ai îndrăgostit de Kesari, de James, de Koleco, Taruq și Thalya, nici nu se mai pune problema să te întrebi asta. Aceștia sunt tineri de o profunzime și o valoare infinită. Ocazia să fii cu ei e pur și simplu tot ce contează.

Pentru mine, AOK reprezintă imaginea vieții pe al doilea munte. O viață dominată de iubire, grijă și angajament. E antidotul pentru multe dintre greșelile culturii noastre.

Țesătorii

Acum, petrec mult timp pe lângă oameni ca David și Kathy, mulțumită programului Weave: The Social Fabric Project, pe care l-am înființat la Institutul Aspen. Prima idee din spatele acestei inițiative a fost că izolarea socială este o problemă fundamentală care stă la baza altor probleme sociale. A doua idee a fost că, pe tot cuprinsul națiunii, există oameni care țes comunități viguroase (*weave* înseamnă a țese). Avem multe de învățat de la astfel de persoane.

Călătorim de-a lungul țării și îi întâlnim pe cei care restabilesc capitalul social și vindecă vieți. Acești

oameni sunt peste tot. Suntem o națiune de vindecători. Alături de Weave, ajungem în câte un orășel micuț și nu avem vreo problemă în a găsi treizeci și cinci de oameni care se potrivesc perfect tiparului.

Cum e Jade Bock, din Albuquerque, care și-a pierdut tatăl pe când era mică și acum ajută copiii să gestioneze doliul. Sau Stephanie Hruzek din Houston, care conduce un program *after school* și care petrece mult timp jucându-se cu cei mici, cu credința de nezdruncinat că o oră în care te joci cu un copil este cea mai importantă oră dezinteresată pe care o poți petrece. „Sunt dereglată", spune Stephanie. „Am nevoie de alți oameni ca să supraviețuiesc." Sau Sam Jones, care are un ring de box pentru amatori în zona de sud-est a orașului Ohio, unde îi antrenează gratis pe tineri – oficial, în box, dar, de fapt, în viață.

De-a lungul anului 2018, am întâlnit probabil între cinci sute și o mie de astfel de oameni. Aproape fără nicio excepție, cu toții manifestă ceva similar cu Kathy și David: certitudinea vocației. Sunt prost plătiți și adesea se simt ignorați; micile lor acte de binefacere trec adesea nerecompensate de marile sisteme de statut ale societății. Dar găsesc bucurie în lumina pe care o aduc altora și știu de ce au fost puși pe acest pământ. „Asta nu-i o slujbă de la care mă voi pensiona", spune Sharon Murphy, care conduce Mary House, o organizație de plasament pentru refugiați din Washington. „Ador ce fac. Munca mea e un mod de viață."

Acești oameni par foarte altruiști. Dar merită să ne amintim, așa cum a evidențiat Alasdair MacIntyre, că noțiunea de altruism a fost inventată abia în secolul al

XVIII-lea. Odată ce s-a decis că natura umană este în mod esențial egoistă și centrată pe sine, a fost necesar să fie inventat un cuvânt pentru momentele când oamenii nu se lasă conduși de dorințele egoiste. Înainte de asta, ce numim altruism – a trăi prin relaționare – era pur și simplu modul în care trăiau oamenii. Nu era ceva eroic sau special.

Există mai multe tipuri de oameni aflați pe al doilea munte – bărbați și femei ale căror vieți sunt definite de angajamente profunde. Sunt implicați în afaceri, în educație, în arte, în armată. Datorită muncii mele alături de Weave, am ajuns să îi cunosc cel mai bine pe cei din sectorul nonprofit. Activitățile lor zilnice sunt în concordanță cu scopurile lor supreme.

Să petrec timp alături de astfel de oameni a fost pentru mine un proces educațional. Aș vrea să îi descriu puțin, pentru a surprinde mai bine formele pe care le poate lua viața pe al doilea munte și valorile pe care tind să le împărtășească. Voi evidenția asemănările fundamentale în italice.

Văile lor

Majoritatea oamenilor pe care i-am întâlnit prin Weave au trecut printr-o prăbușire în vale, câteodată sub forma unei copilării dificile. Sau valea a luat forma unei *experiențe de ieșire*. Aveau un loc de muncă obișnuit, dar acest lucru pur și simplu contravenea naturii lor morale, așa că și-au dat demisia. Un bărbat din Carolina de Nord avea un post bun la IBM, dar simțea că menirea lui e să țină vie cultura orășelului din munții Apalași de unde provenea, așa că a deschis o distilerie

de whisky și un magazin unde să se poată aduna oamenii. „Lucram la o agenție care era evident rasistă“, îmi povestea o angajată în domeniul guvernamental din Carolina de Sud. „Dar le-am dat pe față aceste practici în mod cât se poate de direct.“ Și-a părăsit fosta viață pentru una nouă, pe care o simțea mult mai potrivită.

Unele dintre văile prin care au trecut și au suferit acești oameni sunt șocante. Cara Brook din Ohio a terminat facultatea în trei ani și imediat după aceea a fost diagnosticată cu o formă rară de cancer – în Statele Unite, apare la mai puțin de zece oameni anual. A făcut un an de chimioterapie și spune că, atunci când a terminat, s-a simțit cuprinsă de un suflu nou. Era hotărâtă să-și petreacă oricât timp i-ar fi rămas aducând o schimbare, iar acum strânge fonduri pentru a revitaliza regiunea dinspre Ohio a munților Apalași.

Atunci când Darius Baxter din Washington avea nouă ani, tatăl său a avut o aventură cu o dansatoare de striptease care i-a aranjat asasinarea. Acum, după ce a fost jucător de fotbal în Georgetown, Darius organizează tabere de fotbal pentru copiii din cartier, pentru ca aceștia să crească având figuri masculine în viețile lor.

Sarah Adkins este farmacistă în Ohio. Își creștea cei doi băieți, Samson și Solomon, împreună cu soțul ei, Troy. De-a lungul anilor însă, Troy a început să sufere crize de depresie și anxietate din ce în ce mai puternice. A renunțat să mai muncească și a devenit furios și obsesiv. Sarah și Troy se chinuiau să facă față situației și au încercat să facă terapie. Pentru un timp, a părut să funcționeze.

Apoi, într-un weekend de toamnă din 2010, când băieții erau în vârstă de opt, respectiv zece ani, Sarah a plecat la vânătoare de antichități, într-o excursie de mult programată împreună cu mama și cu sora ei. Troy spusese că îi va duce pe băieți la cabana unui prieten, la marginea unui lac. Sarah i-a sunat de câteva ori sâmbătă, dar n-a primit niciun răspuns, așa că s-a gândit că sunt plecați cu barca. S-a întors acasă duminică pe la ora cinci și a fost surprinsă să vadă că pachetele sosite prin poștă se aflau încă în fața ușii de la intrare, inclusiv jucării pe care le comandase pentru copii. A intrat în casă și a strigat „A venit mami!", dar nu i-a răspuns nimeni. Apoi a observat că în fața ușii spre subsol fusese proptită o saltea. S-a gândit că băieții se jucau de-a v-ați ascunselea, așa că a coborât zâmbind. La baza scărilor, l-a văzut pe Troy prăbușit peste un dulap. Apoi l-a zărit pe unul dintre băieți, pe Samson, pe canapeaua care părea acoperită de ciocolată. Nu reușea să înțeleagă ce vede. Apoi l-a atins pe Samson pe frunte și și-a dat seama că e rece. O imagine aurie i-a fulgerat în minte, ca o explozie de lumină, și l-a văzut cu ochii minții pe Samson în cer, alături de Dumnezeu. Viziunea a durat numai o secundă. A alergat sus, să-l caute pe Solomon. Era în patul lui. Sarah a tras cuvertura și până în ziua de azi nu poate descrie ce a văzut. La fel ca fratele său, fusese împușcat și era rece.

Sarah a sunat la 911. „Mi-a omorât copiii! Copilașii mei. Sunt morți!" a strigat la telefon. Operatorul i-a cerut să le aplice manevrele de resuscitare, dar ea i-a explicat că erau deja reci. Troy lăsase un bilet: „Îi voi feri pe S și S de o viață de confuzii, loialitate pusă la

îndoială, vină, deznădăjduire, codependență și nesiguranță. Acest ciclu al suferinței se încheie cu mine."

Mii de oameni s-au mobilizat pentru Sarah. A stat la părinții ei următoarele trei luni și a dormit în patul lor. Timp de șase luni, i-a fost adusă zilnic mâncare. A durat ani întregi să-și revină. Glumește că încă trăiește la limită. Mintea îi rătăcește. Atunci când petreci timp cu ea, vezi trecându-i pe chip expresii radical diferite. Are o atitudine vag maniacală, ca și cum totul în ea e surescitat, puțin necontrolat.

Casa ei a fost declarată zonă de risc biologic și curățarea acesteia a costat treizeci și cinci de mii de dolari. Sarah a înțeles că, spre deosebire de ea, femeile sărace nu-și permit înmormântarea și alte astfel de costuri atunci când copiii lor sunt împușcați sau în casele lor au loc acte de violență. Ele trebuie să taie covoarele pentru a scăpa de sângele închegat.

Așa că Sarah a deschis o fundație pentru a ajuta aceste femei cu plata înmormântării și a curățeniei. Predă la Ohio University și Ohio State University. Lucrează la o clinică de sănătate gratuită și e pe cale să deschidă încă una. E un exemplu de om care a suferit cele mai groaznice lucruri pe care viața ți le poate arunca în față și de care rămâi permanent afectat. Din această experiență însă, a ieșit cu o dorință feroce de a-i ajuta pe alții.

„Am crescut ca om din această experiență tocmai fiindcă am fost atât de furioasă", spune ea. „Am decis că trebuie să lupt împotriva lucrurilor pe care el a încercat să mi le facă mie și am făcut o schimbare în lume. Vezi

tu, el nu m-a omorât. Răspunsul meu pentru el e că orice ai vrut să-mi faci, du-te naibii, n-o să-ți iasă." Motivația ei este în parte sfidare față de soț, în parte iubire pentru oamenii din fața ei.

Motivația morală

E ceva ce observi la oamenii de pe al doilea munte. A avut loc o *schimbare motivațională*. Dorințele lor au fost transformate. Dacă vrei să generalizezi puțin, ai putea spune că există șase straturi ale dorinței:

1. Plăcerea materială. Să ai mâncare bună, o mașină bună, o casă bună.

2. Plăcerile egoului. Să devii cunoscut, bogat sau de succes. Să ai parte de victorii și recunoaștere.

3. Plăcerea intelectuală. Să înveți lucruri. Să înțelegi lumea care ne înconjoară.

4. Generativitatea[1]. Plăcerea pe care o simțim atunci când oferim și servim în folosul comunităților.

5. Dragostea împlinită. Când primim și oferim dragoste. Fermecătoarea îngemănare a sufletelor.

6. Transcendența. Sentimentul pe care îl avem atunci când trăim în acord cu un ideal.

Științele sociale și mare parte din gândirea modernă tind să pună accent numai pe primele două dorințe. Adesea presupunem că interesul propriu – definit drept câștig material și de statut – reprezintă dorințele principale ale vieții, iar serviciul adus altora este doar cireașa de pe tort. Și asta se întâmplă pentru că, vreme

de secole, o mare parte a gândirii noastre sociale a fost formată de bărbați care ieșeau în lume și intrau în competiție, în timp ce majoritatea femeilor stăteau acasă și se îngrijeau de tot. Acești bărbați nici măcar nu vedeau activitatea care se desfășura în spatele sistemelor politice și economice pe care le studiau o viață întreagă. Dar când te uiți de fapt în jur – la părinții care au grijă de copii, la vecinii care formează asociații, la colegii care se ajută unul pe celălalt, la oamenii care se întâlnesc în cafenele –, vezi că grija care provine din dragoste nu se află undeva la marginea societății. E însăși fundația societății.

Acești fondatori de comunități sunt în principal conduși de dorințele 4–6 – de *motivațiile emoționale, spirituale și morale*: de dorința de a trăi în relații apropiate cu ceilalți, de a aduce o schimbare în lume, de a se simți bine cu propria persoană. Sunt conduși de dorința apartenenței și a generozității.

Acești oameni afișează o *tristețe luminoasă*. Am luat această sintagmă din minunata carte a călugărului franciscan Richard Rohr, *Falling Upward*, care vorbește despre cum îți poți găsi un scop la vârsta de mijloc și dincolo de ea. Atunci când te afli în slujba celor nevoiași, ai contact apropiat cu durerea și nedreptatea. Cu cât te apropii de înțelepciune, continuă Rohr, cu atât vezi mai mult din propria umbră și, cu cât vezi mai mult din umbra altor oameni, cu atât înțelegi cât de multă nevoie avem unul de celălalt. Speranța ajunge să fie pătrunsă de conștientizarea realistă. „Există o anumită solemnitate în a doua parte a vieții“, scrie Rohr, „dar ea este acum înconjurată de o ușurință mult

mai pronunțată, de sentimentul că totul e bine. Anii maturității sunt caracterizați de o tristețe luminoasă și de o bucurie sobră, dacă asta are vreun sens“[2].

I-am întrebat la un moment dat pe cititorii rubricii mele din *The New York Times* dacă ei consideră că și-au găsit un scop în viață. Mii de oameni mi-au scris pentru a-și împărtăși experiențele. Un răspuns iese clar în evidență și ilustrează conceptul lui Rohr despre tristețe luminoasă și sentimentul că totul e bine. Greg Sunter din Brisbane, Australia, a scris:

> Cu patru ani în urmă, soția mea, cu care am fost căsătorit douăzeci și unu de ani, a murit în urma unei tumori cerebrale. De la diagnostic la moarte au trecut mai puțin de șase luni. Pe cât de șocantă a fost moartea ei, aproape la fel de șocant a fost și sentimentul de creștere personală și de înțelegere aprofundată pe care l-am dobândit după o perioadă de reflecție și muncă interioară – până în punctul în care mă simt aproape vinovat de cât de semnificativă a fost creșterea personală ca urmare a morții soției mele.
>
> În cartea *A Hidden Wholeness*, Parker Palmer scrie despre cele două moduri în care inimile noastre pot fi rupte: primul e reprezentat sub forma unei inimi zdrobite și împrăștiate, al doilea, sub forma unei inimi deschise spre noi capacități, putând cuprinde mai mult atât din suferința, fericirea, disperarea și speranța lumii, cât și din cele personale. Imaginea inimii pe care ruptura a deschis-o a devenit forța principală a vieții mele în anii de după moartea soției. A devenit scopul vieții mele.

Prietenul meu Kennedy Odede a crescut în Kenya. Atunci când avea trei ani, draga lui bunică a murit

mușcată de un câine turbat. Tatăl vitreg era alcoolic și îl bătea. Prietenul său cel mai bun a murit de malarie la vârsta de opt ani. A intrat într-o gașcă de cartier, a început să se drogheze cu aurolac și solvenți, a comis tâlhării și de câteva ori a fost aproape să ucidă. A fost „salvat“ de un preot catolic care l-a abuzat sexual. Cu toate acestea, în prezent e unul dintre cei mai fericiți oameni pe care îi cunosc.

L-am întrebat la un moment dat cum a putut să devină atât de fericit în ciuda atâtor greutăți. Mi-a răspuns că mama sa îi oferea iubire necondiționată ori de câte ori avea ocazia. La rândul lui, Kennedy le-a oferit iubire necondiționată altora. A fondat Shining Hope for Communities (SHOFCO), o organizație care combate sărăcia urbană și oferă posibilitatea școlarizării pentru fetele din mahalaua Kiberia din Nairobi. „SHOFCO mi-a salvat viața“, mi-a spus el, „și m-a ajutat să-mi mențin o atitudine pozitivă chiar și atunci când mi s-au întâmplat cele mai rele lucruri. M-a făcut să nu mă simt ca o victimă pasivă, ci ca și cum aveam autoritatea necesară și forța de a schimba ce se întâmplă în comunitatea mea. Cred că atunci când am fondat SHOFCO, am descoperit și puterea «ubuntu» – atunci când te simți conectat cu umanitatea universală“. În cruzimea vieții de mahala, o lumină continuă să răzbată.

Acești oameni sunt orientați către *undeva* și *nu* către *oriunde*, sunt localnici și nu cosmopolitani. Sunt atașați de un loc în particular, de un petic de pământ. Sarah Hemminger a fondat un program de mentorat în Baltimore. Colierul pe care îl poartă la muncă în fiecare zi are un pandantiv cu harta orașului Baltimore, căci

acesta este locul pentru care și-a oferit devotamentul. Phil Good din Youngstown, Ohio, și-a început cariera stând în centrul orașului cu o pancartă purtând mesajul „Apărați Youngstown“, iar acum își petrece timpul ajutând comunitatea să-și revină după dezindustrializare. Un profesor din Houston ne-a spus: „Atunci când m-am întors în Houston, mi-am luat un angajament față de acest loc pe care-l știu de când eram mic, dar de care m-am deconectat din cauza globalizării.“

Acești oameni tind să fie *arici*, nu *vulpi*. În faimoasa parabolă[3], vulpea știe foarte multe lucruri și privește lumea cu o minte interogatoare, din mai multe perspective. Dar ariciul știe una și bună, are o singură idee cuprinzătoare, în jurul căreia se învârte viața lui. Aceasta e mentalitatea pe care tind s-o aibă cei care țes comunități.

Ei *își asumă responsabilitatea*. Cineva din viața lor le-a inoculat un ideal cu privire la modul în care ar trebui să arate viața responsabilă și ce-ar trebui să facă în acest sens. Unii oameni merg de-a lungul unei străzi și văd numai siluete trecătoare. Dar acești fondatori de comunități văd persoane și nevoile lor. Pentru ei, să ajute e ceva natural. Acești oameni nu s-ar mai recunoaște pe sine dacă nu s-ar comporta așa. Așa cum ne-a spus o femeie care lucrează cu victimele violenței domestice din Washington, D.C.: „Fac această muncă fiindcă nu o consider muncă. O fac pentru că mama și bunica mea m-au învățat că am responsabilitatea să ajut.“ Acești oameni își fac munca cu naturalețea cu care alții spală vasele. Sunt vase în chiuvetă, așa că-i

normal că trebuie spălate. „Ce fac e la fel de simplu și natural precum râsul unui copil“, a spus cândva Maica Tereza.

Acești oameni folosesc adesea sintagma *ospitalitate radicală* pentru a-și descrie filosofia de viață, căci crezul lor e că niciun om nu ar trebui să fie tratat cu indiferență. Așa cum ne-a spus un băiat care lucrează la un centru pentru tineri din Washington: „Odată ce înțelegi că e vorba de vieți omenești, trebuie să riști totul pentru acea viață. Nu poți întoarce spatele unei vieți.“

Și astfel devin prinși acești oameni. Precum Kathy și David, rareori pornesc în lume căutându-i pe cei pe care să îi servească și cauzele cărora să-și dedice viețile. Le ies pur și simplu în cale. „Nu am ales munca asta, ci munca m-a ales pe mine“, spune Franklin Peralta, care lucrează pentru Latin American Youth Center, repetând bine-cunoscutul refren.

E un paradox că, atunci când oamenii se găsesc unul pe altul, adesea au senzația că renunță la propriul sine, că îl cedează. Întâlnești un om aflat în nevoie. La început, te angajezi să-l ajuți numai puțin. O oră pe săptămână. Nu-i mare lucru. Dar apoi ajungi să cunoști și să-ți pese de acea persoană și cârligele angajamentului sunt înfipte. Acum vei face tot ce trebuie făcut. În acest punct, pur și simplu *dai drumul cârmei*. Încetezi să te întrebi: „Ce vreau eu?“ și începi să te întrebi: „Ce cere viața de la mine?“ Și iei măsuri.

„Viața unui om poate fi încărcată de sens numai dacă acestuia îi pasă suficient de mult de unele lucruri, numai dacă e prins, entuziasmat, interesat, implicat“,

scrie filosoafa Susan Wolf. Observă adjectivele provenite din verbe la participiu pe care le folosește Wolf: „prins“, „entuziasmat“, „implicat“. Acestea descriu reacții la un nivel profund, nu o alegere inițiată conștient. Acestea sunt verbele pe care le folosesc cei ce construiesc comunități.

Anne Colby și William Damon de la Stanford i-au studiat pe acești țesători de comunități pentru cartea lor, *Some Do Care*. Ei au descoperit că *nu există multă reflecție morală* atunci când cineva alege să se dăruiască pe sine. Nu au loc multe lupte interioare sau calcule privitoare la cost și profit. „În schimb, am observat o dorință nețovăitoare de acțiune, un refuz al fricii și îndoielii, și o simplitate a răspunsului moral. Riscurile au fost ignorate și consecințele – necântărite.“[4]

Cu câțiva ani în urmă, Barbara Goodson din Houston a început să tundă gratis oamenii fără adăpost. La început, erau doar câteva tunsori pe lună. Dar după aceea, a început să tundă oamenii proaspăt ieșiți din închisori și femeile maltratate. Ceea ce a început cu câteva tunsori pe lună s-a transformat în câteva sute. „Care mi-a fost motivația?“ se întreabă ea. „Să-mi ajut fiecare client să aibă mai multă demnitate.“

Recent, un prieten mi-a povestit despre o agentă pietonală pe care a întâlnit-o în Florida. Văzând-o la trecere, prietenul meu a întrebat-o dacă face vreodată muncă voluntară pentru comunitate. Ea i-a răspuns că nu, motivând că nu are timp. Dar apoi el a aflat că ea de fapt făcea voluntariat chiar în acel moment, păzind o trecere de pietoni din apropierea unei școli pentru siguranța copiilor. Apoi, după alte câteva minute, a aflat

că mai târziu în acea zi femeia plănuia să ducă mâncare unor vecini bolnavi. Cu cât vorbeau mai mult, cu atât ieșeau la iveală mai multe moduri în care femeia oferea servicii comunității. Dar ea nu considera nimic dintre acestea muncă voluntară. Era pur și simplu ceva ce se face.

Ne gândim la dăruire ca la ceva ce facem arareori, de Crăciun și cu ocazia zilelor de naștere. Dar teologul german Dietrich Bonhoeffer susține că *a dărui e relaționarea principală dintre doi oameni* și nu una secundară. De la un membru al familiei la alt membru al familiei. De la prieten la prieten. De la coleg la coleg. De la oameni către comunitate. Este dorința elementară de a transforma izolarea și centrarea pe sine în relaționare și grijă. Modul în care dăruim ne modelează personalitatea.

Aud adesea cuvântul „a împlini“ atunci când sunt împreună cu fondatorii de comunități. Îl folosesc pentru a sugera un anumit mod de a oferi, care nu e nici eroic, nici dramatic. Înseamnă pur și simplu să fii prezent pentru oameni an după an, servind atât în mod regulat, cât și în feluri mai însemnate. Acest mod de a dărui creează stabilitate în viață, o continuitate a sinelui pe măsură ce circumstanțele vieții fluctuează. În *Some Do Care*, Ann Colby și William Damon citează cuvintele unui activist antisărăcie care exprimă acest lucru perfect: „Știu și că sunt parte din luptă. Nu sunt lupta. Nu conduc lupta. Sunt acolo. Sunt acolo de mult timp și voi fi acolo tot restul vieții. Așa că nu am așteptări nerealiste. Tocmai de aceea, nu voi obosi.“

Relaționarea profundă

Țesătorii pe care i-am întâlnit sunt *extrem de relaționali*. Sunt hotărâți să întemeieze relații profunde cu ceilalți, în egală măsură pentru a-și hrăni foamea de legături strânse, cât și pentru că sunt de părere că schimbarea apare prin aprofundarea relațiilor.

Atunci când acești oameni lucrează cu cei fără adăpost, cu cei săraci sau traumatizați, lucrează adesea alături de marile sisteme de asistență socială care oferă servicii, dar cărora nu le pasă. Aceste sisteme îi tratează pe oameni ca pe „cazuri" sau „clienți". Ele sunt necesare pentru a le oferi stabilitate financiară și sprijin, dar nu pot aduce o schimbare substanțială. Așa cum spune Peter Block, unul dintre experții de top în domeniul comunităților: „Vorbește cu orice persoană săracă sau vulnerabilă, iar aceasta îți va da o lungă listă de servicii pe care le-a primit. A primit numeroase servicii, dar adesea trebuie să întrebi ce s-a schimbat de fapt fundamental în viața ei."

Relaționarea este motorul schimbării. Gândește-te la cine te-a făcut persoana care ești în prezent. Probabil e vorba despre un părinte, profesor sau mentor. N-a fost vreo organizație care căuta un rezultat specific și măsurabil, care poate fi redus la parametri. N-a fost o persoană care căuta să creeze un sistem al schimbării care să poată fi încadrat într-un barem. A fost o persoană care căuta pur și simplu să facă ceva intrinsec bine – să te facă să te simți văzut, îngrijit, de încredere, iubit necondiționat –, fără să pretindă că știe cum o va afecta viața această relație.

În cartea ei, *The Fabric of Character*, soția mea, Anne Snyder, scrie despre Other Side Academy din Salt Lake City. Organizația lucrează cu criminali înrăiți, oferindu-le șansa să iasă din închisoare și să-și schimbe viața cu totul trăind într-o casă comunală și lucrând pentru o firmă de mutări. Întregul grup se întâlnește pentru ședințe – numite „jocuri" – unde bărbații și femeile își cer explicații unii altora chiar și pentru cele mai mici infracțiuni morale. Legăturile se formează la intersecția dintre iubire și adevăr, spun fondatorii organizației. Adevărul fără iubire este duritate. Iubirea fără adevăr e sentimentalism. Dar dacă poți fi complet sincer cu cineva în contextul susținerii reciproce bazate pe iubire, atunci ai de-a face cu o relație bazată pe încredere. Normele sunt executate atunci când oamenii sunt trași la răspundere de încălcarea lor. Comunitatea este țesută prin *responsabilizare infuzată în iubire*.

Cei care țes comunități vorbesc despre cât e de important să acționezi și nu doar să vorbești despre lucruri. Se descriu adesea drept GSD – tipul de oameni care *Get Shit Done*, adică rezolvă treburile. Scriu cărți despre viețile și faptele lor. Dar pun, de asemenea, un *accent extraordinar pe ascultare* și pe conversație. O mare parte din ce fac e să creeze spații în care să poată avea loc discuții profunde. Într-o zi, la Family Point, programul *after school* condus de Stephanie Hruzek în Houston, un băiat de zece ani a venit la ea cu un bilețel pe care susținea că l-a găsit pe podea. Conținea o tiradă de obscenități. Cuvinte precum „curvă", „dobitoc", „du-te dracu'" săreau în ochi pe pagină. Stephanie l-a întrebat cine a scris un bilet atât de furios, iar copilul i-a spus că nu știe.

În acea seară, personalul a verificat înregistrările video și a descoperit că băiatul care adusese biletul era chiar cel care-l scrisese. A doua zi, l-au pus față în față cu dovezile. La început a negat, iar impulsul lor natural era să-l pedepsească pentru biletul care mustea de ură. Dar, în loc să acționeze rapid, s-au așezat și au discutat. Într-un târziu, băiatul a început să plângă și a spus: „Am scris acel bilet pentru un bărbat care mi-a făcut rău."

S-a dovedit că doi bărbați înarmați îi spărseseră casa recent și amenințaseră că-l vor ucide. Vecinii auziseră strigătele disperate ale mamei și întrerupseseră spargerea, bătând la ușă până la sosirea poliției, însă băiatul și mama rămăseseră traumatizați. Biletul era doar un mod haotic de a gestiona sentimente copleșitoare. Stephanie se întreabă ce s-ar fi întâmplat dacă l-ar fi pedepsit pur și simplu – o pedeapsă pentru ce era de fapt un strigăt de ajutor. Ce lecție ar fi învățat și pe ce traiectorie l-ar fi trimis? Ce-i de reținut de aici e că trebuie să rămâi angajat în conversație suficient de mult și să asculți suficient de răbdător.

Cei care construiesc comunități cred în *mutualitate radicală*. Resping în mod absolut ideea că unii oameni au totul pus în ordine, iar alții sunt ratați. Din punctul lor de vedere, cu toții ne împiedicăm din când în când. Așa cum a spus W.H. Auden, scopul în viață este să „îți iubești aproapele cel strâmb cu toată inima-ți cea strâmbă".

„Mila" e un cuvânt absolut obscen. Cu toții suntem egali și cu toții avem nevoie unul de celălalt. Sarah Hemminger a interzis chiar cuvântul „mentor" în

organizația ei, pentru că implică faptul că unii ar fi mai presus decât ceilalți și i-ar privi de sus pe tineri. Totul se rezumă mereu la demnitatea persoanei din fața ta.

Sintagma pe care am auzit-o cel mai des pe buzele acestor oameni este *întreaga persoană*. De-a lungul ultimelor decenii, instituțiile noastre au avut tendința de a diviza ființele umane în secțiuni. Școlile îi tratează pe copii ca pe niște creieri pe băț și pompează informații în ei. Spitalele îi tratează pe pacienți ca pe o colecție de organe care trebuie reparate; doctorii nu cunosc cu adevărat oamenii pe care îi operează. Dar cei care construiesc comunități vorbesc despre nevoia unei abordări care să aibă în vedere întreaga persoană. Atunci când un copil intră în școală, nu-și lasă în urmă problemele medicale, nevoia de siguranță, traumele emoționale, nevoile nutriționale, nevoia unui scop și a unui sens. În orice sector lucrezi, trebuie să fii atent la toate aceste lucruri și să te conectezi cu întreaga persoană.

Iar deasupra tuturor acestora e bunătatea plină de afecțiune. Vorbind cu cei care țes comunități, mi s-a reamintit adesea de un citat din cartea lui John E. Biersdorf, *Healing of Purpose*:

> Compasiunea se exprimă prin bunătate. Când mă gândesc la oamenii pe care îi cunosc, care modelează adâncimile vieții mele spirituale, sunt uimit de bunătatea lor. Ochii lor comunică rămășițele luptelor solitare cu îngerii, prețul care vine odată cu a-ți păsa de ceilalți, moartea ambiției și a egoului, pacea care vine atunci când ți-a mai rămas foarte puțin de pierdut în această viață. Ei sunt blânzi pentru că au înfruntat onest greutățile care le-au ieșit în cale și au învățat pe

propria piele că scopul nu e supraviețuirea personală. Grija lor e plină de bunătate pentru că mărirea propriului sine nu mai e miza. Nu le iese nimic din asta. Vulnerabilitatea le-a fost întinsă până când a devenit vizibilă cu ochiul liber pentru ceilalți, transformându-se în iubire altruistă.

Etty Hillesum

Aș vrea să închei această secțiune care îi descrie pe oamenii de pe al doilea munte cu încă un scurt portret. E vorba despre o femeie care, din cauza circumstanțelor nebunești ale vieții, a ajuns de pe primul munte pe al doilea cu o viteză dramatică. Și, pentru că a ținut un jurnal, avem o perspectivă din interior asupra modului în care se prezintă trecerea de la imaturitatea egocentrică la maturitatea altruistă.

Numele ei e Etty Hillesum. S-a născut la data de 15 ianuarie 1914 și și-a petrecut anii adolescenței în Deventer, un oraș de mărime mijlocie din estul Olandei. Tatăl ei era un om timid, cufundat în cărți, director al unei școli locale, care în general se sustrăgea lumii concrete pe tărâmul abstract al ideilor nobile, dar vagi. Despre mama ei, biograful Patrick Woodhouse scrie că era foarte dependentă de atenție: „Haotică, extrovertită și gălăgioasă, era predispusă la accese emoționale subite.“[5]

Împreună cu cei doi frați ai săi, sclipitori, dar instabili, Etty a crescut într-o casă melodramatică, dezorganizată și istovitoare emoțional. În jurnalul ei, descrie modul în care a fost crescută drept amalgam de cultură înaltă și barbarism emoțional:

> Cred că părinții mei s-au simțit mereu depășiți, nepregătiți și, pe măsură ce viața a devenit din ce în ce mai dificilă, au devenit treptat atât de copleșiți, încât au ajuns incapabili să mai ia vreo decizie. Ne-au dat nouă, copiilor, prea multă libertate de acțiune și nu ne-au oferit nimic după care să ne orientăm. Asta pentru că nu-și stabiliseră nici ei vreun punct de sprijin. Motivul pentru care au făcut atât de puțin pentru a ne îndruma pașii este că ei înșiși erau pierduți.[6]

Hillesum a crescut, devenind o tânără nesigură și fără direcție. Aproape de vârsta de treizeci de ani, se descria în jurnal drept „un om șubred, o nonentitate plutind în derivă și azvârlită în voia valurilor". Se simțea „fragmentată, [...] deprimată, [...] o masă de incertitudini. [...] Lipsită de încredere în mine. Dezgust. Frică".

Nu avea nicio structură care să îi stabilizeze viața. Oficial, era evreică, dar nu era practicantă, la fel cum nu avea nici vreun set solid de adevăruri și convingeri după care să se ghideze intelectual. „Intelectul meu – un intelect funcționând la perfecție – m-a învățat că nimic nu este absolut, că totul e relativ și nuanțat la infinit și prins într-o mișcare perpetuă."[7, 8] Visa că un bărbat va veni și-i va oferi o direcție vieții. Așa cum scrie în jurnal: „Ce-mi doresc cu adevărat e un bărbat pe viață. Să clădesc ceva împreună cu el. Toate aventurile și relațiile pasagere pe care le-am avut m-au lăsat iremediabil în suferință, m-au frânt în bucăți."[9, 10]

Atunci când Hillesum avea douăzeci și șase de ani, naziștii au invadat Olanda. În primele ei însemnări din jurnal, ocupația apărea în fundal, ceva ce nu pătrunsese

zidul narcisismului ei. Scria aproape exclusiv despre propriile drame interioare. Aproximativ în aceeași perioadă, Hillesum a început să meargă la un terapeut pe nume Julius Spier. Un bărbat atât inteligent, cât și bizar. Studiase sub tutela lui Carl Jung. Dar era, de asemenea, specializat în cititul în palmă și era de părere că nu-i suficient ca un terapeut să vorbească cu pacientul; de vreme ce mintea și sufletul sunt o unitate, insista să se lupte fizic cu pacienții săi. Majoritatea erau tinere femei.

Prima oară când s-au luptat, Hillesum l-a răsturnat pe Spier pe spate. „Toate tensiunile interioare, forțele îmbuteliate s-au eliberat", scria ea, „iată-l întins, răsturnat atât fizic, cât și mintal, după cum mi-a spus mai târziu. Nimeni nu mai fusese în stare să-i facă asta până atunci"[11, 12].

Hillesum s-a îndrăgostit de el și între cei doi s-a format o relație stranie, în egală măsură intelectuală, sexuală și terapeutică. „Ești universitatea mea privată de psihologie, [...] iubită, neprețuită", îi scria Hillesum. „Am atât de multe de discutat cu tine și atât de multe de învățat de la tine."[13]

Cu toate neajunsurile și perversitățile lui, Spier i-a oferit cel puțin o vedere coerentă asupra lumii și o introducere în psihologia contemporană. Hillesum putea să îi accepte părerile sau să le respingă, dar cel puțin avea ceva de care să se apuce sau de care să se desprindă. Atunci când el a murit de cancer, în toamna anului 1942, ea l-a comemorat drept bărbatul „care a luat parte la nașterea sufletului meu".

În preajma morții lui Spier, tonul din jurnalul lui Hillesum se schimbă. Ponderea autoanalizei obsesive scade. Este mai înclinată să privească în exterior și să simtă lumea într-o manieră mai directă. „Gânditul nu te duce nicăieri. Poate că e un bun și nobil sprijin în studiile academice, dar nu îți poți gândi ieșirea din problemele emoționale. Pentru asta e nevoie de ceva complet diferit. Trebuie să devii pasiv și doar să asculți. Să restabilești contactul cu o frântură din eternitate."

Într-o zi, se afla pe terasa din piatră a familiei, stătea la soare și privea un castan în timp ce asculta trilurile păsărilor. Primul instinct a fost să transpună această scenă în cuvinte, să explice senzația de încântare care o cuprinsese.

> Cu alte cuvinte, voiam să-mi subordonez natura, să-mi subordonez mie totul. Simteam că am datoria s-o interpretez. Iar ce se întâmplă acum e că o las pur și simplu să mi se întâmple. [...] Cum stăteam așa în soare, am înclinat capul inconștient, ca și cum voiam să asimilez și mai mult din acel nou sentiment al vieții. Dintr-odată, am înțeles, în adâncurile mele, cum cineva se poate lăsa în genunchi dintr-un impuls și cum își găsește pacea acolo, cu fața ascunsă în mâinile împreunate.[14]

Mare parte din viață, scrisese, trăise așteptând, ca și cum nu-și trăia adevărata viață, ci o simplă pregătire pentru aceasta. Dar ceva s-a schimbat înăuntrul ei. Simțea nevoia stringentă de a fi pătrunsă de un ideal măreț căreia să i se devoteze. „Doamne", se ruga, „ridică-mă în mărețele Tale mâini și fă-mă instrumentul Tău"[15, 16].

Nu era religioasă în sens formal, dar a început să se roage. La început, se numea pe sine „o îngenuncheată în formare“, căci actul rugăciunii îi părea extrem de vulnerabil și incomod. Dar după un timp, a început să îi pară că întregul corp îi fusese construit anume pentru rugăciune. „Câteodată, în momente de recunoștință profundă, să îngenunchez devine un impuls copleșitor. [...] Scriind aceste lucruri, încă mă simt puțin rușinată, ca și cum aș scrie despre cele mai intime dintre lucrurile intime.“

În rugăciune, scrie ea:

> Nu mai e vorba despre „Vreau asta sau cealaltă“, ci despre „Viața este minunată, bună, fascinantă și eternă“, iar dacă insiști atât de mult asupra propriei persoane și te zbați și te înfoi, pierzi curentul atotputernic și etern care e viața. Se întâmplă în aceste momente – și sunt atât de recunoscătoare pentru ele – ca întreaga ambiție personală să se destrame, setea mea de cunoaștere și de înțelegere să se potolească și o mică fâșie a eternității se coboară asupra mea într-o adiere mângâietoare.[17]

În aprilie 1942, naziștii au pornit prima razie masivă împotriva evreilor, forțându-i să poarte însemnele galbene cu Steaua lui David. Fiecare dimineață aducea și mai multe vești despre arestări, familii de evrei adunate și trimise cine știe unde, bărbați concediați de la locurile de muncă, limitări ale vieții, zvonuri despre tabere de concentrare și camere de gazare. O vreme, Hillesum a căutat pur și simplu un refugiu din calea furtunii.

Se plimba prin cartier și număra victimele. Din această casă a fost luat un tată. Din alta, doi fii. Oamenii erau expediați în est, dar nimeni nu se întorcea. „Amenințarea crește constant, iar teroarea se intensifică de la o zi la alta“, scria ea. „Mă înconjor de rugăciune ca într-un întunecat zid protector, mă retrag înăuntru ca într-o chilie de mănăstire.“[18, 19]

Treptat însă, a început să simtă chemarea unui rol activ în salvarea poporului ei. „Miza e distrugerea și anihilarea noastră iminentă“[20], își dădea ea seama pe 3 iulie 1942. „Nu mai putem avea nicio iluzie în această privință. Au în plan să ne distrugă complet, trebuie să acceptăm asta și să pornim de la acest adevăr.“

Brutalitatea nazismului părea să ceară un răspuns brutal, și mulți dintre noi privesc înapoi și-și doresc să fi existat o rezistență evreiască mai mare, o hotărâre mai furioasă de a lupta sau de-a pieri. Pe măsură ce genocidul s-a extins însă, Hillesum n-a avut acest tip de reacție. „Nu mai cred că putem schimba ceva în lume până nu schimbăm mai întâi ceva în noi. Iar pentru mine, aceasta pare singura lecție de învățat din acest război.“[21, 22]

Dacă naziștii încercau să stingă dragostea din lume, Hillesum avea să fie întruchiparea forței iubirii. Pe măsură ce lumea devenea din ce în ce mai lipsită de suflet, ea s-a simțit chemată să-și reverse preaplinul inimii.

Asta însemna să facă ce putea pentru a se îngriji de poporul ei, să ajute fetele adolescente care erau acum adunate și trimise în lagăre. Era hotărâtă să nu-și urască

opresorii, să nu-și elibereze frica prin ură. Și-a repetat că nu trebuie să urască răutatea altora, ci să urască mai întâi răul dinăuntrul ei.

Pentru cei aflați pe moarte, nu mai există plăceri triviale. Pe măsură ce naziștii strângeau lațul asupra cartierului ei, Hillesum a început să aprecieze fiecare cămașă prețioasă, fiecare baton parfumat de săpun. A confruntat pieirea în mod direct, asumându-și faptul că propria distrugere era iminentă, și a înțeles că, renunțând la atitudinea evazivă în raport cu moartea, primind-o în suflet, își putea deschide și îmbogăți viața.

Hillesum și-ar fi putut conduce familia către o ascunzătoare. Dintre cei douăzeci și cinci de mii de evrei olandezi care au făcut acest lucru, aproximativ optsprezece mii au supraviețuit războiului. (Anne Frank a fost, evident, o excepție.) Dar a rezistat rugăminților în acest sens. Biograful ei, Patrick Woodhouse, susține că avea trei motive pentru acest lucru. În primul rând, sentimentul de solidaritate. Aparținea întregului popor evreiesc și simțea că ar trebui să trăiască o viață în strânsă legătură cu poporul ei. Dacă alții erau nevoiți să ajungă în lagăre, ea nu era interesată să-și salveze propria viață. În al doilea rând, asocia ascunderea cu frica și nu-și dorea să ducă o viață în frică. În al treilea rând, începuse să aibă sentimentul unui angajament, al unei vocații. Începuse să-și înțeleagă darul și să simtă că putea fi folosit în serviciul evreilor care-și așteptau deportarea.

A început să lucreze în Consiliul Evreiesc, organizație aflată în subordinea naziștilor, care se ocupa de problemele populației evreiești. Naziștii dădeau

ordinele, iar consiliul, format din evrei, decidea cum să le împlinească. Evreii care îl fondaseră munceau sub falsa impresie că pot atenua din ororile genocidului.

În iunie 1943, Etty s-a oferit voluntară la Westerbork, o tabără de tranzit unde au fost ținuți o sută de mii de evrei olandezi înainte să fie expediați spre est, la Auschwitz și alte centre de exterminare.

Textele rămase din această perioadă sunt sub forma scrisorilor trimise acasă și nu jurnale, deci tonul e mai puțin personal. Dar asta se întâmpla și din cauză că începuse să-și transcendă propria persoană. „Este ca și cum tot ceea ce se întâmplă aici și ceea ce urmează să se întâmple cumva deja există înăuntrul meu. Ca și cum am trecut deja prin asta și acum ajut la clădirea unei societăți noi și diferite."[23]

O mare parte dintre scrisorile ei constau în descrieri ale oamenilor pe care îi îngrijea în tabără, bătrânii care ajungeau confuzi și pierduți, copiii care nu înțelegeau. Se simțea tristă în special pentru cei care fuseseră bogați și faimoși: „Armura lor de statut, stimă și proprietate s-a prăbușit și acum atârnă de ultimele fire ale umanității."

Câteodată, își făcea de lucru în barăcile de pedeapsă, ca mesager între cei care fuseseră condamnați la muncă silnică și membrii familiei care rămăseseră în alte părți ale taberei. În afară de asta, treaba ei era să se plimbe prin tabără și să facă orice trebuia făcut, să se îngrijească de cei bolnavi, să-i ajute pe oameni să trimită telegrame acasă. Primise acces la patru barăci de spital și își petrecea zilele trecând de la un pat la altul. Alți deținuți o descriau, în scrisorile pe care le trimiteau acasă, drept

radiantă și plină de căldură. În acest punct, scrisul ei căpătase un calm și o stabilitate care fuseseră cu desăvârșire absente înainte să-și asume această grea misiune morală. Unii se destramă în fața catastrofei, alții cad în disperare, dar Hillesum a devenit mai matură și mai profundă. „Există multe miracole în viața omului“, i-a scris ea unui prieten. „Viața mea este o lungă secvență de miracole interioare.“[24]

Ritmul vieții din tabără era guvernat de orarul trenului. În fiecare săptămână, un nou tren sosea pentru a conduce un anumit număr de prizonieri la moarte. Lista condamnaților era publicată chiar înainte de sosirea trenului. Scrisorile lui Hillesum sunt pline de descrieri ale celor osândiți. Scrie despre „figura cenușie, pistruiată, a unei colege. E aplecată lângă patul unei femei muribunde care a înghițit otravă și care se întâmplă să îi fie mamă“.

Scrisorile ei din acea perioadă sunt adesea pline de speranță interioară:

> Suferința de aici este teribilă; și totuși, târziu în noapte, când ziua s-a scufundat adânc în urma mea, adesea pașii mei încep să salte de-a lungul gardului ghimpat. [...] Nu mă pot abține, pur și simplu se întâmplă, ca o forță elementară – sentimentul că viața e glorioasă și magnifică și că într-o zi vom construi o lume cu totul nouă.[25]

Pe 6 septembrie 1943, Hillesum a fost șocată să-și vadă propriul nume pe lista de deportări, alături de al părinților și al fratelui său Mischa. Mama ei îi scrisese

comandantului neamț al SS, cerând ca fiul ei să fie cruțat. Scrisoarea pare să fi avut tocmai efectul opus: fuseseră toți patru condamnați la moarte.

O prietenă, Jopie Vleeschhouwer, a povestit mai târziu că Hillesum a fost în primă instanță devastată de veste. Dar, o oră mai târziu, și-a recăpătat entuziasmul. A început să adune de unde putea provizii pentru călătorie. Vleeschhouwer i-a descris apoi plecarea. „Vorbea voios, zâmbea, avea câte un cuvânt amabil pentru toți cei care îi ieșeau în drum, era plină de un umor sclipitor, poate doar o urmă de tristețe, dar în întregime Etty așa cum o știți bine."

La un moment dat pe parcursul călătoriei, i-a scris o carte poștală unei prietene, pe care a aruncat-o printr-o crăpătură a vagonului încuiat. A fost găsită de fermieri și expediată la Amsterdam. „Christine", începe scrisoarea, „deschizând Biblia la întâmplare, dau de următorul pasaj: «Domnul este turnul meu de scăpare.»[26] Stau pe rucsacul meu în mijlocul unui vagon de marfă ticsit. Tata, mama și Mischa sunt la câteva vagoane mai în spate. [...] Am părăsit tabăra cântând, tata și mama fermi și calmi, Mischa la fel."

Etty Hillesum a murit la Auschwitz pe 30 noiembrie 1943.

Integrarea

Puțini dintre noi vor trăi o transformare personală atât de puternică și completă precum cea trăită de Hillesum. Puțini dintre noi vor trăi atât de lipsiți de egoism precum țesătorii de comunități. Dar viețile lor ne

servesc drept modele. Sunt modele din mai multe motive, în mare parte deoarece ilustrează un punct central: unul dintre scopurile vieții e sinteza. Să aduni toate bucățile fragmentate ale sinelui și să le conduci într-o stare de unitate, astfel încât să avansezi coerent către o singură viziune.

Unii oameni nu se adună niciodată, ci trăiesc vieți împrăștiate. Alții reușesc să se adune, dar prea puțin. Viețile lor sunt orientate în jurul unor dorințe mărunte. Hillesum s-a adunat la un nivel foarte înalt. Pe măsură ce condițiile externe ale vieții ei au devenit tot mai crunte, starea ei interioară a devenit mai liniștită.

Iar modul în care a reușit să atingă unitatea nu a fost un nesfârșit proces interior de adâncire în sine. A fost un proces exterior de dăruire de sine. „Bucuria", scria dr. William H. Sheldon, „înseamnă în esență să te îndrepți într-o anumită direcție, din toată inima, unidirecțional, fără rezerve sau regret".

Modul practic prin care să facem asta e să ne luăm angajamente – să ne asumăm angajamente maxime față de lucrurile de care ne pasă cu adevărat și pe care le vom servi complet. Dificultățile fundamentale ale vieții pe al doilea munte se găsesc în următoarele întrebări: cum îmi aleg angajamentele? Cum decid care este angajamentul potrivit pentru mine? Cum îmi îndeplinesc angajamentele odată ce le-am ales? Cum îmi îmbin angajamentele astfel încât să formeze un mod de viață coerent, orientat și fericit?

Acestea sunt întrebările pe care-și propune să le abordeze următoarea secțiune a cărții. Scopul e să fie un ghid practic (dar spiritual!) al vieții angajate, al vieții

puse în serviciul unei vocații, al unei căsătorii, al unei credințe și al unei comunități. Viața pe al doilea munte e o aventură spirituală, însă este trăită zi de zi cât se poate de practic.

Note:

1 În 1950, psihanalistul Erik Erikson a utilizat pentru prima dată termenul „generativitate" pentru a denumi grija pentru dezvoltarea și ghidarea următoarei generații, capacitatea de a-ți lăsa în urmă interesul personal pentru a te îngriji de generațiile mai tinere sau de bătrâni. Această trăsătură apare, în general, spre mijlocul vieții. (*N. red.*)

2 Richard Rohr, *Falling Upward*, Jossey-Bass, San Francisco, 2011, p. 117.

3 Trimitere la eseul lui Isaiah Berlin „The Hedgehog and the Fox", în care filosoful împarte scriitorii și gânditorii în două categorii: arici, aceia care privesc lumea prin perspectiva unei singure idei definitorii, și vulpi, care se inspiră dintr-o mare varietate de experiențe. (*N. red.*)

4 Anne Colby și William Damon, *Some Do Care*, Free, New York, 1994, p. 70.

5 Patrick Woodhouse, *Etty Hillesum: A Life Transformed*, Continuum, New York, 2009, p. 7.

6 Patrick Woodhouse, *Etty Hillesum: A Life Transformed*, Continuum, New York, 2009, p. 13.

7 Etty Hillesum, *Jurnal (1941–1942). Scrisori din lagărul de la Westerbork (1943)*, selecție, introducere și note de Jan G. Garrlandt, traducere de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2021, p. 60. (*N. red.*)

8 Etty Hillesum, *An Interrupted Life: The Diaries, 1941–1943*, Henry Holt, New York, 1996, p. 49. Vezi și ediția în română: Etty Hillesum, *Jurnal (1941–1942). Scrisori din lagărul de la Westerbork (1943)*, selecție, introducere și note de Jan G. Garrlandt, traducere de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2021, p. 60.

9 Etty Hillesum, *An Interrupted Life: The Diaries, 1941–1943*, Henry Holt, New York, 1996, p. 49. Vezi și ediția în română: Etty Hillesum, *Jurnal (1941–1942). Scrisori din lagărul de la Westerbork (1943)*, selecție, introducere și note de Jan G. Garrlandt, traducere de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2021, p. 38. (*N. red.*)

10 Etty Hillesum, *An Interrupted Life: The Diaries, 1941–1943*, Henry Holt, New York, 1996, p. 49. Vezi și ediția în română: Etty Hillesum, *Jurnal (1941–1942). Scrisori din lagărul de la Westerbork (1943)*, selecție, introducere și note de Jan G. Garrlandt, traducere de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2021, p. 17. Vezi și ediția în română, p. 38.

11 Etty Hillesum, *An Interrupted Life: The Diaries, 1941–1943*, Henry Holt, New York, 1996, p. 49. Vezi și ediția în română: Etty Hillesum, *Jurnal (1941–1942). Scrisori din lagărul de la Westerbork (1943)*, selecție, introducere și note de Jan G. Garrlandt, traducere de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2021, p. 28. (*N. red.*)

12 Etty Hillesum, *An Interrupted Life: The Diaries, 1941–1943*, Henry Holt, New York, 1996, p. 49. Vezi și ediția în română: Etty Hillesum, *Jurnal (1941–1942). Scrisori din lagărul de la Westerbork (1943)*, selecție, introducere și note de Jan G. Garrlandt, traducere de Gheorghe Nicolaescu, Humanitas, București, 2021, p. 7. Vezi și ediția în română, p. 28.

13 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 21.

14 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 33.

15 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 44. (*N. red.*)

16 Etty Hillesum, *op. cit.*, p. 33. Vezi și ediția în română: *op. cit.*, p. 44.

17 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 46.

18 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 145. (*N. red.*)

19 Etty Hillesum, *op. cit.*, p. 133. Vezi și ediția în română: *op. cit.*, p. 145.

20 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 81.

21 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 95. (*N. red.*)

22 Etty Hillesum, *op. cit.*, p. 84. Vezi și ediția în română: *op. cit.*, p. 95.

23 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 105.
24 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 120.
25 Patrick Woodhouse, *op. cit.*, p. 128.
26 *Psalmi* 94:22. (*N. trad.*)

Cele patru angajamente

PARTEA A DOUA

Vocația

9

Cum arată vocația

În 1946, George Orwell publică un strălucit eseu, intitulat „Why I Write“, despre vocația sa de scriitor și eseist. Încearcă astfel să treacă dincolo de o mare parte dintre definițiile evlavioase și pretențioase ale scrisului. Cu sentimentul de vină mereu aproape de suprafață în operele sale, Orwell vrea să-și expună, poate chiar cu dorința de a șoca, propriile motivații josnice și egoiste.

Scrie, spune el, din patru motive de bază. În primul rând, egoismul pur. Dorința de a părea inteligent și de a se vorbi despre el. În al doilea rând, entuziasmul estetic. Plăcerea pe care o simte atunci când se joacă cu propozițiile și cuvintele. Dar despre Orwell știm un lucru – dacă nu-i onest, nu-i nicicum. Și e nevoit să recunoască, de asemenea, că există și motivații de ordin superior. Al treilea motiv este, deci, „impulsul istoric“, dorința de înțelegere. Dorința de a vedea lucrurile așa cum sunt și de a afla adevăruri. Iar al patrulea: scopul politic. Dorința de a împinge lumea într-o anumită direcție și de a altera ideile oamenilor cu privire la societatea spre care ar trebui să aspire.

Orwell e unul dintre oamenii care au știut încă din tinerețe ce ar trebui să facă în viață, însă apoi s-a îndepărtat de vocația sa. Încă de mic și-a dorit să fie scriitor. După terminarea școlii însă, s-a mutat în India

și a lucrat pentru Imperiul Britanic în calitate de polițist. Apoi s-a întors acasă, unde s-a lenevit. Deși evita în continuare scrisul, o făcea „cu conștiința faptului că îmi insult adevărata natură și că mai devreme sau mai târziu va trebui să mă așez și să scriu cărți".

În cele din urmă, la vârsta de douăzeci și cinci de ani, s-a supus destinului. A decis că, dacă avea să fie scriitor, trebuia să facă trei lucruri. Mai întâi, să trăiască printre săraci. Orwell era de stânga, însă de părere că problema confraților socialiști e că nu au suficient contact direct cu cei săraci, pe care ar fi trebuit să-i elibereze. Astfel că, la începutul carierei sale de scriitor, a fost vagabond. În acele vremuri, Legea Vagabondajului le interzicea oamenilor fără adăpost să cerșească sau să-și stabilească tabere permanente. Mulți hoinăreau dintr-un oraș în altul, pe tot cuprinsul Angliei, stând într-un cămin caritabil într-o noapte, apoi, în următoarea, în alt cămin dintr-un oraș învecinat. Mai târziu, Orwell a lucrat ca spălător de vase într-un restaurant și hotel franțuzesc, treisprezece ore pe zi. Aceste experiențe i-au oferit cunoștințe de primă mână cu privire la clasa muncitoare, lucru care i-a intensificat ura naturală față de autoritate.

Apoi, avea nevoie să inventeze un nou mod de a scrie. Avea să transforme nonficțiunea într-o formă literară. A devenit maestru la folosit parabole și punctat probleme politice – de pildă, cum împușcarea unui elefant simbolizează greșelile imperialismului britanic. Nu simțea o plăcere intrinsecă în actul scrierii. „Să scriu o carte este o luptă oribilă și extenuantă, precum o lungă criză a unei afecțiuni dureroase", scria. „Un om

nu s-ar supune vreodată la așa ceva dacă n-ar fi mânat de vreun demon căruia nu-i poate rezista sau pe care nu-l poate înțelege.“ Durerea însă era purificatoare. La fel ca T.S. Eliot, Orwell credea că o scriitură bună implică abolirea continuă a personalității. Un scriitor se chinuie, scrie Orwell, „să-și suprime propria personalitate. Proza bună e ca un glasvand“. Actul scriiturii bune implică autosuprimare și punerea cititorului în contact direct cu lucrul descris.

În sfârșit, Orwell a decis că, pentru a-și împlini chemarea, trebuie să fie de o onestitate dură, chiar și față de cei din propria tabără. În anii ’30, când fasciștii se luptau cu comuniștii în Războiul Civil Spaniol, Orwell s-a alăturat anarhiștilor, alegând partea cea mai lipsită de speranță din conflict. A învățat să privească realitatea fără iluzii. A învățat, așa cum spunea Albert Camus, „că cineva poate avea dreptate și totuși să fie învins, că forța poate înfrânge spiritul, că sunt momente când curajul nu aduce recompense“[1].

Dar Orwell nu a devenit cinic. Totalitarismul – în Spania, Germania și Uniunea Sovietică – a reprezentat pentru el provocarea morală care i-a controlat tot restul vieții. De atunci încolo, a scris pentru că voia să expună minciuna sau să atragă atenția asupra unor lucruri. „Fiecare rând serios muncit pe care l-am scris începând din 1936 a fost scris, direct sau indirect, *împotriva* totalitarismului sau *pentru* socialismul democratic.“

Când s-a întors din Spania, Orwell era transformat. Trăise o chemare înăuntrul unei chemări, acel moment purificator când știi de ce ai fost pus pe această lume și nu mai ai nicio reținere să-ți urmezi misiunea. Un

prieten a remarcat: „Era aproape ca și cum existase un foc mocnit ce arsese înăuntrul lui toată viața, care dintr-odată a izbucnit în flăcări.“ Se înfuria pentru orice nedreptate, pasionat și dur. Era revoltat de minciuni, dar blând față de oameni. Era cu totul implicat în lupta împotriva fascismului, dar mereu suficient de detașat, cât să conștientizeze adevărurile neplăcute despre cei aflați de partea lui.

Nu era întotdeauna plăcut să fii în preajma lui. Era rece, sumbru, tăios, independent, feroce, dar în același timp, timid și asertiv. Spre sfârșitul vieții însă, când era grav bolnav și scria *1984*, vocația i-a oferit o puritate a dorințelor și o unitate a scopurilor. Așa cum scria odată George Bernard Shaw, într-un context diferit, vocația lui Orwell a luat „o gloată de pofte și le-a organizat într-o armată de scopuri și principii“. Oamenii au început să-l recunoască drept un soi de sfânt al vremurilor sale.

Menționez experiența lui Orwell, fiindcă mi se pare că ilustrează câteva trăsături comune ale procesului găsirii unei vocații.

Lucrul pe care îl știm cu toții referitor la descoperirea unei vocații este că e un proces destul de diferit de găsirea unei cariere. Când ai o mentalitate orientată spre carieră, cortexul frontal este cel care conduce, în mare măsură. Faci un inventar al talentelor tale. La ce ești bun? Care dintre aceste talente au valoare pe piața muncii? După aceea, investești în abilitățile tale prin educație. Îți perfecționezi talentele profesionale. Apoi cercetezi piața ca să vezi care sunt oportunitățile. Urmărești recompensele ca să-ți maximizezi profitul

pentru timpul și efortul investit. Îți dezvolți o strategie pentru ruta corectă către succes. Culegi roadele succesului: respect, stimă de sine și siguranță financiară.

În mentalitatea orientată către vocație, nu trăiești la nivelul egoului – adică să muncești pentru că jobul e bine plătit sau pentru că-ți face viața confortabilă. În schimb, te afli în substrat. O activitate sau o nedreptate ți-a alertat cel mai profund nivel al ființei și a cerut o reacție activă. Carl Jung numea vocația „un factor irațional care destinează omul spre emanciparea din turmă și de pe cărările bine bătătorite. […] Oricine are o vocație aude vocea omului interior: Este *chemat*“[2].

La început, chemarea e adesea estetică. Annie Dillard și-a întrebat odată un prieten cum a știut că e destinat să devină pictor. „Îmi place mirosul de vopsea“, i-a răspuns el. Nu a fost vreun simț puternic al destinului. A fost aroma care însoțește actul aplicării vopselei pe pânză. Unor oameni pur și simplu le place să mesterească la mașini, să se joace cu numerele, să facă prăjituri sau să se adreseze mulțimilor.

Iar pentru alții, chemarea poate să vină din circumstanțe istorice. Cu toții ne aflăm într-un anumit loc, într-un anumit moment, iar circumstanțele ne scot în față probleme concrete care cer un răspuns. Václav Havel s-a nimerit sub tirania comunismului. Gloria Steinem s-a trezit că trăiește sub greutatea unei societăți dominate de bărbați. Acestea sunt doar câteva exemple faimoase, dar milioane de oameni și-au găsit vocația în lupta împotriva colectivismului, rasismului, sexismului și a altor nedreptăți.

Atunci când psihanalistul Viktor Frankl avea treisprezece ani, unul dintre profesorii săi a declarat că întreaga viață nu e altceva decât un proces de combustie materială. Frankl a sărit în sus și a întrebat: „Domnule, dacă este așa, care poate fi sensul vieții?“ Intens preocupat de această întrebare la o vârstă fragedă, a început să corespondeze cu Sigmund Freud. Ca tânăr terapeut, a înființat centre de prevenție a sinuciderii în Viena și a inventat metode pentru a le oferi oamenilor în pragul suicidului o cale de a găsi un scop pentru viețile lor.

Apoi au venit Al Doilea Război Mondial și ocupația nazistă. Frankl s-a trezit aruncat într-o tabără de concentrare. A înțeles că întrebările legate de carieră – Ce vreau de la viață? Ce pot face pentru a-mi aduce bucurie? – nu sunt corecte. Adevărata întrebare e: „Ce-mi cere viața?“ Frankl și-a dat seama că un psihiatru într-o tabără de concentrare are responsabilitatea de-a studia suferința și de-a o reduce. „Nu conta cu adevărat ce așteptări aveam noi de la viață, ci mai degrabă ce așteptări avea viața de la noi“, și-a dat el seama. „Trebuie să încetăm să ne punem întrebări legate de sensul vieții și, în schimb, să ne gândim că noi suntem cei chestionați de către viață – zilnic, oră de oră. Răspunsul nostru nu trebuie să fie vorbe și meditații, ci acțiune și conduită corespunzătoare. În ultimă instanță, viața înseamnă asumarea responsabilității de a găsi răspunsurile corecte la întrebările pe care le ridică și împlinirea sarcinilor pe care existența le întinde constant în fața fiecărui individ.“[3, 4] Chemarea decurge din întrebarea: „Ce responsabilitate îmi revine?“ Frankl a început să lucreze ca psihoterapeut în tabără,

reamintindu-le prizonierilor aflați în pragul disperării că lumea încă are nevoie de ei, că au în continuare responsabilități și sarcini de împlinit.

Vocațiile au invariabil perioade de probă – în care costurile depășesc beneficiile –, perioade prin care un om trebuie să treacă pentru a atinge un nou nivel al intensității. În aceste momente, dacă ai fi mânat de o mentalitate carieristă, ai renunța. Pentru că ai investit mai mult decât câștigi. Dar un om care și-a găsit vocația nu mai simte că are de ales. Și-ar încălca propria natură. Așa cum au scris Anne Colby și William Damon, profesori la Stanford: „Atunci când o problemă e mai puțin centrală pentru identitatea unui om, e posibil ca acesta să-și spună: «Chiar ar trebui să fac mai multe pentru a-i ajuta pe cei aflați în nevoie, dar e pur și simplu prea greu», sau «Pur și simplu nu găsesc timp pentru asta». Dar atunci când problema se află chiar în inima a ceea ce ești, devine de neconceput să-i întorci spatele."[5]

Al doilea lucru pe care îl observi la povestea lui Orwell e că avea un presentiment al vocației lui încă din tinerețe. Dar apoi i-a întors spatele. Poate a uitat de ea. Poate că nu-și dădea seama cum ar putea să-și câștige pâinea. Trebuia să treacă printr-o perioadă de rătăcire înainte de a se stabili pe drumul vocației care-l chemase în tot acest timp.

Această situație e des întâlnită. Adesea, oamenii simt o chemare, dar nu o înțeleg pe deplin, o uită sau pur și simplu se îndepărtează. Se întâmplă abia mai târziu ca

ei să-și creeze o poveste liniară și curată referitoare la viața lor, detaliind cum au ales drumul mai puțin bătătorit.

Oamenii care scriu despre vocație citează adesea un poem al lui William Wordsworth care face ca găsirea vocației să pară un proces plăcut și la îndemână. Într-o dimineață devreme, pe când era student, Wordsworth se întorcea la casa lui din Hawkshead, Anglia, după o noapte de vară petrecută la o serată dansantă. După ce mersese deja trei kilometri, a început să răsară soarele. A fost întâmpinat de o dimineață „mai glorioasă decât îmi fusese dat vreodată să privesc". Marea, scria el, părea să râdă în depărtare. Munții erau strălucitori precum cerul. Întreaga creație era pură desfătare. „Rouă, vapori, cântec de păsări/Și muncitori urmând chemarea câmpului." Era copleșit de frumusețe, atins până în suflet și în inimă. Pe neașteptate, înăuntrul lui s-a produs un declic:

Inima mi-era împlinită; n-am făcut vreun legământ

Ci legământul s-a răsfrânt asupra mea; legat fără să știu

Și mi-a fost dat c-ar trebui să fiu, de nu, aș fi păcătuit amarnic,

Un Spirit dăruit. Și tot am mers

În mulțumită binecuvântare, ce încă mă cuprinde.

Inima lui era împlinită. Nu legase vreo promisiune, dar cumva „legământul s-a răsfrânt asupra mea". A înțeles chiar în acel moment că e sortit să devină poet, „un spirit dedicat", să-și petreacă întreaga viață descriind ce

simțise în acel moment. Și-a dat seama că, dacă nu împlinea acele legăminte, ar fi „păcătuit amarnic“. Și-ar fi negat propria natură și propriul destin.

Ce nu menționează cei care citează acest poem e că relatarea poetului e aproape mitică. Wordsworth a povestit cu claritate acest moment pe vremea când era mai în vârstă și-și rememora viața, dar în clipa cu pricina, lucrurile nu erau atât de clare. La aproape douăzeci și cinci de ani, Wordsworth încerca să găsească ceva de făcut cu propria viață. Trecuse ca gâsca prin apă prin universitate, disprețuind aproape întreaga experiență, și scrisese foarte puțină poezie. Încercase să intre în rândul clerului, fără a se sfii de la dansuri și beții. Se gândise să devină avocat și petrecuse patru luni vagabondând prin Londra, nefăcând aproape nimic. Devenise tată pe când hoinărea prin Franța, fusese martor al Revoluției Franceze, o abandonase pe mama copilului și-și imaginase cum ar fi să înființeze o revistă, se gândise să devină reporter politic, încercase să se angajeze ca tutore în Irlanda. Cu alte cuvinte, a trebuit ca Wordsworth să petreacă o perioadă în derivă înainte să-și găsească locul în viață, așa cum facem majoritatea dintre noi.

Viața lui a început să prindă contur abia după ce soarta i-a oferit două evenimente revelatoare. O cunoștință pe nume Raisley Calvert a văzut sclipirea de geniu în el atunci când aproape nimeni altcineva n-o observa. Acesta și-a modificat testamentul astfel încât, în eventualitatea morții sale, lui Wordsworth i-ar fi revenit nouă sute de lire. Calvert e reprezentantul unui tip

social rar, un patron spiritual: este cel care vede un dar în persoana altuia și-l împinge pe acel om către vocația sa, oferindu-i ajutor practic.

Calvert a făcut un ultim serviciu. A murit la vârsta de douăzeci și unu de ani, asigurându-i lui Wordsworth un tampon financiar. La scurt timp după aceea, alt prieten le-a oferit lui Wordsworth și surorii lui posibilitatea de a locui în casa sa de la țară, poetul devenind în schimb tutore pentru fiii acestuia. Astfel, Wordsworth a ajuns să aibă atât bani, cât și o locuință gratis, pe o moșie luxoasă. Restul e istorie.

Chemările vocației sunt lucru sfânt. Le înconjoară o senzație mistică, precum o chemare din adâncuri către adâncuri. Modul haotic în care se înfăptuiește însă acea chemare în viața reală nu pare deloc ceva sfânt – doar confuz și ciudat. În următoarele capitole, voi încerca să descriu cum apare și cum se dezvoltă vocația.

Note:

1 Jeffrey Meyers, *Orwell: Wintry Conscience of a Generation*, W. W. Norton & Company, Inc., New York, 2000, p. 170.

2 Carl Gustav Jung, Opere complete 17, *Dezvoltarea personalității*, traducere de Viorica Nișcov, Trei, București, 2003, p. 195. (*N. red.*)

3 Viktor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*, traducere de Silvian Guranda, Meteor Press, București, 2009, p. 92. (*N. red.*)

4 Viktor E. Frankl, *Man's Search for Meaning*, Pocket Books, New York, 1985, p. 98. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*, traducere de Silvian Guranda, Meteor Press, București, 2009, p. 92.

5 Anne Colby și William Damon, *The Power of Ideals*, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 84.

10
Momentul revelației

Atunci când E.O. Wilson avea șapte ani, părinții l-au anunțat că vor divorța. Peste vară, l-au trimis în Paradise Beach, în nordul Floridei, să stea cu o familie pe care nu o cunoștea. În fiecare dimineață, Wilson lua micul dejun cu acea familie, apoi se plimba singur în căutare de comori pe plajă, până spre prânz. După masă, se întorcea pe malul apei și hoinărea până la cină.

Creaturile pe care le găsea îl fermecau. Descoperea crabi și zărgani, pești-broască și delfini. Într-o zi, a văzut pentru prima oară o meduză. „Creatura era uluitoare. Exista în afara a ce mi-aș fi imaginat până atunci“, va scrie el decenii mai târziu. În altă zi, pe când stătea pe marginea unui ponton cu picioarele bălăngănindu-i-se în apă, un calcan gigantic i-a țâșnit tăcut pe sub tălpi, o creatură mult mai mare decât orice altceva văzuse până atunci. „Am rămas ca trăsnit. Și imediat am fost cuprins de nevoia de a vedea din nou acest monstru, să-l prind, dacă pot, și să-l examinez îndeaproape.“

Privit prin ochii unui copil, totul pare mai mare. „Probabil că atunci când aveam șapte ani, vedeam animalele cam de două ori mai mari decât le văd acum“, a scris Wilson mai târziu. Era transfigurat de acele creaturi silențioase, dar întrevedea ceva mai mult – o lume nouă, ascunsă dincolo de suprafața apelor, în care să se aventureze și pe care s-o exploreze. Viața lui

de familie se destrăma la câteva sute de kilometri distanță și totuși el era cuprins de curiozitate și de un sentiment de apartenență, ceva ce n-avea să-l părăsească toată viața. În acea vară, s-a născut un naturalist.

„Un copil se apropie de marginea unei ape adânci cu mintea pregătită pentru ceva miraculos", nota Wilson câteva decenii mai târziu, în autobiografia sa, *Naturalist.* „În formarea unui naturalist, contează experiența practică la momentul propice, nu cunoașterea sistematică. [...] Este mai bine să petreci lungi perioade de timp doar căutând și visând."

În cazul lui Wilson, acela a fost ceea ce s-ar putea numi un moment de revelație. Este vorba despre momentul când ceva suscită un interes, aruncă o vrajă sau incită o dorință care prefigurează mare parte din cele ce vor veni apoi în viață, atât bucuriile, cât și momentele de cumpănă. Majoritatea zilelor trec într-un flux neînsemnat, dar, la răstimpuri, o nouă pasiune ia naștere în tăcere. Ceva te încântă, apoi fascinația acelui lucru te ține în transă întreaga viață. Wilson a descoperit natura la vârsta de șapte ani și și-a petrecut următoarele șapte decenii studiind-o, devenind unul dintre cei mai de vază oameni de știință din lume.

Atunci când auzi adulți vorbind despre momentele lor de revelație, adesea sunt povești despre ceva pierdut și ceva găsit. Wilson își pierdea casa părintească și a găsit în natură un cămin unde să fie mereu bine-venit. Cunosc un bărbat al cărui tată bea prea mult, iar familia avea mereu nevoie disperată de bani. Acest bărbat a ajuns pasionat de gestionarea bunurilor și de afaceri, în cele din urmă ajungând multimiliardar.

Scriitorul Andrew Solomon a auzit despre Holocaust pe când era copil și s-a gândit cât de îngrozitor a fost pentru evreii europeni să nu aibă unde să meargă în caz de pericol. „Am decis că eu voi avea mereu un loc unde să merg“, a declarat el în timpul unei discuții la o lansare de carte și astfel a luat naștere o viață de călătorii și scrieri de călătorie. Așa cum spune prietena mea April Lawson, tuturor ne lipsește un lucru în copilărie, iar atunci când devenim adulți, suntem dispuși să îndurăm multe ca să-l obținem.

Celălalt lucru interesant legat de momentele de revelație este cât sunt de estetice. Adesea, au loc atunci când un copil descoperă ceva ce îi pare pur și simplu sublim. Își vedea de viață și frumusețea l-a lovit pe neașteptate. O priveliște sau o experiență îl lasă mut de uimire, ca un calcan gigantic care îi alunecă pe sub picioare.

Să simți uimire în fața frumuseții, adică să rămâi cu totul înmărmurit. Un om pe care uimirea l-a lăsat în transă e sustras de la egocentrismul tipic la care îl îndeamnă vocea interioară și ajunge copleșit de ceva mai mare decât propria persoană. Are un sentiment de deschidere radicală, curiozitate și reverență. Simte instantaneu o noutate a percepției, o dorință de-a se apropia și de-a se afilia.

Pentru Wilson, oceanul era o întreagă lume captivantă, pe care o putea explora. „Un lucru frumos, deși aparent simplu prin prezența sa imediată“, notează Frederick Turner, „ne oferă mereu un simț al adâncimii dincolo

de adâncime, aproape ca un vertij inocent și necontrolat, care ne cuprinde pe măsură ce alunecăm mai jos și mai jos în aceste adâncuri“[1].

Când avea cinci ani, unul dintre fiii mei a fost surprins de frumusețea unui teren de baseball și a jucătorilor; nu i-a luat mult timp să devină obsedat și vrăjit de baseball. A devenit modul prin care procesa lumea. Baseballul era modul în care organiza geografia, modul în care învăța matematica. Baseballul a devenit limbajul prin care comunicam unul cu celălalt, tată și fiu.

Aproximativ la aceeași vârstă, fiica mea s-a simțit atrasă de patinoarele de hochei pe gheață și până în ziua de astăzi predă acest sport. Celălalt fiu al meu a găsit frumusețea în filosofie, încă de la o vârstă fragedă. În timp ce restul lumii e vast și poate aduce confuzie, acestea sunt tărâmurile pe care ei le pot stăpâni și înțelege. „Unele dintre cele mai minunate amintiri ale noastre sunt locurile minunate în care ne-am simțit imediat acasă“, scrie John O'Donohue.

Cuvântul antic grecesc pentru „frumusețe“ e *kalon*, înrudit cu cuvântul pentru „chemare“. Frumusețea trezește dorința de a explora un anumit lucru și de a trăi în spiritul acestuia. Copiii își tapetează camerele cu postere reprezentând lucrurile care îi obsedează. Desenează imagini cu lucrurile respective în orele de desen și pe copertele caietelor. „Caut. Năzuiesc. Sunt implicat cu toată inima“, scria Vincent van Gogh, în toiul unei vieți obsedate de frumos.

Într-o zi, pe când avea patru sau cinci ani, Albert Einstein a rămas acasă, fiind bolnav. Tatăl lui i-a adus o busolă. Imaginea acesteia, cu acul busolei tresărind sub

influența unui câmp de forță ascuns, l-a făcut să tremure. „Încă țin minte – sau cel puțin cred că țin minte – că această experiență mi-a lăsat o impresie profundă și de durată. Ceva profund ascuns trebuia să se afle în spatele lucrurilor“[2], a scris el mai târziu.

A devenit obsedat de forțe ascunse, câmpuri magnetice, gravitație, inerție, accelerație. Așa cum a subliniat unul dintre biografii lui: „Muzica, Natura și Dumnezeu erau întrepătrunse în el într-un complex de sentimente, o unitate morală a cărei urmă nu a dispărut niciodată.“[3]

Curiozitatea metafizică i-a condus întreaga viața. „Numai cei ce înțeleg care sunt eforturile imense și, mai presus de toate, devotamentul fără de care nu poate fi îndeplinită munca de pionierat în științele teoretice sunt capabili să înțeleagă puterea emoției care poate genera o astfel de muncă, deși izolată de realitățile imediate ale vieții“, a scris Einstein. „Sentimentele religioase ale omului de știință iau forma unei uimiri fermecate în fața armoniei legilor naturale.“[4]

Evident, nu sunt vreun Wilson, van Gogh sau Einstein, dar am avut și eu, la rândul meu, un moment de revelație la vârsta de șapte ani. Citeam o carte despre ursulețul Paddington și am înțeles (sau cel puțin cred că am înțeles) că-mi doresc să fiu scriitor. În retrospectivă, e ușor să înțeleg cum s-a potrivit totul. Părinții mei lucrau în mediul academic, astfel că scrisul și cărțile erau prețuite în casa noastră. Bunicul meu scria scrisori superbe, pe care visa să le publice în *The New York Times*. La începutul poveștii lui Paddington, ursulețul tocmai călătorise din Peru la Londra. Rămâne singur și rătăcit într-o gară, până când o familie iubitoare îl ia

acasă și-l îngrijește. Copii fiind, probabil cu toții am simțit la un moment dat că suntem singuri și că avem nevoie de o familie care să ne ia acasă.

În cei cincizeci de ani care au trecut de când am citit acea scenă de început din *Ursulețul Paddington*, probabil că nu există două sute de zile cu totul în care să nu fi scris nimic sau să nu mă fi pregătit să scriu ceva. Recent, am cumpărat un Fitbit. Îmi tot spunea că dorm între orele opt și unsprezece dimineața. Dar nu dorm. Scriu. Aparent, atunci când scriu, inima mea e perfect liniștită – atunci mă simt în acord cu mine însumi.

Legea sinelui

În acest capitol, am descris momentele de revelație ale copilăriei. Dar, desigur, ele nu se petrec doar în copilărie. Cu toții cunoaștem oameni care au avut astfel de revelații, sau care le-au trăit și a doua oară, la treizeci de ani, sau cincizeci, sau optzeci. Adesea însă, chiar și când revelațiile au loc la maturitate, sursa lor poate fi trasată până la vreun bunic, o sămânță care a încolțit demult, când eram tineri.

În eseul „Schopenhauer educator", Nietzsche scria că modul de a descoperi de ce ai fost adus pe acest pământ e să mergi înapoi în trecutul tău, să-ți enumeri momentele în care te-ai simțit cel mai împlinit, iar apoi să vezi dacă le poți uni printr-o linie.

Nietzsche scrie: „Sufletul tânăr să privească îndărăt la viață întrebând-o: ce ai iubit tu cu adevărat până acum, ce ți-a atras sufletul, ce-a pus stăpânire pe el și ce l-a făcut, totodată, fericit? Aranjează-ți în fața ochilor șirul

acestor obiecte venerate și poate-ți vor da, prin natura și succesiunea lor, o lege, legea fundamentală a sinelui tău propriu-zis."[5, 6]

De fapt, partea complicată a momentului de revelație nu este să-l ai, ci să *înțelegi* că îl ai. Lumea e plină de lucruri frumoase și de momente minunate. Câteodată însă, ele trec pe lângă noi fără să le înțelegem importanța. Adesea, conștientizezi momentele de revelație abia în retrospectivă. Te uiți înapoi și-ți dai seama: „Bun, deci atunci a început totul… Acelea au fost circumstanțele extraordinar de improbabile care au pornit lucrurile în această minunată direcție."

Cel mai bun lucru la un moment de revelație este că-ți oferă un indiciu timpuriu despre direcția în care îți vei găsi scopul. Următorul cel mai bun lucru e că scoate din ecuație alte lucruri. „Norocos este cel care nu crede în secret că toate posibilitățile îi sunt deschise", notează Walker Percy.

În cazul lui Ed Wilson, la momentul de revelație s-a adăugat încă un pas care, pe termen lung, s-a dovedit, de asemenea, norocos. Într-o zi din acea vară petrecută în Paradise Beach, era la pescuit. Reușise să prindă un pește, o anumită specie cu spini, dar a fost distras atunci când îl scotea din apă. Peștele a plonjat în sus, i-a sărit în față și unul dintre spini i-a înțepat pleoapa ochiului drept. Durerea era atroce, dar Wilson nu voia să se oprească din pescuit, așa că și-a îndurat chinul toată ziua. Seara, a povestit familiei care-l găzduia ce s-a întâmplat, dar până atunci durerea se mai potolise, așa

că n-a mers la doctor. Câteva luni mai târziu, privirea a început să i se înceţoşeze, iar în urma unei operaţii greşite, şi-a pierdut complet vederea cu acel ochi.

Wilson urma să fie naturalist, dar n-avea să poată studia ceva precum păsările – care necesită o vedere stereoscopică pentru a le observa cum trebuie. Avea să studieze ceva mic, ceva ce putea apuca între degete şi apropia pentru o inspecţie amănunţită cu ochiul stâng. Din fericire, în acelaşi an, s-a întâmplat să se plimbe pe Palafox Street în Pensacola, Florida şi să îi iasă în cale un şir de furnici care mişunau pe lângă muşuroiul lor. S-a oprit acolo cu acelaşi sentiment avut în faţa oceanului. Iată altă lume ascunsă şi fermecătoare care i se întindea în faţă. Avea să studieze furnicile şi să atingă măreţia în ştiinţă.

Patruzeci de ani mai târziu, s-a întâmplat ca Wilson să treacă din nou pe aceeaşi stradă din Pensacola. A văzut urmaşii acelor prime furnici agitându-se de colo colo. Fascinat, s-a aplecat în genunchi, cercetându-le din nou. Un bătrân care se plimba prin zonă s-a alarmat văzând un om în toată firea târându-se în patru labe pe trotuar şi l-a întrebat dacă are nevoie de ajutor. Desigur însă, Wilson nu făcea decât să-şi retrăiască dragostea copilăriei şi să-şi urmeze chemarea în viaţă.

Note:

1 Frederick Turner, *Beauty: The Value of Values*, *apud* John O'Donohue, *Divine Beauty: The Invisible Embrace*, HarperCollins, New York, 2004, p. 55.

2 Walter Isaacson, *Einstein: His Life and Universe*, Simon & Schuster, New York, 2008, p. 13.

3 Walter Isaacson, *Einstein: His Life and Universe*, Simon & Schuster, New York, 2008, p. 14.

4 Paul Froese, *op. cit.*, p. 8.

5 Friedrich Nietzsche, Opere complete 2, *Nașterea tragediei. Considerații inactuale I–IV. Scrieri postume (1870–1873)*, traducere de Simion Dănilă, Hestia, București, 1998, p. 227. (*N. red.*)

6 Friedrich Nietzsche, *Schopenhauer as Educator*, traducere de Daniel Pellerin, CreateSpace, 2014, p. 4. Vezi și ediția în română Friedrich Nietzsche, Opere complete 2, *Nașterea tragediei. Considerații inactuale I-IV. Scrieri postume (1870–1873)*, traducere de Simion Dănilă, Hestia, București, 1998, p. 227.

11
Ce fac mentorii

Wilson nu și-a construit cariera de unul singur. A avut mentori. Primul a fost un profesor de la University of Alabama pe nume Bert Williams. Acesta l-a luat în cercetări pe teren, i-a împrumutat un microscop de disecție, l-a primit în casa lui și l-a ajutat să-și facă o idee practică despre cum arată viața unui cercetător în științele naturii.

Williams pare să fi făcut lucrurile pe care le fac mentorii buni. Un mentor bun te îndrumă în numeroase decizii ale vieții, precum ce facultate să alegi sau ce joburi să accepți. Un mentor bun te învață acea înțelepciune tacită cuprinsă în fiecare meșteșug.

Orice carte sau prelegere îți poate spune cum să faci un lucru. Dar în orice meșteșug, fie că e vorba despre gătit, tâmplărie, știință sau leadership, există câteva forme ale cunoașterii care nu pot fi transpuse în reguli sau rețete – forme practice ale cunoașterii, pe care numai mentorii le pot transmite. Filosoful Michael Oakeshott a încercat să surprindă caracterul inefabil al acestei cunoașteri practice prin povestea unui rotar chinez care meșterea la o roată în capătul din spate al unei camere, în timp ce ducele Huan din Ch'i, stăpânul său, citea o

carte în capătul din față al aceleiași încăperi. Lăsându-și jos ciocanul și dalta, rotarul s-a adresat ducelui, întrebându-l ce citește.

– O carte care studiază cuvintele înțelepților, a răspuns ducele.
– Acești înțelepți sunt în viață? a întrebat rotarul.
– Sunt morți.
– În cazul acesta, ce citiți nu poate fi decât drojdia și mizeria unor oameni apuși.

Ducele s-a simțit revoltat. Cum de și-a permis rotarul să ponegrească o astfel de carte și astfel de înțelepți?

– Dacă îți poți justifica afirmația, ți-o voi permite. Iar de nu, vei muri, a tunat el.
– Vorbind ca un simplu rotar, a început meșteșugarul, eu văd lucrurile în felul următor: atunci când fac o roată, dacă lovitura mea e prea înceată, atunci pătrunde adânc, dar nu e fermă; dacă lovitura mea e prea rapidă, atunci e fermă, dar nu pătrunde adânc. Ritmul potrivit, nici prea încet și nici prea rapid, nu poate ajunge în mâini decât dacă provine din inimă. E ceva ce nu poate fi pus în cuvinte.

Cunoașterea tehnică, luată din cărți, scrie Oakeshott, constă în „reguli formulate care sunt sau pot fi învățate deliberat". Cunoașterea practică, pe de altă parte, nu poate fi predată sau învățată, ci numai împărtășită sau dobândită. Aceasta există numai în practică. Atunci când vorbim despre cunoașterea practică, avem tendința să folosim metafore corporale. Spunem că cineva are *mână* pentru o anumită activitate – abilitatea de a lovi clapele potrivite ale pianului, cu forța și ritmul corespunzător. Spunem că cineva *simte* jocul, are o

intuiție pentru cum vor evolua lucrurile, o conștientizare a momentului când trebuie să meargă mai departe cu o problemă și când ar fi bine s-o lase deoparte și să revină mai târziu. Spunem că cineva are *gust*, un simț estetic cu privire la ce produs sau prezentare sunt admirabile și care sunt puțin nepotrivite.

Atunci când expertul își folosește cunoașterea practică, el nu gândește mai mult, ci mai puțin. Și-a construit un repertoriu de abilități prin practică și astfel și-a extins numărul de sarcini pe care le poate împlini fără o conștientizare activă. Acest fel de cunoaștere se construiește prin experiență și e transmisă prin împărtășirea experienței de către un mentor care îți permite să te apropii și să iei parte la o mie de activități. Acest fel de pedagogie e personală, prietenoasă, împărtășită, conversațională – mai mult prinsă din mers decât predată.

Un manual te învață principiile biologiei, dar un mentor îți arată cum să gândești ca un biolog. Acest tip de practică obișnuită reconstruiește cine ești pe dinăuntru. „Lucrul magnific în educație", scria William James, „este că *ne transformă sistemul nervos într-un aliat, nu un inamic*."

Acestea sunt lucrurile pe care le fac mentorii buni. Dar E.O. Wilson a avut norocul să aibă încă un mentor extraordinar, un om care și-a dus meșteșugul – și prin urmare mentoratul – la un cu totul alt nivel.

După University of Alabama, Wilson și-a continuat studiile la Harvard, unde l-a întâlnit pe Philip Darlington, care studia cărăbușii, având și o bursă în

cercetarea distribuției geografice a animalelor. Darlington i-a oferit lui Wilson sfaturi practice despre cum să-și colecteze subiecții: „Nu sta pe cărare atunci când aduni insecte“, i-a spus. „Trebuie să mergi în linie dreaptă prin pădure. Încearcă să treci peste orice barieră întâlnești. E greu, dar e cea mai bună cale.“

Mai mult de atât, Darlington i-a demonstrat lui Wilson cum arată adevărata vocație. În tinerețe, Darlington urcase pe Sierra Nevada de Santa Marta, adunând insecte pe parcursul drumeției. În Haiti, își croise drum prin o mie de metri de pădure virgină pentru a ajunge pe culmea celui mai înalt vârf al țării. La treizeci și nouă de ani, Darlington plutise pe un buștean într-un bazin din jungla sud-americană pentru a colecta probe de apă care să-l ajute în cercetare. Un crocodil gigantic ieșise din apă, îl apucase pe Darlington în fălci și-l târâse la fundul bazinului. Darlington se zbătuse și se luptase, reușind să înoate către suprafață. Se chinuise să ajungă până la mal, dar crocodilul îl atacase din nou, târându-l sub apă. A reușit totuși să scape iar. Colții crocodilului îi străpunseseră ambele mâini. Mușchii și ligamentele ambelor mâini îi fuseseră sfâșiate. Oasele mâinii drepte erau zdrobite. Târându-se înapoi către civilizație, și-a dat seama cât de slăbit era de pierderea sângelui.

Să reușești să scapi de un crocodil nu-i o dovadă de caracter[1], remarca Wilson mai târziu cu ironie. Dar ce s-a întâmplat apoi este – și tocmai acela e lucrul care și-a lăsat amprenta asupra lui. Darlington a rămas blocat într-un ghips câteva luni. Așa că a dezvoltat o metodă de a-și colecta mostrele cu mâna stângă, care-i rămăsese

funcțională, legând borcanele cu specimene de bețe, dispozitiv cu care prindea și ridica gândacii folosind o singură mână.

„Profesorul, acel amator profesionist, predă nu atât subiectul, cât pe sine însuși“[2], scria cândva criticul Leslie Fiedler. Prin comportamentul său, Darlington l-a învățat pe Wilson că viața unui naturalist nu e ușoară, ci anevoioasă. L-a învățat că studierea lumii noastre este o misiune importantă, că cei care o fac sunt parte dintr-un șir lung, întins departe în timp. L-a învățat ce înseamnă să-ți iubești nebunește știința. Așa cum scrie Wordsworth în *The Prelude*, „ce-am iubit noi vor iubi și alții, iar noi le vom arăta cum să o facă“. Iar asta e ceva ce majoritatea tinerilor și probabil noi toți vrem să fim învățați. Cei mai mulți oameni, în special tinerii, nu caută în viață bucuria, ci o intensitate care să-i atingă profund. Vrem să fim implicați într-o misiune importantă care implică greutăți și care să merite acele greutăți. Mentorii care ne sădesc cu adevărat lucruri în minte sunt cei care au fost duri cu noi – sau cel puțin au fost duri cu ei înșiși, stabilind un exemplu corect –, și nu cei care au fost blânzi. Sunt cei care au echilibrat iubirea generoasă cu standardele înalte și cerințe implacabile, în virtutea a ceva făcut cu sârguință. Credem că ne dorim ușurință și confort – desigur, din când în când, chiar așa e –, dar există ceva înăuntrul nostru care năzuiește spre o chemare ce presupune dedicare și sacrificiu.

Astfel, o mare parte din ce fac mentorii este să ne demonstreze, zilnic, cum arată excelența. Așa cum scria Alfred North Whitehead: „Educația morală e imposibilă fără o viziune constantă a măreției.“[3] Sau,

așa cum a subliniat Sir Richard Livingstone: „Cea mai indispensabilă cuminecătură pentru călătoria vieții e păstrarea unor idealuri adecvate, iar acestea sunt dobândite într-un mod foarte simplu, trăind alături de cele mai bune lucruri din lume – cele mai bune picturi, cele mai bune clădiri, cele mai bune ordini sociale și politice, cele mai bune ființe umane. Modul de a dobândi un bun-gust în orice, de la picturi la arhitectură, de la literatură la caracter, de la vin la trabucuri, e mereu același – să te familiarizezi cu cele mai bune specimene din fiecare.“[4]

Împingându-ne față în față cu excelența, mentorii ne induc, de asemenea, o anumită modestie. Ne învață cum să ne supunem cu modestie unei sarcini. Tendința naturală este să te pui pe tine în centrul oricărei activități. Să întrebi: „Cum mă descurc?“ E în regulă să pui această întrebare o dată. Dar, dacă o pui tot timpul, devine paralizantă. În baseball, un aruncător care se gândește constant la cum aruncă mingea nu poate arunca bine. Se concentrează asupra propriei persoane, nu asupra sarcinii sale. „În orice disciplină dificilă, fie că e vorba despre grădinărit, inginerie structurală sau limba rusă“, scrie Matthew Crawford, filosof și mecanic de motociclete, „individul se supune unor lucruri care au propriile căi refractare“[5].

Ilustrează acest argument citând-o pe Iris Murdoch: „Dacă studiez, spre exemplu, rusa, mă confrunt cu o structură autoritară care îmi impune respect. Sarcina e dificilă, iar obiectivul e departe și probabil imposibil de atins în întregime. Munca mea este o revelare progresivă a ceva ce există independent de mine. Atenția e recompensată cu o informație despre realitate.

Pasiunea pentru limba rusă mă îndepărtează de mine însămi spre ceva străin mie, ceva ce conștiința mea nu poate îngloba, înghiți, refuza sau transforma în ceva ireal."

Mentorii ne învață, de asemenea, cum să ne confruntăm cu erorile. Pe măsură ce devii mai experimentat, devii mult mai bun la a-ți recunoaște greșelile și înțelegi, prin experiență, cum să le repari. Mentorii ne sugerează cum să realizăm cea de-a doua, a patra, a zecea ciornă și, în cadrul acestui proces, ne dau libertatea să nu ne fie frică de eșecuri, să continuăm cu încredere și să facem loc acestor erori, știind că le putem rectifica mai târziu. Unul dintre lucrurile pe care le fac mentorii buni, spre exemplu, este să te învețe să nu-ți fie teamă să scrii prost. Termină prima ciornă chiar dacă e groaznică. Miza nu e egoul tău.

În ultimul rând, mentorii te învață cum să înfrunți greutățile – și faptul că greutățile sunt un lucru bun.

Odată, William James a vizitat Chautauqua, atunci, la fel ca acum, un sătuc minunat din nordul statului New York, animat de vară și de festivalurile de muzică. Are o atmosferă calmă, elevată, care a fost asemănată cu cea din timpul rugăciunilor Public Broadcasting Service. La început, James a fost încântat. „Am mers de curiozitate, pentru o zi. Am rămas o săptămână", își amintește el, „ținut în loc, ca vrăjit de farmecul și lejeritatea a tot ce se găsea acolo, de paradisul clasei de mijloc, fără vreun păcat, vreo victimă, vreo pată sau vreo lacrimă"[6]. Totuși, atunci când a părăsit satul și s-a întors la lumea reală, a avut o senzație de ușurare nemaipomenită.

Ordinea din Chautauqua era „prea stăpânită, cultura, prea de mâna a doua, această bunătate nu mă inspira defel“.

James a ajuns la concluzia că există ceva în noi care pare să necesite dificultăți și depășirea lor, prezența atât a luminii, cât și a întunericului, atât a pericolului, cât și a eliberării. „Dar ce pare că cere natura umană“, a scris el, „este prezența luptei. În momentul în care roadele sunt pur și simplu consumate, lucrurile devine infame. Sudoare și efort, natura umană întinsă până la limite și care totuși reușește să supraviețuiască, momentele în care întoarcem spatele unui succes pentru a porni în căutarea altei provocări, mai rară și mai chinuitoare – iată genul de lucruri a căror prezență ne inspiră“.

În cea mai rafinată formă, susține James, ființele umane sunt animale care-si formează idealuri. Iar vietile lor se derulează cel mai bine atunci când sunt trăite în serviciul unui ideal. Drept concluzie: „Sâmburele tare al vieții este mereu același lucru etern, îmbinarea unui ideal de neatins, oricât de deosebit ar fi, cu fidelitate, curaj și perseverență, cu durerile unui bărbat sau ale unei femei.“[7]

Ultimul lucru pe care-l face un mentor e, desigur, să te trimită în lume și, într-un anumit sens, să taie cordonul ombilical. La începutul carierei mele mi-a fost mentor William F. Buckley, Jr. Am lucrat în redacția lui un an și jumătate și, în tot acest timp, el mi-a demonstrat cum arată excelența. Apoi m-a trimis pe drumul meu și, mai târziu, n-am păstrat un contact apropiat. Unii dintre oamenii care au lucrat pe același post ca mine și au trecut prin ce-am trecut și eu s-au simțit răniți. I-am

simțit lipsa în anii care au urmat și încă sunt de părere că Buckley a făcut ce trebuia. Într-un anumit punct, trebuie să dai drumul protejaților tăi, fie ei adulți sau copii.

La un moment dat, fiecare ajunge să fie lăsat liber. Ești de unul singur, față în față cu marile decizii. Poate că ai avut parte de cel mai clar moment revelator. Poate că ai avut cel mai bun mentor. Dar tot vor exista decizii majore, derutante pe care va trebui să le iei. Să accept acest job sau pe celălalt? Să-mi folosesc talentele în felul acesta sau în altul? Să mă mut în orașul acesta sau în celălalt?

Cum să iei deciziile majore, transformatoare ale vieții? Spre această problemă ne îndreptăm acum atenția.

Note:

1 E.O. Wilson, *Naturalist*, Island Press, Washington, 1994, p. 31.

2 Leslie Fiedler, *What Was Literature?*, *apud* Deresiewicz, *Excellent Sheep*, p. 182.

3 Tracy Lee Simmons, *Climbing Parnassus*, ISI Books, Wilmington, Delaware, 2007, p. 45.

4 Tracy Lee Simmons, *Climbing Parnassus*, ISI Books, Wilmington, Delaware, 2007, p. 44.

5 Matthew B. Crawford, *Shop Class as Soulcraft*, Penguin Press, New York, 2009, p. 65.

6 William James, „What Makes a Life Significant?“, *Leading Lives That Matter*, ed. Mark R. Schwehn și Dorothy C. Bass, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2006, p. 15.

7 William James, „What Makes a Life Significant?“, *Leading Lives That Matter*, ed. Mark R. Schwehn și Dorothy C. Bass, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 2006, p. 27.

12

Problema vampirului

Să spunem că ai avea șansa să devii vampir. Printr-o singură mușcătură magică, vei dobândi nemurirea, puteri supranaturale și o viață de o intensitate strălucitoare. Vei avea tot felul de noi abilități. Vei putea să zbori pe timpul nopții. Nici măcar nu va trebui să bei sânge uman; vei putea face rost de sânge de vacă donat. Prietenii care au trecut prin această experiență spun că e incredibil. Spun că, vampiri fiind, trăiesc lumea în feluri noi pe care nu și le-ar fi imaginat vreodată când erau oameni.

Ai face-o? Ți-ai da acordul pentru a primi acea mușcătură care-ți va schimba viața, știind că, odată transformat, nu te vei mai putea întoarce?

Dificultatea alegerii constă în faptul că trebuie să-ți folosești capacitățile umane încercând să ghicești dacă ți-ar plăcea să trăiești ca vampir. Să devii vampir e ceea ce filosoful L.A. Paul numește o „alegere transformatoare". Este genul de alegere care te schimbă radical.

Viața e plină de probleme vampirești. Căsătoria te transformă într-o persoană diferită. Copiii te transformă și îți schimbă dorințele. La fel emigrarea, convertirea la altă religie, înscrierea la facultatea de medicină, înrolarea în Marină, schimbarea carierei și

alegerea unui loc în care să trăiești. De fiecare dată când îți iei un angajament major, faci o alegere transformatoare.

Toate deciziile implică o mare nesiguranță cu privire la viitor. Totuși, ce face ca alegerile transformatoare să fie speciale este că nu știi cum va arăta sau ce-și va dori viitorul tău sine după ce neprevăzutul vieții începe să-și facă efectele. Hrana existenței tale viitoare s-ar putea să fie compusă din noi tipuri de supărări și fericiri, diferite de tot ce ai trăit până atunci. E destul de greu să te cunoști pe tine pe de-a întregul, dar e aproape imposibil să cunoști ceva din persoana în care te vei transforma. Nu poți rezolva rațional această problemă, pentru că nu ai niciun fel de date despre dorințele persoanei tale din acel viitor.

Mai mult, ești conștient că acest tip de alegere va lăsa o urmă de durată. Fiecare alegere e o renunțare, sau un infinit de renunțări. Vei fi pentru totdeauna conștient de drumul pe care nu l-ai urmat, de ce ar fi putut să fie dacă ai fi ales altă direcție. Există posibilitatea să te deschizi către o viață de regrete.

Te uiți în jur și vezi oameni care o dau în bară rău de tot prin astfel de decizii transformatoare. Mai mult de o treime dintre căsnicii se termină prin divorț. Cu toții cunoaștem oameni care-și irosesc ani întregi urmând o carieră care nu le aduce satisfacții. Optzeci și trei la sută dintre fuziunile între corporații ajung să nu aducă nicio valoare pentru acționari[1] – iar aceste fuziuni au loc numai după luni și ani de analize. Atunci când iei decizii majore în viață, așa cum spune L.A. Paul: „Nu te păcăli singur – *habar n-ai în ce te bagi*.“[2]

Nu-i de mirare că atât de mulți au o adevărată fobie de angajamente. Nu-i de mirare că unii sunt atât de paralizați de alegerile importante, încât ajung să treacă prin ele ca în transă. Paradoxul vieții este că oamenii par să delibereze mai atent cu privire la lucrurile mărunte decât la cele majore. Înainte să cumpere o mașină, citesc toate recenziile, verifică valoarea de revânzare pe internet și așa mai departe. Dar când e vorba despre alegerea unei vocații, mai degrabă se lasă purtați de val decât să decidă. Se acomodează treptat într-o carieră, pentru că cineva le-a oferit un loc de muncă. Se căsătoresc cu cel cu care se întâmplă să locuiască. În cazul multora, deciziile majore ale vieții nu sunt chiar decizii; sunt nisipuri mișcătoare. Pur și simplu te scufunzi oriunde se întâmplă să staționezi.

„Este remarcabil faptul că nu îmi sunt vreodată cu adevărat clare motivele din spatele multor decizii“[3], a recunoscut teologul german Dietrich Bonhoeffer. Daniel Kahneman și Amos Tversky, doi dintre cei mai mari psihologi ai tuturor timpurilor, și-au petrecut întreaga carieră studiind luarea deciziilor. Dar dacă îi întrebai despre deciziile care i-au adus în domeniul psihologiei, abia dacă reușeau să răspundă. „E greu să-ți dai seama cum își aleg oamenii cursul vieții“, a spus odată Tversky. „Alegerile majore pe care le facem sunt, practic, aleatorii.“

Deci cum iei aceste decizii majore? Cum decizi către ce carieră să te îndrepți, cu ce persoană să te căsătorești, unde să locuiești și cum să-ți petreci anii de după pensionare?

Unii oameni se bazează pe modelul „Pur și simplu știi". Atunci când apare lucrul potrivit, ai un sentiment anume și pur și simplu știi. T.D. Jakes spune că viața e ca și cum ai avea un inel uriaș de chei și există un singur lacăt care este cea mai bună viață pentru tine. Încerci cheile și, în cele din urmă, ajungi la cea care se simte diferit. Imediat ce o pui în broască, înainte chiar de a o răsuci, simți un *vâjjj* și simți că e ce trebuie.

Există o oarecare înțelepciune în această metodă. Există situații în care oamenii iau decizii mai bune atunci când au mai puțin timp de gândire. Dar nu-i *suficientă* înțelepciune aici. Chiar o să-ți pariezi viața pe un sentiment al momentului? Pe o intuiție?

În primul rând, intuițiile sunt instabile. Sentimentele sunt de obicei efemere și câteodată inexplicabile la numai câteva zile sau chiar minute după ce le trăiești. Am candidat recent la un job și în timp ce concuram pentru acel post am inventat tot felul de motive pentru care mi-ar plăcea acest loc de muncă bazat în principal pe strângere de fonduri și administrație. Apoi, după ce am fost respins, m-am simțit cuprins de un val de ușurare: unde-mi fusese capul? Sunt un om de vârstă mijlocie și, aparent, n-am nicio idee cine sunt.

În al doilea rând, intuiția ne duce adesea pe căi greșite. Kahneman și Tversky, împreună cu mulți alți economiști comportamentali, au umplut cărți întregi descriind moduri în care intuiția ne poate trăda – frica de pierdere, efectul de priming, efectul de halo, biasul optimismului și așa mai departe. Am prieteni care și-au petrecut șase luni crezând că o anumită persoană e dragostea vieții, apoi următoarele patru decenii

gândindu-se că aceeași persoană e un dezastru total. În vorbele lui George Eliot: „Bărbații și femeile comit greșeli deprimante cu privirile la propriile sentimente, luându-și nostalgiile vagi și stinghere uneori drept geniu, alteori drept evlavie și, mai des încă, drept o iubire puternică.“[4]

În ultimul rând, intuiția e de încredere numai în anumite tipuri de decizii. „Intuiția“ e un cuvânt sofisticat pentru un tipar al recunoașterii. Poate fi de încredere numai în domeniile în care ai multă experiență, în care mintea a avut timp să parcurgă diferitele tipare. Dar, atunci când faci o alegere transformatoare, te arunci într-un teritoriu necunoscut. Nu știi ce tipare vei întâlni acolo. Intuiția nu-ți poate spune. Face doar presupuneri.

Fabula rațională

Metoda preferată, în special în cultura noastră, este să faci un pas în spate și să iei decizia „rațional“. Lasă-ți emoțiile deoparte și adoptă un punct de vedere detașat, științific. Găsește o metodă inginerească, o tehnică sau un șablon care să-ți permită să te distanțezi. Ia un carnețel. Fă o listă a costurilor și a beneficiilor de fiecare parte.

Abordând decizia rațional, științific, o poți împărți în pași clari. Experții în luarea deciziilor au scris numeroase cărți cu stadii clare ale procesului: pregătirea (identifică problema; determină obiectivele), căutarea (întocmește o listă de posibile joburi sau oameni care te pot ajuta să-ți atingi obiectivele), evaluarea (fă un grafic și evaluează opțiunile pe o scară de la unu la zece, în

funcție de diferiți parametri), confruntarea (pune întrebări care să-ți infirme teoriile; creează un dezacord constructiv pentru a proba premisele existente), selecția (compară scorurile; fă un tabel al consecințelor care să te ajute să vizualizezi rezultatul fiecărei alegeri în parte).

Dacă urmezi o astfel de metodologie formală, cu siguranță vei fi capabil să aplici șabloane utile. Spre exemplu, atunci când te gândești să demisionezi, aplică regula zece-zece-zece. Cum te vei simți cu această decizie peste zece minute, peste zece luni și peste zece ani? Acest lucru te va ajuta să pui dificultatea emoțională pe termen scurt, care însoțește decizia, într-un context al consecințelor pe termen lung.

Atunci când cumperi o casă, uită-te la optsprezece case de pe piață, fără să iei vreo decizie asupra niciuneia. Apoi fă o ofertă pentru următoarea casă care e mai bună decât primele optsprezece. Acest lucru te va asigura că ai un eșantion suficient pentru a-ți da seama care sunt opțiunile, înainte de a face o alegere.

Toate tehnicile raționale sunt construite pentru a ne contracara biasurile cognitive. Spre exemplu, oamenii tind să-și „îngusteze perspectiva“. Așa cum susțin Chip și Dan Heath, experți în management, oamenii încearcă să transforme orice întrebare deschisă într-o întrebare de tip „da sau nu“, sau de tip „fie X, fie Y“. În mod inconștient, oamenii gândesc deciziile ca pe alegeri între două opțiuni. Ar trebui să accept acest job sau nu? Ar trebui să mă despart de Sue sau nu? În majoritatea momentelor-cheie ale deciziilor, există de fapt mult mai multe opțiuni, care sunt însă omise prin aplicarea acestui filtru. De fiecare dată când îți dai seama că spui

„da sau nu“, susțin cei doi experți, e o idee bună să faci un pas în spate și să cauți mai multe opțiuni. Poate că problema nu e dacă să te desparți sau nu de Sue, ci că ar trebui să găsești o modalitate nouă de-a vă îmbunătăți relația.

Daimonul tău

Procesul rațional pare infailibil. Din păcate, atunci când e vorba despre angajamente majore în viață, se dovedește și el insuficient. Prima problemă e cea descrisă la începutul acestui capitol. Nu ai date referitoare la ce-și va dori viitorul tău sine, așa că nu poți cântări lucrurile rațional, comparând dovezile. A doua problemă este că, atunci când iei decizii despre angajamente majore, iei decizii despre un scop moral suprem și despre sensul vieții tale.

Logica nu e de mare ajutor în aceste probleme. Logica este foarte bună atunci când rezultatul unei decizii e clar, atunci când joci după un set definit de reguli. Atunci când cumperi un prăjitor de pâine, vrei o mașinărie care să încălzească pâinea. Dar deciziile referitoare la angajamente nu funcționează așa. Atunci când iei o decizie referitoare la un angajament, definirea scopului vieții tale e cea mai mare parte a problemei. Este vorba despre orizontul ultim. Întrebarea „Care e pentru mine binele suprem?“ este fundamental diferită de „Cum să fac să câștig la Monopoly?“.

Dacă mergi la un guru de consiliere în carieră pentru a-ți găsi vocația, întrebarea pe care o va pune deseori în centrul căutării este: „Care e talentul meu?“ Una dintre preocupările centrale în lumea consilierii în carieră este

să ajute oamenii să-și identifice punctele forte, apoi să le exploateze. Una dintre implicații e că, atunci când îți alegi o carieră, talentul trebuie să joace un rol-cheie, mai important decât interesul. Dacă ești pasionat de artă, dar nu ești prea bun la asta, vei ajunge pe un post plictisitor, ca designer pentru vreo companie de care nu-ți pasă, la fundul ierarhiei profesiei respective. Când faci o alegere vocațională, trebuie să te întrebi: „La ce sunt talentat?"

Asta poate să fie în regulă dacă ești dispus să te mulțumești cu ceva modest din punct de vedere al carierei. Dar dacă încerci să-ți găsești vocația, întrebarea corectă nu este „La ce sunt bun?", ci una mai dificilă: „Ce sunt motivat să fac? Ce activitate iubesc atât de mult, încât voi continua să mă perfecționez pentru următoarele multe zeci de ani? Ce îmi doresc atât de mult, încât mă subjugă în străfundul ființei mele?" Atunci când alegi o vocație, să spui că talentul ar trebui să joace un rol-cheie e ceva greșit. Interesul multiplică talentul și, de cele mai multe ori, e mai important. Terenul crucial de explorat în orice căutare a vocației este terenul inimii și al sufletului, motivația pe termen lung. Cunoștințele sunt peste tot; motivația e rară.

Robert Greene analizează miezul acestor adevăruri în cartea sa, *Mastery*: „Angajamentul emoțional față de ce faci se va traduce direct în munca ta. Dacă te duci la birou fără tragere de inimă, se va vedea în rezultatele lipsite de strălucire și în modul poticnit în care vei duce sarcinile la bun sfârșit."[5]

Grecii antici aveau un concept numit *daemon*, mai târziu preluat de Goethe. Un daimon este o chemare, o

obsesie, o sursă de energie de lungă durată și câteodată maniacală. Daimonii sunt mănunchiuri de energie ce sălășluiesc adânc în subconștientul nostru, care-și trag forța de la evenimente misterioase din copilărie pe care le înțelegem imperfect sau de la experiențe traumatice, de la o mare iubire sau fericire, de la o dorință. Sentimente cărora le vom dedica întreaga viață încercând să le retrăim. Daimonul se identifică cu un interes obsesiv, un sentiment de „acasă" într-un anumit tip de loc, desfășurarea unei anumite activități – când ne aflăm în fața clasei, ajutăm o persoană bolnavă să se ridice din pat sau oferim servicii într-un hotel.

Atunci când vezi un individ aflat la apogeul puterii sale, e pentru că a intrat în contact cu daimonul său, acea rană, acea năzuință, acea tensiune nerezolvabilă din centrul ființei. Acest lucru se observă în special la scriitori și academicieni. Există adesea o problemă fundamentală care îi obsedează și în jurul căreia sapă întreaga viață. Spre exemplu, W. Thomas Boyce este un cercetător eminent în psihiatria pediatrică. E faimos pentru teoria lui privind orhideea și păpădia. Conform acestei teorii, unii copii sunt foarte sensibili la ce se întâmplă în jurul lor (copiii-orhidee) și fie se ridică la înălțimi extraordinare, fie se scufundă în adâncuri, în funcție de contextele în care ajung. Alții sunt mai puțin sensibili (copiii-păpădie), nefiind doborâți nici chiar de cele mai nefericite circumstanțe.

Interesul lui academic nu a fost întâmplător, explică el în cartea *Orhideea și păpădia*. A avut o soră pe nume Mary, care era sclipitoare, frumoasă și inteligentă. Mică fiind, se avânta adesea în tot felul de lucruri îndrăznețe. Odată, la ora somnului de prânz, a reușit în mod

amuzant să-și îndese pe nas o mână întreagă de stafide, una câte una. (Rezultatul acestui experiment a fost o vizită la doctor.) Pe măsură ce a crescut însă, efectele copilăriei tulburi au început să fie mai vizibile. A reușit să obțină o diplomă de licență la Stanford și una de masterat la Harvard, dar sănătatea ei mintală devenise din ce în ce mai fragilă și în cele din urmă, și-a luat viața, chiar înainte de a cincizeci și treia aniversare. Boyce și-a petrecut întreaga viață făcându-și griji pentru sora sa, obsedat de o problemă esențială: doi copii, aceeași familie, același context. Unul e afectat în mod tragic de contextul în care a crescut, iar celălalt, nu. Acest puternic nucleu emoțional a provocat mare parte din munca lui Boyce.

Atunci când vezi un oraș în plină renaștere artistică, așa cum era Florența în secolele al XV-lea și al XVI-lea, acest lucru se petrece pentru că oamenii sunt pradă unei încleștări fervente a unor adânci valori culturale și se străduiesc – adesea în zadar – să rezolve acea tensiune. În cazul Florenței, încleștarea dintre ecologia morală clasică și cea creștină a dat naștere unei energii imense. Într-o mie de moduri diferite, Florența a încercat să facă cercul pătrat.

Atunci când o persoană sau o comunitate intră în contact cu propriul daimon, atunci când se confruntă cu o tensiune de nerezolvat, creativitatea poate fi uimitoare, ca un fel de explozie nucleară. Iar când o persoană sau o cultură este în afara daimonului său, totul intră în derivă și devine sentimental. O persoană sau cultură care a pierdut contactul cu daimonul său a pierdut contactul cu viața. Gândiți-vă la cum arăta arta florentină doar un secol mai târziu.

Marea încâlceală

Atunci când cauți o vocație, cauți de fapt un daimon. Încerci să pui în scenă aceeași cădere care stă la baza temei acestei cărți – căderea dincolo de dorințele egocentrice și plonjarea în substratul din care iau naștere în mod misterios dorințele. Încerci să găsești acea tensiune sau problemă care să dea naștere unor valuri uriașe de energie morală, spirituală și relațională. Asta înseamnă că privești către zonele subconștiente ale sufletului și inimii, pe care rațiunea nu le poate pătrunde. Încerci să atingi ceva acolo jos, adânc în Marea Încâlceală, acel desiș haotic care se află dincolo de planul conștient.

Printr-un singur calcul, mintea poate asimila unsprezece milioane de biți de informație într-o singură secundă, dintre care mintea conștientă înregistrează doar patruzeci. Restul se află în Marea Încâlceală. Așa cum spune și Timothy Wilson de la University of Virginia, conștiința e ca un bulgăre de zăpadă pe un aisberg[6]. Cu alte cuvinte, forța dominantă care ne ghidează de fapt viețile nu este rațiunea conștientă, ci tărâmul subconștientului. Matthew Arnold, lipsit de avantajul științei cognitive moderne, a spus-o cel mai bine:

Sub fluxul de la suprafață slab și superficial

A tot ce spunem că simțim, dincolo de fluxul

La fel de ușor a tot ce credem că simțim, se scurge,

Cu freamăt tăcut și-nvolburat, obscur și-adânc,

Fluxul central a ce simțim cu-adevărat.

Atunci când crești copii, observi că daimonul lor e mai mereu activ. Ei au acces direct către aceste tărâmuri adânci ale ființei. Conștiința morală e prima noastră conștiință. Dar, ca adulți, avem tendința să acoperim substratul, să pierdem contactul cu daimonul și să-l lăsăm să dormiteze. Câteodată, facem acest lucru printr-un exces de analiză. De pildă, am fost întotdeauna pasionat de filme. În al doilea an de studenție, mergeam să văd câte un film clasic aproape în fiecare seară. Apoi, ca adult, am devenit critic de film. Stăteam în camera de proiecție cu carnețelul în mână. Nu mă mai uitam la ele, le analizam. Carnețelul devenise un zid între mine și povestea pe care ar fi trebuit s-o trăiesc. Pierdusem abilitatea de a discerne între ce-mi place și ce nu. Fiind atât de analitic, am pierdut abilitatea de-a avea o reacție autentică.

Alteori, pierdem contactul cu daimonul adoptând o perspectivă excesiv de economică. Este interesant faptul că, atunci când privești viața printr-o lentilă exclusiv economică, asta tinde să înlocuiască lentila morală. Spre exemplu, cu câțiva ani în urmă, șase grădinițe din Haifa, Israel, și-au dat seama că au o problemă. Unii părinți ajungeau târziu să-și ia copiii, așa că educatorii erau nevoiți să rămână câte o oră în plus, până când plecau toți cei mici. Pentru a rezolva această problemă, grădinițele au început să impună taxe suplimentare pentru părinții care întârziau. Dar planul s-a întors împotriva lor. Ponderea părinților care întârziau s-a dublat[7]. Înainte, să vii la timp reprezenta un act de respect față de educatori – o responsabilitate morală. Dar apoi a devenit o tranzacție economică; tu îmi oferi

serviciul de a-mi îngriji copilul, iar eu te plătesc pentru asta. În primă instanță, oamenii gândeau în termeni de bine și rău, de a fi sau nu respectuoși față de educatori. În cea de-a doua situație, și-a făcut apariția un calcul cost–beneficiu. Ce e cel mai bine pentru mine? Oamenii care-și petrec viețile gândind exclusiv economic tind să-și blocheze accesul către Marea Încâlceală și către daimonii de acolo. Pentru ei, tot ce este materialist e luat drept real, altfel, e inexistent.

Și, câteodată, totalitatea vieții burgheze e cea care acoperă acele regiuni profunde. Ne vedem pur și simplu de viață, cu activitățile noastre prozaice obișnuite, facem cumpărăturile și naveta acasă, apoi un film cu idei goale și cu emoții clișeizate pune un văl peste ce-a mai rămas. În ultimă instanță, te obișnuiești cu tamponul pe care ți l-ai construit în jurul tău și te simți mai în siguranță ducând o viață fadă decât una plină de dorințe. Rezultatul n-arată bine, așa cum a fost descris de C.S. Lewis într-un pasaj faimos:

> Nu există investiție sigură. A iubi înseamnă a fi vulnerabil. Indiferent ce ai iubi, cu siguranță ceva îți stă pe inimă și e posibil chiar să ți-o sfâșie. Dacă vrei să te asiguri că nimic nu ți-o va afecta, atunci trebuie să nu-ți încredințezi inima nimănui, nici măcar unui animal. Ambalează-ți-o grijuliu în ocupații favorite și în mici desfătări, evită orice situații încurcate, zăvorăște-ți-o la loc sigur în racla sau coșciugul egoismului tău. Dar acolo în raclă – la adăpost, în întuneric, nemișcată, fără aer – ea se va transforma. Nimic nu ți-o va mai sfâșia, va deveni incasabilă, impenetrabilă, de nerăscumpărat. Alternativa la

> tragedie sau cel puțin la riscul tragediei e damnațiunea. Singurul loc în afara Cerurilor unde poți fi absolut ferit de toate primejdiile și tulburările este infernul.[8]

Nimeni nu ia decizia conștientă de a-și îngropa inima pentru a anestezia daimonul; pur și simplu se întâmplă, după câteva decenii de viață prudentă și profesională. În cele din urmă, oamenii ajung străini de propriile dorințe. José Ortega y Gasset era de părere că majoritatea oamenilor se dedică evitării propriului sine, aducerii la tăcere a daimonului și refuzului ascultării acestuia. Îngropăm licărirea plăpândă a focului nostru interior sub alte sunete care ne fac să ne simțim mai în siguranță și ne mulțumim cu o viață falsă.

Cum să trezești sufletul la viață

Dacă îți dorești cu adevărat să iei o decizie înțeleaptă în privința vocației, trebuie să duci genul de viață care îți menține inima și sufletul vii în fiecare zi. Există unele activități care acoperă inima și sufletul – cele prea analitice, economice, prudent profesionale și cele confortabil burgheze. Apoi, există altele care trezesc inima și implică sufletul – muzica, teatrul, arta, prietenia, prezența copiilor, prezența frumuseții și, în mod paradoxal, prezența nedreptăților. Oamenii care fac cele mai înțelepte alegeri în privința vocației sunt cei care-și trăiesc fiecare zi cu dorințele treze și active. Ei sunt cei care-și observă dorințele, le confruntă și înțeleg lucrurile spre care năzuiesc.

Câteodată, un artist poate trezi inima și sufletul. James Mill l-a crescut pe fiul lui, John Stuart, ca pe o mașină gânditoare. L-a învățat greaca la doi ani. De la opt la

doisprezece ani, John Stuart i-a citit integral pe Herodot, Homer și Xenofan, șase dialoguri platonice, pe Virgil și Ovidiu în latină, studiind în același timp fizica, chimia, astronomia și matematica. Nu îi erau permise vacanțe. Totul a mers de minune – John Stuart Mill era un adevărat copil-minune – până când a împlinit douăzeci de ani și a intrat într-o depresie profundă.

John Stuart a înțeles unde îl adusese studiul constant de date și nonficțiune. Și-a dat seama că „obiceiul analizei are tendința de a toci sentimentele“[9]. Apoi, ceva l-a salvat. Nu a fost vreo epifanie sau explozie de înțelegere. A fost poezia. Poezia lui William Wordsworth. „Ce a făcut ca poemele lui Wordsworth să devină un leac pentru starea mea mintală a fost faptul că ele exprimă mai mult decât frumusețea exterioară; ele exprimă sentimentele și gândurile care-și trag culorile din sentimente, sub extazul frumuseții. […] Atunci când le citeam, părea că îmi trag forțele dintr-o fericire interioară, o plăcere solidară și plină de imaginație, ce poate fi împărtășită de toate ființele umane; și această fericire nu avea vreo legătură cu lupta sau imperfecțiunea, dar s-ar fi îmbogățit cu orice creștere a condiției sociale și fizice a umanității.“[10]

Când intensitatea dorințelor sale s-a diminuat, Mill a devenit depresiv. A ieșit din negura aceea atunci când a descoperit existența unor dorințe infinite, care sunt spirituale și morale, nu lumești. Din acel moment, scrie el, „cultivarea sentimentelor a devenit unul dintre punctele cardinale ale crezului meu etic și filosofic“.

Câteodată, o simplă sclipire trezește sufletul și ne ajută să ne găsim daimonul. La scurt timp după ce Tom Clancy a publicat *Vânătoarea lui Octombrie Roșu*, am fost invitat la o cină alături de el. Tocmai se întorsese din turul unei nave de război, o favoare care îi fusese făcută de Marina Statelor Unite, unde văzuse noi sisteme de armament. Fața îi era luminată, ochii îi străluceau. A petrecut prima jumătate a mesei descriindu-mi vesel acel nou sistem, agitat pe scaun de o încântare copilărească, detaliind minuțios, aiuritor, fiecare parte a tehnologiei. Îmi amintesc că mă gândeam: „Aha, deci de asta e nevoie. Nu poți scrie bestselleruri militare decât dacă simți cu adevărat că lucrul despre care scrii e cel mai fantastic din lume. N-o să funcționeze decât dacă entuziasmul băiețesc îți curge sincer prin inimă. Nu poți să mimezi asta."

Câteodată, vezi oameni pe care îi admiri cu adevărat și ți se trezește dorința fervență să fii asemenea lor. În cartea lui Mary Catherine Bateson *Composing a Life* este descrisă o femeie pe nume Joan care se pregătea să devină profesoară de sport. Îi plăcea să danseze, dar nu se gândea la sine ca la o dansatoare, fiindcă ea era corpolentă, iar dansatoarele – minione. Mai târziu, în școală a apărut o profesoară de dans la fel de corpolentă și înaltă ca Joan, dar cu o mare lejeritate în mișcări. „Am urmărit felul în care se mișca și m-am gândit că nu-s mai solidă decât ea, poate am toate calitățile necesare", și-a amintit Joan. „Așa că am început să iau dansul în serios și, după un timp, am început să primesc laude, adică mă descurcam bine. Cred că spre sfârșitul acelui an, am început să fiu cu adevărat

pricepută și mi-am spus: «Gata! Asta e. Asta e ce sunt. Sunt dansatoare». Pur și simplu am știut. După aceea, tot ce făceam era extaz pur."[11]

Alteori, șocul unei tragedii ne deraiază de pe drumul dorințelor false și ne ajută să le vedem pe cele reale. În cartea *Puterea semnificației*, Emily Esfahani Smith o descrie pe Christine, o femeie care a crescut foarte apropiată de mama ei. Într-o zi, pe când era studentă în primul an la inginerie la University of Michigan, plănuind o carieră în acest domeniu, mama ei a fost lovită de un camion în timp ce traversa strada și a fost omorâtă. „A fost ucisă de un idiot. Un om iresponsabil și prost", declară Christine în carte. „Eram pur și simplu deznădăjduită; nimic nu avea sens. Ea nu mai era. Cum e posibil? Iar eu sunt sfâșiată între această mânie și acea parte din mine care vrea să las lucrurile să meargă mai departe și să-mi trăiesc viața. Să merg înainte. [...] Urăsc oamenii, mult de tot. În același timp, trebuie să-ți trăiești viața."[12]

În cele din urmă, Christine a abandonat ingineria și s-a orientat spre patiserie. „După o asemenea întâmplare, te gândești la viața ta, te întrebi cine ești și ce vrei să faci. Nouăzeci și cinci la sută dintre deciziile pe care le iau acum sunt influențate de faptul că ea a murit. Așa că mă ocup de patiserie."[13], [14]

Câteodată, există o problemă care-ți apasă pe conștiință. Dacă lucrezi într-un birou obișnuit și faci muncă de organizație, probabil nu te vei confrunta fățiș cu mari probleme sociale.

Dar dacă te angajezi ca profesor într-o școală dintr-o rezervație indiană, vei privi nedreptatea în ochi. Sufletul ți se va aprinde cu dorința de a face dreptate. Cursul vieții îți va deveni clar.

Am o cunoștință pe nume Fred Wertheimer, un bărbat care și-a petrecut viața încercând să reformeze cum sunt finanțate campaniile politice. Fred urăște modul în care banii îi corup pe politicieni, dar își iubește cauza.

În fiecare zi, primesc e-mailuri de la el cu linkuri către noutățile campaniei lui de reformă. Aș vrea să mă dezabonez, pentru că aceste e-mailuri îmi acaparează căsuța poștală, dar nu vreau să-i rănesc sentimentele, căci să-i spun că nu sunt atât de interesat de această problemă ar fi ca și cum i-aș zice că nu mă interesează copilul lui.

„Mintea unui om trebuie să fie o minte care caută“, scrie Thomas Bernhard despre cel care-și caută chemarea. „O minte care caută greșeli, care caută greșelile umanității, o minte în căutarea eșecului.“[15]

În timp, angajamentul față de soluționarea unei probleme adesea eclipsează dragostea față de activitatea care a dus în primă instanță la abordarea acelei probleme. De exemplu, vine o vreme în cariera multora dintre noi când trebuie să alegem între a ajuta într-o măsură mare un număr mic de oameni și a ajuta într-o măsură mai mică un număr mare de oameni. Poate că o femeie a devenit educator pentru că îi place să predea. Dar, la mijlocul carierei, i se cere să devină directoare sau administratoră – o poziție care ar îndepărta-o de catedra mult iubită și ar implica multe treburi administrative plictisitoare, care nu-i fac plăcere.

Unii oameni refuză această „promovare“. Decid că preferă să fie mai degrabă muncitori în prima linie decât manageri, profesori mai degrabă decât directori, scriitori mai degrabă decât editori. Lucrul numit „impact“ sau „să lucrezi la scară largă“ e supraapreciat. Dar, în majoritatea cazurilor pe care le-am întâlnit, oamenii acceptă promovarea. Noul post de director (sau editor, manager, orice ar fi) va fi mult mai puțin plăcut, dar mai satisfăcător. Acei oameni au fost atrași de o vocație pentru plăcerea estetică imediată oferită de anumite activități, dar, de-a lungul timpului, au înțeles că sunt mult mai împliniți atunci când funcționează ca instrumente într-o instituție care rezolvă probleme. Atunci și-au găsit vocația.

În momentul în care îți găsești vocația, simți o anume siguranță. Atunci, nu te mai întrebi: „Ce ar trebui să fac cu viața mea?“ Pur și simplu te trezești într-o zi și-ți dai seama că întrebarea a dispărut.

Momentul datoriei

Cel mai bun sfat pe care l-am auzit, pentru oamenii în căutarea unei vocații, e să spună „da“ la orice. Spune „da“ fiecărei oportunități care apare, fiindcă nu știi niciodată unde te va duce. E bine să fii înclinat spre acțiune. Gândește-te la tine ca la un pește care speră să fie prins. Îndreaptă-te spre cârlige.

Întrebările simple te ajută să-ți descoperi plăcerile. Despre ce-ți place să vorbești? Dacă e vorba despre motociclete, poate că munca ta ar trebui să fie undeva în domeniul mecanicii. Când te-ai simțit cel mai util? Dacă a fost atunci când îți apărai țara, ca soldat, poate

că vocația ta este în forțele de ordine. Ce durere ești dispus să tolerezi? Dacă poți îndura durerea respingerii, probabil că ai suficientă pasiune pentru teatru cât să te îndrepți spre actorie. Sau, există și întrebarea lui Casey Gerald: ce-ai face dacă nu ți-ar fi teamă? Teama e un GPS destul de bun; îți spune unde se află adevăratele tale dorințe, chiar dacă sunt dezaprobate social.

Prietenul meu Fred Swaniker s-a născut în Ghana în 1976, iar în copilărie a trăit în patru țări asiatice diferite. Tatăl lui, avocat și magistrat, a murit când Fred era adolescent, iar mama a deschis o școală în Botswana, care, la început, avea doar cinci elevi. Și-a numit fiul pe postul de director.

După liceu, Swaniker a obținut o bursă la Macalester College, în Minnesota. Apoi a fost angajat la McKinsey și a absolvit Stanford Business School. Între timp, conștiința îi era urmărită de faptul că lui îi fuseseră oferite toate aceste oportunități, în timp ce sute de milioane de tineri africani nu le vor avea niciodată.

S-a gândit să se întoarcă în Africa și să deschidă un lanț de clinici de sănătate. Dar, într-un moment crucial în viața lui, a ajuns la concluzia că cea mai mare piedică în dezvoltarea Africii e lipsa unei clase de lideri educați. Așa că a strâns fonduri de la prieteni din Silicon Valley și s-a întors în Africa de Sud, unde a lansat African Leadership Academy (ALA), cu scopul de a forma șase mii de lideri într-un interval de cincizeci de ani.

În prezent, ALA adună cei mai talentați studenți de pe continent și le oferă educație gratuită, apoi îi trimite la universități din străinătate, cu condiția să promită că se vor întoarce în Africa.

În 2006, Swaniker a fost ales pentru a primi bursa Echoing Green, care în acea perioadă era oferită anual unui număr de șaisprezece dintre cei mai promițători antreprenori sociali ai lumii.

În timpul interviurilor, Swaniker a fost rugat să-și descrie „momentul datoriei", momentul în care a înțeles că trebuie să-și părăsească jobul și să-și urmeze chemarea. Așa cum a scris mai târziu pe Medium, „această întrebare m-a ajutat să înțeleg de ce am fost pus pe acest pământ".

Swaniker e de părere că suntem definiți de aceste momente ale datoriei, care sunt „de obicei cauzate de o senzație de indignare cu privire la o nedreptate, o fărădelege sau o injustiție pe care o vedem în societate". Dar continuă subliniind că „ar trebui să ignori 99% dintre acele momente, indiferent cât de vinovat te fac să te simți. Lumea e plină de probleme, dar tu ești destinat să abordezi foarte puține dintre ele".

Atunci când te simți tras de mânecă de astfel de probleme, Swaniker te sfătuiește să-ți pui trei mari întrebări.

În primul rând: „E o problemă suficient de mare?" Cei care au fost norocoși să primească o educație bună, să fie sănătoși și să aibă experiențe bogate în muncă n-ar trebui să soluționeze probleme mici. Dacă te-ai născut norocos, ar trebui să rezolvi problemele mari.

În al doilea rând: „Am o poziție unică din care pot să rezolv această problemă?" Uită-te în urmă la experiențele pe care le-ai avut. Te-au pregătit pentru această misiune anume?

În al treilea rând: „Sunt cu adevărat pasionat?“ Generează această problemă o gândire obsesivă? Te ține treaz noaptea?

Dacă răspunsul la fiecare întrebare nu este un „da“ răsunător, Swaniker recomandă să abandonezi ideea. Viața lui Swaniker se potrivește întocmai cu formula. A crescut în Africa, astfel că a căpătat o perspectivă panafricană. A fost crescut de o profesoară și și-a văzut propria viață transformată de o bursă de studiu, astfel că i s-a părut natural să se axeze pe educație. Și-a ales o problemă îndrăzneț de mare – educarea celor mai buni studenți de pe tot continentul –, ceva ce ar putea dura o viață întreagă.

Dar momentul cu adevărat impresionant pentru Swaniker a venit mai târziu în viață. Deja lansase școala ALA. Pornise African Leadership Network, o asociație care reunește în jur de două mii de tineri profesioniști de pe tot continentul. Dar, odată trecut de treizeci de ani, a observat o nouă mare problemă: lipsa unor universități africane. Cineva ar trebui să înființeze African Leadership University (ALU), și-a zis el, cu scopul de a crea o rețea de douăzeci și cinci de noi universități de-a lungul continentului. Fiecare campus ar avea zece mii de studenți. În cincizeci de ani, ar produce trei milioane de lideri.

Și-a îndemnat prietenii să înceapă să construiască universități. Niciunul n-a făcut-o. Dar nu putea renunța la idee. Era o problema majoră, era ceva de care îi păsa cu ardoare și era ceva pentru care se pregătise anume. Câți oameni au ajuns directori de școală la optsprezece ani, au elaborat un sistem de alimentare

pentru cinci mii de licee și au pus bazele unei rețele de leadership de-a lungul continentului? „Făcând legătura între toate astea, am înțeles că ultimii cincisprezece ani m-au pregătit cu experiența, priceperea și relațiile pentru a îndeplini acest plan mult mai mare. Să strâng o sută de milioane de dolari au fost «roțile ajutătoare» de care am avut nevoie pentru a strânge cinci miliarde de dolari."

ALU a deschis prima facultate în Mauritius și pe a doua în Rwanda; a treia se va deschide curând în Nigeria. ALU a primit șase mii de dosare de candidatură în prima zi, pentru o sută optzeci de locuri disponibile. Va dura între douăzeci și cinci și treizeci de ani pentru a construi toate universitățile de care Swaniker crede că e nevoie.

Povestea prietenului meu e magnifică, iar instituțiile pe care le construiește se desfășoară la o scară mult mai largă decât orice altceva vom reuși noi să facem. Dar el rămâne un bun exemplu pentru genul de om care și-a ascultat viața, care și-a urmat dorințele, care a întrebat: „Ce probleme sunt în jurul meu?", „Ce mi-a oferit viața drept pregătire?", „Cum pot fi puse împreună cele două?".

Povestea lui ilustrează cele două componente finale ale deciziei în privința vocației. În primul rând, nu e vorba despre a-ți croi drumul carierei. Trebuie să-ți pui întrebările: „Ce-mi împlinește cea mai profundă dorință?", „Ce activitate îmi oferă cea mai înaltă satisfacție?" În al doilea rând, e vorba despre potrivire. Decizia privind vocația nu e despre cea mai mare și strălucitoare problemă a lumii. Trebuie găsită o

corespondență între o activitate plăcută ție și o nevoie socială. E aceeași călătorie spre interior pe care am văzut-o mai devreme: coborârea în sine, apoi creșterea în exterior. Găsește locul din tine care e hotărât să formeze legături cu ceilalți, locul unde, așa cum a spus celebrul romancier Frederick Buechner, bucuria ta profundă se întâlnește cu foamea profundă a lumii.

Note:

1 Chip Heath și Dan Heath, *Decisive*, Crown, New York, 2013, p. 3.

2 L.A. Paul, *Transformative Experience*, Oxford University Press, Oxford, 2014, p. 47.

3 Anne Colby și William Damon, *op. cit.*, p. 108.

4 George Eliot, *op. cit.*, p. 177. (*N. trad.*)

5 Robert Greene, *Mastery*, Viking, New York, 2012, p. 180.

6 Timothy D. Wilson, *Strangers to Ourselves*, Belknap Press, Cambridge, Massachusetts, 2004, p. 6.

7 Samuel Bowles, *The Moral Economy*, Yale University Press, New Haven, 2016, p. 5.

8 C.S. Lewis, *Cele patru iubiri*, traducere de Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2012, p. 196. (*N. trad.*)

9 Atam Etinson, „Is a Life Without Struggle Worth Living?", *The New York Times*, 2 octombrie 2017.

10 John Stuart Mill, *Autobiografie*, traducere de Constantin Sfeatcu, Viga, București, 2009, p. 143. (*N. red.*)

11 Mary Catherine Bateson, *Composing a Life*, Grove Press, New York, 2001, p. 39.

12 Emily Esfahani Smith, *Puterea semnificației. Clădește-ți o viață care merită trăită*, traducere de Iustina Cojocaru, Curtea Veche Publishing, București, 2019, p. 221. (*N. red.*)

13 Emily Esfahani Smith, *Puterea semnificației. Clădește-ți o viață care merită trăită*, traducere de Iustina Cojocaru, Curtea Veche Publishing, București, 2019, pp. 222–223. (*N. red.*)

14 Emily Esfahani Smith, *The Power of Meaning*, Broadway Books, New York, 2017, p. 163. Vezi și ediția în română: Emily Esfahani Smith, *Puterea semnificației. Clădește-ți o viață care merită trăită*, traducere de Iustina Cojocaru, Curtea Veche Publishing, București, 2019, p. 221.

15 Thomas Bernhard, *Old Masters*, University of Chicago Press, Chicago, 1992, p. 20.

13
Măiestria

După ce William Least Heat-Moon și-a pierdut funcția de profesor la University of Missouri, a decis să ia o pauză și să călătorească prin Statele Unite, apucând micile drumuri lăturalnice marcate cu albastru pe hărțile Rand McNally. Lângă orașul Hat Creek din California, a întâlnit un bărbat în vârstă care-și scosese câinele la plimbare.

„Un om nu e niciodată șomer dacă valorează ceva“, a reflectat bătrânul. „Atâta doar că nu e întotdeauna plătit. Am muncit și fără să fiu plătit, la fel cum am și primit destul pentru ce-am făcut. Dar asta nu are nimic de-a face cu munca. Pentru un om, munca înseamnă să facă ce-ar trebui să facă și tocmai de aceea are nevoie de câte o catastrofă din când în când, pentru a-i demonstra că o întorsătură proastă nu e sfârșitul, căci o pasă proastă nu strică vreodată munca unui om bun.“

Aici vedem o distincție utilă. O slujbă este o modalitate de a-ți câștiga pâinea, dar munca e un mod particular de a te face util sau de a îndeplini responsabilitățile pe care ți le-a pus în față viața. Martin Luther King, Jr. spunea cândva că munca ar trebui să aibă întindere – ceva la care devii mai bun pe parcursul vieții. Ar trebui

să aibă amploare – să atingă mulți alți oameni. Și ar trebui să aibă înălțime – să te pună în serviciul unui ideal și să satisfacă năzuința sufletului spre virtute.

Cu toții cunoaștem oameni a căror muncă adevărată e ospitalitatea, dar pe care o practică în cadrul mai multor slujbe diferite. Munca lui Belden Lane e încercarea de a pune pe hârtie și de a descrie transcendența spirituală pe care o resimte câteodată în natură. Dar nu poate pur și simplu să le spună oamenilor la o petrecere că el e un tip care hoinărește prin păduri căutând transcendența. „Acoperirea mea e aceea de profesor universitar“[1], scrie el. „E o cale de a fi responsabil în timp ce mă ocup de lucruri mult mai importante.“ Ca profesor, e „angajat în activități respectabile, încadrat în categorii acceptabile. Reușesc să-mi mulțumesc angajatorul, să îndeplinesc așteptările societății, să semnez cecuri.“ Dar adevărata lui muncă este sus în munți, urmărind acea eternitate care poate fi văzută numai atunci când nu ești văzut.

Muncește din greu!

Omul care și-a găsit vocația a fost eliberat de neliniștea incertitudinii, dar îi rămâne în continuare dificultatea muncii în sine. Orice muncă vocațională, indiferent cât de adânc te atinge, implică momente când ești confruntat cu sarcini grele. Câteodată, dacă alegi să fii profesionist, trebuie pur și simplu să muncești din greu.

Munca adevărată implică mereu praguri de trecere, momente când lumea și soarta îți aruncă bolovani în drum. Munca adevărată cere mereu disciplină. „Cel ce e curtenitor, dar fără de ritual își risipește energiile“, a

scris Confucius. „Cel ce e prevăzător, dar fără de ritual devine timid; cel ce e îndrăzneț, dar fără de ritual, devine nesăbuit; cel ce este sincer, dar fără de ritual devine vulgar."

Munca adevărată cere mereu dedicarea de a te angaja într-o practică deliberată, disponibilitatea de a face lucruri plictisitoare din nou și din nou, doar pentru a deprinde o abilitate. Pentru a învăța să scrie, Benjamin Franklin a luat eseurile din *The Spectator*, revista cea mai bună din acele timpuri, și le-a transpus în versuri. Apoi a luat poemele și le-a transpus înapoi în proză. După care a analizat în ce fel rezultatul final era inferior eseurilor originale.

Atunci când învăța singur să joace baschet, Bill Bradley își impusese un program. Trei ore și jumătate de antrenamente în fiecare zi după școală și duminica. Opt ore sâmbăta. Purta greutăți de patru kilograme și jumătate legate de glezne pentru a și le întări. Punctul său slab major era driblarea, așa că și-a lipit bucăți de carton pe marginea inferioară a ochelarilor, ca să nu vadă mingea când dribla. Atunci când familia lui a făcut o excursie cu vaporul prin Europa, Bradley a găsit două coridoare lungi și înguste în partea inferioară a punții, unde dribla mingea de baschet în alergare ore întregi, zi de zi.[2]

Practica deliberată încetinește procesul de automatizare. Pe măsură ce deprindem o abilitate, creierul stochează noile cunoștințe în straturile inconștiente (gândește-te la mersul pe bicicletă). Dar creierul e mulțumit cu un „binișor". Dacă vrei să atingi măiestria, trebuie să

deprinzi abilitatea respectivă într-un mod atât de deliberat, încât atunci când informația ajunge stocată în subconștient, să se afle într-o formă desăvârșită.

Unele academii muzicale îi învață pe pianiști să-și repete piesele atât de încet, încât dacă recunosc piesa pe care o cântă, înseamnă că o cântă prea repede. Unele școli de golf își îndeamnă cursanții să se miște atât de încet, încât durează nouăzeci de secunde să încheie o singură lovitură (încearcă și tu cândva). Martha Graham a acoperit oglinzile din studioul ei de dans cu saci de pânză. Când dansatorii voiau să verifice dacă execută mișcările corect, erau nevoiți să se concentreze asupra mișcărilor propriului corp.

Cu cât o activitate este mai creativă, cu atât rutina muncii care o înconjoară ar trebui să fie mai structurată. Când scria, Maya Angelou se trezea în fiecare dimineață la cinci și jumătate și își bea cafeaua. La șase și jumătate, mergea la camera de hotel pe care o închiria – o încăpere modestă, cu nimic altceva decât un pat, un birou, o Biblie, un dicționar, un pachet de cărți de joc și o sticlă de sherry. Ajungea la șapte și jumătate dimineața și scria în fiecare zi până la douăsprezece și jumătate.

John Cheever se trezea, își îmbrăca singurul costum și apoi lua liftul din clădirea unde locuia până la o cameră de depozitare din subsol. Își scotea costumul și rămânea în boxeri, scriind până la amiază. După aceea, își îmbrăca iar costumul și lua liftul până sus, unde lua prânzul.

Anthony Trollope, un caz extrem, se așeza la masa de scris la cinci și jumătate în fiecare dimineață. O slujnică

îi aducea o ceașcă de cafea. Scria câte două sute cincizeci de cuvinte la fiecare cincisprezece minute pentru două ore și jumătate în fiecare zi. Totalul zilnic era de exact două mii cinci sute de cuvinte, iar dacă termina un roman fără să atingă acest total, începea imediat unul nou pentru a-și atinge ținta.

H.A. Dorfman e unul dintre cei mai mari psihologi ai baseballului. În capodopera sa, *The Mental ABC's of Pitching*, Dorfman spune că acest tip de disciplină structurată este necesară dacă vrei să scapi de tirania unei minți împrăștiate. „Autodisciplina e o formă de libertate", scrie el. „Libertatea în fața lenei și a letargiei, libertatea în fața așteptărilor și a cerințelor altora, libertatea în fața slăbiciunii, a fricii – și a îndoielii."

Dorfman îi sfătuiește pe aruncători să adopte aceleași ritualuri înainte de meci, joc după joc. Mergi de la vestiar la același loc pe bancă, pune-ți apa în exact același loc, încălzește-te în exact același fel. Le spune aruncătorilor să-și creeze o geografie structurată a spațiului de muncă. Există două spații în universul unui aruncător – pe teren și în afara lui. Atunci când un aruncător se află pe teren, ar trebui să aibă în minte numai două lucruri: tactica aruncării și locul aruncării. Dacă se surprinde gândindu-se la altceva, e timpul să iasă de pe teren.

Mintea e concentrată atunci când înaintează în linie dreaptă, susține el. Disciplina înseamnă să pui obiectivul în centru. Nu personalitatea aruncătorului e centrul. Nu talentul și neliniștea sunt centrul. Maestrul are capacitatea de a se autodistanța de ce face. Este capabil să fie calm vizavi de lucrul care îl pasionează.

Dacă faci acest lucru suficient de mult timp, începi să-ți înțelegi propriile puncte tari și limitările, îți dezvolți o metodă individuală. După câțiva ani de scris, am început să văd cât de slabă îmi e memoria și cât de greu e să-mi organizez gândurile secvențial. Ideile îmi apar într-o ordine aleatorie, atunci când mă aștept cel mai puțin. Așa că am început să port carnețele în buzunarul din spate, unde îmi trec însemnările. Atunci când mă documentez pentru ceva, adun sute de foi tipărite. Dacă citesc o carte, xeroxez toate paginile importante.

Se pare că gândesc geografic. Am nevoie să văd fizic toate însemnările și toate paginile înainte să încep să conștientizez materialul pe care îl am. Așa că am inventat un sistem care funcționează pentru mine. Îmi separ toate hârtiile relevante în grămezi pe covorul din living sau din birou. Fiecare grămadă e un paragraf din articolul sau cartea la care lucrez. Rubrica mea din ziar are doar opt sute cincizeci de cuvinte, dar câteodată, în spatele acestor opt sute cincizeci de cuvinte, stau paisprezece grămezi pe podea. Procesul scrierii nu înseamnă să mă așez pe scaun și să tastez. Înseamnă să mă târăsc pe podea, aranjându-mi grămezile. Odată ce termin cu asta, iau fiecare grămadă, o duc la masa mare pe care scriu și separ fiecare grup de paragrafe în grupuri de propoziții. Apoi, după ce mi-am tastat ideile, arunc grămada și trec la următoarea. Scrisul e de fapt despre structură și gestionarea traficului. Pentru mine, să merg de-a bușilea pe podea printre grămezile mele e cea mai satisfăcătoare parte a muncii.

Vocația îl face pe om

Munca este modul în care ne facem utili celor din jur. „Probabil cea mai bună cale de a-ți iubi aproapele", spune Tim Keller, „fie că scrii amenzi în parcare, cod software sau cărți, e să-ți faci treaba. Dar se pune la socoteală numai munca pricepută și competentă".

Vocația poate fi un remediu pentru egocentrism, fiindcă pentru a-ți face treaba bine, trebuie să-ți îndrepți atenția spre sarcina la care lucrezi.

Vocația poate fi un remediu pentru neliniște. Să devii priceput în vocația ta seamănă mult cu săpatul unei fântâni. Faci același și același lucru zi de zi și, încet-încet, sapi mai adânc și devii mai bun. „În liniște, în stabilitate, în abstracție gravă, lasă-l pe om să-și fie sprijin", scria Emerson, „lasă-l să completeze observarea cu observare, să aibă răbdare cu neglijența, răbdare cu reproșurile; să-și cântărească singur timpul, să fie bucuros că-și poate găsi singur satisfacția, că-n ziua aceea a văzut cu adevărat ceva"[3].

Emerson subliniază unul dintre elementele-cheie ale deciziilor legate de angajamente. La început, este vorba despre o alegere între o vocație și alta. Dar în 99,9% dintre cazuri înseamnă să alegi ceva ce aleseseși deja. La fel cum toată scrierea înseamnă de fapt rescriere, toate angajamentele sunt de fapt reangajamente. Înseamnă să spui „da" lucrului căruia deja îi spuseseși da.

Mike Beebe a crescut într-o colibă dată cu smoală, fiul unei mame adolescente singure. A terminat liceul în Arkansas, apoi colegiul la Arkansas State și a obținut o

diplomă în drept la University of Arkansas. În 1982, a fost ales în legislatură, iar în 2007, a devenit guvernator. A fost unul dintre cei mai populari guvernatori din istoria statului și a națiunii. În 2010, republicanii îi învingeau pe democrați pe tot cuprinsul națiunii, dar în Arkansas, Beebe a reușit să fie reales în toate cele șaptezeci și cinci de regiuni.

Care a fost secretul lui? Un factor-cheie a fost că nu avea ambiții naționale. Arkansas era casa lui și locul unde voia să-și concentreze toată energia. Un pastor unitarian din New York, Galen Guengerich, a citit despre Beebe și a tras concluzia corectă. Câteodată trebuie să treci mai departe și să încerci ceva nou, a observat Guengerich:

> Dar trebuie, de asemenea, să învățăm că există virtute în a sta pe loc și în a rămâne fidel, în a alege din nou ceea ce am ales înainte. Din punctul meu de vedere, acesta e unul dintre motivele principale pentru care venim la biserică.

Nu suntem aici ca să facem un progres spiritual în fiecare săptămână, deși e minunat când se întâmplă acest lucru. Mai degrabă, venim pentru consistență – pentru ceea ce rămâne neschimbat de la săptămână la săptămână: alinarea liturghiei, consolarea muzicii, priveliștea liniștitoare a unor fețe cunoscute, prezența durabilă a riturilor și simbolurilor atemporale. Suntem aici pentru a ne aminti valorile care ne unesc și angajamentele care ne țin pe calea ce bună. Suntem aici pentru a alege din nou ceea ce am ales înainte.[4]

Dacă urmărești oamenii de-a lungul unor cariere îndelungate, observi că devin mai buni la unele sarcini mintale și mai slabi la altele.

Se spune că creierul își atinge apogeul devreme în viață, înainte de treizeci de ani. După aceea, celulele nervoase mor, memoria se deteriorează. Dar lecțiile experienței compensează. Devenim mult mai buni la a recunoaște tipare și putem lua decizii cu mult mai puțin efort.

Neuropsihologul Elkhonon Goldberg studiază tiparele creierului. Târziu în carieră, a scris despre propriile capacități: „Ceva fascinant s-a întâmplat în mintea mea, ceva ce nu s-a întâmplat în trecut. Adesea, când sunt confruntat cu ceea ce din afară pare o problemă dificilă, calculele mintale laborioase sunt cumva ocolite, devenind, ca prin magie, inutile. Soluția îmi parvine fără efort, perfectă, aparent de la sine. Ce am pierdut odată cu vârsta, în ceea ce privește capacitatea de muncă mintală asiduă, parcă am câștigat în capacitatea de înțelegere instantanee, aproape nedrept de ușoară."[5]

Oamenii care au atins măiestria nu mai văd doar piesele de șah individuale; ei văd întregul. Percep câmpurile de forță care conduc de fapt meciul. Muzicienii vorbesc despre faptul că văd întreaga arhitectură a unei piese muzicale, nu doar notele.[6]

Cum să devii șeful

Viața lui Bruce Springsteen trasează perfect drumul de la lipsa de experiență la măiestrie și ilustrează ce se întâmplă atunci când un om se dedică unei vocații. Springsteen a avut momentul de revelație la vârsta de

șapte ani. Se uita la *The Ed Sullivan Show* și deodată a apărut Elvis Presley. Era uluitor, așa cum spune Springsteen în biografia lui, „un nou tip de om, omul modern, dincolo de granițele rasiale și de gen, un om care trăia pentru DISTRACȚIE… adevărata DISTRACȚIE! Exaltarea unei existențe eliberate, care binecuvântează viața, distruge zidurile, schimbă atitudinile și deschide mințile."[7]

Micul Bruce Springsteen s-a uitat la Elvis și a avut un sentiment visceral despre ce-și dorea să devină. „Toate relațiile încep prin proiecție", observă James Hollis. Springsteen și-a târât mama la magazinul de muzică și, neavând aproape niciun ban de cheltuială, a închiriat o chitară. A luat-o acasă, a exersat câteva săptămâni și a renunțat rapid. Era prea dificil.

Springsteen venea din genul de familie care pare să producă în mod regulat o copilărie nefericită, o viață întreagă de analiză – și succes fenomenal. Cu alte cuvinte, avea o mamă iubitoare și grijulie și un tată rece și distant. Erau atât de săraci, încât casa lor se destrăma la propriu. Erau nevoiți să care apă încălzită de la bucătărie la baie. Copil fiind, a fost poreclit „Blinky", fiindcă avea ticul nervos de a clipi de sute de ori pe minut. A fost un adolescent timid și stângaci.

Apoi, s-a mai întâmplat ceva memorabil. În 1964, trupa Beatles a apărut la *The Ed Sullivan Show*. Springsteen a simțit aceeași chemare pe care o simțise cu Elvis, aceeași curiozitate devoratoare. A mers până la magazinul local de iefteșuguri, și-a croit drum la secțiunea de albume din spate și a găsit ceea ce a numit mai târziu „cea mai bună copertă de album a tuturor

timpurilor“[89]. Tot ce scria pe ea era *Meet the Beatles!* și singura imagine arăta patru figuri pe jumătate umbrite. „Exact asta voiam să fac și eu.“

Când vorbim ulterior despre aceste momente, tindem să punem accent pe ambițiile mai mici pe care le conțin și ne rușinăm să vorbim despre cele înalte, căci nu vrem să părem aroganți. Când îi întrebi pe muzicieni de ce au ales muzica, răspund invariabil că au făcut-o pentru fete, faimă sau bani, dar aceste motivații joase sunt adesea povești pe care le spun pentru că nu vor să pară prea serioși cu privire la idealismul lor înalt și puternic – nevoia de a exprima o anumită emoție, de a explora o experiență intimă.

Unul dintre cele mai bune sfaturi pentru oamenii tineri e „Adună-te rapid“. Nu amâna pe motiv că acel job sau acea diplomă ar fi un bun pas pregătitor pentru ce vrei să faci în cele din urmă. Pur și simplu fă-o. Springsteen, fără niciun plan B și fără nicio distragere, s-a adunat rapid.

A cumpărat o chitară veche și a încercat să învețe să cânte de unul singur. Cinci luni mai târziu, degetele îi erau tari și bătătorite. A intrat într-o trupă, au avut un concert în propriul liceu, a fost groaznic și a fost dat afară din trupă.

În acea seară, a luat un album de la Rolling Stones, a ascultat un solo al lui Keith Richards și a stat treaz toată noaptea încercând să-l imite. Și-a petrecut toate weekendurile la YMCA sau la baluri de liceu. Dar nu mergea acolo ca să danseze. Pur și simplu stătea pe margine și îl studia pe chitaristul principal. Apoi dădea

fuga acasă și încerca să cânte tot ce ascultase. Așa cum a subliniat odată Oswald Chambers, „truda este temelia caracterului".

Springsteen a intrat în mai multe trupe și până la douăzeci de ani cântase în toate localurile mici pe care ți le-ai putea imagina: la centre YMCA și la pizzerii, la inaugurări de benzinării, nunți, bar mitzvahuri, întruniri ale pompierilor și chiar la Marlboro Psychiatric Hospital. Încet-încet, a devenit priceput. Nu cunoștea pe nimeni în Asbury Park, New Jersey, dar acolo se afla un bar cu un sistem audio. Muzicienii puteau să se înscrie pentru un program de jumătate de oră, să se conecteze la sistem și să cânte. Springsteen a pășit în încăperea unde nu cunoștea pe nimeni și și-a dat frâu liber. După cum a scris în autobiografia sa *Born to Run*: „Am văzut oamenii ridicându-se, venind mai aproape și începând să fie atenți." Ceea ce a urmat, își amintește, au fost „30 de minute înflăcărate de Armageddon la chitară, iar apoi am părăsit scena"[10]. Un nou pistolar apăruse în oraș.

Springsteen a adunat cei mai buni muzicieni pe care i-a putut găsi – alții care, la fel ca el, își închiseseră toate celelalte opțiuni. Au cântat necontenit în Jersey. Au mers până în Greenwich Village în New York, la nouăzeci de minute și o lume depărtare, pentru a se confrunta cu adevărul dur: majoritatea trupelor erau mai bune decât ei. Există (cel puțin) două tipuri de eșec. Primul caz e cel în care ești bun, dar oamenii nu-și dau seama cât de bun. Romanul *Moby-Dick* al lui Melville a vândut numai două mii trei sute de exemplare în primele optsprezece luni și cinci mii cinci sute în primii cincizeci de ani. A fost făcut praf de

critici. Unii artiști sunt nevoiți să creeze ei înșiși gustul după care să fie evaluați. În al doilea caz, nu ești atât de bun pe cât credeai, iar ceilalți văd asta.

Cu toții vrem să ne imaginăm că eșecurile noastre sunt din prima categorie, dar probabil nouăzeci și cinci la sută fac parte din cea de-a doua. Unul dintre testele de caracter care apar pe drumul spre măiestrie este să recunoști acest lucru.

Poți să fii cunoscător în ceea ce privește cunoașterea altora, dar nu poți să fii înțelept în ceea ce privește înțelepciunea altora. Greutățile de început de drum de care s-a lovit Springsteen l-au învățat să acorde atenție acelor părți ale muncii care nu sunt distractive, dar care trebuie gestionate înainte ca lucrurile să meargă bine. A început să petreacă din ce în ce mai mult timp gândindu-se cum să compună o trupă. A concediat un manager. A concediat un tobosar care era ocazional genial, dar adesea inconsistent. A început să se gândească la structurile managementului. Trupa n-avea să fie o democrație. El avea s-o conducă.

Ne place să ne gândim că, mai mult decât oricine, starurile rock muncesc mult și petrec mult. Dar maestrul nu locuiește aproape niciodată în același corp cu petrecărețul. Competența cere prea multă disciplină și de obicei implică o formă de asceză. La începutul carierei, Bruce Springsteen lucra în baruri, dar nu bea niciodată. A cântat despre fabrici toată viața, dar n-a păsit vreodată într-una. A cântat melodie după melodie despre mașini, dar pe când era tânăr nu știa să conducă. Muzica rock 'n' roll e despre sălbăticie și distracție, dar

după concerte, Springsteen avea un ritual. Stătea singur în camera de hotel, cu pui prăjit, cartofi prăjiți, o carte, televizorul și patul.

Arta, spune Springsteen, este o mică înșelătorie. Trebuie să proiectezi o imagine de star rock, chiar dacă de fapt n-o trăiești.

Unii oameni ating o anumită stare de bine prin socializare. Se întâlnesc cu prieteni la o cină, la o petrecere sau la o seară de dans și conștiința de sine dispare. Dar mulți artiști reușesc cu greu să se integreze natural în propria viață. Se simt separați de ceilalți, dar vor să fie totuși în legătură cu ei. Și tocmai lipsa acelei stări sociale sau emoționale le alimentează creativitatea. Așa cum spune poetul Christian Wiman: „Un artist e conștient de faptul că se află mereu în afara vieții și un rezultat al acestui lucru poate să fie faptul că începi să simți tot mai intens ceea ce nu reușiseși să simți până atunci: o anumită rezervă emoțională în viața unui om devine o sursă de inspirație enormă în munca sa.“[11]

În 1972, la vârsta de douăzeci și doi de ani, Springsteen a fost în sfârșit descoperit. Primele două albume nu au fost un succes comercial, așa că soarta carierei sale atârna de cel de-al treilea. Iar acesta a fost *Born to Run*. Springsteen a apărut în aceeași săptămână pe copertele revistelor *Time* și *Newsweek*, în vremurile când acest lucru însemna într-adevăr ceva.

Pe neașteptate, a devenit un star. Evident, următorul pas era să ridice ștacheta și mai sus, să devină atractiv pentru un public și mai mare. Asta este, desigur, ce-și

doreau casele de discuri și toți cei din jur. E progresia naturală. Dacă ești începător, devii star. Dacă ești star, devii superstar.

Ce a urmat a fost un moment crucial în ascensiunea lui Springsteen spre măiestrie. În loc să se dezvolte în exterior și să devină un succes național, a mers spre interior și a devenit local. Următorul său album sonda mai adânc în problemele oamenilor săi, oamenii de la marginea unor orășele din centrul statului New Jersey. A diminuat muzica pentru a o face să reflecte caracterele solitare ale celor despre care scria. În multe cariere de succes, există un moment când posibilitatea reușitei încearcă să te îndepărteze de sursa ta, de daimonul care a stârnit totul. Este un act de curaj moral pur să refuzi toate vocile din jur și să alegi ce aleseseși deja. Pare că-ți arunci la gunoi șansa la celebritate, dar de fapt alegi să rămâi în contact cu ce te-a adus acolo.

„În momentul acela, am vrut să iau o poziție prin muzica mea și să îmi caut propriile întrebări și răspunsuri", scrie Springsteen. „Nu voiam afară. Voiam înăuntru. Nu voiam să șterg, să fug, să uit sau să resping. Voiam să înțeleg. Care erau forțele sociale care controlaseră viețile părinților mei? De ce era atât de greu?"[1213]

Iată paradoxul: Springsteen crescuse în apogeul epocii „Sunt liber să fiu eu însumi". Muzica rock era expresia clasică a acelui etos. Springsteen însuși cânta despre evadare și fuga spre libertatea deplină. Dar el personal nu a căzut vreodată în această capcană. S-a întors la

propriile rădăcini, s-a adâncit în responsabilitățile pe care nu și le-a ales și până în ziua de astăzi locuiește la zece minute de locul în care a crescut.

„Simțeam că e o diferență majoră între licența personală descătușată și libertatea adevărată. Multe dintre trupele de dinaintea noastră, mulți dintre eroii mei le-au încurcat pe cele două și rezultatul a fost slab. Simțeam că licența personală e față de libertate ce e masturbarea față de sex. Nu-i rău, dar se poate mult mai bine."[14] Springsteen s-a simțit responsabil față de oamenii cu care crescuse, dintre care puțini reușiseră să meargă la facultate și majoritatea se luptau cu greutățile vieții. Așa că s-a întors și și-a înfipt rădăcinile în acel pământ.

Câteva decenii mai târziu, l-am văzut cântând la Madrid în fața unui public de șaizeci și cinci de mii de fani care țipau înnebuniți. Tricourile lor celebrau toate locurile din Jersey despre care cânta Springsteen și pe care le transformase în legende – Highway 9, Stone Pony, Greasy Lake. S-a dovedit că nu era nevoie să meargă să-și găsească fanii. Construindu-și imaginea propriului cămin, propriul spațiu particular, fanii aveau să vină la el. Iată ceva care te face să apreciezi extraordinara putere a particularului. Dacă identitatea ta este formată de granițe puternice, dacă provii dintr-un loc specific, dacă reprezinți o anumită tradiție, dacă preocupările tale sunt exprimate printr-o imagine specifică, atunci vei avea mult mai multă profunzime și fermitate decât dacă ai fi crescut în rețelele vaste ale eclectismului, călătorind dintr-un loc în altul, încercând o mulțime de stiluri, cu identitatea formată de angajamente slabe sau chiar de niciunul.

Unul dintre studenții mei, Jon Endean, mi-a povestit odată despre un profesor pe care l-a avut la Rice University, Michael Emerson. Acesta, un bărbat alb, este sociolog și ține cursuri despre nedreptatea rasială. Pentru a demonstra puterea identității, a inventat câte o etichetă pentru fiecare student din clasă: „Băiatul din Kentucky", „Tipa cu mușchiulețele prăjite" și așa mai departe. S-a numit pe sine „Un tip comun" sau pur și simplu „Banalul". I-a trecut printr-o serie de exerciții pentru a le arăta cum etichetele influențează vieți. Spre exemplu, au creat profiluri de persoane albe și de culoare pe site-urile de întâlniri pentru a observa diferențele în reacțiile oamenilor. Endean mi-a spus că e unul dintre cei mai buni profesori pe care i-a avut, iar munca lui despre rolurile rasiale, religie și viața urbană este foarte importantă în domeniu.

„Banalul" nu numai că i-a învățat pe studenți despre dreptatea rasială, dar toate casele pe care el și soția lui, Joni, le-au cumpărat la viața lor se aflau în cartiere de negri. Drept urmare, fiecare dintre acele case și-a pierdut din valoarea pe piață în perioada cât au locuit acolo. De asemenea, „Banalul" și Joni și-au trimis copiii la școli pentru cei de culoare. La vârsta de cinci sau șase ani, aceștia se identificau drept persoane de culoare. Pentru ei, identitatea rasială nu era nuanța pielii; era legată de cine sunt prietenii lor.

Departamentul de sociologie al Rice University dispune de fonduri pe care le împarte în mod egal membrilor de catedră în fiecare an. „Banalul", care avea deja un post titularizat, a dat banii membrilor de catedră mai tineri, gândindu-se că aceștia au mai multă nevoie de fonduri pentru a ajunge la titularizare. În cele din urmă, a

renunțat la postul de la Rice pentru a merge la North Park University din Chicago. A renunțat la un job prestigios la o universitate prestigioasă pentru un post obscur la o școală obscură, fiindcă s-a gândit că studenții de la North Park ar putea avea fi ajutați altfel decât studenții de la Rice.

Endean mi-a povestit despre „Banalul" în urmă cu câțiva ani, dar mi-a rămas în minte – este întruchiparea unui om care și-a asumat un angajament total și un exemplu pentru modul în care, atunci când e trăită la amplitudine maximă, o vocație poate să conecteze toate lucrurile, să le unească într-un tot coerent, să pună în umbră sinele și să se pună în slujba unui bine central.

Note:

1 Belden C. Lane, *op. cit.*, p. 41.

2 Robert Greene, *op. cit.*, p. 79.

3 Ralph Waldo Emerson, *Eseuri*, traducere de Leon D. Levițchi, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968, p. 63. (*N. red.*)

4 Galen Guengerich, „One Well Deep Enough" (predică, All Souls Unitarian Church, New York City, New York, 5 octombrie 2014).

5 Barry Schwartz și Kenneth Sharpe, *op. cit.*, p. 87.

Robert Greene, *op. cit.*, p. 6.

7 Bruce Springsteen, *Born to Run*, traducere de Mircea Pricăjan, Polirom, Iași, 2018, p. 43. (*N. red.*)

8 Bruce Springsteen, *Born to Run*, traducere de Mircea Pricăjan, Polirom, Iași, 2018, p. 48. (*N. red.*)

9 Bruce Springsteen, *Born to Run*, Simon & Schuster, New York, 2016, p. 49. Vezi și ediția în română: Bruce Springsteen, *Born to Run*, traducere de Mircea Pricăjan, Polirom, Iași, 2018, p. 48.

10 Bruce Springsteen, *Born to Run*, Simon & Schuster, New York, 2016, p. 104. (*N. red.*)

11 Christian Wiman, *op. cit.*, p. 41.

12 Christian Wiman, *op. cit.*, p. 262. (*N. red.*)

13 Bruce Springsteen, *op. cit.*, p. 264. Vezi și ediția în română: Bruce Springsteen, *op. cit.*, p. 262.

14 Bruce Springsteen, *op. cit.*, p. 264. Vezi și ediția în română: Bruce Springsteen, *op. cit.*, p. 267. (*N. red.*)

PARTEA A TREIA

Căsnicia

14

Căsnicia desăvârșită

Jack Gilbert s-a născut în Pittsburgh în 1925. Nu a reușit să termine liceul, a muncit pe poziții necalificate și a hoinărit prin Europa până a reușit să-și facă un renume ca poet și profesor. Mare parte dintre scrierile sale erau despre iubire, în special dragostea față de soția sa, Michiko Nogami, care era cu douăzeci și unu de ani mai tânără decât el. Michiko a murit de cancer la vârsta de treizeci și șase de ani. La scurt timp după moartea ei, Gilbert a scris un poem intitulat „Married“:

M-am întors de la înmormântare și m-am târât
prin apartament, plângând înnebunit,
căutând părul soției mele.
Timp de două luni l-am scos din scurgere
din aspirator, de sub frigider
și de pe hainele din dulap.
Dar după ce au început s-apară alte femei japoneze
și nu mai era cale de descoperit ce fir
era al ei, m-am oprit. Un an mai târziu,
replantând planta de avocado a lui Michiko, găsesc
un fir negru și lung, încâlcit în pământ.

Încep un capitol despre căsnicie printr-un poem despre moarte, deoarece căsnicia întrece orice povestioară și câteodată e resimțită cel mai puternic abia când a dispărut. O căsnicie frumoasă nu este dramatică. E greu de reprezentat în romane și cântece, fiindcă gesturile care o definesc sunt atât de mărunte, constante și particulare. Căsnicia înseamnă să știi că îi place să ajungă devreme la aeroport. Căsnicia înseamnă să îți faci patul în fiecare zi, știind că dacă nu o faci tu, probabil o va face ea. La modul general, căsnicia înseamnă să oferi iubire, respect și siguranță, însă în viața de zi cu zi au loc gesturi nesfârșite de tact și considerație, în care arăți că înțelegi stările celuilalt, îi prețuiești prezența și faptul că e centrul lumii tale. În cele din urmă, te supui unui efort brutal de a-ți sacrifica egoul pe altarul căsătoriei, renunțând la o parte din tine, la dorințele pe care le ai, pentru binele relației.

Căsnicia înseamnă suișuri și coborâșuri. Există glume personale, povești spuse și respuse de nenumărate ori despre locurile sacre unde a încolțit dragostea, îl vei auzi repetând aceleași anecdote la petreceri și, inevitabil, vor avea loc planificări nesfârșite.

Acel pasaj din *Corinteni* pe care toată lumea îl citește la nunți definește într-adevăr dragostea maritală: „Dragostea este îndelung răbdătoare, este plină de bunătate, dragostea nu pizmuiește, dragostea nu se laudă, nu se umflă de mândrie, nu se poartă necuviincios, nu caută folosul său, nu se mânie, nu se gândește la rău, nu se bucură de nelegiuire, ci se bucură de adevăr, acoperă totul, crede totul, nădăjduiește totul, suferă totul.“[1]

Cel mai important lucru pe care îl vei decide vreodată e persoana cu care te vei căsători. Căsnicia alege culorile vieții tale și tot ce conține ea. George Washington a avut o viață destul de interesantă, însă concluzia lui a fost aceasta: „Mereu am considerat căsătoria drept cel mai interesant eveniment din viața unui om, fundația fericirii sau a suferinței."

Am un prieten care s-a căsătorit cu o femeie frumoasă și talentată, cam de aceeași vârstă cu el. Șapte ani mai târziu, după o perioadă în care s-au luptat cu infertilitatea, au avut un copil, însă nașterea a fost cu probleme. Soția a suferit o embolie cu lichid amniotic și la naștere a pierdut o cantitate imensă de sânge. În apogeul crizei, doctorii i-au spus că este foarte posibil să moară – între 50 și 80% dintre mamele cu această complicație mor. Dacă supraviețuia, era foarte probabil să sufere leziuni cerebrale severe și permanente. Prietenul meu stătea în camera de așteptare, obișnuindu-se cu ideea că și-ar putea petrece restul vieții îngrijind o femeie care nu-l mai recunoaște. „Atunci îți dai seama ce angajament ți-ai luat când ai făcut legământul căsătoriei", mi-a spus la câțiva ani după eveniment, alături de fiica și de soția lui, care, în mod miraculos, se recuperase complet.

Căsnicia apare ca o revoluție. Ai trăit mereu ca un singur om și deodată devii doi – aceasta e cu adevărat o invazie. Totuși, există o recompensă. Oamenii aflați într-un mariaj lung și fericit au câștigat la loteria vieții. Ei sunt cei fericiți, cei norocoși. Și acesta e visul care ne ademenește înspre uniunea maritală. „Ce lucru mai măreț poate să fie pentru două suflete umane", scria George Eliot în *Adam Bede*, „decât să simtă că s-au

însoțit pe viață – să se întărească unul pe celălalt în muncă, să se aline la ceas de necaz, să se îngrijească la durere, să fie unul alături de celălalt în amintirile tăcute și de nerostit din clipa ultimei despărțiri?".

Pasiunea își are apogeul între cei tineri, însă căsnicia își atinge culmea abia la bătrânețe. Ceea ce definește cu adevărat un mariaj fericit este sentimentul de desăvârșire pe care îl resimt cei ce au fost împreună decenii întregi. Gabriel García Márquez a surprins acest lucru în descrierea unui cuplu în vârstă din romanul *Dragostea în vremea holerei*:

> Au ajuns să se cunoască atât de bine, încât după aproape treizeci de ani de căsnicie, se comportau ca o singură ființă divizată, simțindu-se uneori stânjeniți de faptul că-și ghiceau fără să vrea gândurile sau de situația de-a dreptul ridicolă când unul dintre ei anticipa în public ceea ce avea de gând să spună celălalt. Biruiseră împreună neînțelegerile cotidiene, aversiunile stârnite din senin, mizeriile reciproce, fabuloasele izbucniri de mânie ale complicității conjugale. A fost epoca în care s-au iubit mai bine ca oricând, fără grabă și fără excese, dar conștienți și mulțumiți de victoriile neverosimile repurtate asupra vitregiei soartei. Viața avea să le rezerve, de bună seamă, și alte surprize mortale, dar nu mai avea importanță: ajunseseră de-acum pe țărmul celălalt.[2]

Cu toții am întâlnit astfel de cupluri, în care cei doi au început să semene, să zâmbească în același mod. Știu un cuplu, Jim și Deb Fallows, considerat în cercul nostru ca având cel mai fericit mariaj. Radiază o inteligență comună și o bunătate sinceră. La un moment dat, alt

scriitor a luat masa cu ei și, după ce a văzut cum arată o căsnicie fericită, a decis imediat că e pregătit să-și ceară prietena în căsătorie.

În cartea *The Good Marriage*, Judith Wallerstein și Sandra Blakeslee estimează că, în aproximativ cincisprezece la sută dintre căsătorii, pasiunea nu se stinge vreodată. Femeile din aceste căsătorii, scriu ele, tind să vină din familii în care tatăl era părintele mai afectuos, iar mama mai degrabă rece. Femeile transferau idealizarea tatălui asupra soțului. Bărbații din aceste căsătorii s-au simțit adesea singuri în copilărie și au suferit pierderi. „Acești bărbați au intrat în viața adultă cu o nevoie de dragoste și apropiere intensă mult amânată."[3]

Unul dintre cuplurile studiate de cele două autoare e format din Matt și Sara Turner. „Mereu s-a simțit magia și continuăm s-o simțim, chiar și după treizeci și doi de ani", a spus Sara. „Amândoi am simțit magia din prima oră a întâlnirii noastre. Am vorbit despre asta atunci și încă o facem."

Alt cuplu studiat e format din Fred și Marie Fellini. „Încercam să mă gândesc la cea mai rea ceartă pe care am avut-o vreodată", spune Fred, „și nu-mi pot aminti. Am avut certuri. Doar că nu îmi pot aminti despre ce erau. Unul dintre noi răbufnea asupra celuilalt și apoi trecea peste. Nimic din lucrurile alea nu mai e important acum"[4].

Așa arată căsnicia desăvârșită. Un angajament care durează zeci de ani. Doi oameni care devin unul.

Atacul asupra căsniciei desăvârșite

Dacă te uiți la scrierile contemporane pe tema căsătoriei, observi un efort general de a o reduce și micșora la o dimensiune gestionabilă (și zice-se mai realistă). Pasiunea e temporară, ce gândești acum este trecător, așa că nu te încrede în impulsul prezent. Un suflet-pereche e o iluzie; nu te gândi că-ți vei găsi Dragostea Adevărată. Alain de Botton a scris un eseu popular și elocvent pentru *The New York Times*, intitulat „Why You Will Marry the Wrong Person", în care încerca să descurajeze ideea că ar trebui să găsim persoana care ne va duce în al nouălea cer. „Trebuie să schimbăm punctul de vedere romantic cu o conștientizare tragică (și pe alocuri comică) a faptului că fiecare om ne va frustra, enerva, înnebuni și dezamăgi. [...] Sentimentul că suntem goi și incompleți rămâne cu noi la nesfârșit."[5]

Această temă realist/antiromantică este adoptată de multe cărți contemporane. Laura Kipnis a scris *Against Love: A Polemic*. În 2003, Pascal Bruckner a publicat provocatoarea *Căsătoria din dragoste. Oare mai există?*. În 2008, Lori Gottlieb a scris un articol mult discutat în *The Atlantic*, care a devenit ulterior cartea *Marry Him!: The Case for Settling for Mr. Good Enough*. Nu te îngrijora în legătură cu pasiunea și legăturile profunde, sfătuiește ea. „Așa cum reiese din observațiile mele, să te mulțumești cu ceva mai puțin decât visai te va face mai fericit pe termen lung, de vreme ce mulți dintre cei care se căsătoresc cu mari așteptări ajung să fie din ce în ce mai deziluzionați cu fiecare an."

Asaltul asupra căsniciei desăvârșite vine din trei direcții. În primul rând, într-o cultură unde divorțul e ceva comun, dar adesea cu efecte severe, mulți preferă să adopte o atitudine de tipul „siguranța înainte de toate". Nu-ți pune toți banii în pariul căsniciei. Nu avea ambiții majore; construiește numai ceva ce nu se va destrăma. Mulți oameni care au fost răniți de un divorț pun pe prim-plan protecția personală, în locul vulnerabilității complete.

În al doilea rând, mulți oameni își dau seama că se află în căsnicii care nu sunt chiar extraordinare, așa că adoptă o definiție a mariajului care le permite să-și accepte situația. Acestea sunt, în cuvintele lui Wallerstein și Blakeslee, „căsătorii de companie". Cuplul se înțelege. Cei doi cresc copiii împreună. Dar pasiunea a dispărut. Poate că fac sau nu sex, iar dacă se întâmplă, e foarte rar. Munca și creșterea copiilor devin cea mai importantă parte din viața soților, iar căsnicia ajunge pe locul trei, patru sau cinci. Un prieten academician a făcut recent următoarea observație când ne aflam la un prânz: „Nu prea știu multe căsnicii fericite. Știu multe căsătorii în care părinții își iubesc copiii." Într-o astfel de căsnicie, înveți să trăiești într-un aranjament care nu te mai interesează și căruia nu-i mai aloci energie.

Unii oameni preferă un astfel de mariaj fără prea multă dramă. Wallerstein și Blakeslee citează o femeie care spune: „Cred că ce mi se părea atât de plăcut era că relația nu-mi acapara toată energia – ceea ce se întâmplase cu toate relațiile mele trecute. Aveam mai mult timp pentru prieteni și mă distram mai mult."[6]

În al treilea rând, cultura individualismului discreditează definiția căsniciei desăvârșite.

Sociologul Eli Finkel, din nord-vestul Statelor Unite, face observația că trăim într-o cultură în care nevoile sinelui primesc prioritate în fața tuturor celorlalte. Scopul vieții este actualizarea de sine, exprimarea propriei autonomii și individualități, ascensiunea spre vârful ierarhiei lui Maslow. Așa cum scrie Eli Finkel: „Individualismul expresiv e caracterizat de o încredere puternică în faptul că individul este special; călătoriile de descoperire de sine sunt văzute ca înnobilatoare."[7] Într-o cultură individualistă, căsnicia nu e o fuziune; e o alianță. Psihologul Otto Rank a redefinit relația ca o legătură socială în care „*un individ îl ajută pe celălalt să se dezvolte și să crească*, fără să încalce prea tare personalitatea celuilalt".

Din 1965, scrie Finkel, „trăim în epoca mariajului dominat de expresia de sine. Din ce în ce mai mult, americanii se îndreaptă spre căsătorie pentru descoperire de sine, stimă de sine și creștere personală"[8]. Un partener devine, în cuvintele faimosului psiholog Carl Rogers, „companionul meu în drumurile noastre spre dezvoltare, separate, dar întrepătrunse"[9].

Dacă definiția căsniciei desăvârșite e să fii trup din trupul meu, atunci definiția individualistă a iubirii este autonomie, dar și sprijin. Dacă viziunea legământului căsătoriei înseamnă să pui nevoile relației înaintea nevoilor fiecărui individ, atunci viziunea individualistă a căsniciei pune nevoile individului înaintea nevoilor relației.

În tinerețe, Polina Aronson s-a mutat din Rusia în Statele Unite și a descoperit că pătrunsese într-un regim romantic bazat pe alegere individuală. Citea revistele americane și vedea că acestea celebrau „alegătorul priceput, autonom, care e foarte conștient de propriile nevoi și acționează în funcție de propriul interes“[10]. Probabil că cea mai mare problemă cu acest regim al alegerii, continuă ea, „ia naștere din înțelegerea greșită a maturității drept autosuficiență absolută. Atașamentul este infantilizat. Dorința de recunoaștere e considerată «dependență». Intimitatea nu trebuie să încalce vreodată «granițele personale»“.

Dorința oamenilor de a se căsători este în continuare foarte puternică. Dar sociologii observă că mariajul e mai degrabă văzut ca vârf și nu ca temelie. Înainte, căsătoria îi făcea pe oameni să devină indivizi disciplinați, ordonați, capabili să-și construiască o carieră frumoasă. Acum, din ce în ce mai mulți oameni caută să fie mai întâi realizați și apoi să se căsătorească. Scenariul social funcționează invers.

Întru lauda căsniciei desăvârșite

Una dintre problemele individualismului este, ca de obicei, că îi ține prizonieri pe oameni în mica celulă a sinelui. Dacă începi un mariaj căutând dezvoltarea de sine, vei ajunge în permanență frustrat, căci mariajul, și în special creșterea copiilor, te vor îndepărta constant de țelurile sinelui.

O altă problemă cu viziunea individualistă e că nu ne oferă un scenariu de îndeplinire a năzuințelor noastre profunde. Inima năzuiește spre fuziunea cu ceilalți.

Acest lucru poate fi realizat numai printr-un act de unire întru renunțarea la sine, și nu prin unire întru autonomie. Sufletul năzuiește să urmărească un ideal, se află în căutarea fericirii. Iar acest lucru se poate întâmpla numai atunci când oamenii își transcend sinele pentru a se pune în serviciul mariajului.

Într-o viață definită de angajamente, căsnicia desăvârșită trebuie văzută așa cum o descrie Joseph Campbell, cercetător al miturilor: o misiune eroică în care egoul este sacrificat în numele relației. În etosul angajamentului, căsătoria e un microcosmos moral al vieții, în care fiecare persoană alege liber să fie responsabilă față de ceilalți și să devină dependentă de ei pentru a construi ceva superior. În această definiție a mariajului, oamenii nu devin iubitori iubindu-se pe sine; devin iubitori iubindu-i pe ceilalți, făcând legăminte față de ei, preluând greutățile altora, ducând legămintele la bun sfârșit și purtându-și propriile greutăți. Toată demnitatea și gravitatea vieții se găsesc în această renunțare.

Căsnicia desăvârșită este ceva în care plonjezi cu capul înainte, arzând toate punțile în urma ta. În *The Mystery of Marriage*, Mike Mason scrie că: „Trebuie să ne întoarcem la o stare de abandon total, să renunțăm la toată precauția noastră naturală și la împotrivirea în fața curentului, să ne lăsăm întru totul în mâinile iubirii printr-un act de voință. În loc ca iubirea să ni se întâmple, va trebui să mărșăluim înspre ea.“ [11]

Oamenii vorbesc despre „a te așeza la casa ta“. Dar, de fapt, căsătoria înseamnă o revoluție plină de speranță, fără vreo idee reală despre ce ne așteaptă pe partea

cealaltă. Implică o sumă de reforme personale de anvergură, astfel încât să devii genul de persoană alături de care se poate trăi. E periculos să nu fii conștient de faptul că mariajul are și o componentă de criză, continuă Mason. „Dacă rezultatul se va dovedi o criză constructivă, mobilizatoare și sănătoasă sau una dezastruoasă și de coșmar depinde în mare parte de disponibilitatea celor doi parteneri de a fi schimbați.“[12]

Căsnicia este educația morală supremă

Așa cum spunea odată Lordul Shaftesbury, căsătoria e ca o tobă de lustruit pietre prețioase. Doi oameni sunt aruncați împreună într-o mașinărie care îi ciocnește unul de celălalt zi după zi, astfel încât se șlefuiesc reciproc într-o serie de „coliziuni amiabile“, până când ambii devin strălucitori. Iau naștere tot felul de situații în care ești mai mult sau mai puțin constrâns să devii un om mai puțin egoist decât erai înainte.

În *Sensul căsniciei*, Tim și Kathy Keller descriu acest proces de perfecționare și elevare. Mai întâi, te căsătorești cu cineva care pare perfect și absolut minunat. Apoi, după un timp – poate o lună sau două, poate un an sau doi –, îți dai seama că persoana pe care o credeai atât de minunată are de fapt unele vicii, este egoistă și sub multe aspecte imperfectă. Pe măsură ce descoperi aceste lucruri la partenerul tău, el face exact aceleași descoperiri despre tine.

Tendința naturală în această situație e să spui că tu ai, desigur, unele imperfecțiuni și momente de egoism, dar

principala problemă este egoismul partenerului. Cei doi soți ajung la această concluzie aproximativ în același timp.

Se află la o răscruce. Unele cupluri decid că nu-și doresc stresul și conflictul care vor apărea din confruntarea acestor adevăruri descoperite la sine și la celălalt. Vor face un armistițiu, spun soții Keller. Unele subiecte vor fi evitate. Ești de acord să nu menționezi anumite puncte slabe ale partenerului tău, atâta timp cât el e de acord să nu le menționeze pe ale tale. Rezultatul e un mariaj-armistițiu, care e stabil, cel puțin pe termen scurt, dar care se degradează treptat pe termen lung.

„Alternativa la această căsnicie-armistițiu este să fii capabil să-ți vezi propriul egoism drept problema fundamentală și să-l tratezi mai serios decât pe cel al partenerului. De ce? Tu ești singurul care are acces complet la propriul egoism și tu ești singurul responsabil de asta“, scriu soții Keller. „Dacă *fiecare* dintre parteneri își spune: «Îmi voi trata egocentrismul ca pe problema principală a căsniciei», apare posibilitatea unei căsătorii cu adevărat grozave.“

Așa cum observă Alain de Botton, înainte să te căsătorești, poți avea iluzia că ești un om alături de care se trăiește ușor. Dar să fii căsătorit înseamnă să te supui voluntar celui mai minuțios program de supraveghere cunoscut omenirii. Un om căsătorit e urmărit mai mult sau mai puțin constant. Mai rău de atât, conștiința faptului că ești urmărit te obligă să te urmărești și tu. Această nouă conștiință de sine îți pune în vizor propria persoană, toate lucrurile stupide pe care le faci, de la lăsat dulapul deschis, la faptul că ești tăcut și

morocănos dimineața sau la felul cum eviți conversațiile dificile sau devii pasiv-agresiv atunci când te simți rănit, ca și cum viața ar fi un fel de joc al victimizării în care, dacă reușești să-ți faci partenerul să se simtă vinovat că te-a rănit, vei primi o felie de tort cu cireșe la sfârșit.

Căsătoria implică certuri și recuperări, acte de trădare mai mici sau mai mari, și iertare. „Iată marea problemă a mariajului", scriu soții Keller. „Unicul om din lume care îți ține inima în palmă, de a cărui aprobare și recunoaștere ai cea mai mare nevoie și după care tânjești cel mai mult, este totodată omul rănit de greșelile tale mai profund decât oricine altcineva de pe planetă."[13]

Lucrurile devin și mai complicate atunci când partenerul tău, care te iubește atât de mult, vrea să te ajute să devii o persoană mai bună. Partenerul vrea să ne facă un serviciu. Dar noi nu ne dorim acel ajutor! Vrem să fim independenți și să ne îngrijim de propriile vieți. Atunci când eram singuri, nu ne oferea nimeni cadouri, sau cel puțin nu genul de cadouri care ne obligă la conștientizarea plină de smerenie a faptului că suntem dependenți de altă persoană. Dar, într-o căsnicie, marea smerenie e să recunoști că ai nevoie de ajutorul altui om.

Mariajul înseamnă să oferi și să primești daruri în fiecare zi. Pentru ca o căsătorie să funcționeze, trebuie să-ți cunoști partenerul suficient de bine cât să-l iubești în modul care îi va trezi și lui iubirea. O căsnicie de succes cere și dă naștere unor tipuri de iubire care

înainte erau de neconceput. „Putem ajunge la mariaj prin mariaj“, scrie poetul Jack Gilbert. „Ne găsim inima numai desființând ceea ce inima cunoaște deja.“

Căsniciile înfloritoare se măsoară prin cât de mult se bucură fiecare soț de victoriile celuilalt. Se măsoară, de asemenea, prin cât de blând își corectează unul altuia viciile. „Niciodată n-o să-mi placă la fel de mult să dojenesc pe altcineva și ăsta e un punct asupra căruia trebuie să te gândești când îți alegi un soț“[14], scria George Eliot. Un prieten mi-a spus la un moment dat că în fiecare ceartă există mereu această luptă internă. Egoul vrea ca tu să spui lucruri dușmănoase care vor amplifica conflictul. Inima vrea ca tu să declari: „Te iubesc, scumpa mea.“ Egoul răspunde: „Lasă naibii asta. Sunt furios. Spune-o!“ Iar tu trebuie să decizi.

Și iată de ce căsnicia funcționează cel mai bine atunci când e desăvârșită. Când cere aproape totul și oferă înapoi aproape totul. Kierkegaard a scris despre luptele duse sub stindardul victorios al iubirii. „Pieptul îmi poartă în secret stindardul ordinului de care aparțin, colierul de trandafiri al iubirii. Credeți-mă, aceste petale nu pălesc. Chiar de se schimbă cu anii, ei nu se ofilesc; chiar și când trandafirul nu mai e roșu, asta se întâmplă numai fiindcă s-a prefăcut într-unul alb – el nu s-a ofilit. […] Ceea ce eu trăiesc prin ea ea trăiește prin mine și niciunul dintre noi nu e nimic pe cont propriu, ci suntem ceea ce suntem numai prin uniune.“

Mariajul este genul de experiență în care e mai sigur să pătrunzi cu tot ce ai și în care e periculos să riști cu jumătăți de măsură. La capătul drumului, dacă ai făcut

totul cum trebuie, vei vedea cum oamenii se bucură de cea mai profundă și statornică fericire de găsit pe acest pământ.

Note:

1 *1 Corinteni* 13:4–7. (*N. trad.*)
2 Gabriel García Márquez, *Dragostea în vremea holerei*, traducere de Sarmiza Leahu, RAO, București, 2014, p. 257. (*N. trad.*)
3 Judith S. Wallerstein și Sandra Blakeslee, *The Good Marriage*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 1995, p. 43.
4 Judith S. Wallerstein și Sandra Blakeslee, *The Good Marriage*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 1995, p. 313.
5 Alain de Botton, „Why You Will Marry the Wrong Person", *The New York Times*, 28 mai 2016.
6 Judith S. Wallerstein și Sandra Blakeslee, *op. cit.*, p. 173.
7 Eli J. Finkel, *The All-or-Nothing Marriage*, Dutton, New York, 2017, p. 82.
8 Eli J. Finkel, „The All-or-Nothing Marriage", *The New York Times*, 14 februarie 2014.
9 Eli J. Finkel, *op. cit.*, p. 111.
10 Polina Aronson, „Romantic Regimes", *Aeon*, 22 octombrie 2015, aeon.co/essays/russia-against-the-western-way-of-love.
11 Mike Mason, *The Mystery of Marriage*, Multnomah, Colorado Springs, 2005, p. 107.
12 Mike Mason, *The Mystery of Marriage*, Multnomah, Colorado Springs, 2005, p. 10.
13 Timothy Keller și Kathy Keller, *The Meaning of Marriage*, Dutton, New York, 2011, p. 180.
14 George Eliot, *op. cit*, volumul al IV-lea, p. 288. (*N. trad.*)

15
Stadiile intimității (I)

Privirea

Cum ajung doi străini în punctul de a-și dori să se căsătorească? Ei bine, trec prin stadiile intimității. Nu vom găsi două cazuri identice, însă putem observa câteva tipare generale. În următoarele capitole, voi descrie modul în care cuplurile trec prin diferitele stadii ale intimității. Nu vreau să fac acest lucru doar pentru a explica felul cum funcționează o căsătorie, ci și pentru a arăta cum se dezvoltă intimitatea de-a lungul diferitelor etape.

Totul începe cu o privire. Arunci o privire pe furiș unei persoane – la fel ca milioanele de priviri pe care le arunci zilnic –, dar de această dată, în mod neașteptat, apare o scânteie, se aprinde o mică flamă și interesul îți este stârnit. Mici surcele care existau deja în interiorul tău se aprind surprinzător. Persoana pe care o privești e palpitant de nouă și totuși familiară. Dragostea începe cu o privire. Dragostea e o calitate a atenției. În unele cazuri, poate chiar și atunci când privitorul e ceva mai în vârstă, în această privire se simte și o premoniție – o combinație între „Priviți! Iată cum apare fericirea mea!“ și „Vaaai, o să dăm de belea!“.

În cele mai multe cazuri, acea primă privire nu duce la nimic. Câteodată însă, duce la ceva măreț. Cu toții

cunoaștem cupluri care s-au întâlnit într-un bar sau la o petrecere. Cineva aude un râset fermecător din partea cealaltă a încăperii. Altcineva îl atrage pe celălalt cu acea privire de trei secunde – cel mai puternic dintre gesturile sociale. Surprinzi privirea cuiva străin și apoi o menții, pur și simplu, timp de trei secunde. Apoi urmează zâmbetul. O mică licărire de recunoaștere reciprocă este trimisă și recepționată.

Nu știi niciodată când ți se va deschide inima. Acum douăzeci de ani, o pianistă care locuia în Houston se pregătea să se mute cu logodnicul în San Francisco. Chiar înainte de plecare, s-a gândit să meargă la coafor. A ales un salon la care nu mai fusese înainte, Études de Paris, a intrat pe ușă și a zărit un bărbat care tundea un client. A știut imediat.

S-a dus la garderobă, s-a înfășurat în halat și și-a sunat mama. „Tocmai am întâlnit bărbatul cu care mă voi căsători de fapt“, i-a spus. A ieșit, și-a luat șamponul și s-a așezat pe scaun în fața bărbatului pe care îl observase – al cărui nume s-a dovedit a fi David, pronunțat franțuzește, *Davíd*. Au vorbit despre una și alta, iar apoi David a întrebat-o care e povestea ei. I-a răspuns că e pianistă și că e pe cale să se mute în San Francisco împreună cu logodnicul ei. „Dar“, a adăugat ea, „n-o să plec dacă te căsătorești cu mine“.

S-a lăsat tăcerea.

David s-a uitat în jos la foarfeca din mână și, după cum a povestit mai târziu: „Nu m-am simțit niciodată mai viu în toată viața.“ A răspuns: „S-a făcut.“

S-au logodit pe loc, apoi au ajuns să se cunoască și într-un târziu s-au căsătorit.

„Este uluitor cum te poate lovi dragostea", scrie John O'Donohue în cartea sa, *Beauty*. „În niciun context nu ești imun la dragoste, nicio convenție și niciun angajament nu sunt impenetrabile. Chiar și cu un mod de viață perfect izolat, în care personalitatea e controlată, toate zilele sunt ordonate și toate acțiunile sunt programate, chiar și așa poți să descoperi, spre propria surprindere, că o scânteie neașteptată și-a făcut loc; începe să mocnească până când e de nestăpânit. Forța lui Eros e mereu tulburătoare; în spațiul tăinuit al inimii umane, Eros nu doarme niciodată prea adânc."

Nu știu despre voi, dar pentru mine, acea privire extraordinar de fertilă nu apare niciodată la prima vedere. De obicei, am nevoie de un milion de priviri. Dintr-un oarecare motiv, trebuie să ajung să cunosc pe cineva foarte bine în circumstanțe nonromantice înainte ca orice scânteie însemnată să se poată produce. Am întâlnit o fată în clasa a opta și ne-am mai întâlnit ocazional, făcând parte din același grup de prieteni în următorii cinci ani. Apoi, într-o seară, chiar înainte de absolvire, câțiva dintre noi stăteam în jurul unui foc de tabără. Eu și fata aceea am schimbat un nou tip de privire, mâna ei a alunecat într-a mea și un foc mic a început să ardă. În următoarele trei luni, s-a transformat într-o adevărată vâlvătaie – iubire adolescentină în toată regula.

Dragostea începe cu o intensificare a atenției. Opusul iubirii nu este ura; este indiferența.

Curiozitatea

Al doilea stadiu al intimității e curiozitatea, dorința de a cunoaște mai multe. Energia ta e la cote maxime. Mintea are un scop. Speri ca acest om să fie la fel de minunat pe cât pare.

Gândește-te la fațetele curiozității: toate sunt comparabile cu stadiile intimității incipiente și cu stadiile iubirii incipiente. Apare *explorarea entuziastă* – dorința de a afla mai multe despre acea persoană. Apare *absorbția*, atunci când o vezi numai pe ea într-o încăpere și pe nimeni altcineva. Apoi vine *întinderea*, disponibilitatea de a te pune în situații noi dacă ai ocazia să fii cu ea. Există și ceea ce unii psihologi numesc *sensibilitatea absenței* – sentimentul de goliciune atunci când nu sunteți împreună.

După care apare ceea ce experții numesc *gândirea intruzivă*: ea se află constant în mintea ta. Atunci când te uiți prin mulțime, ai impresia că o vezi acolo, deși de fapt este doar cineva care i se aseamănă doar vag. Porți conversații imaginare cu ea în timp ce ieși la alergat – discuții îndrăznețe, așa cum sunt mereu gândurile pe care le ai atunci când faci mișcare.

Dacă ești la școală, învățați împreună. Se poate să nici nu vorbiți foarte mult. Pur și simplu îți dorești ca acel om să fie lângă tine. Așa cum observă C.S. Lewis, este posibil ca în acest stadiu să nici nu simți o atracție sexuală, ci să fii doar copleșit de curiozitate: „Bărbatul aflat în starea aceasta nu are de fapt răgaz să se gândească la sex. E mult prea interesant să se gândească

la o persoană. Faptul că aceasta e o femeie este mult mai puțin important decât faptul că e o anumită femeie. Bărbatul e plin de dorință, dar e posibil ca dorința să nu aibă o tonalitate sexuală. Dacă ar fi întrebat ce anume dorește, răspunsul adevărat ar fi deseori: «Să mă gândesc neîncetat la ea.»"[12]

Dialogul

Ați ajuns în stadiul în care discutați. Dialogul e al treilea stadiu al intimității. Este dansul dezvelirii reciproce. Atunci când cuplurile se întâlnesc la cină sau la o întâlnire, amândoi încearcă să se comporte exemplar, sperând că din acest lucru va ieși ceva. Pe măsură ce vorbesc, respirația începe să se sincronizeze, cuvintele sunt pronunțate la o viteză similară. Inspiră inconștient feromonii celuilalt. (Mirosul este o cale de cunoaștere surprinzător de eficientă.) Nu trece mult timp și încep să zâmbească. Oamenii sunt pricepuți în mod inconștient să discearnă zâmbetele sincere de cele false, cele de tipul *sunt-doar-politicos*. Așa-numitul zâmbet Duchenne[3] implică ridicarea unui mușchi al sprâncenei pe care nu-l putem controla voluntar. Deci, atunci când cineva îți aruncă un zâmbet Duchenne, se simte nemaipomenit. Apoi râdeți împreună. Ne gândim la râs ca la o reacție la glume, însă de fapt numai cincisprezece la sută dintre comentariile care stârnesc râsul sunt de fapt amuzante. Râsul este limbajul prin care oamenii formează legături. E ceea ce iese la suprafață atunci când e depășită incongruența socială sau când oamenii reacționează la fel la circumstanțe emoțional-pozitive. Râsul e răsplata pentru o perspectivă și o înțelegere comună.

În stadiile incipiente ale dialogului, cuplurile sunt în căutare de similarități. Atunci când intimitatea e în curs de stabilire, cuplurile consideră predestinate lucrurile pe care le au în comun. Nu-ți place *foie gras*? Nici mie! E un miracol! Ți se pare că brioșele alea la șase dolari sunt ridicole? Și mie! Suntem suflete-pereche! Dulcele lor refren constant e: „Și tu? Credeam că sunt singurul! Suntem la fel! UAU!"

Un teren comun pentru similarități este simțul umorului; e bine să râdeți la aceleași lucruri. Pe măsură ce trece timpul, conversațiile devin mai profunde. Cuplul începe să flirteze, apar glumele personale și privirile complice. Apoi, cei doi încep să-și comunice scopurile pe termen lung. Încep să cerceteze subtil concepțiile celuilalt cu privire la căsătorie și copii. Încep să caute vulnerabilitatea, procesul unei descoperiri lente, pas cu pas. Aceasta este o parte a efortului inevitabil de a cunoaște punctele sensibile ale partenerului. Dar e, de asemenea, etapa testării morale. Vrei să știi că, dacă te dezvălui celuilalt, te va proteja. Dacă aleg să înaintez cu precauție, mă vei înțelege și-mi vei urma ritmul? Dacă fac o pauză, o vei respecta și mă vei aștepta? Dacă îți dezvălui lucrurile care mă înfricoșează cel mai tare, mă vei proteja? Mi le vei dezvălui pe ale tale? Politețea se află în centrul moralității.

Cu toții am fost în restaurante și am văzut cum la una dintre mesele de lângă noi se desfășoară o întâlnire eșuată. În astfel de cazuri, femeia face de obicei eforturi să stabilească intimitatea și similaritatea, dar bărbatul e hotărât să-și instituie dominarea. Își scoate la înaintare toată presupusa cunoaștere, prin tot felul de povești în

care el e propriul erou. Ei îi fug ochii în toate direcțiile, dar torentul lui verbal nu încetează. Îți vine să iei o furculiță și să o înfigi în gâtul tipului, strigându-i: „Pentru numele lui Dumnezeu! Pune-i și ei o întrebare!“

Cea mai mare problemă în faza dialogului e frica. Intimitatea se stabilește atunci când cineva împărtășește ceva semnificativ emoțional, iar cealaltă persoană recepționează și împărtășește la rândul ei. O teamă evidentă e că îți vei dezvălui cele mai vulnerabile puncte, iar cealaltă persoană le va călca în picioare și va pleca. Altă teamă evidentă este că vei descoperi că cealaltă persoană caută un viitor pe care tu nu i-l poți oferi. Dar cea mai profundă și cea mai puternică teamă este aceea că, expunându-te altora, te vei înțelege de fapt pe tine.

„Aceia dintre noi care-și doresc să se mândrească cu autonomia, cu viața pe care și-au creat-o singuri, cu libertatea alegerii, sunt deseori cuprinși de modestie atunci când recunosc tiparele arhaice care se petrec în noi. Cine ne conduce viața, dacă nu noi?“, scrie James Hollis. Adânc în straturile subconștientului se află complexe și răni care ne determină să acționăm iar și iar în moduri autodistructive. Personalitatea ta e compusă din istoria ascunsă a momentelor în care dragostea a intrat în viața ta sau a celor în care dragostea ți-a fost refuzată. E compusă din cum te-au iubit părinții și din cum nu te-au iubit. Cu toții avem câteva tipare ale atașamentului fixate adânc în minte. Unii oameni provoacă o criză în relație, fiindcă sunt speriați de intimitate. Alții se retrag exact când cuplul se apropie.

În majoritatea cazurilor, dezvăluirea reciprocă se oprește la un nivel superficial. Unii simt nevoia să treacă rapid prin sute de relații ce nu implică intimitate. Nu și-au descoperit încă sinele și nici nu vor s-o facă. S-au înstrăinat de viețile lor interioare. „Prietenii îmi spun că am probleme cu intimitatea, dar ei nu mă cunosc cu adevărat“, glumea Garry Shandling.

Aproximativ o cincime dintre adulții care trăiesc în cultura vestică sunt speriați de intimitate și de angajamente.[4] Se așteaptă să fie abandonați, așa că iau măsuri pentru a se asigura că, într-adevăr, orice interacțiune familiară se va sfârși. Poți identifica oamenii cu probleme de intimitate după faptul că dispar brusc o perioadă, chiar când credeai că începeți să vă apropiați. Le displac cuvintele „iubit“ și „iubită“ sau orice alt termen care sugerează o relație oficială. Tind să se ascundă în spatele unui zid de întrebări; întorc conversațiile către persoana ta pentru a evita să expună ceva despre ei înșiși. Tind să exprime opinii puternice sau fac glume indecente ca tactică de a îndepărta oamenii. Sunt mereu optimiști, mereu persoana jovială spre care oamenii se îndreaptă, dar ei înșiși nu se arată niciodată vulnerabili.

Câteodată însă, spre marea surpriză a tuturor, dialogul continuă, devenind din ce în ce mai profund. Tot aștepți ca discuția să se oprească acolo unde se opreau celelalte dialoguri, dar nu, ea e încă acolo, el e încă acolo. Porțile continuă să se deschidă, așa că tu continui să avansezi. Singurul remediu pentru frică este acțiunea directă. Așa ajungi să deschizi următoarea ușă.

Deschiderea ușilor

Un dialog între doi oameni ia forma unui turneu de tenis. Unul dintre parteneri inspiră adânc și expune o mică porțiune din „Asta e ce-mi place“. Ea vorbește despre filmele sale preferate. El le enumeră pe ale lui, trimițând mingea înapoi. Ea îi arată playlisturile de pe telefon, iar el răspunde cu ale lui. El îi trimite unul dintre clipurile lui preferate, târziu în noapte, iar ea i-l trimite pe al ei.

Apoi vine etapa „Acestea sunt momentele importante din viața mea“. Poveștile devin din ce în ce mai profunde, de la copilărie până în prezent și, treptat, curajos, apar cele despre relații trecute și pierderi.

Stadiu după stadiu, riscurile devin mai mari și mai îndrăznețe. Dragostea este posibilă numai dacă doi oameni ajung să-și dezvăluie unul față de celălalt centrul existenței. Dacă dragostea va înflori, cei doi trebuie să ajungă până la „Asta e nebunia mea“. Așa cum observă Alain de Botton, cu toții suntem nebuni într-un anumit fel. Întrebarea crucială care se află în profunzimea fiecărei relații nu e „Oare ești nebun?“, ci „În ce feluri ești nebun?“, „Ce părți ale vieții tale au fost blocate de frică?“, „În ce fel îți faci rău singur?“, „În ce feluri ți-a fost refuzată iubirea?“.

Eu și soția mea am ajuns să ne cunoaștem prin e-mailuri. Pașii dezvăluirii de sine au fost atât de lenți, încât, dacă ne-ar fi urmărit cineva din afară, ar fi fost ca și cum ar fi privit un lac evaporându-se. Fiecare pas succesiv era atent calculat pentru a nu împinge lucrurile

prea mult. Apăsam SEND și așteptam, îngrozit că aș fi încălcat vreo limită interzisă. Odată, i-am trimis un e-mail despre un subiect absolut inocent, un pas mărunt în cunoașterea noastră reciprocă, iar apoi a trebuit să iau avionul până în partea cealaltă a țării, fără Wi-Fi. Am petrecut întregul zbor cu neliniștea incertitudinii, întrebându-mă dacă nu cumva am folosit un ton prea familiar. Încă îmi amintesc sentimentul de ușurare avut atunci când am aterizat și am văzut că-mi răspunsese pe același ton. În procesul curtării, arăți că ești demn de încredere prin statornicia prudentă cu care avansezi.

Și prin sensibilitatea auzului. Oamenii sunt judecați în egală măsură după modul în care ascultă și nu doar după ce spun, căci și atunci când crezi că nu faci decât să asculți pasiv, de fapt oferi informații despre tine.

„Oamenii buni vor oglindi bunătatea în noi și de aceea îi iubim atât de mult“[5], scrie Richard Rohr. „Oamenii nu foarte maturi își vor oglindi în noi neajunsurile și viața confuză.“ Astfel, o întâlnire a minților nu e întotdeauna blândă. Atunci când poetul Ted Hughes a întâlnit-o pentru prima oară pe Sylvia Plath, a făcut mișcarea îndrăzneață de a o săruta pe gât. Ea s-a ridicat puțin pe vârfuri și i-a mușcat obrazul atât de tare, încât i-a dat sângele. Practic, i-a spus: „Te înțeleg. Suntem compatibili.“[6]

Atunci când alegi să te căsătorești cu cineva, ai face bine să alegi pe cineva cu care îți va face plăcere să discuți tot restul vieții. N-o să funcționeze decât dacă cei doi pot intra într-o stare de flux conversațional fluid. Convorbirile telefonice pot dura ore. Își pot petrece paisprezece ore împreună vorbind întruna. În cele din

urmă, orice poate fi spus și orice subiect poate fi discutat. Asta este ceea ce Martin Buber numea „relația pură“, atunci când Eu–Ceva devine Eu–Tu. Așa se simte când ești recunoscut de către cineva.

Note:

1 C.S. Lewis, *op. cit.*, p. 181. (*N. trad.*)

2 C.S. Lewis, *The Four Loves*, Harcourt Brace, New York, 1991, p. 93. Vezi și ediția în română: C.S. Lewis, *Cele patru iubiri*, traducere de Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2012, p. 181.

3 Zâmbetul Duchenne, considerat zâmbetul autentic, cald și spontan, care exprimă fericire adevărată, presupune contracția colțurilor gurii, ridicarea obrajilor și închiderea parțială a ochilor. Zâmbetul non-Duchenne mai este numit „zâmbetul însoțitorilor de zbor“. (*N. red.*)

4 Hal Shorey, „Fear of Intimacy and Closeness in Relationships“, *Psychology Today*, 19 aprilie 2015.

5 Richard Rohr, *op. cit.*, p. 155.

6 David Whyte, *op. cit.*, p. 50.

16

Stadiile intimității (II)

George Washington nu era un om care să-și expună romantismul în public, dar în 1795 i-a scris o scrisoare nepoatei sale vitrege, observând că: „În compoziția matricei umane se află o cantitate însemnată de material inflamabil, oricât de inactivă ar fi pentru o anumită perioadă și [...] atunci când o torță îl atinge, ce se află în tine va izbucni într-o vâlvătaie."

Aceasta este combustia. E ca atunci când concentrezi lumina asupra unui șervețel printr-o lupă. Șervețelul devine din ce în ce mai fierbinte. Începe să prindă o culoare maronie și dintr-odată izbucnește în flăcări. Se află într-o stare alterată.

Iar în acea stare are loc sărutul. Odată cu acel sărut apare prima promisiune: te voi proteja. Următorul stadiu al intimității a început: combustia. Nu am ajuns încă la iubirea în toată regula. Suntem în cel mai însorit și lipsit de griji stadiu al intimității, primăvara luminoasă când plăcerea e la apogeu, fără mizele urgente care vor apărea mai târziu.

Acum, cei doi au tot felul de activități comune, ieșiri cu bicicleta, drumeții, poate un joc de baschet. Oamenii aleg cinematograful pentru întâlniri, deoarece excitația e neglijentă și contagioasă. Dacă inima începe să palpite în timpul unui film de acțiune sau la unison cu

romantismul din *Moulin Rouge*, acea energie se transferă asupra partenerului în timp ce părăsiți sala de cinema. Mergeți împreună cu caiacul și, inexplicabil, vă simțiți mai apropiați.

În acest stadiu, cuplul dă startul unui lung șir de dezbateri. După o petrecere, un film sau o cină, cei doi se retrag la bar sau la cafenea și încep să-și compare reacțiile cu privire la ce au experimentat. Își întâmpină gândurile unul celuilalt cu simplitate și fără ascunzișuri, așa cum un copil întâmpină realitatea. Unul face o observație, iar celălalt e de acord și dialogul se construiește de acolo. Este un sentiment de eliberare pură să poți să vorbești atât de liber, fără teama de a fi înțeles greșit. J.B. Priestley a făcut cândva observația că probabil nu există o discuție la fel de savuroasă ca cea dintre doi oameni care nu se iubesc încă, dar care se află pe acel drum și sunt conștienți că fiecare are comori ascunse care așteaptă să fie explorate.

Oamenii încearcă să se comporte exemplar în acest stadiu. Partenerii încearcă să descopere instinctele de îngrijire ale celuilalt, să-și dea seama ce fel de părinte ar putea fi. În *Emil sau despre educație* al lui Rousseau, personajul principal este fermecat de tânăra Sofia. La început, cei doi nu-și vorbesc, ci doar își aruncă priviri peste masă la cinele în familie. Galanteria lor, scrie Allan Bloom, „este împărțită într-o serie de stadii, în care entuziastul Emil pendulează între extazul aparentei acceptări a Sofiei și agonia aparentului refuz".

Din când în când, împreună cu prietenul său, Emil îi face vizite Sofiei și familiei acesteia. Într-o seară, sunt invitați și așteptați, însă cei doi nu sosesc. La început,

Sofia este descurajată. Ce l-a împiedicat pe Emil? Poate că a murit. În următoarea dimineață, Emil și prietenul său își fac apariția. Nu-i nimic în neregulă cu el. Pur și simplu nu s-a ținut de cuvânt. Dar ea „ar ține mai mult să nu fie iubită deloc decât să fie iubită cu măsură. Sofia posedă nobila mândrie a meritului recunoscut, care e prețuit și care vrea să fie onorat așa cum se onorează pe sine“[1].

Apoi cei doi îi explică ce se întâmplase. Pe drum, dăduseră peste un țăran care căzuse de pe cal și își rupsese piciorul. Nu-l putuseră lăsa acolo, așa că-l duseseră pe sus până acasă. Privirea Sofiei se schimbă. Vrea să viziteze familia pentru a vedea ce poate face pentru ei. Când ajung la casa sărăcăcioasă, Sofia intră în acțiune. „Ai spune că ea ghicește tot ceea ce le produce rău. Fata aceasta atât de delicată nu se scârbește nici de murdărie, nici de mirosul urât și știe să le înlăture fără să ceară ajutor de la nimenea și fără ca bolnavii să fie chinuiți.“[2] Îl întoarce pe bărbat și îi schimbă hainele și bandajele fără niciun menajament. „Nevasta și bărbatul binecuvântează împreună pe amabila fată care-i servește, care-i plânge, care-i mângâie.“[34]

Combustia e, de asemenea, faza de apogeu a idealizării. În minunata sa carte, *Despre dragoste*, Stendhal descrie la un moment dat o mină de sare de lângă Salzburg, Austria. Minerii introduceau în mina de sare crengi mari, fără frunze și le lăsau acolo un timp. Atunci când le scoteau la suprafață, erau acoperite de un strat strălucitor de cristale de sare asemănătoare cu diamantele, care străluceau în lumină. Stendhal a observat că la fel se întâmplă și cu îndrăgostiții vrăjiți,

care-și cristalizează unul altuia imaginea, ochii lor adoratori împrăștiind diamante pe fiecare virtute a celui iubit.

Cu cât se idealizează mai mult în această fază, cu atât mai de durată va fi căsnicia în deceniile ce vor urma. Dragostea se bazează într-o oarecare măsură pe idealizarea generoasă. Judith Wallerstein, consilier marital, observă că: „Multe dintre cuplurile divorțate pe care le-am întâlnit par să nu se fi idealizat vreodată. Am învățat să mă întreb referitor la cuplurile aflate în divorț (evident, nu pot întreba direct) dacă a fost vreodată o căsnicie între ei. Au existat vreodată iubire, fericire, speranță sau idealizare în relația lor? Adesea, îmi e greu să găsesc aceste lucruri. Divorțul nu reprezintă întotdeauna o eroziune a iubirii sau a așteptărilor exacerbate; în multe dintre cazuri, așteptările nu fuseseră suficient de mari. Idealizarea celuilalt este o parte importantă a fiecărui mariaj fericit.“[5]

În cele din urmă, combustia reorientează totul.

„Odată cu atracția vine o minunată dezordine“, scrie John O'Donohue.

> Atunci când ajungi să fii profund atras de cineva, începi treptat să pierzi contactul cu tiparele care îți ordonează viața. De fapt, o mare parte din viața ta devine începătoșată, pe măsură ce un anumit chip devine centrul atenției. Un magnet neobosit îți atrage întreaga ființă. Oriunde ai fi, te trezești gândindu-te la cel care a devenit orizontul dorințelor tale. Atunci când sunteți împreună, timpul devine nemilos de grabnic. Mereu se termină prea curând. Abia ce v-ați despărțit și deja îți imaginezi următoarea întâlnire. Numeri orele. Atracția

magnetică a acelei prezențe te poartă într-o stare de încântătoare neputință. Un străin pe care până recent nu-l cunoșteai ți-a invadat mintea; fiecare fibră a ființei tale tânjește să-i fie mai aproape.[6]

Combustia este faza în care ajungi să-l vezi pe celălalt în adevărata profunzime. Nu așa cum îl văd ceilalți, ci așa cum numai tu îl poți vedea. Nu face decât să stea la masă plătind facturi și tu îți oprești privirea iubitoare asupra lui, văzându-l în toată bunătatea sa. Sau, tocmai a intrat în living, abia sosită de la muncă, cu părul puțin ciufulit, balansând o grămadă de plase și obiecte, apoi își îndreaptă privirea spre tine în cadrul ușii, conturată de lumina care vine din spate, cu gura întredeschisă și așteptând ceva, iar tu pur și simplu te gândești: *„Te-am văzut. Te-am văzut în toată profunzimea ta."*

Saltul

În orice călătorie spre intimitate, la un moment dat, cineva trebuie să facă saltul. Actul încrederii a fost minunat surprins de W.H. Auden:

Senzația pericolului nu trebuie să dispară:

Drumul fără-ndoială e scurt și-abrupt,

Oricât de lin poate de aici să-ți pară;

De vrei, aruncă o privire, dar saltul tot trebuie făcut.

[...]

O solitudine adâncă de zece mii de leghe

Susține patul pe care, iubito, stăm de veghe:

Deși eu te iubesc, va trebui să te arunci;

Visul nostru, al siguranței, trebuie să dispară-n veci.

În cele din urmă, te uiți la persoana pe care o ai în față, te gândești la posibilitatea ca ea să nu existe în viața ta și faci saltul. Îți declari dragostea. Purtați conversația prin care relația devine oficială. Amândoi sunteți acum în ape adânci.

Multe decizii mari și mici, care până acum erau de tip „eu", devin decizii de tip „noi", chiar și cele mai mărunte – ce film să vedeți sau cum să vă petreceți weekendurile. Independența e înlocuită de dependență.

Adopți, de asemenea, un rol – de iubit, iubită, partener sau parteneră –, oricum ai vrea să-l numești. Iar asta vine cu responsabilități. Cea principală e să pui nevoile celuilalt înainte de ale tale. Stratul de intimitate nu înseamnă sentimente calde; înseamnă acțiuni dezinteresate. Atunci când scriitorul american Sheldon Vanauken s-a îndrăgostit de Davy, femeia care avea să-i devină soție, cei doi au adoptat un cod mutual al curtoaziei. „Curtoazie" este un cuvânt care și-a pierdut înțelesul, mai ales pentru practicile curente ale iubirii, dar pentru soții Vanauken, însemna că, atunci când unul îi cere un lucru celuilalt, acela o va face. „Poate că unul îl va trezi pe celălalt în timpul nopții și-i va cere un pahar cu apă; iar celălalt i-l va aduce calm (și adormit). De fapt, noi am definit curtoazia drept «un pahar cu apă în miez de noapte». Și am considerat de mare curtoazie atât gestul de a cere paharul, cât și pe cel de a-l aduce."[7]

Criza

În mod evident, acesta e momentul când apare o ceartă.

Această fază a intimității este momentul perfect pentru o criză gigantică. V-ați aflat unul în prezența celuilalt suficient de mult timp cât să vă arătați adevăratul sine. Primele proiecții au început să se estompeze.

Și, cel mai important, o dorință mistuitoare a luat naștere. Îți dorești ceva cu mai multă ardoare decât ți-ai dorit orice altceva până acum – îți dorești iubirea celeilalte persoane – și cea mai mică perturbare poate provoca cel mai extrem răspuns emoțional. Inima ta nu s-a deschis numai către fericire și comuniune; s-a deschis, de asemenea, către gelozie, nesiguranță, teama de pierdere și trădare. În acest punct, nu sunteți încă un sistem stabil.

„Toate poveștile de dragoste sunt povești de frustrare", scrie Adam Phillips în *Missing Out*. „Să te îndrăgostești înseamnă să ți se amintească de o frustrare pe care nu știai că o ai." Îți vedeai fericit de viață, fără să fii conștient că îți lipsea ceva și dintr-odată apare această persoană, iar acum gândul că ai putea trăi fără ea este un infern absolut.

Câteodată, criza vine dintr-un act de egoism pur. Alteori, vine dintr-o confuzie – cine și când își asumă rolul dominant? În fiecare domeniu al vieții, un membru al cuplului își va asuma conducerea, iar celălalt va fi partenerul. Dar e nevoie de timp și negocieri pentru a stabili aceste roluri.

Câteodată, lupta apare odată cu dezvăluirea dezacordului central. Fiecare relație are un dezacord central, care nu va dispărea niciodată și cu care ambii parteneri vor trebui să învețe să trăiască. Dar cuplurile nu-și dau seama care e acesta până când nu ajung în el. Uneori, dezacordurile sunt profunde și de natură morală sau filosofică. Unele dintre cele mai problematice pot fi superficiale, însă nu mai puțin devastatoare. Câteodată e vorba de timp (el e prompt, ea întârzie), de bani (ea e cumpătată, el e risipitor), de curățenie (ea este ordonată, el este neglijent), sex (lui îi place în fiecare zi, ei îi place săptămânal) sau comunicare (el ține totul pentru sine, ea dă totul afară), dar orice ar fi, va ieși la suprafață, iar când asta se va întâmpla, va curge sânge.

Este interesant cum, în perioada de criză, durerea romantică seamănă atât de mult cu cea fizică. Atunci când te cerți cu cel pe care-l iubești, când îți lipsește lucrul pe care ți-l dorești cel mai mult, se simte ca o durere sau ca o arsură în piept. Vrei să ieși la alergat sau să faci ceva obositor pentru a-ți alina chinul fizic. O descriere puternică a acestei dureri vine dintr-un poem anonim din cultura indiană Kwakiutl, tradus din limba nativă în 1896: „Focuri îmi mistuie trupul – durerea de-a te iubi. Durerea îmi mistuie trupul cu focul iubirii pe care ți-o port. Boala îmi secătuiește trupul prin iubirea ce ți-o port. Durerea ca un tumult ce clocotește cu iubirea ce ți-o port. Mistuit de foc pentru iubirea ce ți-o port. Îmi amintesc ce mi-ai spus. Mă gândesc la dragostea pe care tu mi-o porți. Sunt chinuit de dragostea pe care tu mi-o porți. Durere peste durere.“

Unii oameni sunt atât de naivi, încât e nevoie să te desparți de ei înainte să-și dea seama cât de multă nevoie au de tine. Alții au probleme de atașament atât de profunde, încât trebuie să guste abandonul pentru a-și depăși teama de îngrădire.

Iertarea

După ceartă, vine iertarea. Aceasta e adesea pomenită în termeni sentimentali drept o izbăvire mărinimoasă. Dar adevărata iertare e riguroasă. Echilibrează responsabilitatea cu mila și compasiunea.

Procesul iertării riguroase începe cu un gest din partea celui căruia i s-a greșit. Martin Luther King, Jr. susținea că iertarea nu e un act, ci o atitudine. Cu toții facem păcate sau greșeli. Așa că cel cu o atitudine iertătoare se așteaptă la un păcat, empatizează cu păcatul și se ferește să se considere pe sine superior celui care a săvârșit păcatul.

Persoana care iartă e suficient de puternică încât să afișeze furie și resentiment față de persoana care i-a greșit, dar e, de asemenea, suficient de puternică încât să le lase deoparte. E suficient de puternică încât să facă prima mișcare, chiar înainte ca cel care i-a greșit s-o ceară. Rezistă tendinței naturale de răzbunare și, în schimb, îi oferă celui care a greșit contextul prielnic în care să poată mărturisi. „Cel care e lipsit de puterea de a ierta este lipsit de puterea de a iubi“[8], a scris King.

Odată ce victima a creat contextul iertării, cel care a greșit este dator să iasă în întâmpinarea procesului. Să mărturisească. Să arate penitență. În acest stadiu,

sinceritatea totală este cel mai greu drum; cu toții vrem să explicăm greșelile în mod rațional. Tendința mea e să îmi las păcatele să iasă la iveală treptat, astfel încât să nu pară atât de flagrante, încât să-l sperie pe celălalt. Dar mărturisirea implică sondarea până la rădăcina greșelii, prin oferirea unei explicații mai complete decât era de așteptat. Mărturisirea implică un act de supunere pură.

Apoi urmează momentul judecății. O greșeală e ocazia de reevaluare. Cum este caracterul partenerului? Ar trebui ca un moment de stupiditate să eclipseze un caracter per total decent? Sau e o trăsătură definitorie? Cei doi parteneri își pun aceste întrebări împreună – și apoi se apleacă unul spre celălalt.

Așa cum a subliniat și King, încrederea nu se întoarce imediat. Greșeala nu trebuie ignorată. Dar o acțiune greșită nu mai este o barieră în calea relației. Cel care a săvârșit abaterea își îndură rușinea, iar asta îl ajută să devină mai bun. Cel ofensat, atunci când oferă iertarea, e eliberat de emoții precum răzbunarea și este elevat. Relația devine mai puternică prin reuniune.

„Suferința transformă dragostea imatură în iubire matură“, scrie Walter Trobisch. „Iubirea imatură, fără experiență, este egoistă. Este tipul de iubire pe care îl au copiii, plină de pretenții și solicitări – și adesea solicitări urgente.“ Dar iubirea care apare după iertare e marcată de empatie, compasiune, înțelegere și grijă inexplicabilă. Așa cum spunea odată Thornton Wilder: „În serviciul iubirii se pot pune doar soldații răniți.“

Fuziunea

Ajungem acum la lucrul care ne interesează. „Iubirea“ la capacitate maximă, faza culminantă pe drumul spre intimitate. Am văzut atât de multe filme despre iubire și am auzit atâtea melodii, încât uităm câteodată cât este de straniu acest fenomen. E atât o dorință egoistă, cât și un dar dezinteresat. Ne umple și ne reamintește că suntem incompleți. Iubirea desface carapacea dură a personalității noastre și expune solul fertil de dedesubt. Iubirea descentrează sinele. Ne învață că bogățiile noastre se află în celălalt. Ne învață că nu ne putem oferi singuri ceea ce avem cu adevărat nevoie, anume iubirea altcuiva. Zdrobește pereții egoului, lăsând în urmă o grămadă de pietre colțuroase.

La sfârșitul cărții *Love & Friendship*, Allan Bloom are un paragraf superb despre natura paradoxală a iubirii – ea este totul, dar și opusul acestuia. Dragostea, scrie Bloom:

> este uitarea de sine care îl face pe om conștient de sine, este iraționalul care e condiția rațiunii de sine. Suferința pe care o produce este legată de cele mai extatice plăceri și aduce o experiență primară a frumosului și a dulcеții vieții. Conține elementele puternice ale iluziei, poate fi gândită ca o iluzie totală, dar efectele ei nu sunt iluzorii. Dragostea poate duce la cele mai prodigioase acte în cele mai imediate feluri, fără ghidarea principiilor sau ordinul datoriei. Cel care iubește cunoaște valoarea frumuseții și știe, de asemenea, că de unul singur nu poate trăi bine, sau poate chiar deloc. Știe că nu își este autosuficient. Cel

care iubește este cea mai clară reprezentare a imperfecțiunii naturale a omului și a căutării perfecțiunii.

Când dragostea lovește, devine clar că până atunci merseserăm somnambuli prin viață, sub conducerea egoului. Dragostea ne trezește. Expune faptul că prăpăstiile dinăuntrul nostru nu pot fi umplute cu hrana după care tânjește egoul. „Ființa umană neatașată nu a atins unitatea“, scria Jung, „căci unitatea poate fi atinsă numai pe calea sufletului, iar sufletul nu poate exista fără perechea sa, care întotdeauna se găsește în «tu»“[910]. Fiecare îndrăgostit aflat în chinurile dragostei cunoaște acest lucru.

Iubirea pasională e singura forță suficient de puternică încât să detroneze egoul. Oamenii o descriu drept o nebunie, o febră, un potop sau un incendiu, o emoție extraordinar de puternică. De fapt, nu este o emoție, deși conține multe emoții. E un impuls, o stare motivațională extremă. E năzuința arzătoare spre unirea eternă cu cineva. Împinge oamenii spre săvârșirea unor fapte ridicole, cum ar fi să conduci opt sute de kilometri doar pentru a lua cina cu ea, să-ți speli mașina de fiecare dată când o iei de undeva pentru că-ți dorești să se simtă specială, să-ți schimbi ruta de alergare ca să poți trece pe lângă apartamentul ei și să-i privești fereastra.

Odată, pe când eram logodit, s-a întâmplat să mă aflu la o conferință cu aproximativ cincisprezece oameni, inclusiv logodnica mea. Am stat la acea masă minunându-mă de faptul că, dintre toți oamenii prezenți, doar ea îmi e specială. De ce era așa? Toți

ceilalți păreau și ei luminoși și blânzi. Cu toții aveau capete și trunchiuri, mâini și picioare. Și totuși, eu eram legat de o singură persoană, cu acele corzi magice care îmi schimbaseră viața, acele corzi pe care nimeni din încăpere nu le putea vedea, dar care dirijau întregul spațiu și îl făceau să se învârtă în jurul ei.

Se spune că dragostea este oarbă, dar G.K. Chesterton nota că sigur nu e așa. Dragostea este opusul orbirii. Dragostea este atenția supremă. Probabil că nu poți cunoaște o persoană până în cele mai mici detalii ale sufletului ei decât dacă o iubești.

Toate acele priviri pasionale pe după laptopuri, atunci când lucrați împreună, incomod, la o cafenea, pentru că nu puteți suporta să fiți departe unul de celălalt, toate acele înghionteli și căzături vesele din hamac. Îndrăgostiții își petrec mare parte din timp râzând unul de celălalt, observă C.S. Lewis, până când au un copil, ceea ce le oferă un lucru nou de care să râdă. „Oamenii sensibili în privința iubirii sunt incapabili să o simtă“, scrie poetul Donald Yates. Demnitatea nu face parte din ecuația iubirii; de fapt, demnitatea e probabil ceva ce ar putea să omoare iubirea.

Oamenii care au ajuns până în acest punct au senzația că plutesc. La început, dragostea e mereu schimbătoare. Sheldon Vanauken s-a îndrăgostit de Davy iarna. „Am decis că, «dacă la vremea când liliecii vor fi în floare, nu vom fi și mai îndrăgostiți unul de celălalt, vom sfârși povestea». Dar am fost și mai îndrăgostiți: căci dragostea fie crește, fie moare. În fiecare an, cu ocazia aniversării, ne spuneam: «Dacă nu ne iubim și mai

mult în anul următor, înseamnă că am eșuat.» Dar dragostea creștea: o îndrăgostire și mai profundă, mai intimă, mai plăcută."[11]

Iubirea înseamnă să vânezi ceva mai mult decât fericirea. Iubirea este o împletire a sufletelor. Atunci când un membru al cuplului suferă de alzheimer, celălalt nu pleacă pur și simplu. În schimb, așa cum scrie și C.S. Lewis, dragostea spune: „Mai bine așa decât să ne despărțim. Mai bine să fiu nefericit cu ea, decât fericit fără ea. Mai bine să ni se frângă inimile, dar să se frângă împreună."[12][13]

La răscruce de vânturi e probabil cea mai faimoasă reprezentare a ce se întâmplă atunci când cineva înăbușă o astfel de iubire. Este un fel de crimă. Atunci când se despart, Heathcliff strigă: „Sărută-mă din nou și nu mă lăsa să-ți văd ochii! Te iert pentru ce mi-ai făcut. Îmi iubesc ucigașul… dar pe-al *tău* cum l-aș putea iubi?"[14] Se strâng în brațe ca și cum s-ar afla în fața morții, „cu fețele ascunse una într-alta și cu obrazul unuia spălat de lacrimile celuilalt"[15].

Tragedia din această scenă nu stă numai în durere, ci și în ascundere, în neputința a doi oameni care distrug până și iubirea de a privi unul în ochii celuilalt.

Montaigne a surprins această fuziune în descrierea pe care o face prieteniei sale cu La Boétie, o prietenie atât de profundă, încât nu poate fi numită decât iubire: „Sufletele ni se amestecă și se întrepătrund atât de adânc, încât cusătura ce le unea se șterge și n-o mai poți regăsi. Dacă mă vei împinge să explic de ce-l iubesc, simt că un astfel de lucru nu poate fi exprimat decât prin a spune: fiindcă era el, fiindcă eram eu."[16]

Egoul a fost învins. Îți dai seama că suferi mai mult atunci când suferă partenerul tău decât atunci când suferi tu însuți, ești mai furios când cel pe care îl iubești a fost insultat decât atunci când tu ești cel insultat. Observi acest lucru în cuplurile în care unul dintre parteneri se stinge încet din cauza unui cancer sau a altei boli prelungi. Cei aflați pe moarte sunt puternici, iar partenerii lor se prăbușesc. În mod bizar, pare mai ușor să fii victima bolii decât cel nevoit să-și privească partenerul în suferință.

Această stare e un izvor nesecat pentru poeți. Adam îi spune Evei în *Paradisul pierdut* al lui Milton: „Căci suntem amândoi aceeași ființă, aceeași carne/Și să te pierd pe tine înseamnă și pe mine însumi/Să mă pierd!“[17] Iain Thomas: „Iată groasa-mi piele. Nu este pielea ta și totuși te găsești sub ea.“ Poetul roman Paulus Silentiarius, cu o mie cinci sute de ani în urmă: „Și iată-i pe îndrăgostiți, cu buzele-ncleștate/delirând, de-a pururi însetați/fiecare tânjind pe de-a întregul să pătrundă în celălalt.“ Mallarmé: „Valul te transformă/în extazu-ți dezgolit.“

Note:

1 Jean Jacques Rousseau, *Emil sau despre educație*, traducere de Dimitrie Todoran, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 423. (*N. trad.*)

2 Jean Jacques Rousseau, *Emil sau despre educație*, traducere de Dimitrie Todoran, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 427. (*N. trad.*)

3 Jean Jacques Rousseau, *Emil sau despre educație*, traducere de Dimitrie Todoran, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973. (*N. trad.*)

4 Amy A. Kass și Leon R. Kass, *Wing to Wing, Oar to Oar*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Indiana, 2000, p. 449.
5 Judith S. Wallerstein și Sandra Blakeslee, *op. cit.*, p. 48.
6 John O'Donohue, *op. cit.*, p. 150.
7 Sheldon Vanauken, *A Severe Mercy*, Harper & Row, New York, 1977, p. 39.
8 Martin Luther King Jr., *Strength to Love*, Fortress Press, Minneapolis, 2010, p. 44.
9 Carl Gustav Jung, Opere complete 16, *Practica psihoterapiei*, traducere de Daniela Ștefănescu, Trei, București, 2013, p. 328. (*N. red.*)
10 James Hollis, *Finding Meaning in the Second Half of Life*, Gotham, New York, 2006, p. 119.
11 Sheldon Vanauken, *op. cit.*, p. 43.
12 C.S. Lewis, *Cele patru iubiri*, traducere de Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2012, p. 189. (*N. trad.*)
13 C.S. Lewis, *op. cit.*, p. 107. Vezi și ediția în română: C.S. Lewis, *op. cit.*, p. 196.
14 Emily Brontë, *La răscruce de vânturi*, traducere de Henriette Yvonne Stahl, Litera, București, 2019, p. 213. (*N. trad.*)
15 Emily Brontë, *La răscruce de vânturi*, traducere de Henriette Yvonne Stahl, Litera, București, 201. (*N. trad.*)
16 Michel de Montaigne, *Eseuri. Cartea întâi*, traducere de Vlad Russo, Humanitas, București, 2020, p. 216. (*N. red.*)
17 John Milton, *Paradisul pierdut*, traducere de Adina Begu, Aldo Press, București, p. 255. (*N. trad.*)

17
Decizia căsătoriei

Desigur, dragostea își dorește să fie veșnică. Pentru asta, trebuie să ne căsătorim. Astfel, inima cere o hotărâre fermă. Te-ai învârtit în cerc suficient de multă vreme. Portavionul e dedesubt. Este timpul să aterizezi.

Dar acesta e momentul să te tragi din nou un pas în spate și să faci o evaluare. E clipa să dai și rațiunii un cuvânt de spus. În această carte, am pus foarte mult accent pe inimă și pe suflet, însă în decizia unui angajament, rațiunea e un partener egal. E momentul să spui ce a spus o prietenă a mea: „Acum voi lua o decizie bună. Poate că ne vom căsători sau poate că ne vom despărți, dar e vorba de viața mea. Sunt responsabilă pentru alegerile mele. Sunt perfect capabilă să iau o decizie bună."

Motivul evident pentru care trebuie să te tragi un pas în spate și să faci o evaluare, chiar și în această clipă înaintată, e că nu ești prima persoană din lume care simte lucrurile astea. Putem presupune că majoritatea cuplurilor care au ajuns să se căsătorească au trecut prin aceleași stadii ale intimității; au simțit același fior al iubirii, aceeași senzație de fuziune și destin – apoi s-au căsătorit, iar mai apoi au divorțat. Dragostea și pasiunea nu sunt suficiente. Trebuie să ridici ștacheta și mai sus.

Trebuie să faci această evaluare profundă, pentru că, atunci când iei decizia căsătoriei, pariezi înotând împotriva curentului. În Statele Unite, aproape patruzeci la sută dintre căsătorii se termină prin divorț. La care se adaugă alte zece sau cincisprezece procente de cupluri care se separă, dar nu divorțează și încă șapte procente de cupluri care rămân împreună, dar raportează o nefericire cronică. Cu alte cuvinte, mai mult de jumătate dintre oamenii care decid să se căsătorească, după toate aparențele mânați de o iubire pasională, eșuează în nefericire. Statisticile stau și mai rău pentru cuplurile care se căsătoresc înainte de douăzeci și cinci de ani.[1]

Și sunt puține lucruri mai rele decât un mariaj nereușit. Să fii într-o căsnicie nefericită îți crește șansele de a te îmbolnăvi cu treizeci și cinci la sută și-ți scurtează speranța de viață cu aproximativ patru ani. Nu există singurătate mai profundă decât atunci când împarți patul cu un om pe care nu-l iubești. Oamenii pornesc în căsătorie imaginându-și că vor naviga împreună în largul mării, dar atunci când mariajul nu merge cum trebuie, așa cum observă George Eliot, ești blocat într-un bazin închis.

Te tragi un pas în spate și faci o evaluare pentru că ești conștient de faptul că, într-o oarecare măsură, habar n-ai ce faci. Nu vei ști vreodată exact ce faci, însă îți dorești totuși să ai cele mai bune șanse posibile. „Ceea ce este fascinant și de o năstrușnicie aproape existențială în căsnicii“, scrie David Whyte, „este că orice și-ar dori unul dintre parteneri nu se va întâmpla; orice și-ar dori celălalt partener nu se va întâmpla, iar ce se va întâmpla de fapt e o viață combinată, care se trage din cele vechi,

aflate în coliziune, apoi din conversația celor doi: o discuție care la început poate părea străină amândurora; ceva ce s-ar putea să nu recunoască sau chiar să nu-și închipuie că-și doresc".

Deci, cum poți face această evaluare? Din moment ce este vorba despre cea mai importantă decizie a vieții tale, ai crede că societatea te va fi pregătit pentru acest moment. Ai crede că școlile te vor fi pregătit cu o multitudine de cursuri despre decizia căsătoriei, despre psihologia, neuroștiința și literatura mariajului. Dar nu, societatea e o conspirație masivă care te distrage de la alegerile cruciale ale vieții, încercând să te îndrepte spre cele neimportante.

Cele trei lentile

Acesta e momentul pentru întrebări dificile cu privire la propria persoană. Toată lumea petrece excesiv de mult timp evaluându-l pe celălalt, când de fapt cel care poate să strice cu adevărat totul ești chiar tu. E nevoie de întrebări precum:

Am ajuns în punctul în care pot într-adevăr să fac asta? D.H. Lawrence scria odată: „Nu poți venera și dragostea, și individualitatea în același timp." Întrebarea supremă pentru tine este dacă ești pregătit să pierzi controlul și să te abandonezi căsătoriei, fie ce-o fi.

Îmi place cine sunt atunci când sunt cu el sau ea? Avem cu toții mai multe personalități pe care le proiectăm în lume, în funcție de oamenii aflați în jurul nostru. Ce

scoate această persoană din tine: sinele tău grosolan, care se cațără pe scara socială, sau sinele tău blând, care-i ajută pe ceilalți?

Care e problema mea cea mai importantă – iar această persoană mă poate sprijini? Avem tendința de a ne căsători cu cel care umple cel mai mare neajuns psihic pe care îl avem. Poate că tânjești după siguranță emoțională, iar această persoană e stâlpul tău de sprijin. Poate că tânjești după intensitate emoțională, iar această persoană este o fântână de iubire.

Cât de ridicate îmi sunt standardele? Unii spun: „Nu face vreodată compromisuri: ar fi bine să te simți incredibil de norocos că ai această persoană." Alții spun „Fii mai realist: nu vei găsi vreodată omul perfect și e mai bine să fii într-o relație decentă decât singur." Jane Austen era de părere că este „un păcat" să faci compromisuri, iar eu sunt de partea ei. Dacă pornești în căsnicie fără admirație totală și extaz, nu vei avea suficientă pasiune pentru a fuziona cu celălalt în perioada timpurie și vă veți despărți atunci când veți ajunge la greu. Mai mult, compromisul e imoral, fiindcă implică altă persoană, care nu-și va dori să fie a patra cea mai bună opțiune din viața ta. Vei începe relația spunându-i celuilalt că faci un „compromis"? Dacă ești onest și-i spui asta, atunci introduci o inegalitate fatală în relație încă de la început. Dacă nu-i spui asta însă, minți persoana care se presupune că ți-e cea mai apropiată din lume. Compromisul pare ceva realist, însă, în cele din urmă, doar iubirea construită pe devotamentul extatic este cea mai pragmatică.

Restul întrebărilor vizează cealaltă persoană și relația în sine. Cel mai important lucru de luat în considerare este acesta: căsătoria este o conversație întinsă pe cincizeci de ani. Cel mai important factor de luat în considerare este acesta: *Îmi va face plăcere să vorbesc cu acest om pentru tot restul vieții?*

Dacă răspunsul e da, există trei lentile pe care oamenii le aplică atunci când iau restul deciziei mariajului: lentila psihologică, lentila emoțională și lentila morală.

Prima e lentila psihologică. Personajele din romanele lui Jane Austen și George Eliot petrec mult timp evaluând comportamente, sau ceea ce noi numim trăsături de personalitate. Și există un motiv pentru asta. Trăsăturile de personalitate sunt destul de stabile în viața adultă. Așa cum observă Ty Tashiro în *The Science of Happily After*: „Dacă îți alegi un partener de vis, care e inteligent, amuzant, încrezător, blând, arătos și-și iubește mama, vestea bună e că, după douăzeci și cinci de ani de căsnicie, când îți vei reevalua situația romantică, partenerul tău va fi în continuare, comparat cu alții din aceeași categorie de vârstă, inteligent, amuzant, încrezător, blând, arătos și un fiu sau o fiică bună."[2]

Așadar, cum poți discerne trăsăturile de personalitate permanente ale unei persoane? În 1938, cercetătorul Lewis Terman a avansat teoria că ar trebui să te uiți la istoricul relațional. A făcut o clasificare a lucrurilor de urmărit:

1. Fericirea superioară a părinților

2. Fericirea în copilărie

3. Lipsa conflictelor cu mama

4. A avut parte de disciplină fermă, dar nu dură

5. Atașament puternic față de mamă

6. Atașament puternic față de tată

7. Lipsa conflictelor cu tatăl

8. Deschiderea părinților spre discutarea sexualității

9. Frecvență și severitate scăzute ale pedepselor în copilărie

10. Atitudine premaritală față de sex lipsită de dezgust sau aversiune

Alții spun că cel mai important lucru de urmărit e stilul atașamentului. Cei care au dezvoltat un atașament sigur față de unul dintre părinți încă din primele optsprezece luni de viață (aproximativ 60% dintre oameni) vor avea în minte un model despre cum să dezvolte și să mențină relații sigure. Când astfel de oameni se află în prezența unei persoane iubite, pulsul le scade și respirația le încetinește. Se relaxează fiindcă această situație le e familiară.[3]

Cei care au experimentat tipare de atașament anxios atunci când erau sugari cel mai probabil vor avea probleme să se relaxeze când se află în relații iubitoare. Modelul din mintea lor le spune că persoana pe care o iubesc e pe cale să plece. Pulsul crește și respirația devine agitată. Cei care au dezvoltat un tipar de atașament evitant atunci când erau mici (trimiteau semnale celor care-i îngrijeau, însă nu li se răspundea)

se închid în ei preventiv. Modelul lor spune: „Dacă nu mă voi apropia de persoana asta, lipsa răspunsului nu va fi dureroasă."

Conform unui studiu longitudinal influent, 90% dintre oamenii cu atașament sigur se căsătoresc, iar dintre aceștia, 21% divorțează. Șaptezeci la sută dintre cei cu atașament evitant se căsătoresc, iar dintre aceștia, 50% divorțează. Procentele de divorț pentru cei cu atașament anxios sunt și mai mari.[4]

Te-ai putea gândi că toată lumea vrea să se căsătorească cu oameni capabili de atașamente sigure. Dar lucrurile nu funcționează așa. Oamenii se căsătoresc în măsură disproporționat de mare cu cei care au același tip de atașament. Sigur cu sigur, evitant cu evitant, anxios cu anxios. Tiparele de atașament din copilărie nu reprezintă un destin; oamenii se pot schimba, dar, dacă observi semnele unui stil de atașament evitant sau anxios la partenerul tău, nu strică să bagi la cap.

Și, în cele din urmă, alții spun că cea mai bună cale de a înțelege psihologia cuiva e să aplici modelul Big Five, al celor cinci mari trăsături de personalitate. Acestea sunt: deschiderea către experiențe, conștiinciozitatea, extraversia, caracterul agreabil și stilul nevrotic. Atunci când vine vorba despre un partener de relație, ultimele două trăsături sunt cele mai importante. Practic, după cum argumentează Ty Tashiro, trebuie să cauți caracterul agreabil și să eviți stilul nevrotic.

Caracterul agreabil – să fii o persoană de treabă – nu pare cea mai sexy sau cea mai romantică trăsătură posibilă. Persoana agreabilă e blândă, afectuoasă,

prietenoasă, maleabilă, înțelegătoare, caldă, sensibilă și îți acordă încrederea sa. Se spune adesea că un bărbat agreabil e masculin, dar cu un accent de feminitate.

Stilul nevrotic, continuă Tashiro, este ceea ce vrei să eviți. Pare palpitant și dramatic la început, însă oamenii nevrotici sunt încordați, irascibili și predispuși la tristețe. Stilul nevrotic este tendința de a simți extrem de puternic emoții negative precum furia și anxietatea. „Indivizii nevrotici tind să aibă un istoric de relații turbulente și instabile cu ceilalți, inclusiv cu familia și cu prietenii. Tind, de asemenea, să fie predispuși spre ceea ce pare să fie ghinion, însă cu timpul observi că nevroticul invocă mereu evenimente nefericite din exterior“[5], scrie Tashiro. „Nu pot să subliniez suficient de mult cât de important e să înlături orice iluzie că stilul nevrotic ar putea să dispară pur și simplu, căci studiile au arătat remarcabil de clar tendința lui de a rămâne o trăsătură constantă pe parcursul vieții.“

Cea de-a doua lentilă pe care o aplicăm atunci când luăm decizia căsătoriei este cea emoțională. Acest lucru presupune ridicarea unor întrebări cu privire la natura iubirii pe care o nutriți unul față de celălalt. Grecii distingeau între trei tipuri de iubire[6]: *philia* (prietenia), *eros* (pasiunea) și *agape* (dăruirea dezinteresată). Câteodată, poți să simți numai *eros* pentru o persoană, fără *philia* sau *agape*, caz în care tot ce obții e infatuare. Sau poți avea *agape* fără *philia* sau *eros*, așadar, numai admirație. Sau, în cele mai multe cazuri, simți *philia* și puțin *eros*, dar fără *agape*. Acea persoană te face fericit. Dar, cumva, izbucnirea explozivă de iubire altruistă nu-și face vreodată apariția. Este o prietenie minunată, însă nu e baza unui devotament pe viață. Dacă vreo vrajă va

fi unul dintre angajamentele ce-ți vor modela viața, va conține toate cele trei elemente: intimitate, dorință și iubire care nu exclude sacrificiul de sine.

Unele relații pur și simplu se opresc la nivelul unei prietenii frumoase. Ambii se admiră în mod real, însă nu reușesc pe de-a-ntregul să ajungă până în adâncurile sufletului și nu înțeleg de ce, căci relația pare să aibă atât de mult sens. Poate că-și vor spune că se iubesc, poate chiar vor simți dragoste adevărată, dar nu este genul de iubire care face ca distanța să fie dureroasă, care stârnește valuri de frică la gândul că celălalt ar putea să dispară, care produce încântare și fericire profundă atunci când sunteți împreună fără să faceți nimic și care scoate în față bunăvoința zilnică pe care o presupune căsnicia.

Relațiile de profunzime medie sunt cel mai greu de rupt, căci prietenia și admirația sunt acolo, însă, pentru un oarecare motiv, nu pătrund până la nivelul sufletului și al inimii, iar în mariaj vor exista straturi neexplorate ce vor declanșa singurătatea și separarea.

În sfârșit, există lentila morală. Aceasta e o lentilă importantă, căci admirația pentru partenerul tău te va purta prin momentele când fântâna emoțională seacă, prin clipele când vei fi puțin enervat de ciudățeniile de personalitate ale celuilalt. Persoana cu un caracter bun va îndura chiar și momentele când lucrurile merg rău. Astfel că întrebările esențiale sunt: *Este această persoană onestă? Are suficientă integritate?*

Dezacordul e inevitabil, iar căsniciile îi pot supraviețui. Disprețul însă este fatal și ucide întotdeauna legătura maritală. Așadar, una dintre întrebările cruciale e:

Admir profund această persoană? Atunci când îți asumi angajamentul căsătoriei, faci un legământ, o promisiune. Deci, altă întrebare crucială este: *Își ține promisiunile această persoană?* Atunci când alegi un partener de viață, îi alegi pe mama sau tatăl copiilor tăi. Astfel că întrebarea e: *Are această persoană calitățile pe care ți-ai dori să le moștenească scumpii tăi copii?* Mai devreme sau mai târziu, în orice căsnicie, boala sau o soartă nefavorabilă te vor reduce la esența persoanei tale. Astfel că întrebarea este: *Care e miezul acestei persoane, odată ce elimini educația, abilitățile, realizările și calitățile?* Căsătoria implică mii de decizii de-a lungul călătoriei. Așadar, întrebarea este: *Îi pun la îndoială adesea judecata?* Căsătoria se trăiește în realitățile vieții de zi cu zi. Astfel că întrebarea devine: *Se întâmplă vreodată ca această persoană să se laude cu un comportament de care ar trebui să se simtă rușinată – înșelarea unor persoane pentru a primi avantaje, cruzime față de subalterni pentru stabilirea dominanței, manipularea altora pentru obținerea de foloase proprii?* Evident, cealaltă persoană nu va fi perfectă. Toată lumea e egoistă la un anumit nivel, așa că trebuie să te întrebi: *Forma de egoism a acestei persoane este una cu care mă pot împăca?*

Împlinirea

Din păcate, *Jerry Maguire* a monopolizat deja expresia, însă dragostea maritală chiar se simte ca o împlinire. Se simte precum în vechea poveste din *Banchetul* lui Platon, în care două jumătăți separate descoperă că împreună formează un suflet întreg. Numai împreună

pot săvârși adevărata călătorie. Sunt pregătiți pentru o viață mai vastă decât orice și-ar fi putut închipui de unii singuri.

Dostoievski a fost un bărbat care s-a luptat cu propria natură. Din cauza jocurilor de noroc sau poate prin simplul haos al propriei firi, ajungea adesea îndatorat și era nevoit să scrie pentru a-și plăti datoriile. Într-o zi, pe când avea un termen-limită care se apropia rapid și care-l punea în situația de-a scrie un roman întreg într-o lună, a întâlnit-o pe stenografa Anna Grigorievna. Au lucrat împreună la *Jucătorul*.

Mai târziu, Anna își amintea: „În discuțiile sale amicale cu mine, Feodor Mihailovici îmi dezvăluia în fiecare zi câte un aspect trist al vieții sale. O profundă compasiune își făcea loc în inima mea, când îi ascultam povestirile despre împrejurările grele din viața lui, din care, probabil, n-a ieșit niciodată și nici nu putea să iasă."[7]

Dostoievski a terminat romanul, i-a plătit Annei echivalentul a o mie cinci sute de dolari pentru stenografiere și drumurile lor s-au despărțit. Ea a început să-și dea seama că îi lipsește. „În luna din urmă m-am obișnuit atât de mult să mă grăbesc cu bucurie la lucru, la întâlnirile atât de plăcute cu Feodor Mihailovici, să am cu el discuțiile acelea animate, încât toate acestea au devenit pentru mine o necesitate. Toate preocupările mele de mai înainte nu mă mai atrăgeau cu nimic și-mi păreau serbede și inutile."[8]

Au păstrat legătura și, într-o zi, în timpul unei conversații care trebuia să fie o discuție teoretică despre natura căsătoriei, cei doi nu s-au pus de acord dacă e

sau nu înțelept să te căsătorești cu un scriitor sau un artist. Dostoievski era de părere că numai un nebun s-ar căsători cu un astfel de om. Nimeni sănătos la cap nu ar accepta cererea în căsătorie a unui astfel de tip instabil. „Închipuie-ți că artistul sunt eu, că ți-am făcut o declarație de dragoste și că ți-am cerut să-mi fii soție. Spune-mi, ce mi-ai fi răspuns?“[9] a zis el, încercând să exemplifice situația.

Ana și-a dat seama că dialogul încetase să fie o simplă conversație teoretică. „V-aș fi răspuns că vă iubesc și că am să vă iubesc toată viața!“[10] a declarat ea.

Mai târziu, a reflectat la acest moment: „Nu voi reda cuvintele tandre, pline de iubire pe care mi le-a spus Feodor Mihailovici în acele clipe de neuitat: sunt sfinte pentru mine… Am fost uluită, aproape strivită de uriașa mea fericire și multă vreme n-am putut să cred în ea.“[11]

Căsătoria lor nu a fost ocolită de tragedii. Au pierdut doi copii. Însă a fost încununată de glorie. Anna se ocupa de cariera lui Dostoievski și a deschis o editură pentru el, astfel reușind să-l prefacă într-un adevărat succes financiar și literar. Iar Dostoievski nu și-a pierdut niciodată respectul profund pentru ce văzuse în sufletul ei. După moartea lui, Anna a mărturisit următoarele: „Toată viața mea am considerat ca un fel de enigmă faptul că bunul meu soț nu numai că m-a iubit și m-a respectat, cum își iubesc și-și respectă mulți soți soțiile, dar aproape că m-a venerat, de parcă aș fi fost o ființă deosebită, creată anume pentru el și asta nu doar la începutul căsniciei, dar și în tot restul vieții, până la moartea lui.“[12]

Note:

1 Meg Jay, *op. cit.*, p. 74.

2 Ty Tashiro, *The Science of Happily Ever After*, Harlequin, New York, 2014, p. 152.

3 Ty Tashiro, *The Science of Happily Ever After*, Harlequin, New York, 2014, p. 195.

4 Ty Tashiro, *The Science of Happily Ever After*, Harlequin, New York, 2014, p. 203.

5 Ty Tashiro, *The Science of Happily Ever After*, Harlequin, New York, 2014, p. 173.

6 Kevin S. Reimer, *op. cit.*, p. 226.

7 Anna Grigorievna, *Amintiri*, traducere de Leonida Teodorescu, Univers, București, 1975, p. 30. (*N. trad.*)

8 Anna Grigorievna, *Amintiri*, traducere de Leonida Teodorescu, Univers, București, 1975, p. 39. (*N. trad.*)

9 Anna Grigorievna, *Amintiri*, traducere de Leonida Teodorescu, Univers, București, 1975. (*N. trad.*)

10 Anna Grigorievna, *Amintiri*, traducere de Leonida Teodorescu, Univers, București, 1975. (*N. trad.*)

11 Anna Grigorievna, *Amintiri*, traducere de Leonida Teodorescu, Univers, București, 1975. (*N. trad.*)

12 Anna Grigorievna, *Amintiri*, traducere de Leonida Teodorescu, Univers, București, 1975, p. 396. (*N. trad.*)

18

Căsnicia: școala pe care o construiți împreună

Căsnicia începe ca o mare fericire și sfârșește drept educație. Începe ca o mare fericire, fiindcă mai întâi îți dorești să petreci fiecare zi cu persoana de care-ți pasă cel mai mult pe lume, cea care te duce pe culmile fericirii prin simpla-i prezență. Dar apoi se transformă în altceva. Atunci când spui „da“ căsătoriei, îți dai consimțământul pentru o posibilitate înfricoșătoare: să fii cunoscut complet. Să trăiești ca „noi“, nu ca „eu“ presupune o transformare a rutinelor cotidiene. Ce iubești la partenerul tău e conectat chiar cu ce va ajunge să te scoată din minți. Umorul ei caustic poate din când în când să pară cinism. Sensibilitatea lui emoțională poate părea câteodată dependență. Singura cale către un mariaj prosper e să devii un om mai bun – mai răbdător, mai înțelept, mai înțelegător, mai perseverent, mai comunicativ și mai modest. Atunci când ne luăm angajamente, suntem forțați să devenim mai altruiști.

Căsătoria educă aruncându-ți în cale o serie de încercări dificile. Judith Wallerstein și Sandra Blakeslee enumeră câteva dintre cele mai importante:

- Să te separi emoțional de familia în care ai crescut[1]

- Să dezvolți intimitatea, păstrând o doză de autonomie
- Să îmbrățișezi rolul de părinte și să asimilezi impactul sosirii „Maiestății Sale, Bebelușul“
- Să înfrunți crizele inevitabile ale vieții
- Să menții o viață sexuală bogată
- Să construiești un spațiu sigur pentru exprimarea diferențelor
- Să menții vii imaginile idealizate ale celuilalt, construite la începutul relației

O căsnicie supraviețuiește atunci când ambii parteneri își recunosc propria inadecvare față de provocările puse în față.

O căsnicie supraviețuiește atunci când partenerii sunt de acord să se înscrie împreună la cursuri pe perioadă nedeterminată – în domenii precum empatia, comunicarea și reangajamentele.

Vestea bună este că nu trebuie să iei nota zece la niciunul dintre aceste cursuri. Cu un opt luat pe merit, te descurci chiar bine.

Înțelepciunea empatică

Atunci când căsniciile se destramă, de obicei motivul e că unul sau ambii parteneri simt că nu sunt recunoscuți și înțeleși. Atunci când oamenii simt că nu sunt recunoscuți și înțeleși, își minimalizează și-și scuză propriile eșecuri: „Bine, sunt un ratat, dar tu nu mă

observi și nu mă înțelegi!“ Puși în astfel de situații, oamenii își pasează vina de la unul la altul și-și întăresc propriile trăsături negative.

Dragostea maritală înseamnă să conștientizezi dragostea. John Gottman, expert în studiul mariajului, a surprins esența: „Căsniciile fericite se întemeiază pe o prietenie trainică. Prin aceasta, eu înțeleg respect reciproc și bucurie de a fi împreună cu celălalt. Acești parteneri se cunosc îndeaproape unul pe celălalt – cunosc extrem de bine ce-i place sau ce nu-i place celuilalt, care îi sunt trăsăturile de personalitate definitorii, ce speranțe și ce visuri are. Au un respect profund unul pentru celălalt și își exprimă această apreciere nu atât prin fapte mărețe, cât mai ales prin gesturi mărunte, de zi cu zi.“[2]

Dragostea maritală înseamnă să înțelegi tiparele celuilalt. În *De știut înainte de căsătorie*, Gary Chapman descrie o varietate de personalități diferite care pot coexista într-o căsnicie. Există *zugravul* și *lapidarul*. În timpul unei discuții, zugravul descrie o imagine în detaliu a evenimentului. Lapidarul rămâne la esențial. Există *organizatorul* și *spiritul liber*. Organizatorul plănuiește minuțios. Spiritul liber crede că detaliile se vor aranja de la sine. Există *profesorul* și *dansatorul*. Profesorii vor să gândească logic fiecare decizie. Dansatorii își urmează inima. Aceste diferențe pot da naștere unor conflicte sau unor complementarități, în funcție de cât de bine reușește fiecare partener să-l înțeleagă și să-l împace pe celălalt.

Dragostea maritală înseamnă să fii conștient de modul în care trecutul este prezent în căsnicie. Psihologii spun

în glumă că mariajul e un câmp de bătaie unde două familii își trimit cei mai buni luptători, pentru a vedea care dintre cele două culturi familiale se va impune ca dominantă în viața cuplului.

Înainte să fiți împreună, influența acestei moșteniri era în mare parte inconștientă; era pur și simplu modul în care făceai lucrurile. Dar în primele câteva luni de căsnicie, modul tău de a face lucrurile intră în contact cu alt mod de a face lucrurile. Conștientizarea acestui lucru nu se întâmplă treptat sau studiat, în vreme ce-ți mângâi bărbia gânditor și șoptești: „Hmmm. Interesant." Adesea, această conștientizare erupe neașteptat. Reacționezi total exagerat la un lucru mărunt făcut de partenerul tău și, în mijlocul acestei explozii, te întrebi: „Ce naiba se întâmplă?!"

„Acționăm prea des pe baza unor scenarii produse de crizele de demult, pe care aproape că le-am uitat"[3] [4], scrie Alain de Botton. „Ne comportăm conform unei logici arhaice care acum ne scapă."[5] Spre exemplu, cei cărora în copilărie li s-a oferit dragoste condiționată sau critică pot auzi: „Sunt pe cale să te părăsesc" atunci când tu spui doar: „Mi-aș fi dorit să nu faci asta." Astfel de oameni pot avea probleme în a înțelege că momentele de furie nu amenință relația.

Cuplurile care au o înțelegere empatică sunt capabile să facă un pas în spate pentru a desluși modul în care reacționează fiecare la stres. Una dintre cele mai comune forme de colaps marital este ciclul cerere–retragere. Unul dintre parteneri îi cere ceva celuilalt – fă curat, fii aici la timp –, dar în această cerere se întrevede o urmă de învinuire. Celălalt percepe cererea drept

sâcâială sau nemulțumire. Astfel că, în loc să se implice în totalitate, alege să se retragă. Acest lucru îl determină pe celălalt să repete cererea cu un ton mult mai pronunțat de învinuire, ajungând la critică. Acest lucru face ca partenerul aflat în retragere să se retragă și mai tare. Iar dacă ocazional partenerul în retragere cedează, acest lucru îl convinge pe celălalt că învinuirea și critica funcționează. Urmează și mai multă învinuire, până când partenerul celălalt se retrage complet și se disociază. Cu cât unul dintre parteneri e mai agresiv, cu atât celălalt se retrage mai mult.

Într-un cuplu sănătos, partenerii rup acest ciclu și se ajută reciproc să depășească situația. „Magia relației unui cuplu este aceea că, atunci când doi oameni se îndrăgostesc, indiferent ce trebuie să facă pentru a se dezvolta emoțional ei înșiși, acela e exact lucrul de care partenerul are nevoie de la ei“[6] [7], scrie Ayala Malach Pines în *Căile îndrăgostirii*. „În loc să se transforme într-o fetiță speriată care trebuie să bubuie la uși pentru a fi auzită, trebuia să învețe să rămână adult și să ceară ce vrea într-un mod care să crească probabilitatea de a primi lucrul respectiv.“[8]

În cele din urmă, partenerii dintr-o căsnicie trainică ating ceea ce se numește *metis*, cuvântul grecesc pentru o anumită înțelepciune practică, o conștientizare intuitivă a modului în care funcționează lucrurile – cum unele merg împreună și cum altele nu vor funcționa niciodată împreună.

Un profesor care a atins *metis* simte când clasa e pe cale să scape de sub control. Un mecanic care a atins *metis* știe ce e în neregulă cu motorul bazându-se pe un

huruit sau pe un sunet auzit semiconștient. Un partener de căsnicie care a atins *metis* simte când să ofere spațiu și când să intervină, când să ofere un cadou-surpriză și când să nu tachineze cu vreo glumă nepotrivită. Universitatea căsniciei, în cea mai bună formă a sa, te va învăța această conștientizare emoțională, care nu poate fi redusă la reguli sau comunicată în cărți și care ți se înfățișează drept un soi de dragoste receptivă.

Comunicarea

Cuvintele sunt combustibilul căsniciei. „Aproape totul este tranzitoriu", scrie Nietzsche, „dar cea mai mare parte a timpului petrecut împreună va fi devotat conversației".

Calitatea conversației reprezintă calitatea căsniciei. Conversațiile bune creează căldură și armonie, iar conversațiile mai puțin bune dau naștere la frigiditate și stagnare. Conversația reprezintă modul în care cei doi parteneri învață unul despre celălalt.

Majoritatea discuțiilor sunt banale, desigur – despre cină, culori de vopsit pereții, digestia copilului. Într-o vreme, conceptul de maniere devenise demodat, iar politețea ajunsese să fie văzută drept burghezie învechită. Însă manierele reprezintă moralitatea vieții de zi cu zi. Așa cum spune Edmund Burke: „Manierele, prin operațiuni constante, ferme, uniforme și insensibile, precum aerul pe care-l respirăm, sunt cele care ne contrariază sau ne liniștesc, ne corup sau ne purifică, ne exaltează sau ne înjosesc, ne barbarizează sau ne înnobilează. Forma și culoarea manierelor pe

care le etalăm se transpun în totalitate vieților noastre. În funcție de calitățile lor, manierele sprijină moralitatea, îi oferă combustibil sau o distrug complet."

O conversație manierată e modelată de ceea ce John Gottman numește tiparul „ofertă și contraofertă". Să spunem că citești ziarul la masa din bucătărie, iar partenerul tău vine și îți spune: „Uite ce pasăre frumoasă e în copacul de la geamul nostru!" Aceasta este o ofertă conversațională. Ai putea să arunci o privire și să răspunzi: „Uau, chiar *e* frumoasă! Mersi că mi-ai arătat-o." Aceasta este o „ofertă de apropiere". Cu această remarcă, faci un pas către partenerul tău. Sau ai putea să răspunzi cu: „Tocmai citeam ziarul, te rog, poți să mă lași să termin?" Aceasta ar fi o „ofertă de respingere". Sau ai putea să mormăi și să ignori remarca, ori să schimbi subiectul cu un *non sequitur*. Aceasta ar fi o „ofertă de deviere".

În căsătoriile de succes, a observat Gottman, cuplurile fac cinci oferte de apropiere pentru fiecare ofertă de deviere sau de respingere. Oamenii pe care Gottman îi numește „maeștri ai relațiilor" fac mari eforturi pentru a-și umple rezervoarele emoționale. „Există un obicei mintal pe care-l dețin acești maeștri, și anume: analizează mediul social în care se află, căutând lucruri pe care să le poată aprecia și pentru care pot mulțumi. [...] Dezastrul apare abia atunci când cercetezi încăperea căutând greșeli ale partenerului"[2], a explicat Gottman într-un interviu cu Emily Esfahani Smith pentru *The Atlantic*.

În general, divorțul nu are loc atunci când crește numărul conflictelor, ci atunci când numărul interacțiunilor pozitive scade. Julie Gottman, soția lui John, evidențiază faptul că maeștrii relațiilor sunt mereu atenți la lucrurile pe care partenerul le face bine și nu ezită să-i ofere complimente. Conform soților Gottman, există patru tipuri de malițiozitate care afectează negativ cuplurile: disprețul, critica, defensiva și ridicarea de ziduri. Regula acestui studiu e destul de simplă: dacă ești obosit, iar partenerul tău face o ofertă, alege să fii blând. Dacă ești distras, alege să fii blând. Dacă ești stresat, alege să fii blând.

Maeștrii relațiilor învață, de asemenea, cum să comunice bine în perioadele de reușită și conflict. S-ar crede că momentele de reușită sunt partea ușoară într-o relație. Dar Shelly Gable, psiholog la UC Santa Barbara, a descoperit că acestea sunt adesea momentele care îi despart pe oameni. Unul dintre soți vine acasă și anunță că a fost promovat la slujbă, însă celălalt nu se poate bucura cu sinceritate alături de el, pentru că e prea concentrat asupra sinelui, prin urmare: a) schimbă subiectul către o victorie proprie; b) recunoaște reușita mormăind și apoi se întoarce la treaba lui; sau c) minimalizează reușita întrebând: „Ești sigur că poți să faci față acestui post nou?“

Maeștrii învață și cum să nu se îmbufneze niciodată. Îmbufnarea înseamnă să te simți furios cu privire la ceva, dar să te încăpățânezi să nu vorbești despre asta. Alain de Botton explică lucrurile astfel: „Îmbufnatul simte nevoia disperată de a-l face pe celălalt să înțeleagă și cu toate acestea rămâne ferm pe poziții și nu-l ajută absolut deloc. Însăși dorința de-a explica formează

nucleul jignirii: dacă partenerul are nevoie de o explicație, e limpede că nu e vrednic(ă) de mine."[10] [11] Cel care se îmbufnează face un regres către copilărie și visează să-și găsească o mamă care înțelege ce își dorește el fără cuvinte sau explicații.

Nimeni nu devine mai rezonabil atunci când este învinovățit și atacat. Nimeni nu devine matur fiindcă, în mijlocul unor certuri, partenerul de viață îi strigă în față: „Maturizează-te!" Cărțile care conțin sfaturi oferă o formulă mai bună, chiar dacă e greu de urmat atunci când ești furios. Mai întâi, încearcă să expui problema în termeni neutri. Apoi punctează, stai drept și fă o ofertă. Amintește-i celuilalt că-l auzi și-l înțelegi (punctează); explică-ți clar poziția (stai drept); găsește o cale de a vă întâlni la mijloc (oferta).

Arta reînnoirii angajamentelor

Într-o căsnicie, există două perioade clasice de criză – imediat după nașterea copiilor și în perioada tulbure a vârstei de mijloc. În prima criză, tentația este să înlocuiești relația complicată și dificilă pe care o ai cu partenerul, cu cea fericită și captivantă pe care o ai cu copiii. În cealaltă criză, oamenii sunt bântuiți de tristețe generalizată și de sentimentul că nu sunt întregi. Apare senzația că viața le scapă printre degete și au tendința de a-și vedea partenerul, cu toate neajunsurile, negativitatea, sâcâiala și nefericirea acestuia, drept adevărata problemă, drept ancora care îi ține departe de-a fi completi.

În timpul acestor momente de criză, apare o tendință de recul, de a te distanța de partener. Începi să te

disociezi și să te retragi. Îți construiești o viață paralelă, cu interese exterioare și grupuri de prieteni separați. Te obișnuiești cu o căsnicie lipsită de momente de intimitate – patul conjugal devine, cum se spune adesea, locul unde soții sunt la un centimetru distanță și la mii de kilometri depărtare. Folosești droguri, alcool, munca sau grija față de copii pentru a-ți ocupa spațiul psihic care până atunci fusese ocupat de căsnicie.

Într-un studiu efectuat de Cameron University din Oklahoma, Joanni L. Sailor a luat interviuri unor oameni a căror iubire față de parteneri se stinsese. Textele adunate sunt o mărturie mistuitoare pentru cât de groaznic e să fii într-o relație odată ce focul s-a stins. „Nu ne sărutam în timpul sexului. Îmi amintesc că tânjeam să fiu sărutată, dar nu de el." „Durerea era absolut copleșitoare." „Cred că am plâns un an întreg." „Da, depresia a fost cauzată de singurătatea profundă." „Dragostea mi se stinge; îmi simt inima de parcă ar fi călcată în picioare, iar lui nu pare să-i pese." „Personalitatea mi-a fost respinsă. […] Asta m-a schimbat permanent. […] Am petrecut ani întregi complet golită de orice personalitate."

După disociere, ajungi în acel moment terifiant când dragostea din mariaj pare să fi dispărut. Câteodată, căsniciile sunt într-adevăr consumate. Partenerii nu se mai pot răni, fiindcă niciunuia nu-i mai pasă. În acest caz, are loc divorțul. Dar în alte circumstanțe, focul este încă aprins, iar mariajul are nevoie numai de un act curajos de reangajament. Iar acesta e următorul curs din programa căsniciei: arta reînnoirii angajamentelor.

În astfel de momente dificile, este de ajutor să-ți amintești că mariajul nu e numai o relație; e un legământ. E promisiunea morală de a rămâne alături la bine și la greu. Ambii parteneri au făcut un legământ de a participa la acest proiect sau cauză, căsătoria, care este mai importantă decât starea emoțională a fiecăruia în parte. Desigur, sunt cazuri când divorțul e singura cale corectă, dar sunt și cazuri în care sentimentul care îl ghidează pe Parker Palmer poate fi util: „Dacă nu poți ieși de undeva, intră!" Dacă nu te poți îndepărta de ceva cu ușurință, atunci singura cale de a înainta este să perseverezi.

Atunci când fântâna iubirii pare secată, e nevoie de un act de voință pentru a săpa mai adânc. „Este o alegere deliberată a apropierii în loc de distanță, a companiei în loc de detașare, a relației în loc de izolare, a iubirii în loc de apatie, a vieții în loc de moarte"[12], scrie Mike Mason.

Aceasta nu este tendința naturală. Crede-mă. Știu cum e să eșuezi aici. Să-ți reînnoiești angajamentele înseamnă să mergi împotriva voinței. Dar viața este definită de momentele când ni se cere să mergem împotriva voinței. Căsătoria, ca toate angajamentele, nu are loc pentru a te face fericit; are loc pentru a te face să crești. Așa cum spune Mason: „O căsătorie trăiește, paradoxal, prin acele momente în care e perfect clar pentru ambii parteneri că nu-i mai poate ține împreună nimic altceva în afară de dragostea pură, de sacrificiu."[13]

Într-un mod straniu, un model de reînnoire a angajamentelor maritale se află în cel de-al doilea discurs

inaugural al lui Abraham Lincoln. Președintele a ținut acest discurs într-un moment de mare impas național. Era clar atunci că Nordul va câștiga Războiul Civil, iar Lincoln ar fi putut să folosească ocazia pentru a se bate cu pumnii în piept, anunțând: „Am triumfat pentru o cauză dreaptă. Am luptat pentru cauza binelui; voi ați luptat pentru cauza răului. Noi am avut dreptate; voi ați greșit. Noi am fost răzbunați, iar voi, cei din Sud, cu atât de mult sânge pe mâinile voastre, sunteți dezonorați."

Iubirea lui Lincoln față de uniune – a întregii națiuni – a fost însă mai puternică decât iubirea pentru tabăra proprie. În al doilea discurs inaugural, cuvintele-cheie sunt unificatoare: „noi", „toți", „împreună". „Gândurile tuturor s-au îndreptat cu neliniște spre războiul civil iminent. Cu toții detestam ideea, cu toții am căutat să-l evităm. […] Ambele tabere au condamnat războiul." Nordul și Sudul sunt puse pe aceeași poziție smerită.

Lincoln nu declară că sclavia e o instituție sudistă. Declară că este o instituție americană. Urgia războiului, care purifică acest păcat, a asuprit ambele tabere. Lincoln ne pune pe toți în aceeași categorie a culpabilității și a decăderii. Recunoaște realist divizarea și dezamăgirea abătute asupra națiunii. Însă nu acceptă inevitabilitatea unei națiuni divizate și îndeamnă la o redresare radicală: „Cu dușmănie pentru nimeni, cu dăruire pentru toată lumea."

Vindecarea unei căsnicii aflate în impas nu diferă prea mult de vindecarea unei națiuni aflate în impas. Există mereu diferențe și dezacorduri în relații, dar de cele mai multe ori nu acestea ne distrug. Ce ne distruge e modul

cum transformăm dezacordul într-o luptă pentru superioritate. Nu discutăm în termeni de „Eu am dreptate/Tu ai greșit“, ci în termeni de „Eu sunt mai bun/Tu ești mai slab“, „Eu am dreptate/Tu ești jalnic“, „Eu sunt bun/Tu ești demn de dispreț“. Tindem să răspundem la ofense într-un fel care ne afirmă propria superioritate morală. Marshall McLuhan a fost dur, dar n-a greșit când că observat că: „Indignarea morală e o tehnică folosită pentru a înzestra idiotul cu demnitate.“

Să-ți reînnoiești angajamentele înseamnă adesea să-ți pui pe masă propriile păcate. Toleranța înseamnă să-ți recunoști greșelile, ba chiar și furia provocată de acestea, pusă însă în contextul iubirii. Loialitatea nu face decât să repete „te iubesc“. E uimitor cât de des e nevoie să spunem „te iubesc“ și cât de puternice pot fi aceste cuvinte în momente de dezacord și criză.

Experții sunt de acord privind modul de reînnoire a angajamentelor: nu te aștepta la vreo soluție supremă pentru dezacordul din căsnicia ta. Înfruntă negativul sporind pozitivul. Înăbușă interacțiunile negative cu cele cinci limbaje ale iubirii: afirmații, acte de sprijin, daruri, timp petrecut calitativ și contact fizic.

Reînnoirea angajamentelor este momentul pentru „Ce zici de o plimbare după-amiaza asta?“ și „Tu relaxează-te. Dau eu cu aspiratorul“. Acesta e momentul pentru ceea ce Abraham Joshua Heschel numea „un extaz al faptelor“[14]. Faci un *mitzvah*, o faptă bună, apoi faci încă una și fiecare creează „momente luminoase în care suntem elevați de fapte copleșitoare, superioare propriei voințe, momente umplute de o fericire debordantă, de o plăcere intensă“. Faptul că schimbările

comportamentale precedă și cauzează schimbările de atitudine reprezintă o lege imemorială a naturii umane. Dacă ai un comportament binevoitor față de cineva, tu însuți vei deveni binevoitor și-l vei prețui. Sexul vindecă multe răni ale căsniciei, sau cel puțină oferă un punct de plecare în vindecare. În religia iudaică, există o credință străveche conform căreia o căsnicie fără sex nu e căsnicie. „Etica mariajului este hedonistă, nu monastică", scrie rabinul Joseph Soloveitchik; e periculos să fii prea spiritual în privința căsniciei.

Cu câțiva ani în urmă, Lydia Netzer a scris un articol pe blogul ei, intitulat „Cincisprezece modalități de a rămâne căsătoriți pentru cincisprezece ani", care mi-a oferit sfaturi utile, realiste, despre cum să navigăm printre hazardurile vieții în doi:

Du-te la culcare furios. Toată lumea spune că n-ar trebui să lași soarele să apună peste mânia ta. Câteodată, asta e pur și simplu stupid. Ești obosit. Du-te la culcare. Odihnește-te. Trezește-te a doua zi și fă clătite. Vezi dacă cearta încă mai pare serioasă.

Fii mândru și laudă-te. Laudă-te în public cu realizările partenerului tău și lasă-l să te audă.

Plânge-te la mama lui, nu la a ta. Dacă te plângi de el la mama lui, ea-l va ierta; mama ta n-o va face niciodată.

Ai încredere în omul cu care te-ai căsătorit. Lasă-l să te ajute. Ai încredere că va ști ce-i de făcut.

Fii loial. „Tu și soțul tău sunteți o echipă de două persoane", scrie Netzer. „Nimeni altcineva nu are voie în această echipă, nimeni altcineva nu va înțelege

vreodată regulile echipei. [...] Câteodată ea este sub lumina reflectoarelor, alteori ești tu. Până la urmă, suișurile și coborâșurile nu contează, fiindcă echipa rezistă."

Sfaturile lui Netzer surprind alt paradox al căsniciei – că e o instituție sacră, construită din șipci încovoiate. Nu-i loc de perfecționism atunci când te confrunți cu ceva atât de viciat precum ființele umane, ci doar afecțiune derutată. Căsătoria începe cu rapsodii și ajunge la condus copiii în stânga și-n dreapta cu mașina.

A doua iubire

Prima iubire e ca șampania. Dar după ce ați fost căsătoriți o perioadă și ați trecut prin șiruri de certuri și de împăcări, ajungeți la a doua iubire, care e mai puțin pasională, dar mai rezistentă. A doua iubire este cea pe care o poți avea pentru un om după ce l-ai văzut în cea mai proastă stare a sa, după ce l-ai iertat de câteva ori și după ce ai fost iertat la rândul tău, după ce ajungi în punctul în care vă puteți mândri că ați rămas împreună, iar gândul că veți reuși să supraviețuiți vă aduce mângâiere. Acesta e omul alături de care vei trăi. Asta e viața ta. A doua iubire este iubirea de pe al doilea munte – după fiorul primului munte și după valea suferinței, acum ai ajuns la înălțimea unei vieți în doi, mult mai măreață și mai altruistă.

Probabil ai întâlnit cupluri mai în vârstă în care cei doi parteneri au ajuns să semene fizic, să reacționeze similar, să vorbească la fel. „Ai optzeci și doi de ani", i-a scris cândva filosoful André Gorz soției sale. „Te-ai

micșorat cu șase centimetri, cântărești numai patruzeci și cinci de kilograme și totuși ești încă frumoasă, grațioasă și atractivă. De cincizeci și opt de ani trăim împreună și te iubesc acum mai mult ca niciodată. Simt din nou acel gol chinuitor din piept, care dispare numai atunci când corpul tău este lipit de al meu."[15]

Aceasta e iubirea care supraviețuiește morții. Viktor Frankl avea un pacient în vârstă care nu putea trece peste suferința pierderii soției. Trecuseră doi ani de la moartea ei, iar durerea era încă acută. Într-un târziu, Frankl l-a întrebat ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi murit el primul. Prin ce ar fi trecut soția sa?

– Ar fi fost groaznic pentru ea, ar fi suferit teribil de mult! a răspuns bărbatul.

– Vezi, i-a spus Frankl, ea a fost cruțată de o astfel de suferință, iar tu ai fost cel care a cruțat-o – bineînțeles, cu prețul faptului că tu ești cel care trebuie să-i plângă plecarea.

Bărbatul și-a luat pălăria, a strâns mâna doctorului și a părăsit cabinetul.

Cuplurile care au atins această armonie supremă nu au obținut numai satisfacția; au atins *catharsisul*, care este în egală măsură o stare morală și una emoțională. Catharsisul apare după lungi suișuri și coborâșuri. Apare atunci când te uiți în urmă și-ți dai seama că e mai corect să spui că ai trecut prin cinci sau șase căsnicii, că ai fost căsătorit cu cinci sau șase oameni diferiți, care, de-a lungul timpului, au locuit întâmplător același corp. Catharsisul apare după lungi episoade de comedie și tragedie, de expunere a

greșelilor și de fericire. Este ca la finalul unui spectacol de teatru, când personajele au fost demascate și iertate, când lacrimile s-au scurs, iar toată lumea râde împreună.

În catharsis, iubirea dependentă s-a transformat în iubire plină de dăruire. Fiecare partener a făcut salturi în absurd pentru celălalt, a făcut sacrificii care n-aveau nici cel mai mic sens. Cei doi au ajuns într-o poiană liniștită, după toate bolile copiilor, neliniștile legate de facultate, zborurile cu întârzieri și așa mai departe. Aplaudăm oamenii care ajung la a cincizecea aniversare a căsătoriei, fiindcă știm că e o adevărată realizare, chiar dacă pentru ei e doar o plăcere. N-au terminat de trăit, însă pot să ia o pauză, într-o după-amiază de iarnă, să-și aplece capul pe umărul celuilalt și să privească focul liniștiți.

Note:

1 Judith S. Wallerstein și Sandra Blakeslee, *op. cit.*, p. 28.

2 John M. Gottman, Nan Silver, *Cele șapte principii ale unei căsnicii fericite*, traducere de Ștefania Miclea, ASCR, 2016, p. 36. (*N. trad.*)

3 Alain de Botton, *Ce se întâmplă în iubire*, traducere de Radu Paraschivescu, Humanitas, București, 2017, p. 86. (*N. trad.*)

4 Alain de Botton, *The Course of Love*, Simon & Schuster, New York, 2016, p. 83. Vezi și ediția în română: Alain de Botton, *Ce se întâmplă în iubire*, traducere de Radu Paraschivescu, Humanitas, București, 2017, p. 86.

5 Alain de Botton, *The Course of Love*, Simon & Schuster, New York, 2016, p. 83. Vezi și ediția în română: Alain de Botton, *Ce se întâmplă în iubire*, traducere de Radu Paraschivescu, Humanitas, București, 2017, p. 86. (*N. trad.*)

6 Ayala Malach Pines, *Căile îndrăgostirii*, traducere de Cătălina Necula, Trei, 2011, p. 372. (*N. trad.*)

7 Ayala Malach Pines, *Falling in Love*, Routledge, New York, 2013, p. 183. Vezi și ediția în română: Ayala Malach Pines, *Căile îndrăgostirii*, traducere de Cătălina Necula, Trei, 2011, p. 372.
8 Ayala Malach Pines, *Falling in Love*, Routledge, New York, 2013, p. 183. Vezi și ediția în română: Ayala Malach Pines, *Căile îndrăgostirii*, traducere de Cătălina Necula, Trei, 2011, p. 374. (*N. trad.*)
9 Emily Esfahani Smith, „Masters of Love", *The Atlantic*, 12 iunie 2014.
10 Alain de Botton, *op. cit.*, p. 63. Vezi și ediția în română: Alain de Botton, *op. cit.*, p. 67.
11 Alain de Botton, *op. cit.*, p. 67. (*N. trad.*)
12 Mike Mason, *op. cit.*, p. 42.
13 Mike Mason, *op. cit.*, p. 36.
14 Abraham Joshua Heschel, *God in Search of Man*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 1976, p. 358.
15 Alain Badiou și Nicolas Truong, *In Praise of Love*, Serpent's Tail, Londra, 2012, p. 45.

PARTEA A PATRA

Filosofie și credință

19

Angajamente intelectuale

Când eram tânăr, visam la revoluție. Fizic, trăiam în anii '80, în epoca lui Reagan, însă intelectual, eram în 1917, în Greenwich Village. Îmi petreceam timpul în biblioteca universității, printre mormane de cărți, citind numerele unei reviste vechi intitulate *The New Masses*. Era o publicație cu un design superb, scrisă minunat, pentru marxiștii radicali inspirați de Revoluția Rusă și care credeau că o nouă lume era în curs de a se naște din cenușa celei vechi, motiv pentru care era o binecuvântare să trăiești.

Intelectualii de stânga ai acelor vremuri se simțeau prinși în tăvălugul istoriei, complet devotați unui paradis care părea la o aruncătură de băț. Karl Marx și Friedrich Engels dezvăluiseră recurențele intrinseci ale istoriei. Avangarda revoluționară deschisese drumul. John Reed, absolvent la Harvard, promoția din 1910, a mers în Rusia, s-a alăturat revoluției și a scris *Zece zile care au zguduit lumea*. Câteva decenii mai târziu, tinerii evrei radicalizați de la City College din New York își neglijau cursurile, petrecându-și timpul la cantina studențească și discutând despre viitorul comunismului în America. Troțkiștii stăteau în alcovul numărul unu, staliniștii stăteau în alcovul numărul doi, iar certurile

lor durau chiar și șase sau opt ore. Discuțiile îi consumau. Atunci când avea să vină revoluția, era important ce interpretare a marxismului avea să domine.

Nu știu dacă am fost cu adevărat un marxist dedicat – pe atunci, îmi spuneam socialist-democrat. Însă eram dedicat acestui stil de viață: eram implicat intelectual și pasionat, de dragul dreptății și-al schimbării istorice la scară mondială.

Apoi, în al doilea an de facultate, a trebuit să citesc *Reflecții asupra Revoluției Franceze*, scrisă de Edmund Burke. Argumentele lui Burke veneau împotriva a tot ce susțineam eu, sau împotriva a ce credeam că susțin. Argumenta că schimbarea pe cale revoluționară e nechibzuită – nu poți fi sigur ce efecte neprevăzute vor fi declanșate –, că puterea rațiunii nu este suficientă pentru a înțelege complexitatea lumii și că ar trebui să respectăm „prejudecata justă" a culturii noastre, tradițiile care au rezistat în timp. Se plasa în apărarea vălului de decență al vieții – pentru etichetele, manierele, cavaleria care, spunea Burke, oferă vieții delicatețe și societății glorie.

Nu vă pot spune cât am urât acea carte. Am scris eseu după eseu încercând s-o denigrez. Dar chiar și atunci, eram vag conștient că Burke îmi intrase pe sub piele.

În cel din urmă an, în campusul nostru a sosit William F. Buckley, Jr. Mă ocupam de rubrica umoristică din ziarul școlii și am scris o parodie feroce la adresa lui Buckley, acuzându-l că e un fanfaron care face paradă de nume cunoscute în orice conversație. Un profesor pe nume Nathan Tarcov i-a arătat lui Buckley parodia, iar

acestuia probabil i s-a părut amuzantă, căci la sfârșitul discursului adresat corpului de studenți, a spus: „David Brooks, dacă ești în sală, vreau să-ți ofer o slujbă."

Nu eram în sală. Fusesem ales să apar la o emisiune PBS pentru o dezbatere cu marele economist Milton Friedman, așa că mă aflam în Palo Alto, la Hoover Institution, unde lucra Friedman. Conceptul emisiunii era ca Friedman să vorbească cu tinerii. Era prima mea apariție televizată și o poți găsi pe YouTube – eu cu o claie de păr și ochelari rotunzi cam de circumferința lunii. În timpul emisiunii, eu arunc o idee regurgitată dintr-o carte de stânga, apoi Friedman îmi distruge argumentul și camera rămâne fixată pe fața mea pentru ceea ce mi-au părut câteva ore, timp în care încercam să găsesc ceva de spus.

A durat o săptămână să înregistrăm toate episoadele emisiunii. Seara, Friedman și soția lui, Rose, ne scoteau la cină și ne vorbeau despre economie. Nu mai văzusem un liberal adevărat până atunci, așa că pentru mine era o lume nouă. De asemenea, nu mai întâlnisem față în față un cuplu care să se fi dedicat total unor idei și, prin acestea, unul celuilalt. Mintea mi-a fost deschisă. Am fost și rămân inspirat de viața lor, dusă în serviciul unei misiuni intelectuale comune.

Câțiva ani mai târziu, lucram ca reporter în sudul și vestul orașului Chicago, făcând uneori reportaje despre niște proiecte groaznice de locuințe sociale care deveniseră practic nelocuibile. Mi-am dat seama că acele proiecte fuseseră create de sociologi care avuseseră cele mai bune intenții – să demoleze vechile cocioabe și să le înlocuiască cu ceva nou și strălucitor. Nu-și

dăduseră seama că, atunci când vor dărâma vechile locuințe, vor distruge, de asemenea, și rețelele de sprijin pe care oamenii le construiseră pentru a-și face viețile suportabile. Constructorii îmbunătățiseră, un timp, clădirile din punct de vedere material, însă le înrăutățiseră din punct de vedere social. Le lipsea modestia epistemologică.

Mi-am dat seama că Burke ne avertiza exact cu privire la acest lucru. M-am întors, am recitit *Reflecțiile* și am fost transfigurat. Nu credeam chiar tot ce susținea Burke, dar am început să văd o anumită înțelepciune în conservatorism.

L-am contactat pe Buckley și l-am întrebat dacă oferta de angajare mai e valabilă. La scurt timp după aceea, am început lucrul la *National Review*. Dintr-odată, m-am trezit implicat într-o mișcare a unor oameni la fel de dedicați ideilor și schimbării revoluționare precum marxiștii despre care citisem în facultate. De fapt, mulți dintre ei erau exact aceiași oameni. Mișcarea conservatoare modernă era, în mare, fondată de foști marxiști care fuseseră loviți de realitate – Whittaker Chambers, James Burnham, Irving Kristol, Max Eastman și așa mai departe.

Se vedeau în continuare urmele pozițiilor pe care și le asumaseră în trecut. Așa cum spune Kristol în cartea sa, *Neoconservatism*, citându-l pe Troțki: „A te alătura, tânăr fiind, unei mișcări radicale este foarte asemănător cu a te îndrăgosti la o vârstă fragedă. Poate că se va dovedi că fata nu-i ce trebuie, însă experiența iubirii e atât de prețioasă, încât nu poate fi vreodată total anulată de către deziluzia ulterioară.“[1]

Mi-a luat câțiva ani să îmi dau seama ce fel de conservator sunt, însă într-un târziu, am înțeles că sunt un conservator de tipul lui Burke. Miezul a ceea ce cred că este adevărat e conținut în *Reflecțiile* lui Burke. Nu pun la îndoială puterea ideilor, fiindcă acea carte mi-a schimbat viața. Descriind o anumită filosofie, a trezit în mine o cunoaștere latentă. A devenit fundația modului în care privesc acum lumea. Ideile au consecințe.

Atunci când erau bătrâni și în preajma morții, i-am întrebat pe Friedman și pe Buckley dacă se simt mulțumiți. Fiecare ajunsese să schimbe istoria în feluri mult mai profunde decât se putuseră aștepta atunci când își începuseră drumul. Simțeau că se pot odihni împăcați? Niciunul n-a înțeles despre ce vorbeam. Mai aveau atât de multe de făcut. Până în ziua morții, au promovat idei în lume, au trăit pentru idei și au încercat să îndrepte puțin lumea în direcția ideilor lor. Au fost exemple pentru cum se manifestă un angajament intelectual.

Erau extraordinar de radicali, mai ales la început. În acele vremuri, aproape nimeni din Statele Unite nu era de acord cu ei. Dar, până la urmă, sute de milioane li s-au alăturat. Există ceva minunat la un om care se ridică împotriva curentului, în virtutea unei idei, și strigă: „*Schimbare!*“

Mă gândesc la anii de studenție și sunt extrem de recunoscător că am putut merge la o universitate – University of Chicago – care mi-a oferit acces liber la depozitele bibliotecii unde am găsit *The New Masses* și

care a avut îndrăzneala să mă forțeze să citesc o carte pe care la acel moment am detestat-o. O școală poate schimba vieți.

Idealul umanist

Studiile superioare americane au evoluat de-a lungul deceniilor. În ultima jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, majoritatea universităților credeau în ceva ce Anthony Kronman de la Yale Law School numea „idealul umanist". Acest ideal postula faptul că scopul unei universități este teleologic – să ajute la găsirea unor răspunsuri pentru întrebările supreme ale vieții. Cu alte cuvinte, scopul unei școli e să formeze sufletele studenților.

„Caracterul este scopul principal al educației", a spus, acum un secol, Mary Woolley, directoare a Mount Holyoke College. Atunci când J.F. Roxburgh, director al Stowe School din Vermont, a fost întrebat în anii '20 despre scopul instituției pe care o conducea, a răspuns că face tinerii „acceptabili la un bal și indispensabili într-un naufragiu".

Școala face acest lucru expunând studenții la excelență. „Considerăm că eșecul moral e cauzat de o slăbiciune de caracter"[2], scria educatorul britanic Sir Richard Livingstone. „Mai adesea însă, e din pricina unui ideal inadecvat." Astfel că treaba unui profesor e, conform acestui tipar educațional, să expună modele de urmat. „Fac ca lucrurile onorabile să fie plăcute copiilor", spunea un educator spartan. Atunci când elevii

terminau școala, vor fi avut cel puțin un contact cu cele mai bune lucruri pe care le-a produs sau le-a gândit omenirea.

Desigur, între timp, universitățile au devenit mult mai diverse și mai pluraliste. Ne-am dat seama că nu există un ideal unic pentru cum să trăim. Universitățile care dădeau tonul au renunțat treptat la idealul umanist în favoarea a ceea ce Kronman numește „idealul de cercetare". Domenii ale cunoașterii precum biologia, literatura și istoria au fost divizate în specializări și subspecializări din ce în ce mai mici, iar cercetătorii au început să lucreze în propria specializare, încercând să împingă frontierele cunoașterii.

Această metodă a condus la multe descoperiri, în special în sfera științelor, însă, așa cum argumentează Kronman, această emfază pe specializare „ne distrage atenția de la întregul vieților noastre și ne cere în schimb să ne concentrăm asupra unor aspecte mai restrânse"[3]. Ideea că cineva ar putea studia formele principale ale vieții sau că ar putea pune întrebări mari și vagi, precum „De ce merită viața să fie trăită?" a început să devină nu numai nerealistă, dar și iresponsabilă și dăunătoare. „Căci acest lucru a făcut ca întrebarea despre scopul vieții să pară neprofesionistă – o întrebare pe care niciun profesor responsabil din științele umaniste n-o mai poate lua în serios"[4], scrie Kronmnan. Idealul de cercetare nu lasă prea mult loc pentru a implica studentul ca persoană întreagă, ca entitate cu dorințe și cu foame de sens. În mod subtil, acest etos ne spune: „Ignoră sufletul din spatele cortinei."

Educația morală nu a fost neapărat exclusă activ din universități, însă întreaga inițiativă devenise incomodă și, într-o oarecare măsură, oamenii au lăsat-o pur și simplu să dispară. Dezvoltarea morală este ceva extraordinar de important, au fost cu toții de acord, însă e ceva ce faci de unul singur.

Steven Pinker de la Harvard a rezumat etosul universității moderne: „Habar n-am cum să îmi ajut studenții să-și construiască un sine sau să devină un suflet. Nu e ceva predat la facultate, iar la sutele de prezentări și întâlniri cu studenții la care am participat, nu am evaluat vreodată un candidat în funcție de cât de bine ar putea să realizeze așa ceva."

Studenții sunt învățați să se implice în gândirea critică, să pună sub semnul îndoielii, să se distanțeze, să separe lucrurile, însă nu li se dă aproape nicio instrucțiune despre cum să se atașeze de lucruri, cum să admire, cum să facă un legământ de loialitate, să imite și să sprijine. Universitățile, precum restul societății, sunt bogate în informație și sărace în însemnătate.

Din fericire, am studiat la una dintre acele instituții atât legate de idealul de cercetare, cât și înfipte în continuare cu încăpățânare în idealul umanist: University of Chicago. Pe când urmam cursurile acestei universități, Marile Cărți ocupau cel puțin primii doi ani de studiu și adesea mai mult. Profesorii nu ne predau pur și simplu aceste cărți, ci le propovăduiau. Unii dintre vechii refugiați germani din Al Doilea Război Mondial erau încă în viață și aveau credința fervență că intrarea magică în regatul cunoașterii se

regăsea în aceste cărți. Misterele vieții și calea către o viață bună se aflau acolo pentru toți cei care citeau bine și gândeau profund.

Pe când eram student, un profesor legendar pe nume Karl Weintraub ținea cursul de civilizație vestică. Era întruchiparea devotamentului și zelului pe care mulți profesori le investeau în predatul acestor cărți. Ani mai târziu, pe când se apropia de moarte, i-a scris colegei mele Carol Quillen despre dificultățile în a preda civilizație vestică: „Câteodată, după ce petreceam câte o oră sau mai mult vărsându-mi tot entuziasmul și sensibilitățile într-un efort de a reda aceste povești la amploarea cu care eu le văd și le trăiesc, mă simțeam secătuit și extenuat. Cred că lucrurile ajung până la studenți, dar nu știu cu certitudine."

Este o tragedie a procesului de predare faptul că profesorii transmit adesea mai multe decât pot recepta studenții la vârsta respectivă. Și din acest punct de vedere, învățământul de calitate e precum grădinăritul. Profesorii precum Weintraub plantează semințe care vor încolți în noi abia decenii mai târziu, când realitățile vieții adulte le vor invoca. Nu știu cum ești tu, dar eu m-am simțit mult mai format de educația din facultate douăzeci și cinci de ani mai târziu decât în ziua când am absolvit.

Există o zicală veche care spune că, dacă vei izbucni în flăcări de entuziasm, oamenii vor călători kilometri întregi pentru a te privi arzând. O parte a educației mele a fost să-mi privesc profesorii arzând. Eseistul Joseph Epstein, care a urmat cursurile University of Chicago cu un sfert de secol înaintea mea, își amintește

același ton de erudiție vastă: „Din abisul adânc al ignoranței mele de adolescență târzie“, își amintește el, „nu am crezut vreun moment că voi putea spera să calc pe urmele unor astfel de bărbați și femei. Am simțit totuși că acești oameni au ceva extraordinar de impresionant. În mare, îmi amintesc că dezvoltasem o admirație enormă pentru acești profesori și scriitori“. Așa cum declară și filosoafa Eva Brann, este un sentiment de modestie încântătoare să știi că ești inferior, dar și că ești legat de ceva mai mare, pe care-l recunoști ca fiind superior și care te inspiră.

Mulți spun că civilizația vestică și educația Marilor Cărți reprezintă o instituție elitistă dominată de bărbați albi morți. Însă civilizația vestică a fost și rămâne radicalismul – o contracultură subversivă, revoluționară, care face imposibil să rămâi gras și fericit în situația actuală.

Civilizația vestică este Socrate, un om atât de periculos, încât propriul oraș nu-l putea tolera în granițele sale. Civilizația vestică oferă mijloace de-a ieși din peșteră și de a vedea realitatea în adevăratele ei culori și nu în umbre pe care doar ideologii sunt mulțumiți să le privească. Civilizația vestică m-a condus dincolo de premisele propriei epoci, dincolo de valorile meritocrației moderne și de idolatria americană pentru succes. Civilizația vestică m-a inspirat să îmi petrec viața urmând o filosofie – să petrec decenii încercând să găsesc o mentalitate care să poată gestiona complexitatea realității, dar care să ofere și o viziune coerentă în care să-mi pot încadra reacția la evenimentele din jur și care să mă ghideze printre vicisitudinile vieții. Civilizația vestică e baza rebelă la

care mă întorc atunci când vreau să-mi reîncarc bateriile nemulțumirilor față de lumea contemporană. Odată ce ai luat contact cu cele mai înalte vârfuri ale experienței umane, e greu să trăiești permanent în câmpiile de dedesubt. E ceva mai dificil să fii superficial mai târziu în viață, indiferent cât de înclinat ai fi în acea direcție.

Virtuțile intelectuale

Profesorii de la University of Chicago, precum toți maeștrii inițiatici, au făcut cel puțin șase lucruri. În primul rând, ne-au introdus într-o tradiție a cercetătorilor, un șir lung de bărbați și femei care s-au dedicat cititului, gânditului, încercării de a influența lumea și trăirii depline. Ei ne-au mijlocit accesul la o conversație lungă, care, așa cum a scris filosoful Michael Oakeshott, este „o aventură intelectuală nesfârșită și spontană, prin intermediul căreia, cu ajutorul imaginației, ne asumăm o varietate de moduri de înțelegere a lumii și a propriei persoane, fără a ne lăsa descumpăniți de diferențe sau consternați de lipsa concluziilor“[5]. Eram doar niște începători în această procesiune eternă, și totuși iată-ne parte din ea.

În al doilea rând, ne-au făcut cunoscute o gamă de ecologii morale care s-au perindat de-a lungul istoriei. Cu toții avem nevoie de o filosofie de viață constructivă, de un set de criterii pentru a determina ce e mai valoros. Din fericire, în diferite momente de-a lungul timpului și în diferite locuri, oamenii au descoperit numeroase sisteme de valori și căi de a găsi sensul în lume. Există, spre exemplu, tradiția greacă,

una care pune accentul pe onoare și glorie; tradiția ebraică subliniază obediența față de lege și rigurozitatea conștiinței; tradiția creștină pune accentul pe smerenie, subordonare și rugăciune; Iluminismul e bazat pe rațiune, libertate individuală și personală.

Profesorii noștri ne-au pus în față toate aceste ecologii morale, împreună cu multe altele: stoicism, romantism german, gnosticism, budism, confucianism, animism african, marxism, feminism, deconstructivism. Nu ne-au spus după care dintre aceste ecologii morale ar trebui să ne ghidăm, însă ne-au oferit șansa să le încercăm și să vedem care e potrivită pentru fiecare dintre noi.

În al treilea rând, profesorii ne-au învățat cum să vedem. Să vezi realitatea pare ceva simplu și la îndemână. Te uiți și vezi lumea. Însă oricine are tangențe cu politica știe cât de mulți dintre noi vedem lumea prin lentila distorsionantă a partizanismului, cât de mulți vedem numai ce vrem, cât de mulți vedem prin filtrul fricii, nesiguranțelor sau narcisismului.

Să vedem bine nu e ceva natural. Este un act de modestie. Înseamnă să-ți îndepărtezi propriul sine – propriile nevoi și dorințe –, astfel încât să vezi lucrul pe care îl privești drept ce e într-adevăr, și nu ca pe o oglindire a intereselor tale. Să vezi bine este o abilitate pe care o înveți de la alții care au reușit să vadă clar realitatea: Leonardo da Vinci, George Eliot, George Orwell, Jane Jacobs, James Baldwin, Lev Tolstoi.

John Ruskin a scris cândva: „Cel mai minunat lucru pe care îl poate face vreodată sufletul omenesc în această lume e să *vadă* ceva și să spună ce a *văzut* într-un mod

limpede. Dintre sute de oameni care vorbesc, există unul care gândește, dar dintre mii de oameni care gândesc, unul singur vede."

Al patrulea lucru pe care l-au făcut profesorii noștri a fost să ne învețe curajul intelectual. Nu există gânditul pentru tine sau gânditul de unul singur. Toată gândirea e comunicare, iar toate conceptele din mintea ta sunt moștenite de la un șir de gânditori întins pe mii de ani. Suntem animale sociale, iar mare parte din gândirea noastră e orientată spre formarea de legături și nu spre căutarea adevărului. Mare parte din ce gândim este încercarea de a avea o opinie care să ne ajute să câștigăm aprobare socială și acces către cercurile sociale potrivite. Partea grea a vieții intelectuale este să poți separa ce e adevărat de ce-ți va aduce popularitate.

În al cincilea rând, profesorii noștri ne-au oferit cunoaștere emoțională. Să-l citești pe Whitman exaltat, să fii alături de Antigona când luptă să-și îngroape fratele, să călătorești cu Galileo pe măsură ce-și urmează descoperirile oriunde l-ar duce acestea, să fii alături de matematicianul Pascal în momentul în care simte prezența directă a lui Dumnezeu sau să călătorești cu Sylvia Plath în adâncurile nebuniei, toate astea nu înseamnă neapărat să înmagazinezi informații noi, ci să ai experiențe noi.

Cunoașterea emoțională, susține Roger Scruton, înseamnă să știi ce să simți în anumite situații – astfel încât să fii dezgustat în mod adecvat de către injustiție, reverențios în fața unui act de sacrificiu de sine, empatic în prietenie și răbdător atunci când ți se greșește. Cunoașterea emoțională e o abilitate care

trebuie deprinsă ca oricare alta. Cu toții ne naștem capabili de anumite emoții de bază, însă trebuie să fim învățați cum se simt anumite circumstanțe pe care nu le-am experimentat în mod direct – senzația dezumanizantă de invizibilitate pe care o trăiește Ralph Ellison în fața rasismului, sentimentul de vină de care e chinuit un supraviețuitor al Holocaustului.

A trebuit să fim învățați emoțiile rafinate: tristețea tragică, adecvată atunci când un om bun e ruinat de propriul viciu, curajul plin de încăpățânare al Ioanei d'Arc în fața focului, fericirea disciplinată pe care Mozart o sădește în simfonia „Jupiter".

În al șaselea rând, University of Chicago ne-a oferit noi lucruri pe care să le iubim. Toți oamenii se nasc cu dorința de cunoaștere. Copiii urmăresc atenți pârghii și manete, mânați de dorința de a înțelege. Cu toții simțim o mică emoție atunci când întâlnim un pasaj într-o carte care pune în cuvinte ceva ce intuiserăm vag. Atunci când un poet surprinde perfect o emoție, ea nu pare doar adevărată; pare frumoasă.

Platon îi sfătuia pe profesori să profite de această năzuință înnăscută către frumusețe. Prezintă-le studenților din ce în ce mai multe obiecte frumoase, formându-le imaginația în așa fel încât, pe măsură ce înaintează în vârstă, să-și dorească lucruri din ce în ce mai serioase. Începe prin a prezenta unui student un chip frumos. Odată ce a apreciat frumusețea fizică, va înțelege și o frumusețe superioară, aceea a unei personalități încântătoare și a inimii minunate a unui om bun. Odată ce a înțeles asta, va înțelege o frumusețe și mai înaltă, care e frumusețea unei societăți drepte.

Apoi va fi însetat de o frumusețe chiar mai înaltă, cum e căutarea de adevăr și înțelepciune și, odată ce le va fi văzut, va năzui spre forma supremă a frumuseții, care e frumusețea însăși, forma eternă a frumuseții transcendente atotcuprinzătoare, care nici nu înflorește, nici nu se ofilește, la care nimic nu se poate adăuga și nimic nu i se poate sustrage – care pentru Platon era divinitatea însăși.

Profesorii de la Chicago au trezit această sete pentru frumusețile înalte pur și simplu punându-ne în față capodopere și creând în jurul lor ceva ce nu poate fi descris decât drept atmosferă erotică. Spre exemplu, într-o seară, îmi scriam tema în subsolul bibliotecii principale, care e probabil cel mai urât etaj al celei mai urâte clădiri de pe minunata față a pământului. Trebuia să citesc un pasaj din Nietzsche, *Nașterea tragediei*. M-am așezat pe la ora șapte și am început să citesc. Cândva pe la zece și jumătate, am ridicat privirea, confuz și uimit, și mi-am dat seama unde mă aflam. Nu pot să spun ce s-a întâmplat în acele ore. Bănuiesc că am fost într-un soi de transă. Poate a fost inteligența vicleană a lui Nietzsche, incantațiile în crescendo ale prozei sale sau subiectul – dansurile primitive, dionisiace, care, cu mii de ani în urmă, au dus la nașterea genului dramatic. Tot ce pot să spun e că restul lumii a dispărut; timpul a dispărut. Trăiam în carte și nu în propriul corp.

Odată ce ai avut o astfel de experiență, îți dorești cu ardoare s-o repeți. Niciunul dintre noi nu e la fel de profund precum poetul Rilke, dar putem să înțelegem într-o oarecare măsură la ce se referea: „Învăț să văd. Nu știu de ce totul se adâncește din ce în ce mai mult

în mine și nu rămâne în locul unde se oprea altminteri totdeauna. Am în mine un interior adânc de care nu știam. Acum totul se duce într-acolo. Nu știu ce se întâmplă acolo."[6]

Majoritatea ajungem la facultate cu un anumit set de dorințe obișnuite, majoritatea legate de a avea o bună reputație. Însă dacă facultatea își face treaba cum trebuie, atunci îți va scoate la iveală sinele interior, sau cel puțin posibilitățile acestuia. „Omul e o ființă metafizică", scria cândva Jacques Maritain, „un animal ce se hrănește cu transcendența". Împingându-te către acel nivel, universitatea îți trezește un nou set de dorințe – unele îndreptate spre înțelegerea acestui tărâm și a lumii eternului.

Vechile dorințe nu dispar. Îți vei dori în continuare să fii popular, să arăți bine și să te distrezi. Dar devine evident că există o ierarhie a dorințelor. O experiență artistică sublimă e mult mai demnă de dorit decât un baton de Snickers. Mesajul important e să ai grijă ce iubești, căci devii ceea ce-ți dorești.

David Foster Wallace a surprins importanța de a dori binele în faimosul său discurs inaugural de la Kenyon College:

> În tranșeele cotidiene ale vieții adulte, nu există de fapt ceva precum ateismul. Nu există să nu venerezi. Cu toții venerăm. Singura alegere pe care o putem face este *ce anume* să venerăm. Iar un motiv excelent pentru a alege să venerezi un soi de zeitate sau o entitate spirituală – fie ea Iisus sau Allah, Iehova, zeița-mamă wiccană, cele patru adevăruri nobile sau un set de principii etice de neclintit – e că aproape orice altceva

ai alege să divinizezi te va mânca de viu. Dacă venerezi banii și lucrurile materiale – dacă acolo se află sensul vieții pentru tine –, atunci nu vei avea vreodată suficient. Nu vei simți vreodată că ai îndeajuns. Ăsta-i adevărul. Venerează-ți propriul corp, frumusețea și alura sexuală și te vei simiți mereu urât, iar atunci când timpul și vârsta vor începe să-și lase amprenta, vei muri de un milion de ori înainte să fii îngropat. [...] Venerează puterea și te vei simți slab și speriat, apoi vei avea din ce în ce mai multă nevoie de putere asupra altora pentru a ține sub stăpânire această frică. Venerează-ți intelectul și dorește-ți să fii considerat inteligent și vei ajunge să te simți prost, un impostor, mereu pe punctul de a fi demascat.

Oamenii și instituțiile care-și lasă amprenta asupra ta îți oferă lucruri superioare pe care să le iubești, un nou domeniu de cunoaștere, o nouă formă de tâmplărie ori reparație auto sau o nouă viziune asupra schimbării sociale. Leadershipul, a scris Peter Drucker, „înseamnă să ridici perspectiva cuiva pe noi culmi, să ridici performanța cuiva la un standard superior, să construiești o personalitate dincolo de limitările obișnuite".

Pe când eram student, University of Chicago avea unele probleme. Mulți dintre noi am părăsit școala complet needucați în ceea ce privește slujba și cariera. Deși eram pasionați de idei, aveam tendința să ne înstrăinăm de alți oameni. În acele vremuri, cultura instituțională îi atrăgea pe cei stângaci social și încuraja timiditatea și distanțarea interpersonală, lucruri pe care le-am depășit întrucâtva abia după ani buni, niciodată complet. Însă am fost puși în contact puternic cu viziunile ideale ale

condiției umane. Am devenit toți conștienți de ce anume suntem capabili. Universitatea ne-a oferit vinul de soi și a făcut ca, mai târziu în viață, să nu mai fim satisfăcuți cu ușurință de cel ieftin. Toată lumea spune că universitățile precum Chicago sunt un loc unde să-ți antrenezi creierul și mintea. Dar asta e, de fapt, opusul experienței mele. Ce a făcut Chicago cel mai bine a fost să-mi antreneze inima.

Atunci când mă gândesc la discuțiile de la cursuri, la subiectele lucrărilor noastre și la discuțiile aprinse din sălile de mese și din baruri, toate erau de fapt despre ce merită să fie dorit, despre ce dorință ar fi mai bună decât celelalte, ce năzuințe sunt de adoptat și pe care ar trebui să le subordonăm sau să le abandonăm.

Unul dintre cele mai frumoase complimente primite vreodată de la studentii mei de la Yale a venit la încheierea anului universitar: „Acest curs m-a făcut mai trist“, a reflectat un student remarcabil. A spus-o într-un mod pozitiv și am luat-o ca atare. Odată ce ți-au fost prezentate cele mai mari iubiri ale istoriei și ai văzut ce fel de dragoste poate exista, e greu să te simți complet satisfăcut doar pentru că ești un student cu media zece. Vei fi mereu urmărit de un soi de nemulțumire. Mai mult, această nemulțumire nu va dispărea vreodată, căci, cu cât progresezi mai mult spre idealurile tale, cu atât mai mult pare că se pierd în depărtare. Pe măsură ce un artist devine mai bun în arta sa, viziunea lucrurilor de care e capabil se mărește proporțional.

Fericirea supremă însă nu stă în satisfacerea dorințelor, ci în schimbarea acestora, astfel încât ele să fie cele mai bune dorințe. Viața educată e o călătorie către o iubire din ce în ce mai înaltă.

Note:

1 Irving Kristol, *Neoconservatism*, Ivan R. Dee/Elephant Paperbacks, Chicago, 1999, p. 470.

2 Tracy Lee Simmons, *op. cit.*, p. 43.

3 Anthony T. Kronman, *Education's End*, Yale University Press, New Haven, 2007, p. 127.

4 Anthony T. Kronman, *Education's End*, Yale University Press, New Haven, 2007, p. 125.

5 Paul Franco, *Michael Oakeshott: An Introduction*, Yale University Press, New Haven, 2004, p. 122.

6 Rainer Maria Rilke, *Însemnările lui Malte Laurids Brigge*, traducere de Corneliu Papadopol, Corint, București, 2015, p. 22. (*N. red.*)

20
Angajamentul religios

Romanul *Jayber Crow* al lui Wendell Berry e despre un tânăr care trece printr-o serie de eșecuri în școală și în viața profesională, ajungând în derivă și neatașat. Așadar, în mijlocul Marii Depresiuni, își strânge lucrurile într-o cutie de carton și se îndreaptă pe jos spre locul de baștină, în Port William, Kentucky.

În timp ce mergea, o ploaie torențială s-a abătut asupra zonei, umflând râul Kentucky și măturând case și poduri în calea sa. Înaintând cu greu prin noaptea furtunoasă, tânărul reușește să găsească un pod rămas în picioare și decide, nechibzuit, să-l traverseze. De-acolo, de la înălțimea podului, urmărește râul:

> Era precum un element însuflețit. Se asemăna cu o mulțime uriașă de oameni strigând. Iar deasupra sau în interiorul tumultului se auzea lapovița șuierând. Simțeam de pe pod trepidația apelor. Nu pot spune că nu m-am temut, dar părea că frica nu e în mine, ci în aer, precum sunetul râului. Părea ceva în care am pătruns, fără speranța că voi putea ieși de-acolo cu ușurință sau curând.

Vedea butoaie, bușteni, copaci întregi și chiar bucăți de case luate de vâltoarea torentului, iar în minte i-a venit brusc un pasaj din Biblie: „Pământul era pustiu și gol;

peste fața adâncului de ape era întuneric și Duhul lui Dumnezeu se mișca pe deasupra apelor."[1] Era ca și cum călătorea înapoi în timp către o cunoaștere primordială:

> Nu sunt sigur că pot explica ce mi se întâmpla atunci, nici măcar acum nu sunt sigur că știu. În acel moment, cu siguranță nu încercam să-mi explic. Dar în toți anii în care am citit această carte, în care am auzit-o citită și în care am oscilat între a crede și a pune la îndoială, mi se pare că de fapt am rătăcit până am ajuns la începuturi – nu doar la începuturile cărții, ci ale lumii – și la tot ce urma să vină. Am simțit cunoașterea strecurându-mi-se pe sub piele.

A continuat să meargă, încercând să găsească drumul spre Port William, însă a greșit constant direcția și s-a tot rătăcit, cu dinții clănțănindu-i de frig și cu stomacul ros de foame. Într-un târziu, a ajuns într-un oraș în care cei refugiați din calea inundațiilor se îngrămădeau spre primărie, căutând mâncare și adăpost. Crow s-a alăturat celorlalte suflete pierdute și ude leoarcă și a fost întâmpinat cu iubire – de voluntarii plini de grijă care trebăluiau de colo colo, oferindu-le oamenilor cafea și mâncare.

Privind în sală, vedea părinții punându-și cu grijă copiii la culcare în adăpostul improvizat. Era obosit până-n măduva oaselor. A închis ochii, însă n-a adormit. În minte i-a revenit imaginea râului. Dar de această dată, în sine, a văzut întregul râu, pe toată lungimea acestuia, curenții care purtau bușteni, un hambar și poate chiar o casă întreagă. Lumea toată părea să plutească în derivă, azvârlită încolo și încoace de șuvoaie.

> Și am știut că Sfântul Duh, care a modelat întreaga lume și i-a dat viață, e în continuare prezent în ea. Nu aveam niciun dubiu. Îmi dădeam seama că trăiesc în lumea creată, dar că această lume e încă în facere. Voi fi pentru totdeauna o parte a acesteia. Nu există scăpare. Sfântul Duh care a creat-o trăiește în ea, câteodată ridicându-se și scuturându-se, precum un cal noroios, lăsând unele fragmente să zboare.[2]

În acea seară, Crow a accesat un nivel de înțelegere mai profund. Așa cum spune el însuși, o cunoaștere spirituală i s-a strecurat pe sub piele.

La fel cum am menționat mai devreme în această carte că strâng povești despre fericire, colectez și relatări ale experiențelor mistice. Acestea sunt momente când învelișul realității obișnuite se fisurează, iar prin această crăpătură oamenii reușesc să întrevadă o rază de lumină.

Deloc surprinzător, multe dintre aceste experiențe au loc în natură. În *Tipurile experienței religioase*, William James expune relatarea unui bărbat pentru care acest moment a fost răvășitor:

> Îmi amintesc acea seară și aproape că îmi amintesc și locul exact de pe acel deal, în care sufletul mi s-a deschis către Infinit și cele două lumi s-au împreunat, cea interioară și cea exterioară. Adâncurile chemau adâncurile – adâncurilor deschise de chinul meu le răspundeau adâncurile de nepătruns de-afară, întinzându-se dincolo de stele. Am stat singur cu El, cel care mi-a dat viață și care a creat tot frumosul din lume, iubirea, suferința și chiar ispita. Nu-L căutasem, însă am simțit unirea perfectă dintre spiritul meu și al Său.[3]

Un număr surprinzător de figuri marcante ale istoriei au avut experiențe mistice pe când se aflau în închisoare. Să fii întemnițat suprimă orice altceva – năzuințele materiale, libertatea exterioară, programele aglomerate. Cel puțin pentru unii oameni, experiențele interioare și stările spirituale devin întreaga lume. Ajung astfel să-și dea seama că stările interioare sunt de fapt experiențele esențiale ale vieții, iar orice altceva e secundar.

În Al Doilea Război Mondial, Anwar Sadat a fost întemnițat pentru complot împotriva imperiului britanic. În autobiografia sa, *In Search for Identity*, își amintește că în închisoare „eram capabil să transcend granițele timpului și ale spațiului. Spațial, nu trăiam într-o celulă cu patru pereți, ci în întregul univers". Odată îndepărtate lucrurile materiale, a început să se simtă îmbogățit. „Simțeam că am pășit într-o lume mai vastă și mai frumoasă, iar capacitatea mea de a îndura s-a mărit. Simțeam că pot rezista presiunii, indiferent de magnitudinea problemei." Perspectiva sa emoțională era diferită. „Atunci când entitatea mea individuală s-a topit în entitatea mult mai vastă a întregii existențe, punctul meu de plecare a devenit dragostea de casă (Egiptul), dragostea față de toate ființele, dragostea de Dumnezeu."

Václav Havel a crescut în Cehoslovacia comunistă. Doctrina marxistă a țării era bazată pe determinism material, pe convingerea că munca prestată de o persoană împreună cu condițiile fizice ale vieții determină cine e și cum gândește acea persoană. Atunci când Havel a fost aruncat în închisoare în 1977 pentru activitatea sa disidentă, a descoperit că lucrurile nu stau

chiar așa. Nu realitatea materială e motorul fundamental în istoria umană, a conchis el, ci realitatea spirituală.

„Experiența despre care vorbesc mi-a oferit o certitudine“, scria Havel.

> Conștiința precedă ființa și nu invers, așa cum susțin marxiștii. Din acest motiv, salvarea umanității nu se află nicăieri altundeva decât în inima omului, în puterea omului de a reflecta, în modestia umană, în responsabilitatea umană. Fără o revoluție globală în sfera conștiinței umane, nimic nu se va schimba în bine.

În timpul petrecut în închisoare, Havel s-a îmbolnăvit grav și a fost aproape de moarte. Într-o zi, privind prin gardul închisorii, a zărit vârful unui copac. Pe când se uita la acel copac, s-a simțit, după cum i-a scris soției sale, Olga:

> copleșit de o senzație dificil de pus în cuvinte: dintr-odată, am simțit că mă ridic deasupra coordonatelor existenței mele efemere în lume, pătrunzând într-o stare dincolo de timp, în care toate lucrurile bune pe care le-am văzut și le-am trăit existau într-un „co-prezent“ absolut; am simțit un fel de reconciliere, un acord subtil cu inevitabilul curs al evenimentelor, așa cum le percepeam atunci, iar sentimentul s-a contopit cu o hotărâre lină de a înfrunta ce era de înfruntat.
>
> O uimire profundă în fața suveranității Ființei s-a prefăcut în senzația amețitoare de cădere nesfârșită în abisurile misterelor acesteia; o bucurie nemărginită de a fi în viață, de a fi primit șansa să trăiesc tot ce am trăit, alături de faptul că totul are un sens profund și

> limpede – această bucurie s-a aliat în chip straniu cu oroarea neînțelesului și imposibilității de a atinge toate lucrurile ce îmi păreau atât de aproape, ca și cum mă aflam chiar la „marginea infinitului"; am fost inundat de senzația unei fericiri supreme și a unei armonii cu lumea și cu mine însumi, cu acel moment, cu toate momentele ce mi se păstrează în amintiri și cu întreg tărâmul invizibil ce stă îndărătul tuturor lucrurilor și care poartă însemnătate. Aș spune chiar că am fost cumva „lovit de săgeata iubirii", deși nu pot spune exact pentru cine sau ce.[4]

Viktor Frankl a resimțit viața în tabăra de concentrare nazistă drept un asalt constant la demnitatea personală. Și-a dat seama că nu-și putea controla viața, dar își putea controla reacția la ce i se impunea. Putea să afișeze o „tărie interioară", ceea ce însemna să îndure suferința într-un mod demn. Viața a devenit astfel nu doar o luptă fizică, ci și una spirituală, de a-și proteja propria umanitate în fața condițiilor dezumanizante care îl înconjurau. Așa cum a scris mai târziu: „În realitate, mai existau o oportunitate și o provocare."

> Puteai obține o victorie din aceste experiențe, transformându-ți viața într-o biruință lăuntrică, sau puteai să ignori provocarea și să vegetezi pur și simplu.
>
> Modul în care omul își acceptă soarta și toată suferința pe care aceasta i-o cauzează, modul în care își duce crucea îi oferă oportunități ample – chiar și în cele mai teribile împrejurări – să adauge un sens și mai profund vieții sale.[5][6]

Frankl a descoperit că, așa cum corpul crește în acord cu ceea ce consumă, sufletul crește proporțional cu iubirea pe care o oferă.

> Noi, cei care am trăit în lagărele de concentrare, ne amintim de aceia care treceau din baracă în baracă, mângâindu-i pe ceilalți, dăruindu-le ultima lor îmbucătură de pâine. Vor fi fost puțini la număr, dar ei ne dau îndeajuns de multe dovezi că omului i se poate lua totul, mai puțin un lucru: ultima dintre libertățile umane – respectiv aceea de a-și alege propria atitudine într-un anumit set de împrejurări date, de a-și alege propriul mod de a fi.[7]

Într-o dimineață de iarnă, săpa un șanț în pământul înghețat împreună cu un grup de prizonieri. Cerul era cenușiu, zdrențele pe care le purtau erau cenușii, fețele lor erau cenușii. A început să vorbească, pe mutește, cu scumpa lui soție, deși ea se afla undeva în afara taberei și nu era sigur dacă mai e sau nu în viață. A zgândărit pământul cu orele, în timp ce în sine își declara dragostea pentru soția lui. Dintr-odată, a avut un sentiment neobișnuit:

> Am simțit cum sufletul meu străpunge bezna în care eram înfășurat. Am simțit cum transcende lumea aceea lipsită de speranță și de sens și de undeva am auzit un „da“ biruitor, ca răspuns la întrebarea mea despre sensul suprem al existenței.
>
> În chiar clipa aceea, la o casă țărănească din depărtare, se aprinse o luminiță.
>
> Gardianul trecu pe lângă mine și îmi aruncă o insultă, dar eu mă scufundai mai mult în dialogul cu iubita mea. Simțeam tot mai mult că ea e de față, că e alături de mine; aveam impresia că o puteam chiar atinge, că aș putea să îmi întind mâna și să i-o prind pe a ei. Trăirea era foarte puternică: ea era *acolo*.[8]

Apoi, pe nesimțite, o pasăre s-a apropiat în zbor și s-a așezat în fața lui. S-au privit.

> Un gând m-a străpuns: pentru prima dată în viață am înțeles adevărul, așa cum l-au așezat în ode atâția poeți, declarat ca ultimă înțelepciune de atât de mulți gânditori. Adevărul că dragostea e ultimul și cel mai înalt țel la care omul poate să aspire. Atunci am înțeles sensul celei mai mari taine pe care poezia, gândirea și credința umană trebuie să ne-o împărtășească: *izbăvirea omului este prin dragoste și în dragoste*. Am înțeles că omul căruia nu i-a mai rămas nimic în lumea aceasta poate totuși să cunoască fericirea, chiar și dacă numai pentru o clipă, contemplând persoana iubită.[9][10]

Frankl spune că acesta a fost primul moment când a înțeles cu adevărat cuvintele „îngerii se pierd în contemplarea perpetuă a slavei nemărginite“[11]. Și-a petrecut restul vieții sale îndelungate pledând pentru ideea că motivațiile primare ale omului nu sunt banii și nici chiar fericirea, ci sensul. Mai presus decât orice, suntem mânați de dorința de a ne înțelege scopul vieții. Odată ce reușim să pricepem acest lucru, nici chiar cele mai crude condiții nu ne pot distruge pacea interioară.

Frankl și-a dat seama că nu contează dacă soția lui mai e în viață sau nu. Salvatoare e iubirea pe care o nutrește inima sa. Cercetând ce se întâmpla în tabăra de concentrare, a observat că prizonierii care se stingeau repede din cauza unei boli sau a unei crize erau cei care nu aveau niciun angajament în afară. Cei care supraviețuiau însă aveau angajamente exterioare către care se îndreptau dorințele lor și în virtutea cărora

luptau, fie că era vorba despre o carte pe care se simțeau chemați s-o scrie sau o soție la care erau hotărâți să se întoarcă.

Într-o zi, la infirmeria din tabără, a întâlnit o tânără bolnavă, pe moarte. „Sunt mulțumită că soarta m-a lovit atât de tare. În viața mea de mai înainte eram o răsfățată și nu îmi prea păsa de realizările spirituale“[12], i-a spus ea.

Era singură pe patul de moarte, dar reușise să se apropie de singura viețuitoare pe care o vedea în jur, un castan ce se zărea de la fereastră. „Copacul ăsta e singurul prieten care mi-a rămas alături în singurătatea mea“[13] [14], i-a spus ea lui Frankl. I-a mărturisit că i se adresa adesea castanului. Luat prin surprindere, Frankl n-a știut cum să răspundă și până la urmă a întrebat dacă arborele îi vorbea înapoi. Femeia i-a spus că da. Spunea: „Sunt aici… sunt aici… eu sunt viața, viața veșnică.“[15] Acea legătură transcendentă pe care tânăra femeie o avea cu viața eternă explica liniștea acesteia și atitudinea destinsă în fața morții.

„Binecuvântată să fii, închisoare“, scria disidentul sovietic Aleksandr Soljenițîn în *Arhipelagul Gulag*. „Binecuvântată fii pentru că ai fost în viața mea. Pentru că acolo, întins pe patul de paie putrezit, am ajuns să înțeleg că scopul vieții nu e prosperitatea, așa cum ne fusese dat să credem, ci maturitatea sufletului omenesc.“[16]

Pe parcursul întemnițării sale, Soljenițîn l-a studiat pe paznicul care-l trata cu cea mai mare cruzime. Și-a dat seama că, dacă soarta l-ar fi făcut pe el paznic de închisoare și nu prizonier, probabil că s-ar fi comportat

la rândul său cu multă cruzime. A înțeles că linia dintre bine și rău nu trece prin triburi și națiuni, ci direct prin inima fiecărui om. Închisoarea și tirania ei au trezit în Soljenițîn senzația de-a fi parte dintr-o poveste mai mare: „Devin mai fericit, mă simt mai în siguranță atunci când mă gândesc că nu trebuie să plănuiesc totul și să îmi gestionez întreaga viață, căci sunt doar o sabie ascuțită pentru a nimici forțele necurate, o sabie fermecată pentru a le spinteca și risipi. Ajută-mi, Doamne, să nu mă frâng în toiul loviturii! Nu mă lăsa să cad din a Ta mână!“[17]

Mulți oameni privesc cu scepticism astfel de experiențe: despre ce tot vorbești acolo? Mulți nu au avut niciodată astfel de trăiri, astfel că le e greu să creadă în aceste presupuse dimensiuni ascunse ale existenței, care nu pot fi dovedite în vreun fel. Și, sincer vorbind, motivele să fie neîncrezători sunt întemeiate. Poate sunt doar rezultatul unui cocktail de substanțe produse de creier, o halucinație, o stare alterată cauzată de oboseală sau stres. În acest caz, cu siguranță nu sunt ceva în jurul cărora ar trebui să-ți ordonezi viața.

Pe de altă parte, cei care cred îi privesc pe atei cu același scepticism. Așa cum scrie Christian Wiman în *My Bright Abyss*:

> Serios? Nu te-ai simțit niciodată copleșit și într-o oarecare măsură nedemn de o experiență din viața ta? Nu ai simțit niciodată că ceva înăuntrul tău năzuiește dincolo de sine, nu ai simțit niciodată un mister tăcut insinuându-se printre cuvinte până la tine? *Niciodată?* Religia nu e construită din aceste momente; religia e mijlocul prin care aceste momente devin parte a vieții tale și nu intruziuni radicale, atât de străine și poate

chiar înfricoșătoare, încât nici nu le poți admite existența. Religia e ceea ce *faci* cu aceste momente de măiestrie divină, odată ce se ivesc viața ta.[18]

Aceste momente ne spun că universul e viu și interconectat. Există dimensiuni ale existenței pe care nu ți le-ai fi imaginat vreodată. Particulele cuantice se mișcă în sincron, inexplicabil, deși sunt separate de distanțe vaste în timp și spațiu. Lumea e vie și comunică cu sine însăși. Există o forță care animă și interconectează, iar noi suntem luați de valul acestei forțe pe care, cu vocabularul nostru mărunt, o numim iubire.

Wiman spune că lucrul straniu la aceste momente e că „nu pare doar că percepem dintr-odată zone ale realității nepercepute până atunci, ci pare că noi înșine suntem cei percepuți“[19].

Note:

1 *Geneza* 1:2. (*N. trad.*)

2 Wendell Berry, *Jayber Crow*, Counterpoint, Washington, 2001, p. 83.

3 William James, *Tipurile experienței religioase*, traducere de Mihaela Cabulea, Dacia, 1998, p. 191. (*N. red.*)

4 Václav Havel, *Scrisori către Olga*, traducere de Mădălina Țurcanu și Laura Cruceru, Art, București, 2009, p. 137. (*N. red.*)

5 Viktor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*, traducere de Silvian Guranda, Meteor Press, București, 2009, p. 80–82. (*N. trad.*)

6 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 80.

7 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 79. (*N. trad.*)

8 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 55. (*N. trad.*)

9 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 51. (*N. trad.*)
10 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 57. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, p. 51.
11 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.* (*N. trad.*)
12 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 81. (*N. trad.*)
13 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*. (*N. trad.*)
14 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.*, p. 90. Vezi și ediția în română.
15 Frankl, *op. cit.*, p. 93. Vezi și ediția în română: Viktor Frankl, *op. cit.* (*N. trad.*)
16 Aleksandr Soljenițîn, *Arhipelagul Gulag*, traducere de Nicolae Iliescu, vol. al III-lea, Univers, București, 2012, p. 351. (*N. red.*)
17 Aleksandr Soljenițîn, *Arhipelagul Gulag*, traducere de Nicolae Iliescu, vol. al III-lea, Univers, București, 2012, p. 351. (*N. trad.*)
18 Christian Wiman, *op. cit.*, p. 10.
19 Christian Wiman, *op. cit.*, p. 82.

21

O turnură neașteptată a evenimentelor

Unii oameni au povești dramatice despre cum au ajuns la credință. „A apărut o lumină orbitoare! Am fost chemat de o voce! Am auzit cum răsună goarnele!“ Eu nu am trecut prin asta. Vă spun povestea călătoriei mele către credință, fiindcă vreau să ilustrez faptul că, deși fiecare pas către credință e absurd după orice logică normală, totul poate fi de fapt firesc. Li se poate întâmpla oamenilor cu cel mai obișnuit nivel de spiritualitate. Dar atunci când ajungi să crezi că Dumnezeu e, în cuvintele lui Paul Tillich, temelia ființei, lumea devine un loc extraordinar.

Am auzit poveștile biblice prima dată în copilărie – Arca lui Noe, David și Goliat, Estera și Haman, Avraam și Isaac. Aceste povești au fost doar o parte din arhitectura copilăriei mele. În viața mea și chiar și în școala evreiască, ele reprezentau mituri și-și îndeplineau funcțiile – mă ajutau să înțeleg ideea de bine și rău, să-mi confrunt emoțiile, să înțeleg eroismul și toate celelalte lucruri despre care vorbește Bruno Bettelheim. M-au ajutat, de asemenea, să-mi înțeleg grupul de apartenență – poporul evreu. Aceste povești, începând cu cele biblice, împletite cu cele istorice despre Hanuka și despre Holocaust, sunt poveștile poporului și

identității mele. Ele m-au ajutat să înțeleg ce a însemnat grupul meu de-a lungul orizontului vast al timpului.

Apoi, în facultate și în primii pași în lumea adultă, am început să le folosesc drept literatură a înțelepciunii, drept unelte care mă ajutau să înțeleg și să rezolv problemele vieții. Personajele din Biblie sunt oameni obișnuiți, pestriți, care se confruntă cu probleme morale. Întrebarea-cheie este dacă reușesc să răspundă greului cu postura interioară potrivită – să dea dovadă de mărinimie atunci când se cere, de iertare când e necesară și de mare smerenie în fața binelui. În fața lui Goliat, David ne arată ce e curajul. Solomon ilustrează înțelepciunea în fața femeilor și a copilului. Boaz exemplifică bunătatea plină de afecțiune în fața lui Rut. În această perioadă a vieții, păstram mereu la îndemână aceste povești, pentru a vedea ce informații folositoare mi-ar putea oferi. Eu eram mare, iar aceste povești erau mici, doar o carte bătrână în mâinile mele, de folosit drept model pentru a-mi duce viața.

De-a lungul anilor, lucrurile au început să se schimbe imperceptibil. Viața și-a spus cuvântul și, așa cum se exprimă Wiman: „Vechile mele idei nu erau adecvate pentru extremele de fericire și durere pe care le-am trăit.“[1] Aceste povești au continuat să se întoarcă la mine, dar schimbate, ca transformate de alchimia timpului. Au devenit mai mari și mai profunde, mai fantastice și mai uluitoare. Stai puțin, Dumnezeu i-a cerut lui Avraam să-și ucidă propriul fiu?

Presupun că asta ni se întâmplă tuturor pe măsură ce înaintăm în vârstă: noi devenim mai mici, iar lucrurile

de care depindem devin mai mari. Devenim mai puțin fascinați de propria persoană, mai puțin înclinați să ne gândim că noi suntem autorii a tot ceea ce suntem și, în același timp, înțelegem cum noi am fost de fapt cei modelați – de istorie, de familie, de forțele aflate dincolo de percepția noastră. Și cred că ce s-a schimbat, în modul cel mai treptat și plictisitor cu putință, e că la un moment dat am început să am senzația că aceste povești nu sunt doar basme fabricate, care li s-au întâmplat unor oameni, posibil fictivi, ci sunt modelul aflat la baza realității. Sunt reprezentări ale unor tipare recurente ale vieții. Sunt scenarii pe care le repetăm.

Adam și Eva au trăit ispita și alungarea din Rai, la fel cum și noi am trăit ispita și alungarea din Rai. Moise și-a condus poporul pe drumul sinuos de la sclavie la pământul făgăduinței, iar noi întreprindem o călătorie spirituală asemănătoare. Psalmistul și-a întors privirea către sine și a întrebat: „De ce te mâhnești, suflete?“[2], iar noi încă facem acest lucru. Fiul risipitor s-a întors, iar tatăl lui, cuprins de milostenie și de iubire, i-a ieșit în întâmpinare alergând. Câteodată, și noi suntem revoltător de iertători. Iar aceste povești nu ne vorbesc doar despre lucrurile obișnuite care li se întâmplă oamenilor. Ele sunt reprezentări ale unei vieți morale în continuă desfășurare. Suntem ființe vii în lumea naturală și ne folosim de știință pentru a înțelege acest nivel al existenței. Suntem, de asemenea, ființe vii într-o altă dimensiune, cea a spiritului și a sensului. Pentru a înțelege acest nivel al existenței, ne folosim de poveștile biblice.

„Pot răspunde la întrebarea «Ce trebuie să fac?» numai dacă pot răspunde mai înainte la întrebarea «Din care

poveste sau povești fac parte?»“, scrie Alasdair MacIntyre. Fără o poveste primordială, viața e lipsită de sens. Dar ea nu pare lipsită de sens. În modul lor simplu și totuși infinit de complex, aceste povești oferă un scenariu al vieții. Ne oferă un orizont al sensului în care să ne trăim viețile – și nu numai viețile individuale, ci ne ghidează viețuirea împreună. Aceste povești descriu o dramă morală majoră, care nu e una individuală, ci împărtășită. Suntem în continuare parte a acestei drame, după cum spune Jayber Crow, am fost creați și suntem creați în continuare.

Un pelerinaj spre credință

Un pelerinaj e o călătorie întreprinsă drept reacție la o poveste. Am fost crescut într-o familie evreiască, ceea ce înseamnă că am crescut în etosul mitului Exodului. Lucrul extraordinar la mitul Exodului, așa cum observă cercetătoarea Avivah Gottlieb Zornberg, e că acesta reprezintă o poveste care s-a întâmplat tocmai pentru a fi spusă mai departe. Dumnezeu îi comandă lui Moise să spună povestea eliberării înainte de a săvârși de fapt eliberarea.

Tânăr fiind, nu eram sigur dacă a existat vreodată un om pe nume Moise sau dacă evreii au fost vreodată sclavi în Egipt. Tindeam să mă îndoiesc. Mă gândeam că ar fi existat mai multe dovezi arheologice.

Dar evreii și-au transmis unul altuia această poveste de-a lungul a mii de ani și, tot povestind-o, a devenit adevărată. Prin povestire și transmitere, exodul a devenit realitatea modelatoare a vieții evreilor, felul în care aceștia își înțeleg și-și orânduiesc viețile. E felul în

care evreii înțeleg exilul. E motivul pentru care, an după an, evreii continuă să viseze: la anul în Ierusalim! Migrația evreilor înspre Statele Unite a reprezentat povestea supremă a exodului.

La fel a fost și întoarcerea acasă, în Israel. În toate aceste cazuri, exodul a fost pus din nou în scenă. Povestea a reprezentat fundalul, creația vie în care evreii și-au trăit viețile.

Rabinul Abraham Isaac Kook o spune în mod clar: „Printr-o conștientizare pătrunzătoare, ajungem să înțelegem că evenimentul esențial al exodului e ceva ce *nu încetează vreodată*. Revelația publică și manifestă a prezenței lui Dumnezeu în istoria mondială este o explozie de lumină a sufletului divin ce trăiește și acționează pe cuprinsul întregii lumi."[3]

Exodul e o călătorie a formării spirituale. Înrobiți în Egipt, evreii nu sunt capabili să-și conducă propriile vieți. Nu sunt capabili nici măcar să fie salvați de către altcineva. Sunt descriși drept oameni fără de speranță, abătuți, pasivi, apatici și cufundați în disperare. Frica i-a forțat să se închidă în sine, să devină secretoși, inerți și slabi. Reduși la un stadiu infantil de către opresiune, sunt incapabili să-și accepte responsabilitatea față de propria soartă.

Dumnezeu trebuie să formeze un popor capabil să se dedice legământului Său, capabil să-și asume autoritatea propriilor acțiuni și să accepte responsabilitatea propriei vieți. Îi dezrădăcinează din Egipt și îi menține în mișcare chiar și când aceștia ajung să-și dorească să se târască înapoi în robie. Îl forțează pe Moise să-și asume rolul de lider, deși acesta

încearcă să evite o asemenea responsabilitate. Silește diferitele triburi să interacționeze și le determină să-și depășească teama umană naturală de a fi judecat și respins. Își trimite poporul înapoi în pustiu. Dificultățile, așa cum observă rabinul Nahman din Bratlav, pot avea un efect paradoxal. Pus în dificultate, un popor nu devine întotdeauna pasiv; câteodată, se trezește dorința de a riposta. Obstacolele pot trezi dorința. Încet, israeliții încep să dea semne de viață.

Călătoria prin pustiu nu e numai un supliciu care le conferă forță. Trăiesc o poveste care le oferă o identitate. Nu peste mult timp, încep să cânte. Traversează Marea Roșie, iar Miriam împreună cu celelalte femei îi conduc cântând. Curând, sunt capabili din nou de încredere. Oamenii care au fost trădați și oprimați nu mai pot avea încredere în ceva și de aceea nu pot avea credință. În cele din urmă însă, cu toată lamentarea, evreii învață că promisiunile sunt câteodată îndeplinite, că Dumnezeu e consecvent. Devin un popor capabil de credință, capabil să primească o lege, s-o respecte și să-și țină partea de legământ.

Interesant e că Moise a coborât de pe Sinai exact în momentul când oamenii săi venerau vițelul de aur. El le aducea legea care urma să-i prefacă într-un popor adult exact în momentul când ei se comportau ca niște copii.

Aceasta e o reamintire a faptului că trecerea spre maturitate, saltul spre credință, nu se petrece atunci când ești pregătit s-o faci. Se petrece, spune Zornberg, atunci când nu ești pe deplin pregătit. Saltul e făcut de un om grăbit, tulburat, puțin agitat, dar bucuros și plin de energie. Exodul nu e doar descrierea unui grup

marginal de oameni rătăcind prin deșert. E o descriere a rezistenței oamenilor și a capacității acestora de a trece prin schimbări. E o poveste eternă a formării spirituale și morale care se întâmplă din nou și din nou și din nou.

Înaintașii mei au trăit tot într-o stare de frică, ascunzându-se mereu, tremurând în fața terorii aduse de năvalnicii cazaci și de violența pogromului. La rândul lor, au fost treziți la viață de o călătorie prin pustiu și de sosirea dură într-un tărâm nou. La rândul lor, au ajuns acolo cu dorințe proaspete. Străbunicul din partea mamei a deschis o măcelărie cușer în Lower East Side din Manhattan, s-a căsătorit cu o evreică germană și a început marea ascensiune. Magazinul s-a bucurat de succes, iar acest lucru i-a permis bunicului meu, Bernard Levy, să meargă la City College, universitatea liberă unde tinerii evrei mergeau pentru a avea succes în Statele Unite.

Apoi, bunicul meu a mers la Columbia Law School, și-a adăugat prenumele Justinian pentru a se deosebi de ceilalți Levy și a obținut un loc de muncă la o firmă evreiască din Woolworth Building – la un moment dat, cea mai înaltă clădire din lume. Încă un pas în sus pe scară. Își petrecea mare parte din zi scriind sinteze, în restul timpului încercând să-și publice scrisorile în *The New York Times*.

N-a trăit cât să mă vadă devenit redactor la *The New York Times*, însă el a fost cel care m-a îndreptat pe această cale. Mi-a arătat drumul înainte, lungul urcuș pe care poporul nostru trebuie să-l parcurgă de la apartamentele înghesuite din Brooklyn, Bronx și Lower

East Side până la priveliștile pline de strălucire din Madison Avenue, Fifth Avenue, tărâmul făgăduinței. Mi-a scris scrisori superbe descriindu-mi poveștile familiei noastre – zicalele dure ale mamei lui, propriile trucuri pentru a înainta în viață (cumpără mereu cei mai buni pantofi pe care ți-i poți permite). Mi-a apreciat scrierile și mi-a arătat că scrisul poate fi o cale spre succes. În generația mea, nu am parcurs exodul cu picioarele, ci cu mințile. El și fiica lui, mama mea, înfățișau subtil acea mentalitate a imigranților – sentimentul că ești din afară, și totuși cu un strop mai isteț și mai muncitor decât localnicii. Cultura evreilor imigranți insuflă o mare sete de a reuși. Setea, odată stabilită, persistă în tine pe măsură ce înaintezi în vârstă, însă ce caută ea se schimbă de-a lungul vremii. Succesul nu mai e suficient.

Spuneam rugăciunea Șema Israel numai în zilele sfinte, dar ne jucam de-a „Știai că _____ e evreu?“ în fiecare zi. Am descoperit că toate geniile au fost evrei: Einstein, Freud, Marx, Lionel Trilling. Toți cei din lumea divertismentului s-au dovedit a fi evrei: frații Gershwin, frații Marx, Lauren Bacall și Kirk Douglas, Sandy Koufax și Woody Allen. Toți scriitorii, toți scenariștii și da, chiar și cei care nu te-ai fi așteptat să fie evrei: Marilyn Monroe, Bob Dylan și Sammy Davis, Jr. Exodul a reprezentat călătoria de la obscuritate la reușită. A fost o călătorie de la inexistență la excelență. Am schimbat hainele neprihănirii pe visul Premiului Nobel. Israel nu e numai Țara Sfântă; e micul David care l-a înfrânt pe Goliat și a câștigat Războiul de Șase Zile. În versiunea modernă a exodului, fiecare mic Ralph Lifshitz ar putea ajunge Ralph Lauren.

Am avut o copilărie fantastic de fericită. Părinții mi-au oferit sprijin, atenție, discuții și iubire, chiar dacă nu era niciodată exprimată direct prin cuvinte și îmbrățișări. Știam ce înseamnă să fii iubit, dar nu știam cum s-o exprim. Spre exemplu, la vârsta de douăzeci și doi de ani am mers să-mi vizitez bunicul la spital. În cameră era extraordinar de cald, iar el stătea pe scaun într-un halat. Doctorii nu îi mai dădeau mult de trăit.

– Sunt cu un picior în groapă, mi-a spus când am intrat.

Am vorbit despre una-alta câteva ore, iar când m-am ridicat să plec, a oftat și mi-a spus:

– Dumnezeule, te iubesc atât de mult.

Familia mea îmi arătase mereu iubire, o consideram de la sine înțeleasă, însă nu vorbeam despre asta. Am înmărmurit, neavând experiență în așa ceva, neștiind ce să spun. A fost un blocaj al inimii, bănuiesc. I-am luat la cunoștință iubirea, dar am fost prea inhibat pentru a-i spune și eu că-l iubesc – și a murit fără să fi auzit vreodată aceste cuvinte de la mine.

Acesta a fost etosul evreiesc al copilăriei mele. Imaginează-ți un viitor mai bun; construiește un viitor mai bun. Nu-i lăsa să ne distrugă. Să ajungi pe tărâmul făgăduinței. Era un etos lumesc, însă încolțise dintr-unul mai profund și etern. Porunca noastră e să participăm la crearea împreună a lumii. Porunca noastră e să terminăm ce a început Dumnezeu. Mântuirea noastră comună se săvârșește prin muncă și fapte bune. Mântuire prin muncă. Supraviețuire prin inteligență. Virtutea e ceva ce atingem împreună,

colectiv, ca popor. Și apoi discutăm despre toate în jurul mesei, la cină. Dacă ar fi să rezum miezul experienței mele evreiești, ar arăta așa: optsprezece oameni la masă, de sabat, vorbind toți odată, participând toți odată la toate cele optsprezece conversații care au loc simultan, corectând toți cele optsprezece lucruri greșite pe care tocmai le-au spus ceilalți.

Harul

Celălalt lucru straniu referitor la povestea exodului e că m-a condus către biserică. Unul dintre modurile prin care evreii din New York au fost asimilați la mijlocul secolului al XX-lea a fost îmbrățișând anglofilia. Aristocrația englezească manierată, elegantă, rigidă părea cel mai îndepărtat punct posibil față de ciondănelile grupurilor din ștetlurile ucrainene, trecutul de care fugeau cea mai mare parte a evreilor americani.

Un anumit tip de evrei deveneau anglofili. Sloganul era „Gândește evreiește, poartă-te englezește". Evrei precum Isaiah Berlin, Gertrude Himmelfarb și Lionel Trilling i-au îmbrățișat pe Dickens, Shakespeare, Burke și Jane Austen. Părinții evrei au început să le pună copiilor nume englezești, în speranța că nimeni nu se va gândi că băieții lor sunt evrei: Norman, Irving, Milton, Sidney și Lionel. (N-a funcționat: acum toată lumea le consideră nume evreiești.)

Părinții mei au studiat literatura și istoria victoriană. Când eram copil, țestoasele mele purtau numele Disraeli și Gladstone, după cei doi prim-miniștri victorieni. Poezia din casa noastră era de Auden. Am

ajuns să îmi petrec copilăria cu episcopalienii. Grădinița mea se numea St. George. Școala la care am mers se numea Grace Church School, pe Broadway, în Manhattan. Școala de vară la care am mers timp de cincisprezece ani și care a fost centrul copilăriei mele se numea Incarnation Camp și era sponsorizată de Church of the Incarnation de pe Madison Avenue.

Nu putem cunoaște vreodată modul în care unele momente din copilăria timpurie ne modelează viața. Influențele își fac drum până la noi și sunt îngropate atât de adânc, încât e dificil să vedem mecanismul prin care-și exercită forța. Îmi amintesc însă că stăteam în fiecare zi la slujba de dimineață de la Grace Church School, cântând imnurile bisericești și recitând rugăciunile, iar atenția mea se îndrepta cu precădere spre arcurile gotice care se înălțau către absidă. Îmi plăceau cântecele, însă arhitectura era cea care îmi transmitea sentimentul de noblețe – țesătura complexă de coloane, eroii biblici privind în jos de pe vitralii, stranele din lemn închis la culoare. Trăiam într-un basm, un tărâm al figurilor eterne, al forțelor ascunse, al cavalerismului și al profunzimii infinite.

Primele scântei ale credinței mi s-au aprins pe cale arhitecturală – în timpul acelor slujbe de dimineață și apoi ani mai târziu la Chartres. Grace Church e la intersecția dintre Tenth și Broadway, lângă librăria Strand. E într-o zonă obișnuită și aglomerată din Manhattan și de fapt Broadway face o cotitură pentru a o cuprinde. Dar atunci când părăsești trotuarul și intri în biserică, pătrunzi într-o poveste mai profundă. Pe fațadă e anunțată Împărăția Cerurilor; te cufunzi într-o reverență tăcută odată ce îi treci pragul, în timp ce

lumea de afară dispare; parcurgi încet culoarul bisericii, aruncând priviri eroilor credinței aflați în capelele și vitraliile de pe cele două laturi. În naos ești lovit de un moment de iluminare, când lumina se revarsă din toate direcțiile, iar apoi, întorcându-te, zărești rozetele în întreaga lor glorie. Grace nu e o biserică mare, însă pentru mine, e nesfârșită.

În Grace Church, am învățat Tatăl Nostru, imnurile bisericești și liturghiile și, desigur, am aflat povestea lui Iisus. Cumva, știam că El e în tabăra cealaltă. Pe atunci, erau mulți evrei la Grace și nu Îi pronunțam numele atunci când apărea în imnuri. În amintirile mele, volumul din biserică scădea în acele clipe.

În mare parte, povestea lui Iisus e un mit familiar, probabil recurent în toate culturile: orașul e mistuit de divizarea populației, de cicluri de răzbunare și contrarăzbunare. Singura cale de a purifica ura și divizarea e aruncarea grămezii de păcate ale întregii comunități pe umerii unui țap ispășitor. Prin alungarea țapului ispășitor, păcatele societății pot fi externalizate și eliminate. Prin uciderea lui, e obținută unitatea.

Iisus e un țap ispășitor clasic, un străin nevinovat împotriva Căruia, în setea lor de violență, se aliază toate grupurile și asupra Căruia își aruncă întreaga ură. Singurul lucru diferit la povestea lui Iisus – și diferența e majoră – e că El vine pe acest pământ tocmai pentru a fi țapul ispășitor. S-a oferit voluntar pentru această treabă, i-a iertat pe cei care L-au executat și a luat de bunăvoie pe umerii Săi păcatele întregii omeniri. Nu a venit să fie un Mesia cuceritor și plin de glorie, așa cum ni-L dorim cei mai mulți dintre noi, ci a sosit pentru a

fi un miel, pentru a se preda și pentru a-și iubi vrăjmașii. Nu a venit pentru a fi o victimă a păcatului, ci pentru a fi soluția. Puterea Lui e sacrificiul de sine, iar arma – iubirea față de viețile noastre.

Iată o răsturnare de situație ingenioasă.

Amfibian

În lumea mea semilaică a New Yorkului evreiesc, puneam omenia în fața credinței. Trăiam în umbra Holocaustului, deci nu consideram supraviețuirea un drept garantat. Celebram efortul, munca, inteligența, disciplina, reușitele. În tradiția rabinică, Mesia e asociat cu sărăcia, iar împlinirea, cu cei săraci și amărâți. Dar în cultura americană, iudaismul nu e trăit așa. Suntem orientați spre reușită.

Povestea lui Iisus însă nu e despre reușita lumească. E aproape opusul acesteia. Iisus a îngenuncheat pentru a Se ridica; a murit pentru ca alții să trăiască. Creștinii nu sunt mântuiți prin anumite sarcini, ci prin credință. De fapt, nu poți câștiga premiul mântuirii, fiindcă deja ți-a fost oferit prin har.

În perspectiva creștină, cei săraci sunt mai apropiați de Dumnezeu, nu cei avuți; copiii, nu cei realizați. Cei blânzi sunt cei binecuvântați – leproșii, răniții și cei ce suferă. Iisus era absolut neinteresat de cei bogați și puternici, care i-ar fi putut aduce mari beneficii și în jurul cărora se învârte lumea exterioară. A gravitat înspre pătura joasă – spre prostituată, spre cel proscris și spre văduvă.

În povestea copilăriei mele, cei insistenți sunt cei binecuvântați, căci ei rezolvă problemele. În schimb, calea creștină e una măruntă – acte mici de bunătate radicală făcute cu o dragoste mare. În lumea mea, îți iei viața în mâini, exercitându-ți autoritatea. În lumea creștină însă, nici măcar nu ești propriul stăpân. Talentele tale nu fac decât să circule prin tine; viața ta Îi aparține Celui care te-a creat.

În lumea copilăriei mele, rolul omului era să se elibereze de opresiunea altora. Și Iisus oferă salvarea de la sclavie, însă e alt fel de sclavie – cea a mândriei, a egoului, a sinelui. În lumea mea, înțelepciunea e respectată, dar în lumea creștină, Dumnezeu a ales ce-i mai naiv în lume pentru a-i amăgi pe înțelepți și i-a ales pe cei slabi pentru a-i umili pe cei puternici. Fericiți cei blânzi, căci aceia vor moșteni pământul.

Am fost și rămân un amfibian, trăind pe jumătate în apă și pe jumătate pe pământ. Aș vrea să îmi pot aminti că cele două perspective diferite mi-au adus confuzie, că în mintea mea s-au dus lupte. Dar adevărul e că nu-mi amintesc așa ceva. Pur și simplu am fost crescut în dualism.

Iudaismul a ajuns la mine prin prețioasa moștenire a familiei mele și a poporului meu, în special prin toți acei străunchi și străbunici care aveau idișul lor, numele lor ciudate (Aggie și Fagel), găluștele matzo și un fel aparte de a se certa și a țipa unul la celălalt ore întregi la masa din bucătărie. Creștinismul a venit la mine precum un braț pus în jurul umărului, o îmbrățișare, contactul transpirat într-un meci de baschet.

Începând cu vârsta de șase ani, mi-am petrecut verile la Incarnation Camp, două luni pe an care le umbreau complet pe celelalte zece. Tabăra era episcopaliană într-un mod progresist – cântam „Puff, the Magic Dragon" și „If I Had a Hammer" alături de „Lord of the Dance". Ne trezeam în fiecare zi pentru a-i oferi Domnului slava noastră. Singurii oameni explicit religioși erau câțiva *God Squadders*[4], hipioți creștini care cântau la chitară, fumau iarbă și-și exprimau dragostea față de Dumnezeu prin modul în care-și aranjau părul. Dar toți ceilalți erau implicit creștini. Erau o grămadă de copii de preoți, care crescuseră cu Evanghelia în casă și, mare parte din timp, o și exemplificau. În tabără nu exista succes sau eșec, nici măcar statut sau lipsă de statut. Exista iubirea care curgea liber, nestăvilită.

Locuiam în corturi, găteam direct pe foc, înotam, navigam pe lacul care se întindea pe aproape doi kilometri și nu aveam cum să evităm intimitatea. Incarnation e comunitatea cu cea mai reușită integrare din câte am văzut. Jumătate dintre participanți erau din Westchester sau de la școli private sofisticate din Manhattan, iar cealaltă jumătate proveneau din cele mai sărace zone din Brooklyn și Bronx. Acolo am învățat curajul – să plonjezi de pe stânci în lac, să vâslești prin curenții apelor într-o excursie cu canoea, să te strecori prin tabără în miez de noapte ca să te întâlnești cu iubita ta. Am trăit la Incarnation fiecare rit de trecere al adolescenței – primul fum de iarbă, primele băuturi, primul sărut, primele momente intime. Fiecare senzație metafizică timpurie acolo am simțit-o – sentimentul pe care îl ai privind răsăritul pe după munți, din canoe, felul în care o simplă piatră

poate fi învăluită de farmec dacă e cea pe care ai stat atunci când ai simțit primul fior al dragostei adolescentine. Mai am puțini prieteni rămași din liceu sau din facultate, însă am legat patruzeci sau cincizeci de prietenii pe viață în tabără și zeci de ani ei nici n-au fost conștienți că Brooksie are și un nume de botez.

Au fost mulți care și-au lăsat amprenta asupra noastră la Incarnation, dar voi alege unul singur, un consilier și șef de unitate pe nume Wes Wubbenhorst. Era ca un copil mai mare – masiv, atletic, pus pe caraghioslâcuri. Se întrerupea mereu în mijloc de propoziție, entuziasmat de câte un alt gând. A trăit peste șaizeci de ani și a pășit prin cele mai întunecate părți ale lumii, însă nu cred că a învățat vreodată să vorbească în felul serios al adulților. O parte din el a rămas mereu un Copil Sfânt.

Am ajuns să recunosc oamenii formați de o tabără și adesea au ce avea și Wes: un entuziasm efervescent, o strălucire și o garderobă compusă în mare parte din pantofi sport vechi, pantaloni zdrențuiți și tricouri rupte. Mai târziu, Wes a devenit preot episcopalian. A slujit pentru oamenii sărmani din Honduras și a adus alinare victimelor violenței domestice. Dumnezeul său era un Dumnezeu al iubirii, iar viața lui în tabără a fost un antrenament pentru misiunea sa de a oferi iubire altruistă. Era un om al oamenilor: entuziast, te trezea în fiecare dimineață și îți cânta până adormeai în fiecare seară, iar pe terenul de baschet dădea cele mai bune pase pe care le-am văzut vreodată. Când cineva făcea ceva extraordinar de stupid, doar zâmbea și ofta, minunându-se de nebunia vieții.

Când aveam șaptesprezece ani și devenisem consilier în tabără, iar el avea vreo douăzeci și cinci, ne plimbam pe un teren de joacă și mi-a spus că într-o zi o să fiu faimos. Am luat-o ca pe un compliment. Zeci de ani mai târziu însă, l-am vizitat în Annapolis în ziua morții sale. Wes nu mai putea vorbi, doar gesticula și scotea zgomote nearticulate. Nu am reușit să-mi dau seama dacă înțelegea ceva din ce-i povesteam, despre drumul întortocheat al credinței mele și despre iubirile din viața mea, dar în timp ce conduceam pe drumul de întoarcere, mi-a trecut prin minte că poate existase un avertisment în previziunea lui din tinerețe. Wes vorbea dintr-o perspectivă înaltă, pe care nu o înțelegeam atunci.

Religia nu produce atât de mulți oameni cu adevărat buni cum ai putea crede – oameni ca Wes. Oamenii religioși vorbesc atât de mult despre sfințenie, bunătate și iubire, încât ai crede că viețile lor sunt mult mai pline de virtute decât ale ateilor și agnosticilor. Însă, din experiența mea, nu e așa, iar unii oameni religioși, cum sunt preoții catolici care profită de copii inocenți, duc vieți foarte religioase, și în egală măsură foarte pervertite.

Cred totuși că religiile îndreaptă oamenii spre anumite întruchipări ale bunătății. Crescând, am avut parte de o bunătate tipic evreiască. E vorba despre *hesed*, bunătatea plină de iubire. Ochii zâmbitori ai unui rabin înțelept care te privesc pe după barbă, căldura bunicii care-ți oferă o a doua porție de mâncare de sabat, bunătatea unei comunități care lasă totul pentru *shiva*, blândețea cumva caraghioasă a unui *mensch*, un întreg popor tresărind la unison atunci când un evreu e ucis.

E o bunătate pământească, omenească și bunătatea vastă, atotcuprinzătoare a unei familii care se adună pentru o masă de sărbătoare.

Bunătatea lui Wes era una diferită și o asociez cu textura bunătății creștine. E o fericire simplă, sinceră, veselă, pură, debordantă și o anulare a sinelui în marea dăruire a iubirii. Wes pur și simplu nu se gândea la sine foarte des. Poate fiindcă așa am crescut, bunătatea evreiască are sens pentru mine. Bunătatea creștină poate să șocheze. Așa cum spunea odată Dorothy Day, creștinilor li se cere să trăiască într-un mod care n-are sens decât dacă există Dumnezeu.

Câteodată, e greu să fii în preajma bunătății creștine. Pur și simplu nu aparține acestei lumi, iar juxtapunerea incomodează. Spre exemplu, Jean Vanier a petrecut șapte ani în Marina britanică, începând cu 1942. Mai târziu în viață, a observat cum oamenii cu dizabilități mintale erau prost tratați și înlăturați de societate în aziluri mizerabile. A vizitat trei aziluri și a observat că nimeni de acolo nu plângea. „Atunci când își dau seama că nimănui nu-i pasă, că nimeni nu le va răspunde, copiii renunță la plâns. Le consumă prea multă energie. Plângem numai atunci când avem speranța că cineva ne poate auzi."[5] A cumpărat o căsuță lângă Paris și a pus bazele unei comunități pentru oamenii cu dizabilități mintale. N-a trecut mult și au apărut o sută treizeci și patru de astfel de comunități în treizeci și cinci de țări.

Vanier exemplifică un altruism aproape straniu. Se gândește prea puțin la sine, e ultimul om de care îi pasă. Viața lui e aproape dăruință pură. Oamenii care îl

întâlnesc spun că prezența lui poate să aibă un efect tulburător. Vanier a părăsit o societate care îi aclamă pe cei realizați, îndreptându-se spre o viață dedicată exclusiv celor slabi. A făcut-o pentru că-și înțelege propria slăbiciune. „În esență, noi, ființele umane, suntem la fel", a scris el. „Cu toții aparținem unei omeniri comune, defecte. Cu toții avem inimi rănite, vulnerabile. Fiecare dintre noi are nevoie să se simtă apreciat și înțeles; cu toții avem nevoie de ajutor."

Vanier înțelege, de asemenea, frumusețea slăbiciunii. „Slăbiciunea poartă în sine o putere secretă. Grija și încrederea care decurg din slăbiciune pot deschide inima. Cel care e slab poate avea acces la puterea de iubire a celui mai puternic."[6]

Unul dintre oamenii pe care Vanier i-a influențat a fost Henri Nouwen, care și-a abandonat posturile de profesor la Harvard și Yale pentru a trăi într-una dintre comunitățile L'Arche ale lui Vanier, ajutând oameni cu dizabilități mintale atât de severe, încât unii nici nu-i puteau spune „mulțumesc".

Atunci când Nouwen părăsea comunitatea L'Arche pentru a ține discursuri, adesea lua cu el câțiva pacienți. Odată, într-o călătorie la Washington, a ales un bărbat pe nume Bill. Când Nouwen a urcat pe scenă pentru a-și expune observațiile, Bill i s-a alăturat. Iar când Nouwen a repetat un fragment comun discursurilor sale, Bill a spus publicului: „Am mai auzit asta!" Când Nouwen și-a terminat discursul, în ovațiile publicului, Bill a anunțat că vrea și el să țină un discurs. O urmă de panică l-a cuprins pe Nouwen. Ce-ar putea spune Bill? Ar putea să înceapă să abereze și să creeze o situație

jenantă. Dar Nouwen și-a dat seama că e arogant să creadă că Bill n-are nimic important de spus, așa că l-a condus către microfon, iar bărbatul a declarat:

– Ultima oară când Henri a mers în Boston, l-a luat cu el pe John Smeltzer. De data asta, a vrut ca eu să vin cu el în Washington și sunt foarte fericit să fiu aici cu voi. Vă mulțumesc foarte mult.

Asta a fost tot. Mulțimea s-a ridicat și l-a aplaudat furtunos.

După aceea, Bill a trecut pe la fiecare și i-a salutat. În următoarea dimineață, la micul dejun, a mers de la masă la masă, luându-și la revedere de la cei pe care îi cunoscuse. În timpul zborului de întoarcere, l-a întrebat pe Nouwen dacă i-a plăcut călătoria.

– O, da! a răspuns acesta. A fost o călătorie minunată și sunt extrem de bucuros că ai venit cu mine.

– Și am făcut treabă bună împreună, nu-i așa?

Atunci, Nouwen s-a gândit la cuvintele lui Iisus: „Căci, acolo unde sunt doi sau trei adunați în Numele Meu, sunt și Eu în mijlocul lor.“[7]

Viața adultă

Se pare că mi-am trăit viața drept ceea ce prietenul meu Mako Fujimori numește „străjer al granițelor“, constant la limita dintre două lumi diferite. Politic, nu sunt nici chiar de stânga, nici chiar de dreapta. Profesional, nu sunt nici academician, nici jurnalist. Temperamental, nu sunt nici chiar rațional, nici chiar romantic.

Cineva ar trebui să strige la mine: „Alege odată o tabără!“ Și câteodată, mă întreb dacă această nehotărâre nu vine din faptul că mi-am petrecut copilăria la intersecția a două mari ecologii morale. Îmi dau seama că, în teorie, atât iudaismul, cât și creștinismul conțin măiestrie, smerenie, năzuință spre glorie și sfântă supunere. Însă nu am crescut într-o carte de teologie; am crescut în versiunea americană de sfârșitul secolului al XX-lea a iudaismului și în versiunea de sfârșitul secolului al XX-lea a creștinismului. Fie am fost cel mai creștin evreu, fie cel mai evreu creștin, o situație căreia i-am supraviețuit numai datorită faptului că eram sigur că Dumnezeu nu există, astfel că întreaga problemă avea o importanță strict teoretică.

N-o să te plictisesc cu descrierea anilor mei de ateism. Se spune că religia e opiul maselor, însă am descoperit că viața de ateu e surprinzător de liniștită. Mă aflam în prezența religiei, desigur. Aproape toți prietenii mei apropiați erau evrei. Era o ironie la prima vedere. Vorbeam aceeași limbă și spuneam aceleași glume. Însă creștinii aveau atracția lor magnetică: scrierile lui Reinhold Niebuhr, picturile lui Fra Angelico, mentorul meu William F. Buckley, acea scenă de la sfârșitul filmului *Întoarcere la Brideshead*, unde, pe patul de moarte, patriarhul familiei Îl acceptă pe Hristos, iar textura universului e despicată în două.

În facultate, am întâlnit o femeie puternică, inteligentă, care mai târziu mi-a devenit soție. Ne-am căsătorit într-o biserică unitariană, dar câțiva ani mai târziu ea s-a convertit la iudaism, a început să lucreze la sinagoga noastră, a decis că vrea să ținem o casă cușer și să ne înscriem copiii la școli evreiești. Traiectoria mea se

îndepărtase de iudaism, dar iată-mă înapoi. Am ajuns să ducem viața halahică: viața regulilor cușer, a prohibițiilor stranii, a unei comunități bogate și a ciclului sărbătorilor evreiești.

Angajamentul ei față de iudaism e profund și impresionant, și cu fiecare an a devenit din ce în ce mai puternic. Acum, viața ei e devotată studiului și servirii Torei, iudaismului, prietenilor și comunității.

Atitudinea mea față de regulile cușer oscila între resentiment feroce și respect profund. Le respingeam ca practică ce poate eșua într-un legalism pedant și infertil. Dar respectam modul în care iudaismul are un ritual pentru fiecare ocazie. Ideea e că schimbările comportamentale precedă și cauzează schimbări interne (o credință ferm susținută de psihologia experimentală). „Atunci când un om halahic se îndreaptă spre realitate", scrie Joseph Soloveitchik, „el duce în mâini Tora care i-a fost dată la Sinai. Se orientează spre lume pe calea legilor fixe și a principiilor ferme. Un întreg corpus de învățături și legi îl ghidează pe drumul ce duce spre existență. Atunci când se uită spre orizont și vede răsăritul sau apusul soarelui, știe că fiecare ocazie vine cu anumite porunci ce trebuie împlinite, Shema de dimineață, apoi așezarea filacteriilor și așa mai departe. Atunci când un izvor îi iese în cale, știe ce trebuințe poate împlini apa: scufundarea, ispășirea păcatului, potolirea setei. El are binecuvântări pentru fiecare ocazie și rugăciuni pentru fiecare acțiune."

Aceste ritualuri și binecuvântări stau la baza vieții pământești. Iudaismul, continuă Soloveitchik, „este o religie concretă, o religie a vieții simțurilor, în care

există văz, miros și atingere, o religie pe care un om în carne și oase o poate trăi cu toate simțurile, tendoanele și organele, cu întreaga-i ființă". În același timp, aceste porunci țintesc în sus, spre un ideal. Stabilesc un standard ideal și descriu relația dintre realitatea noastră concretă și divinitate. „Transcendența ajunge incorporată în faptele omului", continuă Soloveitchik, „fapte ce sunt modelate de ordinea fizică strict legiuită din care omul e parte"[8].

Pentru evreu, credința nu e legată în primul rând de solitudine. Evreul resimte credința în mijlocul comunității, în ceea ce face împreună cu ceilalți. Sinagoga nu e spațiul principal al vieții evreiești, ci masa unde are loc cina de sabat. Regula mea generală e că majoritatea slujbelor din biserică sunt mai spirituale decât slujbele din sinagogă, însă o cină de sabat poate fi mult mai spirituală decât orice slujbă din biserică.

Evreul nu caută o existență eternă și purificată într-o altă lume dincolo de moarte. „O oră de Tora și fapte bune pe această lume e mai bună decât întreaga viață a lumii ce va veni", a declarat un gânditor antic. În iudaism, sanctitatea poate fi atinsă pe lumea aceasta. Evreul caută să împlinească cele șase sute treisprezece porunci ce guvernează viața pe acest pământ. Foarte puține dintre ele au de-a face cu credința religioasă și mai puțin de cinci la sută sunt legate de lucruri pe care omul ar trebui să le spună, precum rugăciuni sau jurăminte. Șaizeci la sută dintre porunci, arată filosoful american Abraham Kaplan, sunt legate de ritualuri fizice, de aprinderea lumânărilor, baia rituală sau folosirea ramurilor de palmier într-un fel anume – așadar, sunt legate de cum se fac lucrurile.

Aceste ritualuri și fapte bune sunt un fel de limbaj, susține Kaplan și, realizându-le, interpretăm regulile unei gramatici și sintaxele unui limbaj prea profund pentru cuvinte. După un timp, ritualurile nu mai par acțiuni pe care ți le-a comandat o carte, ci simți că ele izvorăsc din centrul ființei tale.

Iudaismul cere acțiune creatoare. „Sanctitatea e creată de om, prin carne și oase“[9], scrie Soloveitchik. Mulți evrei au un soi de blocaj mintal atunci când se gândesc la viața de apoi. Principala problemă cu următoarea lume este că e deja perfectă, deci nu are nevoie să fie construită și reparată. Deci cum poate fi atât de grozavă?

La răstimpuri, creștinismul își făcea câte o apariție în viața mea. Spre exemplu, la o petrecere din 2004, cineva a menționat un nume nefamiliar, John Stott. Am sunat un prieten, pe Michael Cromartie, care mi-a spus că, dacă evangheliștii ar avea un papă, acela ar fi Stott. Am făcut câteva cercetări și am aflat că numele lui n-a apărut niciodată în *The New York Times*, cu o singură excepție. Așa că am hotărât să mă documentez despre el și să scriu un articol intitulat „Who Is John Stott?“.

Pentru oricine trăiește în cultura laică, prima întâlnire cu un creștin inteligent și plin de veselie este un șoc. Suntem obișnuiți să-i desconsiderăm pe cei de tipul lui Franklin Graham sau Pat Robertson, însă e tulburător să întâlnești un creștin a cărui persoană te cucerește. După cum am scris, vocea lui Stott „este prietenoasă, curtenitoare și naturală. E umil și autocritic, dar în egală măsură încrezător, voios și optimist. Misiunea lui

Stott e să pătrundă dincolo de toate ornamentațiile și să intre în contact direct cu Iisus. Stott spune că mesajul central al Evangheliei nu sunt învățăturile lui Iisus, ci Iisus Însuși, figura umană/divină. El le amintește mereu oamenilor de realitatea concretă a vieții și de sacrificiul lui Iisus.“ E vorba despre însușirea mentalității lui Hristos.

În Stott, am întâlnit o persoană complet încrezătoare în credința sa și totuși atrasă de paradoxurile sale. Dacă Iisus ne învață smerenia, atunci de ce vorbește mereu despre Sine? Ce înseamnă să capeți putere prin slăbiciune sau libertate prin obediență? În Stott, am descoperit o versiune a creștinismului mai directă și neutră. „De fiecare dată când privim crucea, Iisus pare să ne spună: «Sunt aici din pricina ta»“, a scris Stott. „«Păcatul tău e cel pe care-l port, blestemul tău e cel pe care-l sufăr, datoria ta e cea pe care o plătesc, moartea ta e cea pe care o mor.» Nimic în istorie sau în univers nu ne doboară așa cum o face crucea. Cu toții avem o perspectivă exacerbată asupra sinelui, în special când vine vorba despre propria virtute, până când vizităm un loc numit Golgota. Acolo, la picioarele crucii, ne micșorăm la adevărata noastră mărime.“

Atunci când Stott a venit în Washington, m-a invitat să luăm prânzul. Am aflat mulți ani mai târziu, după moartea lui, că a petrecut ceva timp gândindu-se, rugându-se și discutând cu alții despre cum să gestioneze prânzul cu mine. Le-a spus prietenilor săi că a simțit un mic tremur în felul în care scrisesem articolul, un soi de mișcare sau premoniție a credinței. La prânz, am vorbit puțin, apoi a început să mă chestioneze direct și dur: în ce cred? Unde mă aflu pe

drumul credinței? Ce părere am despre Evanghelie? Ce părere am despre iudaism? Mi-a spus că simțea ceva în mine, o mișcare înspre Dumnezeu. Credeam că ne-am întâlnit pentru a vorbi despre el, însă el era interesat numai de mine.

M-a tulburat. Dacă îmi dădea târcoale un copoi al raiului, fie exista ceva ce eu nu simțeam, fie exista un adevăr pe care nu voiam să-l înfrunt. Probabil că, inconștient, am simțit spre ce perturbare a vieții mele va conduce acest lucru. Am încuiat ușa și am tras toate obloanele.

Dar au început să apară alte crăpături – la început doar din când în când, dar apoi într-un flux constant. Momentele de transcendență spirituală îmi apăreau de o frumusețe hipnotică. Mă simt vrăjit de Catedrala Chartres de fiecare dată când o vizitez, ca un punct de contact între lumea noastră și alta nevăzută. Am scris o carte în care am făcut portretele unor indivizi extraordinari. Două treimi dintre ei erau laici, însă printre ei se afla Dorothy Day, unul dintre oamenii cu cea mai mare profunzime spirituală și emoțională pe care i-am întâlnit vreodată. Day a descoperit credința la nașterea copilului ei – a simțit o fericire atât de intensă, încât a avut nevoie să mulțumească, să venereze și să adore. Și-a întors viața spre credință, îmbrățișând sărăcia, servindu-i pe cei săraci și trăind alături de cei nevoiași.

Spre sfârșitul vieții lui Day, Robert Coles a întrebat-o dacă plănuia să-și scrie memoriile. Era o scriitoare minunată și prolifică, deci întrebarea a venit natural. Ea i-a răspuns lui Coles că se gândise cândva să facă acest

lucru și că scrisese pe o foaie de hârtie: „O viață amintită.“ Apoi „am stat pur și simplu și m-am gândit la Dumnezeul nostru, la vizita pe care ne-a făcut-o cu atâtea secole în urmă, și mi-am spus că marele meu noroc e că L-am avut în minte atâția ani din viața mea“[10]. Nu simțise nevoia să scrie nimic.

Oare cum se simte o astfel de pace și liniște?

Alt personaj al cărții mele e Sfântul Augustin, un om de un geniu extraordinar. Scena convertirii lui e faimoasă, dar rugăciunile sale, mai puțin. Eu am fost complet impresionat de ele. Preferata mea e o rugăciune numită „Ce iubesc atunci când Îl iubesc pe Dumnezeul meu?“.

> Nu frumusețea corpurilor sau gingășia lor trecătoare, nu strălucirea luminii, a acestei lumini atât de prietenoase față de ochii mei, nu suavele melodii ale feluritelor cântări, nici mireasma dulce a florilor, a parfumurilor și a balsamurilor, nu mana cerească și mierea, nici membrele făcute pentru îmbrățișări trupești, nu toate acestea le iubesc eu atunci când Îl iubesc pe Dumnezeul meu. Și totuși, iubesc un anume fel de lumină și un anume fel de glas, o anume mireasmă, o anume hrană și o anume îmbrățișare atunci când Îl iubesc pe Dumnezeul meu; sunt lumina, glasul, mireasma, hrana și îmbrățișarea omului lăuntric, care se află în mine acolo unde pentru sufletul meu strălucește o lumină, care nu are hotar, unde răsună o melodie care nu piere în timp, unde se răspândesc miresme pe care nu le împrăștie suflarea vântului, unde se poate gusta dintr-o hrană pe care lăcomia nu o micșorează niciodată și unde se înlănțuie

> îmbrățișări pe care împlinirea dorinței nu le desface niciodată. Iată ce iubesc eu atunci când Îl iubesc pe Dumnezeul meu.[11]

Citind despre Day și Sfântul Augustin, am fost cuprins de senzația pe care milioane de oameni aveau s-o simtă mai târziu, observându-l pe Papa Francisc. Chiar neavând niciun pic de credință, ceva te mișcă atunci când vezi un om care se comportă precum Iisus. Inima și sufletul îmi erau ferecate, însă, din când în când, frumusețea morală deslega strânsoarea.

Aș spune că, în vremea aceea, eram un susținător prietenos al credinței, cu toate că n-o simțeam defel. Eram unul dintre acei oameni care sunt, teoretic, de partea religiei și o consideră o influență pozitivă asupra oamenilor, însă eu însumi nu credeam. Cel mult, trăiam religia ca pe o colecție utilă de sfaturi de dezvoltare personală. Spre exemplu, primele mele șase luni ca redactor la *The New York Times* au fost cele mai grele din viața mea profesională. Nu fusesem vreodată detestat în masă. Tema recurentă a e-mailurilor primite era: „Paul Krugman e tare. Tu ești naspa." Criticii mei nu erau doar ostili, erau ostili *cu eficiență*, lovind exact în acele puncte sensibile care mă făceau să mă simt nesigur, ezitant și lipsit de valoare. Singura atitudine potrivită, după cum am descoperit mai târziu, este „Iubește-ți dușmanul". Tratează-l ca pe cineva care, în felul lui ciudat, îți face daruri. Orice altă atitudine – ura sau frica – este sinucidere emoțională.

Învierea

Apoi au venit evenimentele din vara anului 2013 și suferința care le-a urmat. Am trecut prin divorț. Eram singur, umilit, în derivă. Aveam o senzație continuă de arsură în stomac și în intestine. Vedeam lumea ca printr-o oglindă încețoșată, distorsionantă – prin prisma propriei dureri și umilințe.

În perioadele de suferință, ai tendința să strângi și mai tare de volan, încercând să-ți redirecționezi viața, dar câteodată te simți înfrânt și pur și simplu îi dai drumul. Încep să se întâmple lucruri stranii. „Vindecarea înseamnă să treci de la durerea *ta* la *Durere*“, scrie Nouwen. „Atunci când nu faci decât să te concentrezi pe circumstanțele specifice ale durerii tale, devii foarte ușor furios, plin de resentimente și chiar răzbunător. […] Dar adevărata vindecare vine atunci când îți dai seama că durerea ta particulară este o parte a durerii omenirii. […] De fiecare dată când reușești să-ți redirecționezi atenția de la situația externă care ți-a cauzat durerea și să te concentrezi asupra durerii întregii omeniri, la care participi, suferința ta devine mai ușor de îndurat.“

Cunoașterea pe care o acumulezi prin suferință poate fi articulată, dar nu poate fi cu adevărat înțeleasă de cineva care nu a îndurat drumul care să-l ducă până acolo. Însă pot spune că nu am ieșit din prăpastia aceea cu mâna goală. A fost nevoie ca viața să mă tăbăcească puțin pentru a deveni suficient de moale cât să fiu

atins. A fost nevoie să fiu rănit pentru a mă deschide. Suferința a deschis cele mai adânci surse ale sinelui și a scos la lumină pământ proaspăt pentru a crește.

Și atunci s-a întâmplat. Stăteam în apartamentul meu într-o zi, când Iisus Hristos a venit plutind prin perete, mi-a prefăcut apa în vin și mi-a poruncit să-L urmez.

Nu, glumesc. Nu s-a petrecut nimic de genul ăsta. Deși astfel de lucruri par să se întâmple unor oameni și nu încerc să le iau în râs. Însă toate experiențele mele au fost mai prozaice și mai puțin convingătoare. Au venit ca momente izolate de permeabilitate. Îmi vedeam de viața obișnuită, de zi cu zi, când, dintr-odată, din motive de neînțeles, o intruziune mistică a reușit să mă pătrundă, sugerându-mi o realitate mai profundă.

Spre exemplu, într-o dimineață ieșeam de la metrou în Penn Station, în New Yorkul orei de vârf. Eram, ca de obicei, înconjurat de oameni tăcuți, posaci, târându-se spre muncă în șiruri lungi. În mod normal, în aceste circumstanțe te simți ca altă furnică ducând o viață fără sens, într-un univers fără sens. În mod normal, rutina vieții îți înăbușă capacitatea de a te minuna. Dar de această dată, totul s-a preschimbat și am văzut suflete în fiecare dintre acei oameni. A fost ca și cum, dintr-odată, totul s-a iluminat și am devenit conștient de o profunzime infinită în fiecare dintre acești mii de oameni. Erau suflete vii. Brusc, am simțit că asta este cea mai intensă parte a realității: suflete trezindu-se dimineața. Suflete luând metroul spre muncă. Suflete tânjind după bunătate. Suflete rănite de traume anterioare. Suflete în absolut fiecare dintre oameni, iluminându-i din interior, locuindu-i, câteodată

captive, suflete treze sau adormite; și, odată cu această viziune, a venit sentimentul că sunt conectat prin unde radio cu fiecare dintre ele – ca și cum ar exista un suflet mare, care stă la baza tuturor, și fiecare am fi o bucățică din el.

Pe neașteptate, am început să privesc întreaga mulțime cu un fel de admirație, o reverență, și nu din străfundurile unei dimineți anume, ci din străfundurile unor secole întregi. Dacă te gândești la asta o clipă, îți dai seama că e posibil să fim legați nu numai de sufletele care trăiesc acum, ci de sufletele tuturor oamenilor care au trăit vreodată, din generație în generație, care sunt încă prezente, fiindcă acest spirit animator fundamental există în continuare și va fi mereu omniprezent. Și, dacă există suflete, e un pas mic până la credința că există ceva care le-a insuflat în noi, printr-un act de grijă și iubire. Acesta mi se pare un gând minunat.

Rabinul Heschel spune că minunarea nu e o emoție, ci un mod de a înțelege. „Să te minunezi este în sine un act de înțelegere a unui sens mai mare decât noi înșine."[12] Și îmi dau seama că, în prezent, nu mai pot vedea oamenii decât ca pe niște creaturi însuflețite. Nu-mi pot face munca de jurnalist decât dacă pornesc de la premisa că toți oamenii despre care scriu au suflete, la fel și toți oamenii pe care îi întâlnesc. Întâmplările n-au sens altfel. Comportamentul nu poate fi explicat decât dacă privești oamenii ca pe suflete care tânjesc, înfometate sau sătule în funcție de an, oră sau zi.

Vara aceasta, mi-am făcut drumeția anuală la American Lake, aflat în vârful unui munte de lângă Aspen,

Colorado. În acea dimineață, eram într-o dispoziție spirituală și tot urcușul pe munte m-am gândit la lucrurile pe care ar trebui să I le dedic lui Dumnezeu dacă El chiar ar exista: munca mea, reputația, prieteniile, viața, iubirile, familia, viciile, conturile din bancă.

Am ajuns la marginea lacului, m-am așezat pe o piatră și am scos o carte de rugăciuni puritane pe care o adusesem cu mine. Majoritatea sunt destul de mohorâte, discutând despre depravarea umană și altele asemenea. Apoi am dat peste una intitulată „Valea viziunilor". Primul vers este: „Doamne, înălțat și sfânt, blând și smerit." M-am uitat la vârfurile celor doi munți care se înălțau în fața mea. Chiar atunci, o vietate cafenie, micuță, care semăna cu un viezure, și-a făcut drum spre lac, fără să mă observe. Ajunsese la jumătate de metru de pantoful meu atunci când s-a uitat în sus și, speriată, s-a îndepărtat rapid. Înălțat și sfânt, blând și smerit.

Următorul vers este: „Tu m-ai adus în valea viziunilor." Ei bine, iată-mă în valea formată de lac. „Unde trăiesc în adâncuri, dar Te văd în înălțimi." Eram în tot felul de adâncimi, dar vedeam piscurile munților. „Înăbușit de munții păcatelor, privesc gloria Ta." Restul textului rezumă întreaga logică inversată a credinței: inima rănită este inima vindecată. Sufletul smerit este sufletul ce se bucură. Sufletul care se căiește este sufletul victorios. Viață în moartea mea. Fericire în durerea mea. Har în păcatul meu. Bogăție în sărăcia mea. Glorie în valea mea.

Am avut senzația că lucrurile se așază pe făgașul normal, precum sunetul portierei unei mașini frumoase care se închide ușurel. Era o senzație de armonie profundă și comuniune, așa cum o descrie Jayber Crow de pe pod: simțeam cum creația e un lucru viu, un lucru bun, simțeam că suntem în permanență creați și acceptați în creație. Cunoașterea a început să mi se târască pe piele. N-am simțit neapărat că sunt una cu natura. Am avut senzația că există un spirit animator ce stă la baza întregii creații. Universul se apleacă spre bunătatea noastră.

Auzisem des că „Dumnezeu e fundamentul existenței". Că nu e un tip gigantic, bărbos, care trăiește în cer, ci că e o prezență morală afectuoasă, care conferă vieții căldură și existenței – sens. Pe malul lacului, am avut senzația că viața nu e doar o adunătură aleatorie de molecule care s-au întâlnit întâmplător în spațiu. Viețile noastre se desfășoară în cadrul unei anumite ordini morale. Am stat acolo ceva timp și am privit versanții care înconjurau lacul și care urcau spre vârfurile munților. Mi-am imaginat mici drame morale și încleștări de armate – ca în *Stăpânul inelelor* –, forțele iubirii și ale egoismului desfășurându-se în această vale dintre munți. Și toate acestea sunt ținute în mâinile împreunate ale lui Dumnezeu. Am scris despre acea zi: „Dumnezeu chiar Se ajustează în funcție de tine. Acelora dintre noi care avem sentimentul că nu aparținem, că suntem simpli călători, El ne oferă apartenența, acceptarea și participarea." Drumul de coborâre a durat o oră și jumătate și mi l-am petrecut euforic, amețit.

Aceasta nu a fost o convertire religioasă. Nu treceam de la un lucru la altul. Mi s-a părut mai degrabă o înțelegere aprofundată. Îi înțeleg pe cei care nu empatizează cu această experiență sau care o văd drept reacție emoțională la prezența naturii. Eu pot doar să relatez cum am simțit și continui să simt. A fost și este o senzație de deschidere a ochilor pentru a vedea ceva ce a fost mereu acolo, pentru a vedea prezența sacrului în realitățile de zi cu zi. Ca și cum ar fi un spectacol de teatru pe care l-ai urmărit toată viața și, dintr-odată, îți dai seama că ce vezi pe scenă nu e singurul spectacol care se desfășoară. Există un altul la bază, cu aceleași personaje, dar la un nivel diferit, cu o logică diferită și în care acționează forțe diferite, cu miză mult mai mare. Poți urmări povestea lumească, oamenii care se apropie sau se îndepărtează de ambițiile lor lumești. Dar există totodată și povestea sacră, sufletele care se apropie sau se îndepărtează de casa lor, care e Dumnezeu.

E ușor să nu fii conștient de spectacolul de la bază, dar odată ce-l vezi, e greu să mai privești spectacolul despre ambițiile lumești ca pe realitatea supremă. Povestea principală e cea a sufletului.

Jonathan Haidt e un academician evreu laic, care studiază sentimentele morale. La începutul carierei sale, a mers să studieze în India. Când a ajuns acolo, a descoperit că oamenii trăiau realitatea de zi cu zi nu doar în dimensiunile obișnuite, ci și într-o dimensiune spirituală. Această axă era una verticală. Orice faci te poate transporta în sus, către puritate, sau în jos, către degradare. Tot ce mâncau oamenii din India, tot ce

spuneau, tot ce gândeau și tot ce făceau îi putea duce în sus pe axa spirituală, către sfințenie, sau în jos, către înjosire.

Atunci când Haidt s-a întors în Statele Unite, i-a lipsit să fie înconjurat de oameni care resimțeau dimensiunea verticală, spirituală în viața de zi cu zi. A început să se gândească la Statele Unite ca la un „Tărâm-Plat", un ținut mai lipsit de profunzime. Continua să poarte cu sine mentalitatea indiană, deși se afla înapoi pe Tărâmul-Plat. S-a simțit dezgustat la gândul de a-și duce pantofii cu care umblase toată ziua până în puritatea propriei casei, chiar până în dormitor. A observat o apariție bruscă a rușinii atunci când se gândea să ducă unele cărți la baie. A devenit mai conștient de sentimente subtile la adresa comportamentului imoral, simțind că oamenii se înjosesc cumva, că se îndreaptă spre degradare și se îndepărtează de sfințenie. Continua să vadă realitatea prin toate aceste gradații ale purității și ale degradării.

După excursia de la American Lake, mi-am dat seama că sunt o persoană religioasă. Am devenit conștient de această prezență supranaturală care e Dumnezeu, care pătrunde în lumea fizică. Evreii au conceptul de *tzimtzum*, sau contracție, pentru a descrie modul în care esențele spirituale sunt infuzate în lumea materială. Creștinii au conceptul de întrupare: atunci când divinitatea s-a întrupat pe pământ în om. Prin Iisus, creștinii au credința că lumea eternității a pătruns în dimensiunea timpului.

Să fii religios înseamnă, după înțelegerea mea, să percepi realitatea printr-o lentilă sacră, să simți că există

realități spirituale în lucrurile fizice, imediate. Thomas Merton a scris cândva că „a încerca să rezolvi problema lui Dumnezeu e ca și cum ai încerca să-ți vezi propriii globi oculari“. De fapt, vezi și simți cu și prin Dumnezeu.

Majoritatea purtăm în noi această conștiință protoreligioasă în timp ce ne ducem viețile, chiar dacă nu suntem religioși. Simțim o repulsie morală atunci când teroriștii decapitează un prizonier, nu numai fiindcă a avut loc o moarte, ci fiindcă ceva sacru a fost insultat. Un corp uman nu e doar o bucată de carne; este, de asemenea, un templu infuzat de prezența transcendenței. Chiar și atunci când o persoană este moartă, corpul poartă în continuare o urmă a prezenței spirituale și se cuvine să ne purtăm demn cu el. De aceea ne simțim elevați de ritualul iudaic *taharah*, în care membrii unei sinagogi spală cu blândețe corpul confratelui care a murit în acea zi.

În luna de după excursia la American Lake, am mers în Irlanda, ca musafir al unui prieten care închiriase o casă mare, unde invitase mai mulți oameni. Gazda noastră și prietenul său, amândoi în vârstă, și-au petrecut mare parte din timp discutând politică, economie și politici monetare. Soția gazdei era tăcută, căci suferea de alzheimer și memoria începuse să i se deterioreze. Într-o seară, în timp ce ne aflam în mijlocul unei discuții despre politică, a părut mai confuză decât de obicei. Soțul ei s-a întors spre mine și am văzut că avea lacrimi în ochi. Ne-am privit îndelung, într-un moment puternic, care a mers mult dincolo de simplă empatie și afecțiune. Dintr-odată, am văzut dimensiuni întregi ale experienței sale, adânc în ochii lui.

La un anumit nivel, eram oameni care discută politici monetare, dar la un nivel mai adânc, tăcut, se juca spectacolul de la bază: corzile nemuritoare ale iubirii, corpuri care trăiesc și mor, suflete care caută fericire profundă și pace spirituală, întreaga scenă animată de o misterioasă forță a vieții, în timp ce tiparele vieții erau formate de poveștile eterne, pe care le recreau apoi continuu.

„Minunarea sau uimirea radicală e caracteristica principală a atitudinii omului religios față de istorie și natură", scrie rabinul Heschel în *God in Search of Man*. „Există o atitudine străină spiritului acestuia: a crede că lucrurile se întâmplă de la sine."[13] Există scântei ale divinității în fiecare clipă și un univers cosmic în fiecare om.

Nu am parcurs această călătorie spirituală singur. M-am consultat cu zeci de oameni, căutând, într-un mod destul de demn de milă și dependent, sfaturi și consiliere. În general, evreii n-au știut cum să vorbească cu mine. Iudaismul nu prea are o tradiție a aderării și a renunțării. Te naști ca membru al tribului și nu există o tradiție evanghelică. Unele dintre e-mailurile mele iscoditoare către prietenii mei evrei au rămas fără răspuns. Am luat prânzul cu rabinul meu și i-am spus despre mediul religios din care provin, combinația de iudaism și creștinism. Mi-a spus că înțelege frumusețea poveștii creștine și că el însuși e captivat de ea. „Gândește-te numai", s-a exaltat. „Domnul Iisus Hristos a murit pentru păcatele noastre!" Mulțumesc, dragă rabin…

Creștinii m-au acaparat. Vestea căutărilor mele spirituale s-a împrăștiat și, în scurt timp, zeci de creștini se rugau pentru mine. Prieteni plini de iubire au zburat din Chicago și din alte părți pentru a-mi vorbi. Un prieten a început să se roage pentru mine și pentru familia mea și de atunci îmi trimite câte un mesaj încurajator în fiecare vineri. Unii creștini au căutat stângaci să mă ademenească, de parcă eram un soi de câștig pentru echipa lor, fiind, în cele din urmă, o forță distructivă. Majoritatea mi-au dat cărți. Am primit în jur de trei sute de volume despre credință în acele luni, dintre care o sută erau exemplare diferite ale cărții lui C.S. Lewis, *Creștinism, pur și simplu*.

Am avut câțiva însoțitori de nădejde, printre care Stuart și Celia McAlpine, care conduc o biserică locală, și Jerry Root, expert în C.S. Lewis. Apoi a fost și Anne Snyder, cercetătoare și colegă cu mine la *The New York Times*. De fapt, înainte de asta, o intervievasem pe Anne pentru post: de la Andover, școala preparatorie, mersese la Wheaton, o facultate creștină. Mi se păruse un pas neobișnuit care, probabil, a cerut mult curaj. Și atunci, și acum, încerc să angajez oameni al căror parcurs din CV nu se înscrie în logica uzuală a meritocrației. Vreau să văd că acești oameni cred în ceva mai mult decât definiția convențională a succesului.

Eu și Anne am lucrat împreună trei ani și, deși îi apreciam enorm munca, abia o remarcasem ca persoană. Nu am mers niciodată împreună la prânz sau la cafea și îmi amintesc vag că i-am făcut o evaluare formală a performanței. Am fost un coleg nepriceput și absent.

Anne a fost printre cei care m-au ajutat la documentarea pentru volumul anterior, *Drumul spre caracter*, în special pentru capitolul despre Dorothy Day. În acea perioadă, am schimbat o serie de notițe despre câteva capitole ale cărții și atunci am început să-mi dau seama cât de radical diferită e conștiința religioasă de cea laică, cât de mare și de absurd e de fapt saltul spre credință. Eu descriam călătoria spirituală a lui Day drept un efort de a atinge un nivel superior al binelui și al înțelegerii; Anne m-a corectat, argumentând că e vorba despre disponibilitatea de a capitula în fața unui adevăr care se află în afara ta. Eu scriam ca și cum Day era cea care făcea mișcările. Anne m-a ajutat să văd că, în viziunea lui Day, Dumnezeu e Cel care făcea mișcările, iar ea, cea mișcată de forța și voia Lui.

Miezul acelei cărți a fost distincția făcută de rabinul Soloveitchik între cele două fațete ale naturii noastre, pe care el le-a numit „Adam I“ și „Adam al II-lea“, iar eu, *virtuți din CV* și *virtuți din panegiric*. Am subliniat că Adam I se referă la măiestrie și carieră, iar Adam al II-lea, partea spirituală, se referă la căutarea binelui și a scopului. Anne îmi trimitea notițe în care îmi spunea că interpretarea mea pentru Adam al II-lea e prea New Age, sau prea scufundată în categoriile contemporane laice. Tot ea mi-a arătat că Day nu îi servea pe cei săraci pentru că voia să-și găsească un scop în viață, astfel încât să poată dormi cu mintea împăcată și să fie mulțumită de sine. Ceea ce caută de fapt Adam al II-lea, mi-a scris Anne, e devotamentul și obediența față de un „adevăr absolut, obiectiv“.

În notițele ei, Anne a încercat să mă conducă spre o înțelegere mai profundă asupra viziunii lui Soloveitchik. Mi-a scris: „Devenind conștient de o realitate externă care îi solicită loialitatea și îi deschide în față o cale a legământului, Adam al II-lea găsește în cele din urmă împlinirea, însă scopul nu e să se odihnească la umbra satisfacției de sine. E ceva mult mai mult de atât, dincolo de propria persoană. E un adevăr căruia i se dedică o viață, iar înțelegerea acestui adevăr va pătrunde totul. Să i te dedici te va costa."

În primele luni ale convertirii lui Day la catolicism, a întâlnit femei catolice care acceptaseră să se abțină de la sex până la căsătorie. Day le-a admirat foarte mult pentru sacrificiul și demnitatea deciziei lor. Eu am rămas consternat. În lumea mea, prohibițiile asupra sexului premarital dispăruseră odată cu victorienii. Eram destul de învechit în convingeri pentru a crede că ar trebui să faci sex numai cu cineva pe care îl iubești, dar sexul este o formă de comunicare și e adecvat să faci sex cu cineva căruia te-ai dedicat, ca o cale de adâncire și explorare a acelei legături – și ca să vă distrați împreună.

Anne mi-a explicat viziunea creștin-ortodoxă. Day nu era puritană. Era o persoană foarte senzuală, care nu privea sexul ca pe ceva murdar. Însă, mai presus de orice, privea mariajul ca pe un legământ sacru, o împreunare totală, o obediență reciprocă și o mișcare înspre Dumnezeu. La rândul său, sexul nu e numai o împreunare fizică, ci și una spirituală, un mod de a-ți oferi întreaga ființă cuiva, „o încredințare a întregii vieți", un act de sinceritate totală, consumarea călătoriei a doi oameni spre a deveni unul.

Locul sexului e deci înăuntrul legământului căsătoriei. În viziunea lui Day – și a lui Anne –, să faci sex în afara și înainte de căsătorie înseamnă să bagatelizezi și să izolezi, să micșorezi darul suprem implicat de acest act. Să păstrezi sexul pentru căsătorie, acea creație împreunată, înseamnă să păstrezi noblețea și adevărata frumusețe a sexului, să-l oprești din a fi târât în superficialitatea materialistă a lumii.

Petrecusem timp și înainte în preajma credincioșilor ortodocși, evrei și creștini, în diferite momente ale vieții, însă nu eram genul care să inițieze conversații intime despre credință sau alte puncte sensibile. Așa că nu știam ce implică de fapt credința ortodoxă, cât de multă capitulare cere în fața axei verticale și cât de mult reorientează întreaga viață. Într-un târziu, am aflat că Anne era atentă la tot felul de păcate pe care eu nici măcar nu le luam în considerare, incluzând impenitența, lipsa de căință pentru ispășirea păcatelor. Se simțea pângărită spiritual de lucruri pe care eu le luam ca atare – precum consumerismul dintr-un mall de lux. Mai târziu, am ajuns să înțeleg că Anne are diferite stări sufletești în diferite momente din zi sau din viață. Câteodată, în funcție de ce face și de circumstanțe, se simte aproape de Dumnezeu, dar în alte clipe, se simte îndepărtată.

În timp ce lucram la carte, stăteam în micul meu apartament și scriam aceste notițe. Anne îmi răspundea, iar această corespondență a devenit scheletul cărții *Drumul spre caracter*, în special capitolele despre Day și Sfântul Augustin. Subiectele fascinante spre care eu o tot trăgeam erau autoritatea și harul. Eu sunt un produs al culturii meritocrației. În această cultură, îți exerciți

autoritatea asupra propriei vieți muncind din greu și producând rezultate. La un anumit nivel instinctiv, mi-am tratat călătoria spre credință ca pe o sarcină de lucru: dacă voi citi toate materialele și voi scrie eseul final, certitudinea va sosi. Cumva, știam că e ridicol, dar era pur și simplu modul în care funcționam.

Pe măsură ce lucrul la carte progresa, eram captivat de Day și de Sfântul Augustin și voiam foarte mult să înțeleg credința așa cum o trăiseră ei. Anne mi-a sugerat să citesc o carte numită *A Severe Mercy*, scrisă de Sheldon Vanauken, despre un cuplu din Oxford care ajunge la credință. Am scris o notiță cu cincisprezece întrebări despre carte și despre credință în general. Anne mi-a răspuns la fiecare pe cât de bine a putut. N-a încercat vreodată să mă conducă. Nu a intervenit și nu a încercat să influențeze procesul. A rămas un pas în spate. Dacă îi puneam o întrebare, răspundea, însă nu venea ea înspre mine. Își demonstra credința lăsându-L pe Dumnezeu să conducă. Iar aceasta este o lecție crucială pentru oricine se află în mijlocul oricărei călătorii intelectuale sau spirituale: nu încerca să-i conduci sau să-i influențezi pe ceilalți. Lasă-i să fie conduși de ceea ce îi cheamă.

Aveam probleme în a pricepe conceptul de smerenie și har. Nu îmi plăcea ideea lui Martin Luther cum că faptele nu te pot salva, ci numai credința. Voiam să găsesc un punct comun, pe care l-am numit „harul participant". Tu faci un bine semenilor tăi, iar Dumnezeu îți va veni cumva în întâmpinare.

Anne nu voia să audă de așa ceva:

> Vreau să reiterez faptul că, da, harul e elementul central în ceea ce oferă Hristos, însă este numai poarta de intrare. Și înseamnă să-L cunoști. Văd în mesajul tău că pui mult accent pe străduanie și apreciez asta ca pe un antidot la harul ieftin. Dar principalul e că nu poți câștiga harul – acest lucru îi neagă puterea și îi subminează definiția. Harul este oferit celor zdrobiți și nevinovați. Îi atinge pe cei care își recunosc clar, vulnerabil propria pustietate și nevoie. Poate fi primit numai de cei ce nu-l urmăresc cu orice preț.

Numele păcatului meu era mândria. Eram mândru de omul care devenisem. Îmi câștigasem o anumită identitate și mă vedeam drept om muncitor, destul de bun la ceea ce fac. Mi se părea mai ușor să muncesc tot timpul decât să înfrunt pustiul care stătea la baza singurătății mele.

Mândria de sine vine în multe forme. Printre ele se află mândria de putere, iluzia că poți câștiga suficientă putere lumească pentru a fi în siguranță. Aceasta e mândria de care suferă cei care încearcă să îi controleze pe ceilalți sau să domine națiuni. Există, de asemenea, mândria intelectuală, de care suferă cei care încearcă să organizeze viața într-o ideologie atotcuprinzătoare, care se presupune că ar trebuie să explice toate misterele vieții. Fiecare formă de fanatism, spune Reinhold Niebuhr, este o încercare de a ascunde nesiguranța existențială. Apoi mai e și mândria morală, dorința egoului de a alunga nesiguranța morală imaginându-se pe sine mai presus de ceilalți oameni, ca și cum el însuși și-a câștigat salvarea. Cuprinși de această mândrie morală, ne judecăm sinele după un standard lax, pe care îl depășim cu ușurință, în timp ce pe ceilalți îi

judecăm după un standard strict, pe care nu-l ating. Există și mândria religioasă. Aceasta este mândria care îi afectează pe cei ce cred că religia implică respectarea unui cod moral și care sunt foarte încântați de ei înșiși pentru că urmează acele coduri. O astfel de persoană se poate ruga în fiecare zi, dar adevărata preocupare îi e sinele. Îmi ascultă Dumnezeu rugăciunile? Răspunde Dumnezeu cererilor mele? Îmi oferă Dumnezeu pacea? Îmi vede toată lumea bunătatea și sunt răsplătit pentru cât de virtuos sunt?

Toate formele de mândrie sunt competitive. Toate implică o urmă de maliţiozitate. Toate sunt gonflate și fragile, căci egoul încearcă să stabilească siguranța prin putere, bani, statut, intelect și virtute de sine, însă acestea nu reușesc vreodată să-și atingă scopul.

În lumea obișnuită, mândria este adesea recompensată, însă în spectacolul de la bază, de care începeam treptat să devin conștient, mândria e marele perturbator, iar smerenia – marea alinare. În *Crimă și pedeapsă*, protagonistul, Raskolnikov, suferă de mândrie. Caută să devină stăpân pe cunoaștere și moralitate. Un personaj pe nume Sonia întruchipează sfințenia. E o tânără care trăiește în sărăcie împreună cu tatăl și mama vitregă. Surorile și frații ei mureau de foame, iar familia nu mai avea nimic de vândut. Așa că Sonia și-a vândut trupul. A devenit prostituată pentru a-și salva membrii familiei de la înfometare. A devenit proscrisă social și a făcut lucruri greșite din punct de vedere moral.

Dacă sfințenia înseamnă respectarea regulilor, Sonia cu siguranță le încălcase. Însă așa cum spune și Jaroslav Pelikan: „În romanul lui Dostoievski, această

prostituată era o eroină, da, un fel de sfântă. Raskolnikov a îngenuncheat în fața ei drept recunoaștere a faptului că ea reprezintă suferința întregii umanități. Sonia era sfântă, în ciuda – sau poate tocmai datorită – faptului că era imorală."[14] Cei care văd realitatea printr-o lentilă a sacrului observă o mare dramă morală, un mare mit adevărat, în care regulile obișnuite nu se aplică. Dimpotrivă, ele sunt răsturnate. Cei slabi, aflați la marginea societății, sunt adesea mai aproape de Dumnezeu decât cei puternici și înțelepți, căci sunt mai îndepărtați de mândrie și autosuficiență.

Fusese relativ ușor să percep prezența lui Dumnezeu acolo, sus, la American Lake. Urma să fie mult mai greu să practic credința. Eram mereu mândru, luptam, preluam controlul. Pentru mine, urechea acului nu era niciodată suficient de mare.[15]

Anne se ținea în spate din motive profesionale, morale și spirituale. Credea cu adevărat că Aslan e în plină mărșăluire, nu ea sau eu. Aveam mulți prieteni creștini, pe care începusem să-i întreb mai multe despre modul în care trăiau. Am aflat despre disciplinele spirituale și conceptele care le modelau rutina zilnică și anuală – jurnale de rugăciune, post, împărtășanie, retragere în liniște, studiul Bibliei, grupuri de responsabilizare, rugăciuni de vindecare, contact direct constant cu cei săraci, discuții despre lupta spirituală, despre prezența sau absența lui Dumnezeu, despre furia pură la adresa lui Dumnezeu pentru acele lungi perioade de absență. Pentru mine, viața corporatistă însemna să muncesc pentru o companie mare. Pentru ei, viața însemna credința în cadrul unei comunități.

Așa cum am spus, mulți oameni mi-au trimis cărți. Dar cei mai înțelepți m-au trimis înapoi la poveste. Dacă vrei să faci copii, fă dragoste. Dacă vrei să explorezi credința, citește Biblia și roagă-te. Religia nu este teologie, în ciuda tendinței celor pasionați de cărți s-o transforme în așa ceva. Nu e nici senzație, în ciuda tendinței misticilor de a o face să pară așa. Religia înseamnă să-ți pariezi întreaga viață pe posibilitatea ca un mit să fie adevărat. Milioane de evrei, musulmani, creștini și alte culturi și-au pariat întreaga viață – și-au organizat existența și adesea și-au predat-o unei instanțe exterioare – pe supoziția că un anumit mit este adevărat. Trebuia să mă întorc, din nou și din nou, la povestea biblică.

Așa că am continuat să mă întorc la aceste povești, întrebându-mă dacă sunt adevărate sau, mai precis, lăsându-le să se scufunde treptat în acest strat interior profund care, dintr-odată, îmi devenise accesibil. Walker Percy spune că o ficțiune bună ne spune ceea ce știm, dar nu suntem chiar conștienți că știm. Biblia face exact același lucru.

Anne nu a fost de față la întreaga mea călătorie. Primele câteva luni de căutări au fost ceea ce ea numește „perioada de aur“. Am schimbat notițe și ne-am descoperit unul pe celălalt. Dar nu exista nici urmă de romantism. Viața mea privată avea cursul ei separat, despre care ea nu știa decât foarte puține sau chiar nimic. Ea își avea admiratorii ei, pe care nu îi menționa decât vag și pe care eu îi numeam colectiv Frăția Atleților Creștini. Se întâmpla ceva mult mai mare și mai captivant. Discuțiile noastre erau despre catedrale, nu despre curtare.

Și, după cum era de așteptat, perioada de aur nu a durat. În toamna anului 2013, existau deja între noi sentimente puternice. Era o perioadă tumultuoasă a vieții mele – locuiam singur într-un apartament, eram disperat de singur, așa că emoțiile m-au lovit în plină forță.

Două gânduri mi-au apărut simultan: suntem profund atașați unul de celălalt. Și orice posibilă relație între noi e condamnată.

Anne e cu douăzeci și trei de ani mai tânără decât mine, o diferență descurajantă. Mai mult, se ocupa de partea de documentare pentru mine încă din anii primei mele căsnicii. Deși știam că nu fusese nimic romantic între noi în acea perioadă, nu e nevoie să fii cinic pentru a-ți da seama cum se vede acest lucru din afară. Sunt o persoană semipublică și nu trebuie să fii un geniu în comunicare pentru a vedea cum i-ar putea fi influențată reputația de o astfel de poveste. Cu toate astea, în toamna anului 2013, ajunsesem într-o stare emoțională în care eram pregătit să ies din nou la întâlniri și voiam să încerc cu Anne. Ea a ezitat, a apelat la prieteni și preoți pentru sfaturi. A instituit o serie de pauze complete – perioade în care nu aveam niciun fel de contact, pentru a face un pas în spate și a înțelege ce ni se întâmpla. Apoi, la sfârșitul lunii decembrie, s-a mutat la Houston, acceptând un job unde să scrie despre experiențele imigranților. Eu mi-am mutat viața socială la New York, mi-am găsit un grup nou de prieteni minunați și, într-un târziu, am început o relație serioasă acolo, cu o femeie extraordinar de profundă.

Când te afli pe muchie

Există o zicală musulmană: orice crezi că este Dumnezeu, El nu-i asta. Unii cosmologi spun că ar exista un număr infinit de universuri, iar în unul dintre ele există o persoană exact ca tine care stă exact în locul unde stai tu. Iată o idee ciudată, însă nici măcar o astfel de idee nu e la fel de ciudată și de neînțeles precum Dumnezeu.

Partea complicată a credinței, scria Kierkegaard, este că îți cere o supunere infinită în fața unui lucru absurd. Ceea ce presupune o resemnare infinită. Kierkegaard a folosit povestea lui Avraam și a lui Isaac pentru a ilustra imensitatea lucrurilor cerute de Dumnezeu. Avraam trebuie să aibă atât de multă încredere în El, încât să fie dispus să nesocotească logica lumii. Trebuie să fii dispus să te pierzi pe tine, spune Kierkegaard, să te dezgolești și să renunți la întreaga putere pe care ai câștigat-o pe parcursul vieții.

Din nou și din nou, Kierkegaard descrie cum se simte când te afli pe muchia credinței, fără a fi capabil să faci saltul absurd. „În ceea ce mă privește, pot descrie cu acuratețe mișcările credinței, dar nu le pot săvârși. Când cineva învață mișcările înotului, atunci el se poate agăța de tavan cu o centură și poate descrie acele mișcări, dar asta nu înseamnă că înoată."[16] [17]

Apoi continuă: „Nu pot săvârși mișcarea credinței, nu pot să închid ochii și să plonjez plin de încredere în absurd, mi-e imposibil, dar nici nu mă preamăresc din această cauză. Sunt profund convins că Dumnezeu e

iubire; acest gând are pentru mine o validitate lirică originară. Când e în preajma mea sunt inefabil binecuvântat. Când e absent, tânjesc după El mai mult decât îndrăgostitul după obiectul iubirii sale. Dar eu nu am credință, acest curaj îmi lipsește."[18]

Cumva, susține Kierkegaard, camera trebuie traversată, saltul în absurd trebuie săvârșit. Numai cavalerul resemnării infinite își atinge dragostea. Te poți găsi numai pierzându-te. Trebuie să renunți la lucrul pe care îl iubești pentru a-l primi înapoi mai bun și cu mai multă bucurie decât înainte.

În autobiografia sa, *A Severe Mercy*, Sheldon Vanauken descrie drumul spre credință al soției lui, Davy. Întreaga ei viață adultă, simțise că religia e ceva ridicol. Apoi a întâlnit păcatul, a început să petreacă timp în compania prietenilor creștini, a citit tot felul de cărți creștine, iar credința „i s-a revărsat în suflet precum apa vieții". Nota în jurnalul ei: „Astăzi, traversând dintr-o parte în alta a camerei, am strâns la un loc tot ceea ce sunt, tot ceea ce urăsc, ce iubesc, ce sper, tot ceea ce mă înfricoșează; și, ei bine, am făcut-o. Mi-am devotat viața lui Dumnezeu, întru Hristos."

Câteva seri mai târziu, Sheldon stătea lângă șemineu, fixând cărbunii cu privirea, când deodată și-a dat seama că Davy este lângă el în genunchi, rugându-se. Apoi, ea i-a șoptit: „O, dragul meu – te rog să crezi!"

Mișcat până la lacrimi, i-a răspuns: „Cred!" Era, așa cum a scris mai târziu, „zguduit de afirmația care l-a copleșit pe de-a-ntregul". Dar n-a durat. Dragostea față de soția lui îl făcuse să spună acele cuvinte, nu o credință adevărată. De fapt, începuse să îi displacă acea

bunătate aparte care o cuprinsese pe Davy după ce începuse să creadă, îi displăcea chiar și bunătatea față de el. Și-o dorea pe vechea Davy înapoi.

Drumul lui Sheldon spre credință a fost diferit. Nu a venit ca o convingere bruscă și ca o supunere imediată. A fost un parcurs intelectual. În locul unei viziuni totale, a fost în cele din urmă convins de argumentele că Dumnezeu trebuie să existe. În aceste argumente, a perceput fragmente ale divinului, însă avea să fie nevoit să facă o alegere, fără să aibă o certitudine. O alegere conștientă, deliberată. „Omul nu poate decât să își aleagă o parte. Și eu – eu îmi aleg acum partea; aleg frumusețea; aleg ceea ce iubesc. Dar să alegi să crezi *înseamnă* să crezi", susține el. „E tot ce pot să fac: să aleg. Îmi mărturisesc îndoiala și îi cer Domnului nostru Hristos să intre în viața mea. […] Nu fac decât să spun: cred, Doamne, ajută necredinței mele."[19]

Un angajament religios – la fel ca celelalte angajamente – este un răspuns la o chemare, nu ca și cum ai alege o conservă de supă din supermarket. E ceva ce într-un fel controlezi, și într-un fel nu controlezi. Nimeni nu prinde credința pur și simplu alergând după ea, și nimeni nu prinde credința fără să alerge într-o oarecare măsură după ea. Cunosc mulți oameni care ar prefera să aibă credință, însă n-o simt. Și cunosc alți oameni, cu nimic mai presus sau mai prejos, care au credință și poate câteodată își doresc să n-o fi avut.

Îmi place cum descrie Christian Wiman ajungerea la credință drept consimțământul față de un adevăr deja latent înăuntrul său. Îmi place cum descrie C.S. Lewis credința drept pierdere a inhibiției, drept descătușare:

Fără cuvinte și aproape fără imagini (cred), mi-a fost făcut cunoscut un anume fapt despre mine însumi. Am devenit conștient că țineam ceva la distanță ori că lăsam ceva pe dinafară. Sau, dacă vreți, că purtam veșminte foarte rigide, un soi de carapace, sau chiar o armură, ca și când aș fi fost un homar. Am simțit, atunci și acolo, că mi se dă posibilitatea unei alegeri libere. Puteam deschide ușa sau o puteam lăsa închisă; puteam desface armura sau o puteam păstra pe mine. Nici una dintre opțiuni nu se prezenta ca o datorie; nu era însoțită de vreo amenințare sau promisiune, dar știam că deschiderea ușii sau lepădarea platoșei va avea consecințe nebănuite. Alegerea părea crucială, dar, în mod ciudat, era lipsită de emoție. Nu eram mișcat de vreo dorință sau teamă. Într-un anume sens, nu eram mișcat de nimic. Am ales să deschid, să desfac, să slăbesc chingile. Spun „am ales“ și totuși părea de fapt imposibil să procedez altfel. Pe de altă parte, nu eram conștient de vreun motiv. Ați putea spune că nu eram un agent liber, dar sunt înclinat să cred că gestul a fost mai aproape de ideea de act complet liber decât cele mai multe pe care le-am săvârșit. Poate că necesitatea nu este opusul libertății și poate că un om e cel mai liber când, în loc să inventeze motive, spune doar: „Sunt ceea ce fac.“ Apoi a survenit consecința la nivel imaginativ. M-am simțit ca un om de zăpadă care începe într-un târziu să se topească. Topirea începea de la spate – pic-pic, iar în curând s-a transformat în șiroaie. Sentimentul nu prea mi-a fost pe plac.[20]

Cea mai bună descriere pentru momentul de decizie este următoarea: imaginează-ți că te afli într-un tren. Stai pe locul tău, citești o carte sau îți verifici telefonul. În jurul tău sunt oameni care fac tot soiul de lucruri obișnuite. La suprafață, totul arată la fel. Dar, în tot

acest timp, ai călătorit kilometri întregi de-a lungul țării. Dintr-odată, îți dai seama, fără vreo surpriză extraordinară, ci ca pe o recunoaștere a unui fapt evident, că ești foarte departe de stația din care ai plecat. În urma ta se află un drum lung. Mai mult, la un moment dat în timpul călătoriei, ai traversat o graniță. Nu ai întâlnit nici vreun ofițer vamal, nici surle și trâmbițe. Îți dai seama că, deși Dumnezeu e în continuare un mare mister, nici nu poți spune că nu crezi în El. Nu ești ateu. Nu ești nici măcar agnostic. N-o să trăiești fără metafizica biblică. Ai traversat granița într-o nouă țară, iar miturile par adevărate.

E corect să te întrebi: m-am convertit? Am părăsit iudaismul și am devenit creștin? Primul lucru pe care îmi vine să-l spun este că, deși aceste categorii sunt opuse în lume, în istorie și în mințile cam tuturor oamenilor pe care îi știu, în viața mea ele n-au fost vreodată contrare. Ambele povești s-au perindat prin viața mea încă de la vârsta de patru ani și la fel se întâmplă și acum. Mă simt mai evreu ca niciodată. Am fost și voi fi mereu evreu din punct de vedere cultural, însă acum mă simt evreu și din punct de vedere religios. Legământul lui Dumnezeu cu poporul evreu este un lucru real. Atunci când mă aflu la evenimente evreiești, așa cum se întâmplă adesea, îmi crește inima de bucurie și mă simt acasă. Iubesc credința, acum mai mult ca niciodată. Dacă evreii nu mă vor printre ei, vor trebui să mă dea afară cu forța.

Pe de altă parte, nu pot să-mi scot din minte scrierile lui Matei. „Fericirile“ sunt sublimul moral, sursa minunării, puritatea morală care îți taie răsuflarea și spre care se îndreaptă absolut totul. În „Fericiri“

regăsim marea hartă a vieților noastre. Există multe miracole în Biblie, însă cel mai uimitor dintre ele este existența acelei scurte predici.

Așa cum rezumă Cynthia Bourgeault: „Singura noastră sarcină cu adevărat esențială, ne învață Iisus, este să depășim instinctele de supraviețuire ale creierului animal și sistemul de operare egoist și să năzuim spre fericirea kenotică și spre generozitatea personalității umane complete. Misiunea Lui e să ne arate cum să facem acest lucru."[21]

Iisus este cel care ne învață cum arată renunțarea la sine. El nu a dat dovadă de îndurare, El e îndurarea. El nu oferă iubire perfectă, El este iubirea perfectă. Așa cum scrie intelectualul catolic Romano Guardini: „În «Fericiri», ceva din grandoarea cerească trece pe tărâmul nostru. Nu sunt simple formule ale eticii superioare, ci vestiri ale pătrunderii sacrului și ale realității supreme în lumea noastră."[22] Aceste relatări sunt pentru mine o completare. Ceea ce mă conduce la întrebarea crucială: cred în Învierea lui Iisus Hristos? Cred că trupul Său a dispărut din mormânt la trei zile după crucificare? Răspunsul simplu, brutal de onest e că uneori cred, alteori nu. Străjerul granițelor este încă puternic în mine.

Răspunsul complet este că modul în care simt credința nu e un bloc de beton. Credința e schimbare. Credința e aici într-un moment, în următorul dispare, iar în altul este un șuvoi care se evaporă. Cel puțin pentru mine. Scriitorul Frederick Buechner a notat odată că, dacă cineva l-ar întreba ce e credința, „aș vorbi despre călătoria în timp și spațiu, despre suișurile și

coborâșurile de-a lungul anilor, despre vise, momente stranii, intuiții. [...] Credința este dorul de casă. Credința este un nod în gât. Credința e mai puțin poziționare asupra, cât mișcare înspre, mai puțin un lucru sigur, cât o bănuială. Credința este așteptare".

Trebuie să recunosc că nu rezonez cu majoritatea oamenilor religioși pe care îi întâlnesc. Nu vreau să îmi folosesc îndoiala drept o medalie de onoare care să mă facă mai rezonabil ori mai sofisticat în fața lumii. Sunt perfect conștient că aceste dubii sunt probabil cauzate de propria insuficiență, de anii în care mi-am trăit viața urmărind numai partea superficială a spectacolului. Voi spune doar că nu trăiesc credința în felul în care o fac unii oameni pentru care Dumnezeu e la fel de real precum masa din fața ta. Pentru ei, credința este trăită din toată inima. Ei o simt cu tot sufletul. În *Tipurile experienței religioase*, William James citează o femeie care nu-și poate imagina că s-ar putea lovi vreodată de îndoială și de toate aceste frământări: „În clipa exactă când am auzit strigătul de chemare al lui Dumnezeu-Tatăl, inima mi-a tresăltat recunoscându-L. Am alergat, mi-am întins brațele către cer și am strigat cu putere: «Iată-mă, Părinte, aici sunt!»"[23] E ceva frumos în această unitate a inimii.

Însă eu am ajuns la credință dintr-o poziție diferită, am parcurs alt drum, într-un mod fără îndoială legat de constituția și personalitatea mea. Rezonez mai bine cu un grup restrâns de oameni care se luptă cu credința, cu toată ridicola improbabilitate a credinței. Am simțit harul înainte să Îl simt pe Dumnezeu și câteodată îmi e greu să mă întorc la sursă. Însă cred că, atâta timp cât există în viața ta cinci sau zece oameni a căror credință

pare la fel de anevoioasă și reală precum a ta, atunci totul rămâne captivant. Tot ce-ți trebuie este un admirator al creștinilor și evreilor.

Realismul religios

Pentru realiștii religioși, lupta e să rămâi credincios credinței înseși. Pentru acești oameni, credința e ca o expansiune a conștiinței, care nu e de durată. Devii conștient de o dimensiune suplimentară a existenței care, odată trăită, se simte ca un „acasă", iar apoi dispare. Așa cum spune poetul Richard Wilbur:

Magia fericirii e să alimenteze

Buzele uscate cu răcoare și alinare

Lăsându-le făr' de cuvinte, dar și cu o durere

Pe care nimic n-o poate satisface.

Credința nu înseamnă să trăiești constant în acea dimensiune suplimentară a profunzimii, ci mai degrabă s-o întrezărești și apoi să tânjești după ea. Oamenii din această tabără descriu credința nu ca pe o înțelegere constantă, ci ca pe un fel de dorință, sau poate o bănuială. Pentru ei, credința nu înseamnă neapărat cunoașterea lui Dumnezeu și a tuturor particularităților Sale, ci o mișcare constantă înspre ceva ce nici nu simt mare parte din timp.

În această versiune a credinței, misterul e întotdeauna prezent. „Doamne, mă pot apropia de Tine numai pe calea conștiinței, însă conștiința se poate apropia de Tine numai ca de un obiect, ceea ce nu ești", scrie Wiman. „Nu pot spera să Te simt așa cum simt lumea –

direct, imediat – și totuși nu e nimic ce îmi doresc mai tare. Într-adevăr, atât de mare îmi e setea pentru Tine – sau poate acesta e un semn al setei Tale pentru mine? –, încât pare că Te văd în floarea neagră pe care îndoliații o formează lângă un mormânt necunoscut, [...] în abundența simplă a unui arbore în iarnă, a cărui fiecare ramură e aprinsă și împresurată de zăpadă. Doamne, Dumnezeule, cât de luminos e abisul din acel «pare».“

Metafore ale apei abundă în discursul religios, fiindcă există atât de multă sete. Se spune că Dumnezeu e șuvoiul de apă vie după care tânjim precum un cerb după apa unui pârâu. Iar credința e asemuită cu o înghițitură care întețește setea.

Dacă citești relatările despre credință chiar și ale celor mai profunzi credincioși, observi că apar perioade de secetă, agonii și momente de adâncă încercare. Rabinul Joseph Soloveitchik notează: „Religia nu e, în faza de început, un refugiu de grație divină și îndurare pentru cel descurajat și disperat, un pârâu fermecat pentru spiritul zdrobit, ci un chin sfâșietor, aprig, al conștiinței umane cu toate crizele acesteia, cu durerile și chinurile sale.“[24] Soloveitchik susține că tocmai această călătorie de-a lungul curenților dintre stânci purifică credința de superficialitate. Nu e ceva ușor și reconfortant. Așa cum spune Wiman, dacă se presupune că Dumnezeu e un balsam care vindecă rănile psihice sau o cale de a scăpa de durerile vieții, „atunci sunt nevoit să recunosc: *pentru mine nu funcționează*“[25].

Maica Tereza a avut o trăire intensă a credinței pe 10 septembrie 1946, pe când se afla într-un tren. A simțit dragostea lui Dumnezeu ca pe „setea inimii lui

Iisus, ascunsă în cei nevoiași". Dar încă din 1953 și cel puțin până în 1995, pare să fi pierdut contactul cu Dumnezeu. În scrisorile private, mărturisește că: „Nu am credință. [...] Mi se spune că Dumnezeu mă iubește. [...] Nimic nu îmi atinge sufletul." Vorbea despre „un spațiu gol. [...] În inima mea nu există credință". Simțea o „teribilă durere a pierderii, a faptului că Dumnezeu nu mă vrea, că Dumnezeu nu e Dumnezeu, că Dumnezeu nu există cu adevărat". Ani la rând, întunericul a persistat, deși și-a continuat serviciul divin. Dar ani la rând, setea de credință nu s-a stins. De fapt, tânjirea pare să se fi intensificat pe măsură ce întunericul se adâncea. „Vorbesc despre Tine [Iisus] ore întregi – despre tânjirea mea după Tine." În tot acest timp, a continuat să deschidă case pentru cei nevoiași, să îi servească pe cei săraci și să sufere pentru ei.

Pe parcursul acestor ani, viața ei a fost marcată de „tânjire în absență", așa cum s-a exprimat unul dintre studenții mei, Daniel Gordon. În 1961, un iezuit austriac, reverendul Joseph Neuner, i-a spus că trece prin lunga noapte pe care toți maeștrii spirituali trebuie s-o îndure și că singurul răspuns posibil e o supunere și mai totală.

Din motive greu de înțeles, această lecție a lovit-o pe Maica Tereza cu o forță extraordinară. „Pentru prima oară în unsprezece ani, am ajuns să iubesc întunericul", a scris ea. Conform unui biograf, întunericul ei lua naștere dintr-o identificare profundă cu cei pe care îi servea. Cei săraci îndurau sentimentul de a fi nedoriți. Ea era chemată să ia asupra-i o parte a poverii. Scria că

„drumul e sigur chiar și în întuneric“. A continuat: „Am doar fericirea de a nu avea nimic – nici măcar realitatea prezenței lui Dumnezeu.“

Așa cum scrie Gordon, sensul poate fi găsit prin atitudinea pe care o adoptă omul în fața suferinței iminente. Odată ce Maica Tereza a înțeles sensul suferinței sale, totul a început să-i pară o misiune. Credința nu îi era alinare; era adesea o tristețe întunecată, însă și-a continuat angajamentul față de credință chiar și după ce credința a părăsit-o, astfel încât, suportând întunericul și luând asupra sa povara celor suferind de sărăcie, ea a devenit unul dintre oamenii lui Iisus.

Cu alte cuvinte, un angajament față de credință înseamnă să rămâi prezent în ciuda diferitelor greutăți, chiar și în acele momente când credința pare absentă. Un asemenea angajament e o lungă serie de suișuri și coborâșuri, de intuiții, de învățări și uitări, de cunoaștere a unui Dumnezeu la douăzeci și cinci de ani, apoi a altuia foarte diferit la treizeci și cinci de ani, la cincizeci și cinci, la șaptezeci și cinci. Înseamnă să fii consecvent atunci când viața ți se arată sub noi forme, iar credința trebuie să fie încă o dată reformulată. Un angajament față de credință înseamnă un angajament față de schimbare. Dacă nu include momente de disperare, nu e credință.

Până la vârsta de douăzeci și șapte de ani, Frederick Buechner publicase deja două romane. S-a mutat la New York pentru a încerca să fie scriitor full-time, însă nu i-a mers chiar bine. A devenit depresiv și a început să se gândească la alte cariere – poate în publicitate.

Fără un motiv clar, a început să frecventeze o biserică prezbiteriană de pe Madison Avenue, deși avea impresia că majoritatea preoților țin slujbe mai degrabă superficiale. Într-o zi, a ascultat o predică în care erau comparate încoronarea reginei Elisabeta și cea a lui Iisus. Preotul a povestit că Iisus nu a fost încoronat într-o atmosferă de splendoare, ci „printre mărturii, lacrimi și multe râsete“[26].

Buechner scrie că, atunci când a auzit expresia „multe râsete“, „din motive pe care nu le-am înțeles vreodată pe deplin, Marele Zid din China s-a sfărâmat, Atlantida s-a ridicat de sub ape, iar pe Madison Avenue, pe 73rd Street, lacrimi au început să curgă din ochii mei de parcă aș fi fost lovit peste față“. Buechner a ajuns să trăiască credința drept o căutare a ceea ce el însuși a numit o prezență subterană a harului în lume. A ajuns s-o trăiască drept senzația vagă că viața nu e compusă doar din atomi care se lovesc unul de celălalt la întâmplare, ci e un roman cu un fir narativ care duce undeva.

Mai târziu în viață, Buechner a ajuns să fie înconjurat de tineri creștini care vorbeau despre Dumnezeu cu mare certitudine, ca și cum I-ar fi vorbit tot timpul, iar El le-ar fi răspuns. Dumnezeu le spunea să țintească spre slujba asta și nu spre cealaltă, iar la restaurant să comande asta în loc de cealaltă. A fost uluit. A scris că, dacă spui că Îl auzi pe Dumnezeu vorbindu-ți în fiecare zi despre orice subiect, fie încerci să pui un văl peste propriii ochi, fie peste ochii celorlalți.

În schimb, continuă el, ar trebui să te trezești dimineața și să te întrebi: „Pot să cred și astăzi?“ Sau, și mai bine,

să-ți pui această întrebare după ce ai aruncat o privire la știrile de dimineață și ai văzut toate atrocitățile comise. Și dacă răspunsul acestei chestionări a credinței este „Da“ în fiecare zi, atunci probabil nu știi ce înseamnă cu adevărat să crezi în Dumnezeu, scrie Buechner. „Răspunsul ar trebui să fie «Nu» cel puțin în cinci din zece cazuri, căci un «Nu» este la fel de important precum un «Da», poate chiar mai important. «Nu»-ul este ceea ce îți dovedește că ești uman, în caz că te îndoiești vreodată. Și apoi, dacă într-o dimineață se întâmplă ca răspunsul să fie cu adevărat «Da», atunci ar trebui să fie un «Da» înecat de mărturii, lacrimi și… multe râsete.“[27]

Astfel, angajamentul față de credință înseamnă persistența credinței în perioadele de îndoială; persistența în credință dincolo de suferință și anxietate; persistența în credință în perioadele de zbatere și dincolo de toți idioții și cretinii imorali care vorbesc în numele credinței. Înseamnă persistența în credință în ciuda stupidității ocazionale a sinagogilor, a moscheilor sau a bisericilor, care ar trebui să fie lăcaș pentru credință. „Pentru mine, biserica e în egală măsură cea mai mare problemă morală și intelectuală, și cea mai consolatoare casă. E și o prostituată jalnică, și o mireasă consecventă“[28], scrie călugărul franciscan Richard Rohr. Și cu toate acestea, credința e centrul și fericirea vieții sale.

Exodul e călătoria, iar „Fericirile“ și iubirea care au murit pentru noi sunt frumusețea sublimă spre care se îndreaptă totul. Persist în năzuința spre acel punct, prin toate suișurile și coborâșurile. La un moment dat, am început să înțeleg că am moștenit o perspectivă și că nu

vreau să duc o viață care nu e orientată spre acea frumusețe sublimă. Nu pot controla momentele în care cred și cele în care nu cred. Nu pot decât să fiu credincios poveștilor vii și să persist în pariul că sublimul e real. La un moment dat, mi-am dat seama că trenul vieții m-a dus în altă țară. Cred. Sunt o persoană religioasă. Biblia, deschisă unei infinități de interpretări, e fundamentul adevărului.

Ce am încercat de fapt să descriu aici e un lucru despre care nu vorbim în ziare – modul în care se petrece procesul transformării interioare. Omul nu îl percepe zi de zi, însă atunci când mă uit înapoi la cine eram în urmă cu cinci ani, e destul de uimitor – și pun pariu că și pentru tine e la fel. E o schimbare în calitatea conștientizării. E un proces treptat de dobândire a unui nou tip de cunoaștere, care se stabilește în centrul ființei tale, încet-încet. Cynthia Bourgeault scrie că Împărăția Cerurilor nu e un loc în care te duci; e un loc din care vii. E un mod transformat de a privi lumea, pe care îl capeți atunci când te adâncești în Dumnezeu, iar Dumnezeu Se adâncește în tine.

Ceea ce culegi în final e sentimentul profund al conexiunii, al unicității metafizice. Nu există un sine egoist, separat de toată lumea și de toate lucrurile. Aceasta este iluzia modernității. Cea mai bună parte în a fi parcurs o călătorie stranie și neașteptată în ultimii cinci ani din viața mea e faptul că mi s-a amintit posibilitatea ca și următorii cinci sau zece ani să fie altă călătorie stranie și neașteptată. Așadar, nimic nu trebuie respins ca fiind revoltător. Atunci când te-ai legat de un

spirit pe care nu-l poți înțelege, nimic nu te mai șochează, ci totul te aduce într-o stare de uimire și minunare.

Note:

1 Christian Wiman, *op. cit.*, p. 92.

2 *Psalmi* 42:11. (*N. trad.*)

3 Avivah Gottlieb Zornberg, *The Particulars of Rapture*, Schocken, New York, 2011, p. 10.

4 Denumire dată diferitelor grupuri creștine care-și promovează agresiv credința, căutând noi membri. (*N. red.*)

5 Jean Vanier, *Becoming Human*, Paulist Press, New York, 2008, p. 9.

6 Jean Vanier, *Becoming Human*, Paulist Press, New York, 2008, p. 40.

7 *Matei* 18:20. (*N. trad.*)

8 Joseph Soloveitchik, *Halakhic Man*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1984, p. 58.

9 Joseph Soloveitchik, *Halakhic Man*, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1984, p. 46.

10 Robert Coles, *Dorothy Day: A Radical Devotion*, Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1987, p. 16.

11 Sfântul Augustin, *op. cit.*, p. 447. (*N. trad.*)

12 Abraham Joshua Heschel, *op. cit.*, p. 74.

13 Abraham Joshua Heschel, *op. cit.*, p. 45.

14 Jaroslav Pelikan, *Fools for Christ*, Wipf and Stock, Eugene, Oregon, 2001, p. 76.

15 Trimitere la *Matei* 19:24 – „Și vă mai spun că este mai ușor să treacă o cămilă prin urechea acului, decât să intre cel bogat în Împărăția lui Dumnezeu!“ (*N. red.*)

16 Søren Kierkegaard, *Frică și cutremur*, traducere de Leo Stan, Humanitas, București, 2002, pp. 94–95. (*N. trad.*)

17 Søren Kierkegaard, *Fear and Trembling*, ed. C. Stephen Evans și Sylvia Walsh, traducere de Sylvia Walsh, Cambridge University Press New York, 2006, p. 31. Vezi și ediția în română: Søren Kierkegaard, *Frică și cutremur*, traducere de Leo Stan, Humanitas, București, 2002, pp. 94–95.

18 Søren Kierkegaard, *Fear and Trembling*, ed. C. Stephen Evans și Sylvia Walsh, traducere de Sylvia Walsh, Cambridge University Press New York, 2006, p. 31. Vezi și ediția în română: Søren Kierkegaard, *Frică și cutremur*, traducere de Leo Stan, Humanitas, București, 2002, p. 89. (*N. trad.*)
19 Sheldon Vanauken, *op. cit.*, p. 99.
20 C.S. Lewis, *Surprins de bucurie*, traducere de Emanuel Conțac, Humanitas, București, 2011, p. 117. (*N. trad.*)
21 Cynthia Bourgeault, *The Wisdom Jesus*, Shambhala, Boston, 2008, p. 106.
22 Romano Guardini, *The Lord*, Gateway Editions, Washington, 1996, p. 84.
23 William James, *op. cit.*, p. 341. (*N. red.*)
24 Joseph Soloveitchik, *op. cit.*, p. 142.
25 Christian Wiman, *op. cit.*, p. 9.
26 Philip Yancey, *Soul Survivor*, Galilee/Doubleday, New York, 2003, p. 249.
27 Philip Yancey, *Soul Survivor*, Galilee/Doubleday, New York, 2003, p. 264.
28 Richard Rohr, *op. cit.*, p. 80.

22
Rampe și ziduri

Tot ce-mi mai rămânea de făcut era să-mi dau seama cum să trăiesc acest angajament. Cum trăiesc oamenii religioși? Până acum, probabil ți-ai dat seama ce parte a credinței e grea pentru mine – cea a capitulării oarbe. Se vorbește mult, în special în creștinism, despre moartea sinelui, despre a te lăsa cu totul în mâinile lui Dumnezeu, despre a lua mâinile de pe cârmă și a-L lăsa pe El să conducă. Se vorbește mult despre depravarea absolută a omenirii, despre presupusa opoziție dintre spirit și materie. Credeam că să fii credincios înseamnă să recunoști că Dumnezeu îți controlează viața, iar tu te supui la orice îți cere El. Și îmi dau seama de ce gândeam așa. În toate religiile, multe lucruri lasă impresia că Dumnezeu presupune absența autorității asupra propriei vieți. Dumnezeu e stăpânul, iar tu ești robul.

Din fericire, o astfel de obediență oarbă și renunțare totală la sine nu pare să fie ceea ce își dorește Dumnezeu. E cu siguranță adevărat că voința este problematică. Voința e centrată pe sine. Tinde să vadă întreaga existență drept ceva ce mă înconjoară, ceva ce se află în fața mea, alături de mine și în spatele meu. Perspectiva umană obișnuită are un egoism inerent.

Voința este, de asemenea, narcisistă. Așa cum observă C.S. Lewis, un gând din două pare să fie despre sine. Dacă nu te gândești că ți-e frig, cald, foame sau că ești plin, atunci repeți o replică isteață pe care s-o spui, sau ești furios pe cineva care nu te-a tratat corespunzător. Chiar și atunci când faci ceva cu adevărat umil și plin de bunătate, sinele face o piruetă și se admiră pentru că a fost umil și bun.

Voința e, de asemenea, lacomă. Își dorește popularitate și nu e vreodată satisfăcută. Marile păcate provin dintr-o venerare excesivă a sinelui și din insensibilitatea față de ceilalți: poftă, nedreptate, prejudecată, lăcomie, minciună, aroganță și cruzime.

„În momentul în care încep să îmi exercit voința, îmi dau seama că am lăsat o vulpe paznic la cotețul cu găini“[1], scria teologul Eugene Peterson. Așa cum spune poemul „Invictus“ al lui William Ernest Henley, dacă îți faci sinele „stăpân al sorții mele, […] căpitan al sufletului meu“, te îndrepți spre naufragiu.

Dar Dumnezeu nu pare să-Și dorească eliminarea voinței; pare să-Și dorească antrenarea și transformarea acesteia. Nu-Și dorește o lipsă a voinței, ci o îmbinare între voința omului și a lui Dumnezeu. Peterson a descris acest lucru astfel: atunci când era mic, i s-a permis să muncească la măcelăria tatălui său. A început spălând podele, apoi a fost promovat la tocat carne. Când a mai crescut, i s-a înmânat un cuțit. „Cuțitul are voință proprie“, i-a spus unul dintre măcelari. „Cunoaște-ți cuțitul.“

Peterson a descoperit că și „o halcă de vită are voință proprie – nu e doar o masă inertă de carne, zgârci și

oase, ci are caracter, articulații, textură și granulație. Să transform un sfert de vită în fripturi și frigări nu era o chestiune de impunere a voinței mele fortificate prin cuțit asupra unei materii inerte, ci însemna să pătrund respectuos și reverențios în realitatea materiei". Ciopârțitorii – măcelarii proști – încercau să-și impună voința asupra cărnii. Rezultatele erau urâte și pline de risipă. Însă măcelarii buni învățau să taie venind în întâmpinarea cărnii. Lucrau cu smerenie în fața materialului pe care îl aveau în față.

Un credincios se apropie de Dumnezeu cu reverență umilă și, prin studiu, rugăciune și disciplină spirituală, ajunge să intuiască textura iubirii Lui. Treptat, învață să trăiască alături de textura iubirii lui Dumnezeu și nu împotriva acesteia. Nu mai este o încercare a voinței de a domina viața, dar nici o capitulare completă și o anihilare de sine. E o reacție entuziastă. E participare, participarea complexă a voinței omului în marea voință a lui Dumnezeu.

Înseamnă, așa cum spune Peterson, să nu încerci să trăiești în vocea activă, care e dominanța, nici în vocea pasivă, care este supunerea, ci în vocea de mijloc, care e conversație și reacție: „Nu ne abandonăm fluxului de milostenie divină, înecându-ne într-o mare de iubire și pierzându-ne identitatea. Nu tragem sforile care activează operațiunile lui Dumnezeu în viața noastră, supunându-L identității noastre asertive. Nici nu-L manipulăm pe Dumnezeu (vocea activă), nici nu suntem manipulați de Dumnezeu (vocea pasivă). Suntem implicați în acțiune și participăm la rezultatele acesteia, dar nu o controlăm și nici nu o definim (vocea de mijloc). Rugăciunea are loc pe vocea de mijloc."

Credința și harul nu presupun pierderea autorității asupra propriei vieți. Ele înseamnă întărirea și împuternicirea autorității, dar și transformarea acesteia. Atunci când harul se revarsă asupra noastră, ne oferă lucruri mai bune spre care să năzuim și mai multă putere de a le năzui. Atunci când oamenii vorbesc despre moartea sinelui, discută de fapt despre moartea vechilor dorințe și învierea într-un set nou și îmbunătățit de dorințe. Atunci când eram mic, îmi plăcea la nebunie Kool-Aid, o dorință care acum nu mă mai atrage deloc. Acum prefer cafeaua și vinul, dorințe care atunci nu mă atrăgeau deloc. Când mi-am început cariera, îmi doream cu ardoare să fiu faimos și să fiu invitat în cercurile de sus. Acum am mai multă faimă decât îmi doresc de fapt și am văzut atât de mult din cercurile de sus, încât și-au pierdut farmecul.

Iubirea de Dumnezeu și participarea la iubirea lui Dumnezeu reprezintă o abolire a egoului, dar nu o slăbire a sinelui. Gerald May face o distincție între voință și disponibilitate: voința este dorința de a fi căpitanul propriei nave. Disponibilitatea este dorința de a da curs unei chemări, printr-o reacție puternică.

Viața religioasă nu e numai gândire abstractă și sentiment. Implică practici concrete și să te afli în prezența unor oameni adevărați, să participi la o comunitate adevărată. Am început să mă gândesc la călătoria mea religioasă ca la Drumul spre Chartres. Mă aflam într-o călătorie spre Dumnezeu și mi-am dat seama destul de rapid pe parcurs că oamenii religioși și instituțiile au construit câteodată rampe care au ușurat călătoria, altă dată au ridicat ziduri, îngreunând-o. Mi-am dat seama că multe dintre zidurile din lumea

creștină sunt provocate de o combinație între un complex de inferioritate intelectuală și unul de superioritate spirituală. Mi-am dat seama cum creștinii, în special protestanții, sunt urmăriți de senzația că nu sunt la fel de riguroși intelectual sau nu sunt la fel de cool precum lumea laică. În același timp, mulți dintre ei se umflă în pene, având sentimentul că sunt cu un salt cuantic sau două mai morali.

Acest lucru poate duce, spre exemplu, la primul zid: mentalitatea de asediu. Mulți creștini observă că există diferențe tot mai mari între valorile lor și valorile laice, în special în ceea ce privește sexualitatea. Acest lucru poate aluneca rapid într-o senzație de victimizare colectivă. „Cultura" este împotriva noastră. Trebuie să ne retragem în puritatea enclavei noastre. Lucrul straniu e că mentalitatea de asediu pare destul de plăcută pentru cei care o adoptă. Le oferă oamenilor o cale directă de a interpreta lumea – noi, cei nobili, *versus* ei, cei puternici și păcătoși. Noi avem inocența victimizării.

În scurt timp, creștinismul nu mai este o credință umilă; devine o brigadă de luptă în războiul cultural. „Evanghelic" încetează să fie un adjectiv și se transformă într-un substantiv, într-un trib. În scurt timp, scopul scuză mijloacele – orice pentru apărarea tribului. În scurt timp, ajungi la aceste generalizări masive despre presupusa ostilitate a lumii de afară. (De fiecare dată când un pastor începe o propoziție cu expresia „Cultura…", ar trebui să se întrerupă, să se întindă și să tragă un pui de somn.) Curând, ajungi la

ceea ce rabinul Sacks numește „dualism patologic“, o mentalitate care împarte lumea între cei care sunt buni și fără de pată și cei care sunt în mod iremediabil răi.

Al doilea zid este cel al pseudoascultării. Există anumiți oameni religioși care intră în conversații înarmați cu un set de maxime și zicători proaspăt scoase din cărți, numai bune de pus pe stickere. În loc să asculte cu adevărat problemele ridicate de cei din fața lor, pur și simplu își perorează maximele, indiferent de circumstanțe.

Al treilea zid e cel al grijii invazive. Unii se folosesc de scutul credinței pentru a se băga în treburile altora, deși n-au fost invitați. Își spun că nu fac decât să arate grijă și compasiune. Își spun că, prin rugăciune, și-au dat seama de lucrul important care se petrece în viața acelui om și că e important ca celălalt să afle asta. Dar, de fapt, nu fac decât să se aventureze pe un tărâm despre care nu cunosc nimic, sub pretextul că Dumnezeu i-ar fi trimis acolo.

Al patrulea zid e cel al mediocrității intelectuale. Predau la Yale și, atunci când profesorii din universitate își discută între ei manuscrisele, sunt feroce. Dar sunt feroce în căutarea excelenței. Uneori, creștinii nu sunt feroce unul cu celălalt. Vor să fie amabili; vor să fie pozitivi, iar asta îmblânzește întreaga discuție. Astfel că diamantul adevărului rămâne neșlefuit. Cuvinte vagi și sentimente siropoase ajung să fie tolerate fiindcă toată lumea vrea să fie amabilă. Cu câțiva ani în urmă, Mark Noll a scris o carte intitulată *The Scandal of the Evangelical Mind* – și, cu câteva excepții notabile, scandalul este încă în desfășurare.

Acestea sunt zidurile. Am descoperit, de asemenea, și rampele. Prima e rampa ritualului. Religia este plină de aprinderi de lumânări, îngenuncheri, stat în picioare, procesiuni și așa mai departe. Aceste obiceiuri sunt puneri în scenă ale ordinii morale și ale poveștii sacre. Ne amintesc anumite lecții și adevăruri. În Tora, aprinsul lumânărilor e armonizat cu arderea de tămâie, căci în viețile noastre iluminarea cunoașterii e conectată cu experiența pasiunii și a simțurilor. Nu suntem raționaliști reci; învățăm cu pasiune.

Așa cum spune sociologul Christian Smith: „În mod ritual, liturghia reconstituie o tradiție, o experiență, o istorie, o perspectivă asupra lumii. Exprimă, într-o formă dramatică și corporală, un sistem sacru de credințe, prin cuvinte, muzică, imagini, arome, gusturi și mișcări ale corpului. În liturghie, credincioșii interpretează, dar și observă, pun în scenă un adevăr, iar adevărul acționează asupra lor, își amintesc trecutul și îl poartă cu ei spre viitor.“[2] Este ceva straniu de puternic în a-ți deschide brațele în închinare; acest mic act fizic deschide mintea și vulnerabilizează inima.

A doua rampă este a credinței expuse liber. Într-o sinagogă conservatoare, nu vezi aproape niciodată acte de credință expuse liber, însă le observi adesea într-o sinagogă ortodoxă: bărbați care-și poartă șalul de rugăciune, se leagănă și se tânguie, pierzându-se în actul venerării. În mod similar, n-o să întâlnești aproape niciodată o credință expusă fără nicio reținere într-o biserică protestantă, mai puțin dacă e vorba de credința din Sierra Club[3]. Însă o vezi în bisericile carismatice, unde brațele sunt ridicate în aer, ochii sunt închiși, iar

strigătele de aleluia te înconjoară. Sigur, e vorba și despre un element de performance. Însă există ceva contagios în credința căreia nu-i e teamă să se exprime.

A treia rampă este rugăciunea. Personal, nu sunt foarte bun la asta. Adesea ajung să îmi direcționez cuvintele către persoana cu care sunt și nu către Dumnezeu. Din păcate, aproape mereu aplic critici literare rugăciunilor mele, în timp ce le rostesc sau după aceea – mda, asta a fost plictisitoare, cealaltă și-a cam pierdut coerența spre sfârșit. În *Doamna Bovary*, Flaubert scrie că „graiul omenesc e ca o căldărușă spartă, în care batem mereu melodii bune să facă ursii să joace, atunci când noi am vrea să înduioșăm stelele“[4]. La fel se întâmplă și cu rugăciunile mele.

Dar chiar și cineva încă necopt se poate ruga. Rugăciunea e o întâlnire și o conversație cu Dumnezeu. Cele mai simple rugăciuni sunt cele de mulțumire, pentru o masă sau pentru alt lucru bun care ni s-a întâmplat. Chiar și aceste rugăciuni simple sunt bune, căci recunoștința este un pământ în care egoismul tinde să nu rodească.

Discuțiile noastre se schimbă în funcție de persoana cu care vorbim. Conversația cu Dumnezeu e o confruntare cu harul divin, care nu se exprimă doar prin dragostea Lui nemeritată, ci este un fel de iubire ce curge cu putere, copleșind defectele celui care o primește. Astfel, rugăciunile profunde au o calitate minunată, pe care nu o întâlnim în discuțiile cu oamenii obișnuiți. Tonul emoțional al acestui tip de rugăciune e greu de redat în proză, însă mulți oameni indică poemul lui George Herbert:

Rugi Bisericile slăvesc, ale îngerilor vremuri,

Suflul Domnului în om întorcându-se la nașterea-i

Sufletul în parafrază, inima-n pelerinaj,

[...]

Un fel de cântec, pe care lumea toată-l aude și se-nfricoșează;

Blândețe și pace, fericire, iubire și binecuvântare,

Mană a extazului, bucurie-aleasă

Rai în cele pământene, om în hainele de sărbătoare,

Calea-Lactee, pasăre a Paradisului.

În timp, rugăciunea reorientează dorințele. Chiar actul adresării către Dumnezeu plasează omul într-o anumită dispoziție: vrei să ai o discuție adecvată pentru El; vrei ca dorințele tale să Îl mulțumească și să Îi aducă slavă. La fel cum oamenii care formează un cuplu multă vreme încep să se asemene, cel care își petrece ani la rând în compania lui Dumnezeu începe să I se asemene, la un nivel secret, în locuri accesibile numai Lui.

A patra rampă este conștiința spirituală. Noi, cei din lumea laică, avem tendința de a reduce totul la cauză și efect material – economia, tiparele de vot, relațiile internaționale. Însă acea lentilă distorsionează constant lucrurile, căci ființele umane nu sunt doar creaturi materiale ghidate de interese personale economice și politice, definite restrictiv.

Atunci când te afli printre cei mai vrednici dintre credincioși, indiferent de subiectul conversației, totul este mai profund. Comunitățile religioase vorbesc în mod natural despre întreaga persoană, despre inimă și suflet în egală măsură cu trupul și mintea. Atunci când comunitățile religioase îi servesc pe cei nevoiași, când facultățile religioase le predau studenților, ele servesc și predau holistic, văzându-i drept oameni care, pe lângă bani și demnitate, au nevoie și de dragoste și scop.

A cincea rampă este limbajul binelui și al răului. Acest limbaj, la rândul lui, a fost în mare parte abandonat în lumea publică. „A păcătui" este acum folosit mai degrabă în legătură cu desertul. Însă, dacă vrei să vorbești despre cea mai profundă dintre călătorii, ai nevoie de cuvinte precum „păcat", „suflet", „degradare", „mântuire", „sfințenie", „har divin". Dacă vrei să-ți dezvolți o viziune asupra vieții orientată pe axa verticală, ai nevoie de înțelegerea gradelor binelui și răului. Atunci când pășești în lumea religioasă și găsești chiar și câțiva oameni care gândesc și discută despre aceste lucruri în mod subtil, inteligent și atent, totul are o forță extraordinară.

Ultima rampă e șocul pur. Religia este o surpriză nesfârșită. De fapt, nu te obișnuiești vreodată cu ideea de creație ca lucru viu sau cu faptul că există ceva precum iubirea universală. Iar cel mai mare șoc e modul în care unii credincioși reușesc să iubească. De ce și-ar fi petrecut Maica Tereza zeci de ani în mahalale? De ce și-ar fi petrecut Thomas Merton zeci de ani în mănăstire? De ce și-ar fi petrecut Dorothy Day zeci de ani în sărăcie, hrănindu-i pe cei nevoiași? De ce ar fi ales Dietrich Bonhoeffer să se întoarcă în Germania pentru

a se alătura rezistenței împotriva lui Hitler, având mari șanse să fie ucis în luptă – ceea ce s-a și întâmplat? Oare acești oameni nu știu că există vacanțe pe plajă și restaurante bune?

Iar acestea sunt numai câteva celebrități. De fapt, întâlnim astfel de oameni tot timpul, oameni care și-au schimbat cu totul viețile pentru a lucra în spitalele și mahalalele din toată lumea, mânați de credința că au fost chemați de Dumnezeu întru acest serviciu dificil.

Impulsul natural în viață este să te miști înainte, să-ți crești averea, puterea, succesul, statutul. Și totuși, peste tot în lume vedem oameni care se mișcă înapoi. Arareori folosim cuvântul „smerire" ca verb, însă ar trebui s-o facem. Peste tot în lume există oameni care se smeresc în numele lui Dumnezeu. Se prefac în slujitori. Se lasă în genunchi, spală picioarele celor nevoiași, plasându-se în situații în care nu ei sunt în centrul atenției; cei invizibili și marginalizați sunt în centrul atenției. Ei oferă iertare atunci când acest lucru pare fără sens, practicând o bunătate atât de radicală, încât îți taie respirația.

De curând, a apărut un documentar despre Fred Rogers, preotul prezbiterian care a creat o emisiune TV plecând de la supoziția că cei mici, copiii, sunt mult mai aproape de Dumnezeu decât adulții. De obicei, adulții vor să se îndrepte spre lucruri sofisticate pe măsură ce înaintează în vârstă, însă emisiunea lui Rogers era exclusiv despre simplitate – simplitatea legării unui șiret, simplitatea de a-ți declara iubirea în mod deschis. De obicei, viața adultă înseamnă o deplasare înspre asertivitate și autosuficiență. Însă

Rogers s-a apropiat de vulnerabilitate și dependență. La un moment dat, marioneta care interpretează copilul interior al lui Rogers cântă o melodie cu versul „Câteodată mă întreb dacă sunt o greșeală". Câteodată, se întreabă dacă nu cumva e greșit construit. De obicei, vârsta adultă înseamnă o deplasare dinspre mic înspre mare – să faci ceva mare în lume –, însă Rogers a scris o melodie intitulată „Little and Big", despre farmecul binelui mărunt. Spălarea propriu-zisă, în direct și la comun a picioarelor. Unii oameni se întrebau dacă Rogers poate într-adevăr să fie atât de sincer și de bun. Însă înregistrarea arată destul de clar că exact așa era și, până la final, toată lumea din sală plânge în mod neașteptat. Există ceva surprinzător, puternic și copleșitor în acest fel de bunătate inversată.

Așa cum spune și Sfântul Augustin: „Acolo unde e smerenie, e și măiestrie; acolo unde e slăbiciune, e și forță; acolo unde e moarte, e și viață. Deci dacă vrei să obții aceste lucruri, nu le disprețui pe celelalte." T.S. Eliot a surprins la un moment dat idealul vieții religioase: „O condiție de totală simplitate/(Costând nu mai puțin decât orice)."[5]

Sublimul

Anne a locuit trei ani în Houston și viețile amândurora au trecut prin multe întorsături în timpul șederii ei acolo. Apoi, înclinându-ne în fața unei iubiri care păruse cândva imposibilă, iar apoi inevitabilă, ne-am căsătorit în primăvara anului 2017, la patru ani după evenimentele descrise mai devreme. Acea parte a poveștii a avut un final binecuvântat.

Mi-am dat seama că să iubesc nebunește mi-a influențat credința atât pozitiv, cât și negativ. În momentele de iubire euforică, dragostea se revarsă. Iubirea pentru o femeie anume se revarsă, curge în sus, spre o iubire mai înaltă și mai generoasă și, într-un final, ajunge la sursa iubirii. Pe de altă parte, în fericirea mea, am lăsat în urmă suferința, astfel că nu mai trăiesc acele crize spirituale profunde, întunecate și mistuitoare pe care le aveam atunci când eram cu adevărat pe fundul prăpastiei. (Ducă-se!)

Totuși, partea care ține de credință este încă radical incompletă. Dar să fii incomplet în credință nu înseamnă să fii nesatisfăcut. „M-am rugat pentru uimire în loc de fericire", a scris rabinul Heschel, „iar tu mi-ai oferit-o". Evreii ortodocși spun că religia înseamnă sacralizarea lumii, capacitatea de a vedea o scânteie divină în orice.

„Reverență plină de uimire" e expresia pe care o folosim pentru a descrie prezența lui Dumnezeu în lume. Uimire față de infinitatea lui Dumnezeu. Uimire pentru că El se îngrijește de noi. „Dumnezeu scrie drept, cu linii încovoiate", scrie Walker Percy. Uimire în fața stranietății. Primul miracol al lui Iisus a fost prefacerea apei în vin. Cine începe o religie cu o scamatorie pentru petreceri?

Sper că, până acum, călătoria credinței să-mi fi oferit mai multă smerenie decât aveam înainte. Sunt destul de sigur că mi-a oferit mai multă speranță. În prezent, credința nu-mi mai pare ca și cum mi se cere să cred într-un bătrân cu barbă albă care separă apele. Îmi pare

drept credința în posibilități mult mai vaste decât îmi imaginasem, iar acum îmi trăiesc viața la umbra acestor posibilități.

Realitatea strălucește. Cel care stă lângă tine la metrou nu-i niciodată un simplu corp.

Prietena mea Emily Esfahani Smith, pe care am citat-o de câteva ori, mi-a povestit cândva o ceartă pe care a avut-o cu soțul ei. S-au împăcat, apoi au mers să rezolve treburi în oraș și s-au oprit la o farmacie. Emily încă se simțea epuizată și întristată de cearta avută. Când să plătească, vânzătorul de după tejghea i-a întrebat despre familia lor, dacă au copii, unde locuiesc și așa mai departe. La sfârșitul scurtei conversații, le-a zâmbit și le-a spus: „Să știți că voi doi vă potriviți foarte bine." Era exact ce avea nevoie să audă în acel moment – fusese atât de plin de compasiune și dragoste, o întruchipare a harului. Prin minte i-a străfulgerat un gând nou: „Uau, poate că îngerii chiar există."

De-a lungul acestei cărți, am vorbit despre angajament ca fiind o serie de promisiuni pe care le facem lumii. Dar gândiți-vă la posibilitatea ca o creatură capabilă de iubire infinită să ne fi făcut nouă o promisiune. Gândiți-vă la posibilitatea ca noi să fim cei cărora ni s-a devotat Cineva, obiectele unui angajament infinit, și ca acest angajament să fie mântuirea noastră, cel care ne aduce acasă. Iată de ce religia este speranță. Sunt un evreu rătăcitor și un creștin foarte confuz, însă iată cât de rapid e pasul meu, cât de deschise îmi sunt posibilitățile, cât de vaste îmi sunt speranțele.

Note:

1 Eugene H. Peterson, *The Contemplative Pastor*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1993, p. 98.

2 Christian Smith, Moral, *Believing Animals*, Oxford University Press, Oxford, 2003, p. 16.

3 Organizație de protecție a mediului fondată în 1892 de John Muir, extinsă în prezent de-a lungul Statelor Unite. (*N. red.*)

4 Gustave Flaubert, *Doamna Bovary*, traducere de Demostene Botez, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968, p. 81. (*N. trad.*)

5 T.S. Eliot, *Patru cvartete*, traducere de Sorin Mărculescu, Univers, București, p. 83. (*N. red.*)

PARTEA A CINCEA

Comunitatea

23

Stadiile dezvoltării unei comunități (I)

Într-o zi, pe la sfârșitul anilor ’50, Jane Jacobs privea pe fereastra ei de la etajul al doilea din Greenwich Village. A observat un bărbat care trăgea de o tânără. Fata era rigidă, ca și cum nu și-ar fi dorit să meargă unde o trăgea bărbatul. Lui Jacobs i-a trecut prin minte că poate asistă la o răpire. Se pregătea să coboare pentru a interveni, când a observat că soții care dețineau măcelăria ieșiseră din magazin. Apoi vânzătorul de la magazinul de fructe a ieșit de după tejghea, la fel și lăcătușul și câțiva oameni de la spălătorie. „Bărbatul nu știa asta, însă era înconjurat“, a scris Jacobs în *The Death and Life of Great American Cities.*

S-a dovedit că nu era grav, doar o mică ceartă între un tată și fiica sa. Însă, din acest episod, Jacobs a tras concluzia potrivită: siguranța străzilor într-un cartier sănătos nu e asigurată preponderent de poliție. E menținută de „rețeaua întortocheată, aproape subconștientă, a controalelor voluntare și a standardelor stabilite între populație și asigurate chiar de populație“[1].

Jacob descrie în continuare peisajul străzilor de lângă blocul ei drept un balet complex. Începe dimineața devreme, atunci când Jacobs iese cu gunoiul, iar

părinții își duc copiii la școală. Continuă toată ziua, când proprietarii magazinelor vorbesc între ei din pragul ușilor, poștașii trec printre ei, iar cei care lucrează la doc se adună la pub pentru o bere. Doi îndrăgostiți se plimbă netulburați. „Atunci când ajung acasă după muncă, baletul își atinge apogeul“, scrie Jacobs. „Acesta este momentul patinatorilor, al picioroangelor și al tricicletelor. […] Acesta este momentul coletelor și al pachetelor, făcând zigzaguri de la farmacie la standul de fructe și înapoi.“[2]

Pare frenetic și haotic, însă, așa cum susține Jacobs, există de fapt o dinamică, o ordine organică: „Sub aparenta dezordine a vechiului oraș, în toate locurile în care acesta funcționează cu succes, se menține de fapt o minunată ordine pentru menținerea siguranței pe străzi.“

Jacobs scria în vremuri în care arhitecți urbani precum Robert Moses distrugeau astfel de peisaje stradale. Le vedeau ca pe ceva învechit și ineficient. Străzile ar trebui să fie zone de facilitare pentru mașinile în mișcare, sublinia noul curent de gândire, astfel că planificatorii urbani au început să construiască autostrăzi prin cartiere, distrugând vechile apartamente și vile din cărămidă, ridicând apoi blocuri-turn înconjurate de piațete goale.

Jacobs voia ca oamenii să privească altfel vechile cartiere și să se opună acestor planuri dezumanizante. Astăzi, cel puțin în lumea planificărilor urbane, Jacobs și-a câștigat lupta. Acum, toată lumea înțelege valoarea unui peisaj stradal dens și divers. Când vine însă vorba despre

problemele mai mari referitoare la ce înseamnă o comunitate, care constituiau adevăratul subiect de discuție pentru Jacobs, lupta e încă în desfășurare.

O comunitate frumoasă

O comunitate sănătoasă presupune un sistem dens de relații. E neregulată, dinamică, organică și personală. Vecinii îți sar în ajutor atunci când ești prea încărcat de probleme, iar tu le sari în ajutor la rândul tău. Într-o comunitate îmbelșugată, oamenii se implică în treburile celorlalți, își cunosc secretele, sunt alături în doliu și sărbătoresc împreună în momente fericite. Într-o comunitate îmbelșugată, oamenii se ajută reciproc la creșterea copiilor. În astfel de comunități, comune de-a lungul întregii istorii umane până în urmă cu aproximativ șaizeci de ani, oamenii le ofereau vecinilor același tip de devotament pe care îl oferim acum familiei extinse. Vecinii aveau nevoie unii de ceilalți pentru prosperitate și supraviețuire – pentru a strânge recoltele, pentru a fi alături în momente dificile.

Un om care face parte dintr-o comunitate bogată va avea întotdeauna un vecin gata să-l ajute să obțină un interviu de angajare atunci când nu are de lucru. Un adolescent se simte izolat acasă, însă în cartier există un vecin a cărui ușă e mereu deschisă, astfel că-și petrece timpul acolo. Într-o comunitate înfloritoare există adesea o figură autoritară, o femeie în vârstă, puternică și care pare să fie mereu prezentă, care le spune adolescenților când să dea muzica mai încet și copiilor să nu mai alerge pe lângă mașini, care trage oamenii la

răspundere și care întărește normele comunității. Cu toții se tem puțin de ea, dar o și iubesc. Ea este mama tuturor celor din cvartal, practic, primarul local.

În astfel de comunități, presiunea socială poate fi puțin copleșitoare, iar vecinii cei intruzivi pot deveni greu de suportat, însă disconfortul merită îndurat, fiindcă beneficiile sunt foarte mari.

Atunci când academicienii vorbesc despre astfel de comunități, folosesc termenul „capital social". Termenul nu-i chiar inspirat. Câteodată, sociologii încearcă să împrumute din prestigiul economiștilor utilizând concepte care par grele, cu rezonanță economică. Expresia „capital social" sugerează că lucrul pe care îl măsoară e cantitativ. Însă grija este în primul rând ceva calitativ. O comunitate e sănătoasă atunci când relațiile sunt resimțite profund, atunci când există antecedente ale încrederii, un sentiment de apartenență mutuală, norme de angajament reciproc, obiceiuri de întrajutorare și afecțiune reală, de la un suflet la celălalt.

Războiul interior

Nu cu mult timp în urmă, am întâlnit un cuplu din Israel care se mutase într-un cartier înstărit din sudul Californiei. Mi-au povestit episodul înfricoșător prin care trecuseră cu câteva luni în urmă. Soțul era plecat într-o delegație și, într-o seară, a sunat pentru a vorbi cu soția. După ce au închis telefonul, ea a mers să-l verifice pe fiul lor în vârstă de patru ani. Nu era în pătuț. A început să-l caute disperată prin casă, fără succes. A fugit la piscină să vadă dacă nu cumva căzuse în apă. Nu era acolo. S-a repezit afară din casă și a

început să alerge în susul și în josul străzii, strigându-i numele cât o țineau plămânii. Era în jur de zece seara. Unii vecini aveau luminile aprinse, însă nimeni n-a ieșit s-o ajute. Era deja terifiată. A alergat înapoi acasă să-l mai caute o dată acolo și l-a zărit în living. Construise un fort din pernele canapelei și dormea liniștit sub ele.

A doua zi, soția a ieșit să se plimbe și câțiva vecini au întrebat-o politicos de ce țipase numele fiului ei în mijlocul nopții. Încă nu-i venea să creadă, în timp ce-mi povestea asta. Ce fel de comunitate e aceea în care oamenii nu sunt dispuși să ajute o mamă să-și găsească fiul? În Israel, mi-a spus, străzile ar fi fost pline de oameni în pijamale căutând disperați.

Nu mai trăim în Statele Unite ale lui Jane Jacobs.

Această poveste s-a petrecut într-un cartier care are toate avantajele. În comunitățile din lumea vestică, textura socială e mult mai afectată. Robert Putnam, Theda Skocpol, Charles Murray, Marc Dunkelman și mulți alții au înregistrat îndeaproape fragmentarea texturii sociale și nu e cazul să le repet munca aici. Mă voi referi numai la masacrul care rezultă din această izolare socială.

Epidemia de sinucideri e una dintre manifestările acestei izolări. Speranța de viață în descreștere este alta – așa-numita moarte din disperare. Recurența atacurilor armate în masă este, de asemenea, o manifestare a izolării. Aceste omoruri în masă au la bază multe lucruri – armele, demagogia și așa mai departe –, dar sunt legate și de izolarea socială și de alienarea tot mai gravă a minții americane. Oricând are loc un astfel de atac, e mereu vorba despre un om

singur, care a căzut printre crăpăturile din textura societății, care a dus o viață de dezamăgire solitară și care, într-o zi, a decis să facă un salt îmbibat de sânge, de la insignifiantă la infamie. Astfel de oameni sunt atrași de ideologiile extremiste care le oferă o explicație pentru dezamăgiri și le dau sentimentul că sunt conectați la ceva mai mare decât ei. Astfel, ajung să se convingă singuri că, prin masacrarea celor inocenți, devin războinici pentru o cauză dreaptă.

Nivelurile în creștere ale depresiei și ale afecțiunilor mintale sunt altă manifestare. Oamenii spuneau înainte că depresia și alte probleme mintale sunt cauzate în primul rând de un dezechilibru al substanțelor la nivelul creierului. Însă, așa cum susține Johann Hari în *Legături pierdute*, aceste probleme de sănătate mintală sunt cel puțin la fel de legate de problemele vieții (singurătate prelungită, pierderea muncii însemnate, sentimentul de presiune și stres în absența comunității), pe cât sunt legate de neurochimie.

„Singurătatea prelungită te face să te închizi din punct de vedere social și devii din ce în ce mai suspicios în privința oricărui contact social“, scrie Hari. „Devii hipervigilent. Începi să te simți ofensat chiar și când nimeni nu intenționase asta și dezvolți o teamă de străini. Începi să te temi tocmai de lucrul de care ai cea mai mare nevoie.“[3]

Pare un rezumat destul de bun al politicii americane din prezent – și da, polarizarea e și ea un produs al izolării sociale.

Fundația societății americane – rețeaua de relații, angajamente și încredere pe care se bazează statul, piața și toate celelalte – cedează. Iar rezultatele sunt la fel de sângeroase ca în orice război.

Poate că este timpul să privim acest lucru ca pe un război. De o parte se află acele forțe care sădesc polarizare, discordie și izolare. De cealaltă parte sunt toate forțele din societate care cultivă atașamentul, interacțiunile umane și solidaritatea. E ca și cum am fi martorii unei mari confruntări între spintecătorii sociali și țesătorii de societăți.

Și iată care este partea grea a războiului: nu are loc între un grup de oameni buni și unul de oameni răi. Acest război se poartă în sufletul oricui. Majoritatea dintre noi suntem parte din problema pe care o acuzăm.

Majoritatea am adoptat un individualism radical care, așa cum a prezis Tocqueville, ne face să ne privim drept monade autosuficiente și desparte fiecare individ izolat de alți indivizi izolați. Majoritatea adoptăm un etos al dependenței de muncă, ceea ce nu ne mai lasă decât foarte puțin timp pentru comunitate. Cei dintre noi care lucrăm în media știm că, pentru a genera vizualizări de pagină, trebuie să oferim afirmații de tip *Pravda*, ale superiorității morale a propriului trib. Majoritatea aderăm la un cod al vieții private prin care ajungem să nu ne mai cunoaștem vecinii. Majoritatea trăim cu o tehnologie al cărei scop e să reducă atingerile din orice întâlnire și ajungem să ne obișnuim cu un astfel de mod de viață. Însă viața în comunitate – grija reciprocă – este construită pe atingere, pe relaționări lipicioase și ineficiente.

Comunitatea se află sub asalt și din cauză că am externalizat grija. Așa cum explică Peter Block și John McKnight în *The Abundant Community*, multe dintre rolurile care aparțineau comunității au fost transferate pieței și statului. Sănătatea mintală e acum responsabilitatea unui terapeut, în vreme ce sănătatea fizică e acum responsabilitatea spitalului. Educația e responsabilitatea sistemului de școlarizare.

Problema cu aceste sisteme, spun Block și McKnight, e că depersonalizează. Aceste organizații trebuie să opereze la scară largă, așa că totul ajunge să fie standardizat. Totul trebuie să urmeze reguli. „Scopul managementului este să creeze o lume repetabilă", scriu ei. Dar oamenii nu sunt niciodată aceiași. Atunci când nu se mai îngrijesc unii de ceilalți, cartierul devine fragil și la fel și oamenii care îl locuiesc. Oamenii sunt încă acolo, dar fluidul încrederii în care erau suspendați a secătuit. Dacă lucrurile iau o întorsătură proastă, au mai puține persoane cărora să li se adreseze. Dacă tânjesc după sentimentul de apartenență – ceea ce facem cu toții –, nu e clar unde îl pot găsi. Din exterior, cartierele precum cele din sudul Californiei par identice cu comunitățile sănătoase, însă calitatea emoțională este diferită. Grija a fost înlocuită de distanță și lipsă de încredere.

Așadar, cum poate fi reparată o comunitate? Practic, e reparată de oamenii ce locuiesc pe al doilea munte, a căror loialitate supremă e pentru ceilalți, și nu pentru sine. Mai devreme, am menționat Weave: The Social Fabric Project, grupul pe care l-am cofondat la Aspen Institute. În vreme ce scriu această carte, am petrecut deja un an vorbind cu oamenii care și-au pus în centrul

existenței dezvoltarea de comunități. Construirea unei comunități, asemenea dezvoltării unei relații, este un proces complex, de durată. E nevoie ca multe lucruri să acționeze împreună, precum baletul descris de Jane Jacobs. Aș vrea să trecem acum prin stadiile creării unei comunități, care sunt destul de asemănătoare cu cele ale intimității, dar se petrec la scară mai largă și implică mai multe elemente în mișcare.

Cei care rămân

Nu mai e o surpriză pentru nimeni că reînnoirea unei comunități începe cu un angajament. Cineva hotărăște să pună comunitatea înaintea sinelui. Spre exemplu, Asiaha Butler a crescut în Englewood, unul dintre cele mai sărace și violente cartiere din Chicago. Asiaha (pronunțat Áișa) a fost jefuită pe una dintre aceste străzi. Cvartalele erau controlate de bande, iar uneori aveau loc omoruri chiar în fața ușii ei. Într-o noapte, un glonț i-a spart fereastra dinspre stradă. Nu exista vreo școală locală decentă unde ea și soțul ei să-și poată trimite fiica în vârstă de nouă ani. Într-un târziu, s-au săturat. Au decis să se mute în Atlanta, unde străzile erau mai sigure.

Au făcut un grătar de rămas-bun împreună cu prietenii lor și au început să împacheteze. Era duminică și s-a întâmplat ca Asiaha să-și oprească privirea pe terenul gol de vizavi de casa lor. În cartier existau în jur de cinci mii de terenuri goale. Aici, câteva fetițe se jucau în noroi cu pietre, sticle sparte și cauciucuri abandonate. Asiaha s-a întors către soțul ei și i-a spus:

– Nu putem părăsi locul ăsta.

El a privit-o neîncrezător:

– Poftim? Pe bune, Asiaha?

– Dacă ne mutăm, o să fim ca toți ceilalți care s-au mutat. Nu vom mai fi aici ca să dăm un exemplu pentru ce înseamnă să ai o slujbă, să crești o familie.

Asiaha a câștigat disputa. Au hotărât să rămână. Să-și ia un angajament față de cartier.

Asiaha nu știa de unde să înceapă. Nu-și cunoștea vecinii. Așa că a căutat pe Google „voluntariat în Englewood" și a găsit câteva grupuri. Unul dintre ele a numit-o în comitetul educațional. Alt grup local organiza petreceri pentru tineri, însă cei din organizare aveau în jur de cincizeci sau șaizeci de ani și nu aveau nicio idee cum să îi distreze pe adolescenți. Asiaha a condimentat lucrurile cu hip-hop și *spoken word*. Apoi și-a dat seama că ar putea face vecinii să discute dacă le-ar da un imbold prin filme, așa că a pornit Docs and Dialogues. A invitat oamenii să se adune să urmărească documentare scurte, urmate de discuții. În doi ani, au participat sute de oameni.

Englewood era divizat în șase sectoare și nu exista vreo organizație care să le acopere pe toate, așa că Asiaha a creat Resident Association of Greater Englewood (RAGE). RAGE organizează târguri de slujbe și forumuri pentru candidați în perioadele electorale. Organizează *cash bombs* la care locuitorii se adună pentru a face cumpărături la magazinele deținute de alți vecini. Oamenii se adună de peste tot pentru a susține RAGE – graficieni, directori, vecini care pregătesc și aduc prăjiturele. Nimic din această muncă nu este ceva

eroic sau neobișnuit. Însă acum oamenii se cunosc între ei. Magazinele locale vând tricouri inscripționate cu „Noi suntem Englewood“ și „Fiică a Englewoodului“. „Îmi plac micile victorii“, spune Asiaha. Totul începe cu decizia de a-ți lua un angajament.

Comunitatea e unitatea schimbării

Următorul stadiu al ridicării unei comunități este să înțelegi că trebuie să tratezi comunitatea ca un întreg. Nu e suficient să te concentrezi pe indivizi, luați unul câte unul.

Probabil că ai auzit povestea stelelor-de-mare. Un băiat găsește mii de stele-de-mare eșuate pe plajă, pe moarte. Așa că ridică o stea și o aruncă înapoi în ocean. Un trecător îl întreabă de ce s-a deranjat. Toate celelalte mii de stele-de-mare vor muri oricum. „Păi“, răspunde băiatul, „pe aceea am salvat-o“.

Multe dintre programele noastre sociale se bazează pe o astfel de teorie a schimbării sociale. Încercăm să salvăm oamenii pe rând. Alegem câte un copil promițător dintr-un cartier și îi oferim o bursă pentru a merge la o școală din Ivy League. Programele sociale și eforturile filantropice aleg crema în mii de feluri. Pornesc de la ideea că individul este cea mai importantă unitate în schimbarea socială.

Desigur, poți să faci un bine la nivel individual. Dar cu o astfel de abordare nu vei ajunge să schimbi ecologiile morale sau structurile și sistemele care modelează viața.

Poate că povestea piscinei este o metaforă mai bună decât cea cu băiatul și stelele-de-mare. Așa cum spune

un prieten, nu poți curăța numai partea de piscină în care înoți tu. Nu poți să lustruiești numai o moleculă de apă și s-o arunci înapoi într-o piscină murdară.

Pentru a reconstrui o comunitate, e esențial să vezi că nu individul, ci comunitatea este unitatea de bază a schimbării sociale. Dacă încerci să îmbunătățești vieți, trebuie să te gândești cum să schimbi simultan mai multe elemente dintr-un cartier.

Una dintre certitudinile fundamentale ale epocii internetului e că distanța nu a murit. Locul contează în continuare, mult mai mult decât am știut vreodată. În medie, un american trăiește la treizeci de kilometri de mama lui. Un student își alege facultatea pe o rază de douăzeci și cinci de kilometri de casă. Un studiu a arătat că, în cazul americanilor, șaizeci și trei la sută dintre cei cu care ne împrietenim pe Facebook locuiesc pe o rază de o sută șaizeci de kilometri. În zilele noastre, americanii se mută mai puțin, nu mai mult.

Pe raza rezonabil de restrânsă a vieților noastre, comportamentul este foarte contagios.

Suicidul, obezitatea și mobilitatea socială se manifestă în rețele, căci oamenii își modelează reciproc comportamentul în mod subtil, la un nivel inconștient. Studiile economistului Raj Chetty și ale altora arată că sunt șanse mari ca viețile copiilor care cresc într-un anumit cartier să o apuce pe un drum diferit față de ale celor care cresc într-un cartier din apropiere, similar din punct de vedere demografic. Spre exemplu, pe 1 aprilie 2010, 44% dintre bărbații de culoare cu un venit scăzut din cartierul Watts din centrul Los Angelesului se aflau în închisoare. Pe de altă parte, numai 6,2% dintre

bărbații cu un venit similar din Compton erau încarcerați în aceeași perioadă. Compton se află la doar patru kilometri de Watts.

Studiul sociologului Eric Klinenberg subliniază importanța comunității în a determina cine va supraviețui unei crize. Klinenberg compară decesele din două cartiere din Chicago în timpul valului de caniculă din 1995. De peste șase ori mai mulți oameni au murit în North Lawndale decât în South Lawndale, deși cele două zone sunt comparabile demografic și separate doar de un drum.

Klinenberg a descoperit că ingredientul fundamental e densitatea legăturilor comunitare. Într-unul dintre cartiere existau mai multe locuri în care oamenii se puteau întâlni și lega relații, iar cei care leagă relații puternice se vor îngriji unii de ceilalți în momente de criză. Poate că nu te-ai gândi că prezența unei biblioteci în cartier va avea un impact asupra cui moare într-un val de caniculă, însă iată că are.

Să gândești în termeni de comunități necesită o reorganizare radicală a modului în care vezi structurile de putere. Își controlează cartierul propriile servicii publice? Are târguri stradale unde se pot întâlni și cunoaște oamenii? Există forumuri unde cartierul își poate spune povestea colectivă?

Să gândești în termeni de comunități presupune, de asemenea, o transformare radicală a modului în care gândim schimbarea. Înseamnă să alegi o zonă geografică și să te lansezi cu toate puterile asupra ei: cu reforme școlare, educație timpurie, programe de sport și arte etc. O infinitate de influențe pozitive se susțin

reciproc și subtil, în feluri infinit de complexe. Înseamnă să pui capăt modului în care are loc acum filantropia, când un donator sponsorizează un program care încearcă să izoleze un punct de sprijin pentru a avea „impact“. Gândirea în termeni de comunități te pune față în față cu realitatea faptului că nu există o singură soluție care să cuprindă totul.

O tehnologie pentru adunarea oamenilor la un loc

Comunitatea e unitatea schimbării și, odată ce ai ajuns să îți dai seama de acest lucru, e necesar să găsești o cale de a-i aduce pe locuitorii din cartier împreună – de a înlocui distanța cu intimitate și conexiuni.

Al treilea stadiu al angajamentului față de comunitate implică inventarea unei tehnologii pentru adunări. Înseamnă să găsești o metodă de a-i aduce pe oameni împreună și de a-i îndrepta spre intimitate și încredere.

Așa cum observă Peter Block în *Community*, liderii inițiază schimbarea socială atunci când schimbă contextul în care se adună oamenii. Acest lucru presupune să inviți persoane noi în cercul tău, mai ales pe cei pe care poate îi identificaseși înainte drept „problema“. Înseamnă să animi conversația cu întrebări importante și apoi să asculți răspunsurile.

Puterea ia naștere din nimic atunci când invitațiile sunt transmise, iar oamenii noi se adună și acționează în feluri noi. „Viitorul se construiește începere cu începere, adunare cu adunare“, scrie Block. „Fiecare adunare trebuie să devină un exemplu pentru viitorul

pe care vrem să-l creăm."[4] În aceste conversații, oamenii care fuseseră plasați la marginea societății aduc daruri deosebite: sensibilitatea unui om din exterior față de ordinea lucrurilor și o conștientizare mai puternică asupra celorlalți.

În 2016, Dottie Fromal a vizitat Nelsonville, în Ohio, pentru a se întâlni cu niște prieteni. Mergea pe străzile din apropierea casei prietenilor, iar vecinii o strigau de la porți, vrând să îi povestească despre pisicile lor sau alte nimicuri. „Unii dintre ei nu au pe nimeni cu care să vorbească toată ziua", și-a dat ea seama. A văzut copii singuri, chinuiți, stând prin piațetele goale.

Așa că nu a mai părăsit niciodată Nelsonville. A început să facă gesturi mici pentru cei care păreau să aibă nevoie de ajutorul ei. A început să bată la uși și să-i invite pe oameni la cine comunitare în serile de joi. Totul a început ca un mod de a-i hrăni pe copiii de la programul *after school* din oraș care nu aveau mâncare acasă. Dar, în scurt timp, au început să apară și părinți și alți adulți – câteodată se adunau până la o sută douăzeci și cinci de oameni.

Dottie nu avea vreun flux de fonduri sau vreo organizație. Mergea până la Kroger și cumpăra ea însăși mâncarea. După câteva luni, pe măsură ce vestea acestor cine s-a răspândit, oamenii au început s-o oprească la raioanele de mâncare și să-i ofere bancnote de douăzeci de dolari pentru a o ajuta să facă față cheltuielilor. Munca ei e ceva extraordinar de simplu – le oferă o cină oamenilor înfometați –, însă, cumva, nimeni n-o mai făcuse până atunci.

Există mii de moduri în care poți face asta. În prezent, există sute de organizații diferite care aduc oamenii împreună la mese de diferite mărimi. „Nu îți lăsa vecinul să alunece pe tărâmurile singurătății“, scrie rabinul Joseph Soloveitchik. „Nu îi permite să devină izolat și alienat de tine.“

Alte grupuri au tehnologii de adunare mai avansate. Programul Becoming a Man lucrează cu copiii din categoriile de risc din West Side, Chicago. Mici grupuri de tineri se adună regulat pentru „verificări“. Fiecare trebuie să descrie cum îi merge pe plan spiritual, emoțional, intelectual și fizic. Dacă nu se arată complet vulnerabil, ceilalți pun presiune pentru a-l face să se deschidă.

Diana Westmoreland, care locuiește în zona rurală din Texas, a creat Bubba Can Cook, care aduce împreună echipe pentru concursuri de grătare de pui, piept de vițel și costițe – aparent, cei din Texas se deschid emoțional cel mai puternic atunci când sunt în jurul grătarului.

Mary Gordon a fondat proiectul Roots of Empathy în Ontario, unde se încearcă crearea unor legături puternice în comunitatea școlară cu ajutorul bebelușilor. O dată pe lună, un părinte vizitează o clasă împreună cu bebelușul său. Stau cu toții pe o păturică verde și întreaga clasă se adună pentru a privi și a vorbi despre ce face copilașul. Îl observă mergând de-a bușilea sau apucând o jucărie. Învață să se pună în mintea unui bebeluș, învață inteligența emoțională și cum funcționează atașamentele profunde. Într-una dintre clase se afla un băiat de clasa a opta pe nume Darren,

care fusese martor la uciderea mamei sale pe când avea patru ani. De atunci, fusese plimbat încontinuu prin sistemul de plasament. Era mai mare decât toți ceilalți din clasă, căci rămăsese cu doi ani în urmă. Într-o zi, spre surpriza tuturor, Darren a cerut să țină în brațe bebelușul.

Tânărul arăta destul de înfricoșător, așa că mama s-a agitat puțin, însă i-a dat voie, iar Darren s-a purtat minunat cu copilul. A mers într-un colț liniștit și a legănat bebelușul, în timp ce acesta stătea lipit la pieptul lui. Darren a înapoiat copilașul mamei și a întrebat-o nevinovat: „Dacă nu te-a iubit nimeni niciodată, poți totuși să fii un tată bun?“ Iată cum înfloresc empatia și legăturile. Un moment în care comunitatea începe să vindece o rană și să creeze o posibilitate.

În Baltimore am văzut una dintre cele mai sofisticate metode de-ai aduce pe oameni împreună, la o organizație numită Thread, cofondată de Sarah Hemminger. Atunci când era mică, în Indiana, tatăl ei a descoperit că pastorul ciupea din fondurile bisericii. A raportat acest lucru congregației, însă, în loc ca pastorul să fie concediat, comunitatea i-a exclus pe Sarah și pe familia ei. Se întâmpla ca Sarah și frații ei să meargă la petreceri și evenimente ale comunității și nimeni să nu le vorbească. A petrecut opt ani din copilărie fiind ostracizată.

Drept răspuns, și-a concentrat energia în două direcții. A devenit patinatoare la nivel național, antrenându-se chiar și opt ore pe zi. Și și-a concentrat energia pe

școală. În cele din urmă, și-a obținut doctoratul în inginerie biomedicală la Johns Hopkins și i-a fost oferit un post la National Institutes of Health.

Însă, din cauza ostracizării la care fusese supusă, a avut mereu o sensibilitate specială pentru outsideri, pentru cei singuri. În primul an de liceu, a observat un băiat pe nume Ryan, care începuse să devină din ce în ce mai izolat, iar rezultatele școlare scădeau constant, pe măsură ce viața de familie i se năruia. Șase profesori au dezvoltat o rețea de sprijin pentru el. A reușit să-și îndrepte notele și a fost acceptat la US Naval Academy. În cele din urmă, câțiva ani mai târziu, el și Sarah s-au căsătorit.

Într-o zi, pe când lucra la doctorat, s-a întâmplat ca Sarah să treacă pe lângă Paul Laurence Dunbar High School din Baltimore. Era singură și-și dorea să găsească o cale de a crea legături cu oameni pe care să îi poată înțelege. S-a gândit că poate ar trebui să-i ajute pe elevii de la școlile de stat din Baltimore în același fel în care îl ajutaseră oamenii pe Ryan. A decis să găsească voluntari care să se ralieze în jurul acelor elevi, așa cum se raliaseră ea și profesorii în jurul lui Ryan. L-a rugat pe director să îi dea o listă cu numele celor mai slabi elevi din școală. I-a convins să se întâlnească cu ea – în mare parte oferindu-le pizza – și apoi i-a întrebat dacă ar fi dispuși s-o ajute să dezvolte un program. Majoritatea au fost bucuroși să participe, atâta timp cât continuau să primească pizza. Apoi, a convins zeci de studenți de la Johns Hopkins să se alăture ca voluntari și să acționeze ca membri ai unei familii extinse pentru acei copii: să îi

ducă la școală cu mașina, să le aducă masa de prânz, să îi ducă înapoi la școală atunci când chiuleau, să facă temele cu ei și să îi ducă în excursii cu cortul.

Sarah nu-și dăduse seama, însă își luase un angajament.

Cariera ei în știință n-avea să se materializeze vreodată. A fondat Thread, o organizație care țese o rețea de voluntari în jurul adolescenților cu cele mai slabe rezultate școlare din Baltimore. Fiecare elev are până la patru voluntari în familia Thread. Fiecare voluntar e antrenat de alt voluntar, numit capul familiei, care servește drept sistem de sprijin pentru voluntarii din familie. Capul familiei este antrenat la rândul lui de alți voluntari mai experimentați, numiți bunici. Bunicii sunt antrenați de managerii comunității, care sunt angajați plătiți ai Thread. Gravitând în jurul întregului sistem de relații, se află colaboratorii Thread, care oferă expertiză specială – ajutor legal, meditații pentru examenele SAT, consiliere psihologică etc. Atunci când elevii aleg să se implice, semnează un contract care stipulează că vor activa în Thread zece ani. În acest angajament, nu există ieșire prematură și nu poți renunța oricând.

Scopul formal al organizației este să îi ajute pe adolescenții cu rezultate școlare slabe. Adevăratul țel e să dezvolte o rețea de relații care include (deocamdată) patru sute cincisprezece elevi și o mie de voluntari. Adevăratul scop e crearea unei comunități, cu ajutorul căreia să poți lupta cu singurătatea – cu singurătatea pe care o simțea Sarah sau cu a oricui altcuiva.

Adesea, copiii sunt timizi atunci când intră în Thread. Așa cum mi-au spus câțiva dintre ei, nu li s-a întâmplat

vreodată ca cineva să le fie alături constant și necondiționat, așa că, la început, sunt suspicioși și disprețuitori. Primul lor impuls este adesea să fugă, să respingă această intruziune. Neîncrederea e starea lor cotidiană. Însă voluntarii Thread continuă să le fie alături.

„Iubirea necondiționată este ceva atât de rar în viață, încât identitatea ajunge să ți se schimbe atunci când cineva continuă să fie prezent, deși îl respingi“, spune Sarah. „Dar identitatea ți se schimbă și atunci când tu ești cel respins.“

Angajamentul pe care și l-a luat Sarah nu e față de modelul Thread; ar schimba organizația într-o clipită dacă ar simți că e lucrul corect de făcut. Angajamentul ei e față de întreaga rețea de relații. E față de comunitate. Față de Baltimore. Zeci de orase i-au cerut lui Sarah să aplice modelul Thread și în localitățile lor, însă ea a refuzat. E mai bine să se implice până la capăt în Baltimore. Lănțișorul pe care îl poartă la gât în fiecare zi are un pandantiv cu harta orașului. Nu și-a luat un angajament față de o comunitate abstractă. Și-a luat un angajament față de acest loc unic și speră că, atunci când Thread va crește suficient, va schimba textura întregului oraș.

Thread e foarte bine pus la punct în privința felului în care sunt structurate relațiile. Este, de asemenea, foarte bine pus la punct în urmărirea contactelor dintre oamenii din comunitate. Thread a creat o aplicație numită Tapestry, care înregistrează fiecare întâlnire dintre un voluntar și un elev. Tapestry poate urmări cât de des au loc întâlnirile, cine nu a avut întâlniri recente

și care este corelația dintre numărul întâlnirilor și rezultatele elevilor. Sarah aseamănă aplicația cu Fitbitul relațiilor sociale. Precum cei mai buni dintre creatorii de comunități, Hemminger combină o inimă plină de năzuințe cu mintea unui inginer. Și, la fel ca mulți dintre cei mai buni fondatori de comunități, nu consideră că face ceva extraordinar.

Poveștile care declanșează combustia

Adunarea oamenilor la un loc e începutul unei comunități, însă nu este încă vorba despre o comunitate. Trebuie să se producă combustia – acel moment când substratul unei vieți atinge substratul alteia, când, așa cum spun oamenii ulterior, se intră în profunzimi.

În general, oamenii pășesc într-o cameră necunoscută cu neîncredere, îndoieli și cu un sentiment de disconfort. Însă dacă aduni un grup de colegi ca să citiți împreună un pasaj, să zicem, precum proza „Cei care pleacă din Omelas“ a Ursulei K. Le Guin, iată o ocazie pentru a intra în profunzimi.

Într-un fel sau altul, încep poveștile. Cineva împărtășește o vulnerabilitate și astfel își asumă conducerea. Se stabilește un etos. Așa cum se spune la Thread, toată lumea „se va dezgoli până la capăt“. Adică își vor împărtăși întregul haos interior cu grupul. E de așteptat ca toată lumea „să spună lucrurilor pe nume“. Nu-i loc de sustrageri sau eufemisme. O poveste o urmează pe alta și curând ies la lumină cele mai profunde mărturii. Vulnerabilitatea e împărtășită, sunt trezite emoțiile și are loc combustia.

Combustia e deosebit de impresionantă atunci când un om puternic își spune povestea slăbiciunilor. Carter Davis, care locuiește în Oregon, are o organizație numită Lift for the 22, care îi ajută pe veteranii de război chinuiți de depresie și gânduri suicidare. E destul de deschis cu privire la propria încercare. „Îmi amintesc că stăteam la măsuța de cafea, uitându-mă la pistol, gândindu-mă că sunt un ratat. Uite un veteran care stă la două străzi de VA[5], care nu a fost nici măcar un veteran combatant și care acum se sinucide.“ Povestea lui lansează posibilitatea de deschidere pentru toți ceilalți din încăpere.

Michelle Leff face parte din administrația Thread. E o femeie puternică și competentă, în aparență foarte stăpână pe sine. A aderat la organizație pentru a-i ajuta pe tineri, însă onestitatea radicală a asociației i-a dărâmat treptat propriile ziduri. A început să le spună celorlalți membri ai administrației povești pe care nu le dezvăluise nici măcar copiilor ei. Apoi a simțit că integritatea îi cere să le spună și propriilor copii cum a arătat de fapt copilăria ei.

Atunci când se gândește la copilărie, se gândește la durere, pustietate și rușine, scrie ea. Se gândește la furia tatălui ei, care putea fi declanșată de orice. Era vina ei că nu exersa suficient la pian. Era vina ei că era atât de proastă, încât nu înțelegea matematica de clasa a șasea în clasa întâi. „Îmi amintesc că eram în clasa întâi și mă simțeam norocoasă că am părul des și negru, pentru că ascundea vânătăile de la toate loviturile pe care le primisem cu o seară înainte. […] Orice îl frustra (și

devenea foarte ușor frustrat) se revărsa fie asupra mea, fie asupra mamei. În mintea mea tânără, crima mea părea să fie că exist, că ocup spațiu și cost bani."

În clasa a noua, presiunea a devenit de neîndurat. A încercat să înghită cincizeci de analgezice. Și-a dat seama că nu-i ușor să faci o supradoză. Gâtul i s-a încleștat. A fost în egală măsură întristată și ușurată când s-a trezit și și-a dat seama că încercarea ei dăduse greș.

Acum e o femeie de succes, care face parte dintr-o administrație importantă. Inspirată de discuțiile la care a luat parte, a hotărât să împărtășească pentru prima oară realitățile copilăriei sale – cu cei din administrație și cu întreaga ei familie: „De ce mă implic la Thread", a scris ea într-o scrisoare adresată familiei. „Îmi amintesc foarte clar cum e să ai paisprezece ani și să te simți captiv și lipsit de putere. De ce mă implic. Thread îmi oferă optimism cu privire la viitor, pentru elevi și pentru mine. De ce mă implic. Organizația mi-a oferit darul lentilei Thread. În acest punct, lentila Thread mi-a permis să-mi examinez slăbiciunile (acele presupuneri părtinitoare și judecăți rapide pe care tind să le fac). Cel mai valoros lucru pentru mine e că Thread mi-a permis să recunosc bogăția relațiilor."

Michelle a crescut ascultând Elton John, dar n-a reușit niciodată să-l vadă până în 2011, când a mers la un concert în Baltimore. Nimeni n-a vrut s-o însoțească în afară de fiica ei de treisprezece ani. „Când Elton John a cântat melodiile de pe albumul *Goodbye Yellow Brick Road*, am început să plâng. Dar nu plângeam de tristețe, ci pentru că eram teribil de copleșită de emoții

puternice, în timp ce mintea mea făcea un du-te-vino între contrastul puternic dintre amintirile din copilărie și viața mea adultă, care e splendidă. Atunci când aveam treisprezece ani, îl ascultam pe Elton John dorindu-mi să nu mai exist; dar în acea seară, îi ascultam muzica împreună cu fiica mea de treisprezece ani și râdeam amândouă. Viața mea e acum plină de relații puternice, sănătoase. S-a dovedit că viața e mult mai bună decât mi-aș fi imaginat."

Atunci când te dezvălui până la capăt, poate să ți se pară că faci pași în spate. Îți dai seama că în jur există atât de multe traume, atât de multă vină și e nevoie de atât de multă iertare. Îți dai seama că există foarte mulți oameni sfâșiați între tentația de a-și nega evenimentele traumatice și dorința de a le proclama. Adesea, lupta iese la suprafață sub formă de furie, învinuire, încrâncenare, iar toate acestea fac ca repararea să pară imposibilă.

Însă, de fapt, poveștile oneste, brutale, sunt cele care nasc combustia. Ne petrecem mult timp proiectându-ne realizările, talentele și capacitățile. Confruntarea slăbiciunii poate avea acest efect detonator.

Note:

1 Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage, New York, 2016, p. 32.

2 Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage, New York, 2016, p. 50.

3 Johann Hari, *Legături pierdute*, traducere de Oana-Marina Badea, Trei, București, 2018, p. 110. (*N. red.*)

4 Peter Block, *Community: The Structure of Belonging*, Berrett-Koehler Publishers, San Francisco, 2008, p. 85.

5 Veteran Affairs – departament al cărui scop este să ofere servicii esențiale pentru veteranii americani. (*N. trad.*)

24

Stadiile dezvoltării unei comunități (II)

Poveștile personale sunt puternice. Atunci când sunt spuse și receptate, se creează încrederea. Însă, într-o cultură a narcisismului, e ușor să te oprești acolo. E ușor să te întâlnești cu alții într-o seară, să spui o poveste personală despre tine și apoi, după ce ai avut o experiență bogată, să te întorci acasă cu iluzia că ai făcut ceva bun pentru lume. Un angajament față de comunitate înseamnă să parcurgi drumul de la poveștile despre „eu“ la cele despre „noi“. Această deplasare, ca de obicei, este mai întâi spre interior și abia apoi spre exterior. În interiorul nostru, spre vulnerabilitate, apoi spre exterior, spre solidaritatea cu ceilalți.

Următorul stadiu al dezvoltării unei comunități este să spui o poveste colectivă – una care unește oamenii. Unele locuri au povești mai mari, iar altele au povești mai mici. Trec adesea prin noile suburbii din Nevada sau Arizona, unde încă nu a trecut suficient timp pentru a apărea o poveste a comunității, iar lipsa ei se simte. Pe de altă parte, mă aflam recent în Wilkesboro, în Carolina de Nord, un oraș de aproximativ trei mii cinci sute de locuitori din partea de nord-vest a statului. Populația e în proporție de optzeci și unu la sută albă,

cu un venit mediu anual de aproximativ 35 000 de dolari, și se află într-o regiune în care trei sferturi dintre voturile din 2016 au mers către Donald Trump.

Wilkesboro și orașul vecin, North Wilkesboro, fuseseră cândva centre de afaceri înfloritoare. Acolo își aveau sediul Lowe's, American Furniture Company, Holly Farms și Northwestern Bank, împreună cu mari fabrici de oglinzi și mobilă. Însă acei angajatori fie s-au mutat, fie au dat faliment, fie au fost achiziționați de alte companii. La începutul anilor 2000, orașul a fost grav afectat de epidemia opioidelor. Nu existau locuri în care să se adune tinerii și nici unde să muncească.

Orașul a fost destul de lovit de-a lungul timpului, însă ce-i interesant e că și-a păstrat totuși o identitate puternică. Are o poveste clară a comunității.

O parte din această identitate provine din faptul că se află în apropierea munților Apalași – ceea ce presupune o moștenire istorică distinctă, o cultură a luptei și a loialității puternice față de membrii comunității. Oamenii din Wilkesboro se pot certa și pot țipa unul la celălalt, însă dacă apare un străin și-l critică pe unul dintre ei, toți membrii comunității vor sări în apărarea vecinului și-i vor tăbăci fundul outsiderului. Un străin e, prin definiție, oricine n-a fost conceput în Wilkesboro. Dacă te muți acolo aflându-te în stadiu embrionar sau mai târziu, tot străin rămâi.

O parte din identitatea comunității provine din realizările de demult ale strămoșilor. „Multe lucruri măreațe au luat naștere în Wilkes", spune Nate, care tocmai a deschis o cafenea. „Asta facem noi în Wilkes, creăm lucruri din nimic. E pasiunea noastră." O

comunitate este, în parte, un grup de oameni organizat în jurul unei povești comune. Oamenii din Wilkesboro, precum se întâmplă în multe locuri, spun o poveste a izbăvirii: ascensiune, declin, suferință, renaștere. Renașterea e în parte spirituală, în parte economică, în parte fizică.

„Cum dai naștere din nou mândriei? Cu toții suntem rușinați“, spune LB, un tânăr activist local. „Suntem orașul fabricilor abandonate. Suntem orașul care a supraviețuit abandonului fabricilor! Avem un trecut plin de oameni care fac lucruri. Le-am făcut deja. Știm cum se fac.“

Apoi, există proiectul comun. Comunitățile nu se unesc de dragul comunității; se unesc pentru a construi ceva împreună. În Wilkesboro, proiectul comun e reconstrucția. Avem tendința să ne gândim că textura socială este sfâșiată din cauza unei culturi neprielnice, sau fiindcă forțele economice fac totul bucăți. Însă, câteodată, pur și simplu nu există locuri în care să se întâlnească oamenii. Wilkesboro avea cândva o sală de bowling, care însă a ars și nimeni n-a reconstruit-o. Drept răspuns, în prezent, oameni din toate păturile sociale deschid cafenele, cluburi sportive, galerii de artă, distilerii, spații pentru reprezentații, pornesc seri pentru tineret și festivaluri de muzică. Este fascinant cât de unitară e viziunea reconstrucției, cum aduce împreună o multitudine de indivizi, care, oameni fiind, au câteodată dispute și se agită. O poveste colectivă coerentă este o formă nouă de putere.

Povestea unui oraș se poate naște în foarte multe feluri. Atunci când locuiam în Chicago, Mike Royko și alți

ziariști locali modelau etosul orașului și definiția acestuia. Au înrădăcinat povestea orașului în cartierele etnice de dincolo de lac (până când Royko s-a îmbogățit și s-a mutat pe malul lacului). În unele locuri, artiștii sunt cei care formează povestea comunitară. Fantastica lucrare a lui Diego Rivera *Detroit Industry Murals*, aflată la Detroit Institute of Arts, întinde definiția orașului de-a lungul a patru pereți seducători. Timp de câteva decenii, părea că în Detroit nu a mai rămas altceva decât povestea, însă a fost suficientă pentru a ține orașul laolaltă, iar acum, metropola e din nou în ascensiune. Una dintre cele mai importante sarcini ale unei comunități este să creeze o poveste.

Povestea unei comunități cuprinde patru părți, spune Trabian Shorters, care conduce un program de burse pentru bărbații afro-americani din Miami, numit BMe. E vorba despre cadru (care definește contextul), perspectivă (de unde am venit și încotro ne îndreptăm), identitate (cine suntem) și comportament (acțiuni care ne definesc). Poveștile comunității sunt aproape mereu întinse de-a lungul mai multor generații. Încep cu originea unui loc și apoi descriu modul în care acesta a crescut.

Edmund Burke susținea că oamenii care nu s-au uitat vreodată înapoi spre predecesorii lor nu vor putea să privească înainte și să planifice viitorul. Cei care se uită în urmă văd eroismul și luptele care i-au precedat și încep să-și înțeleagă datoria, angajamentul de dat mai departe. „Ideea moștenirii reprezintă un principiu solid al conservării și al transmiterii“, a scris Burke. „Primim, păstrăm și prețuim ceea ce ni s-a oferit; ne bucurăm de

aceste lucruri și le îmbunătățim pentru ceilalți. Respectându-ne strămoșii, învățăm să ne respectăm pe noi înșine."

Comunitățile oneste spun povești complicate despre momentele în care au păcătuit și i-au îndurerat pe alții, dar și despre momentele în care au îndurat la rândul lor și au arătat milă.

Poveștile americane oneste vorbesc despre sclavie și rasism. Poveștile oneste ale New Yorkului vorbesc despre distrugerea vechii Gări Penn Station și-a tuturor acelor minunății arhitecturale în numele comerțului. În fiecare comunitate, o parte a poveștii este despre corupție și nedreptate. Oamenii dintr-o comunitate trăiesc la răscrucea unde mândria locului se întâlnește cu furia nedreptății.

Codul vecinului

Odată ce comunitatea s-a reunit pentru a-și spune povestea, rămâne încă multă muncă de făcut: comunitatea trebuie țesută astfel încât să iasă din izolare. Construcția unei comunități se face încăpere cu încăpere, prin acte zilnice de grijă. Procesul e realizat de către cei care adoptă codul bunului vecin.

Vecinul nu se află într-o călătorie solitară prin viață, ci într-una de imersiune. El se percepe drept cineva care a fost modelat de tradiția unui comportament și a unui spațiu. Se simte îndatorat acelei moșteniri și e bucuros să-și plătească datoria. Viața de familie, munca de la birou și cea din comunitate nu se desfășoară în paralel.

Toate sunt segmente interconectate ale serviciului adus locului. Codul bunului vecin gravitează în jurul câtorva principii comune:

Suntem suficienți. Vecinul nu așteaptă ca altcineva să rezolve problemele comunității. Nu este un simplu spectator. Așa cum scrie și Peter Block: „Majoritatea îmbunătățirilor sustenabile aduse unei comunități au loc atunci când cetățenii își descoperă propria putere de acțiune. Oricare ar fi simptomul – trafic de droguri, case deteriorate, economie slabă, strămutare, violență –, schimbarea se întâmplă cu adevărat numai atunci când cetățenii încetează să se aștepte ca problemele lor să fie rezolvate de profesioniști sau lideri aleși și decid că pot revendica ceea ce delegaseră altora. Acest act de preluare a puterii este prezent în majoritatea poveștilor despre schimbare și îmbunătățirea de durată a unei comunități."

Orașul înaintea sinelui. Un om bun își asumă greutăți pentru binele comunității. Un om rău lasă greutățile pe umerii comunității, pentru binele lui.

Inițierea legăturilor. Un vecin bun e cel care-i invită pe ceilalți la cină. Un vecin bun este cel care vorbește cu un vecin și-l introduce în conversație și pe cel de peste drum.

Orizontul de treizeci de ani. Un vecin are un orizont temporal diferit de un individ. Acțiunile lui nu sunt orientate spre a face acest loc mai bun mâine. Acțiunile lui sunt calculate în așa fel încât să facă un loc mai bun treizeci de ani de acum încolo.

În treizeci de ani, copilul pe care îl ajută acum cu temele va fi un lider al orașului. Festivalul pe care îl organizează va fi o tradiție puternică peste o jumătate de secol. Plantează copaci ale cărui fructe nu va ajunge să le guste și de a cărui umbră nu se va bucura.

Ospitalitate radicală. Robert Frost a scris: „Acasă e locul unde, atunci când trebuie să mergi, ei trebuie să te primească." Atunci când cineva are nevoie de ajutor, codul bunului vecin spune că ospitalitatea primează, judecata și tot restul vin mai târziu. Vecinul este precum tatăl fiului risipitor, care se grăbește să îi iasă în întâmpinare, fără să pună întrebări. Mila și iertarea sosesc primele, apoi ne gândim la ce-a mers prost și la cum să vindecăm rănile.

Comunitatea e experta. Vecinii știu că nu numai școala educă un copil, nu numai poliția păstrează străzile în siguranță, nu doar spitalul menține oamenii sănătoși. Un mod de viață comun ajută. Oamenii sunt în siguranță atunci când cartierul e activ. Oamenii sunt sănătoși atunci când mâncatul sănătos este norma. Copiii sunt educați atunci când adulții vorbesc cu tinerii și îi încurajează. E vorba despre normele și comportamentul comunității și mai e vorba despre oamenii care lucrează împreună pentru a rezolva enigma celui mai bun mod de-a trăi.

A te lăsa neobservat. Hermann Hesse a scris o proză scurtă intitulată *Călătoria spre Soare-Răsare*, în care un grup de bărbați pornesc într-o călătorie lungă. Sunt însoțiți de un servitor pe nume Leo, care se ocupă de treburile domestice și ridică moralul grupului cu

cântecele sale. Se îngrijește de lucrurile mărunte. Călătoria merge bine până când Leo dispare. Totul devine dezorganizat și călătoria e abandonată.

Mulți ani mai târziu, unul dintre bărbații care luaseră parte la excursie intră întâmplător în organizația care plătise călătoria și descoperă că Leo este de fapt liderul acestei mari asociații și nu un funcționar oarecare. Această poveste a inspirat conceptul de *servant leadership*, sau leadership umil. Morala e că un lider de comunitate este adesea persoana care se ocupă de treburile „mărunte", cea care oferă sprijin. Așa cum a remarcat George Eliot în faimoasa ultimă frază din *Middlemarch*, „sporirea binelui în lume depinde în parte de acte neistorice; și dacă pentru dumneata și pentru mine lucrurile nu merg chiar atât de prost cum ar fi putut să meargă, aceasta se datorează în bună măsură numărului celor care au trăit cu devotament o viață pierdută în anonimat și se odihnesc în morminte nevizitate de nimeni"[1].

Cei din urmă sunt cei dintâi. Comunitățile se definesc prin modul în care îi tratează pe cei din urmă: tinerii, săracii, cei cu dizabilități sau cei foarte triști. Jean Vanier a construit comunități pentru cei cu dizabilități mintale. „Mă aflu aici pentru a vă spune câtă viață mi-au oferit acești oameni", a declarat el în fața publicului la Harvard. „Au un dar enorm de oferit acestei lumi, sunt o sursă de speranță, pace și poate chiar salvare pentru lumea noastră rănită. [...] Dacă rămânem cu privirea îndreptată asupra lor, dacă le suntem devotați, ne vom găsi mereu calea."[2]

Greșeala e în parte a mea. Imperfecțiunea reciprocă este unul dintre adezivii care țin societatea unită. Înțelegem că, din când în când, cu toții suntem slabi și egoiști. Adesea, noi înșine contribuim la problemele despre care ne plângem.

„Adevărata comunitate e diferită datorită înțelegerii că răul sălășluiește înăuntru – nu doar înăuntrul comunității, ci înăuntrul meu“[3], scrie Vanier. „Nu mă pot gândi să scot așchia din ochiul vecinului până nu scot bârna din propriul ochi.“ Comunitatea e un spațiu al suferinței, căci e locul unde adevărul iese la iveală. Dar este, de asemenea, locul unde iubirea pătrunde în ciuda suferinței, unde dezacordul poate fi exprimat liber tocmai datorită iubirii necondiționate.

Pactul orașului

În cartea *The Home We Build Together*, rabinul Jonathan Sacks subliniază că, în Biblie, descrierea creației universului din *Geneză* ocupă numai treizeci și patru de versete. Apoi, există acel episod straniu din *Exod* care ocupă o treime întreagă din carte – sute și sute de versete. Sunt instrucțiunile pentru construirea unui tabernacul.

De ce este nevoie de o atenție atât de detaliată asupra construcției acestei structuri anume – cu instrucțiuni specifice pentru lungimea bârnelor, pentru toate tipurile diferite de lemn și ornamente? Pentru că israeliții nu sunt încă un popor. Sunt un grup oprimat și eterogen, format din triburi și indivizi. Așa cum subliniază Sacks: „Pentru a transforma un grup de indivizi într-o națiune bazată pe un legământ, ei trebuie

să construiască ceva împreună.“ Un popor e creat prin creație, continuă Sacks; o națiune se construiește prin construcție.

Sacks spune povestea diplomatului britanic Victor Mishcon. La începutul anilor ’80, acesta încerca să negocieze un tratat de pace în Orientul Mijlociu, așa că i-a invitat la cină, în casa sa, pe regele Hussein al Iordaniei și pe ministrul de Externe israelian Shimon Peres. S-au bucurat de masă și de o conversație plăcută, iar la sfârșit s-au ridicat să plece. Mishcon le-a comunicat că nu pleacă nicăieri. Aveau să spele vasele. L-a plasat pe regele Hussein la chiuvetă și pe Peres la uscător și i-a pus să lucreze cot la cot, spălând și uscând vasele. Pentru Mishcon, acesta fusese scopul serii.

Prince Holmes este director al Youth Rebuilding New Orleans. El aduce laolaltă diferiți tineri și îi pune să muncească împreună la construcții de case. „Comunitatea pe care o construim e mai importantă decât casele pe care le ridicăm“, spune el. „Energia este foarte importantă. Faptul că poți construi un perete împreună cu cineva pe care nu-l cunoști creează o legătură instantanee. Pentru mine, asta nu e muncă.“ Actul de a lucra la proiecte comune retrasează granițele dintre grupuri și redefinește locul indivizilor în ierarhie. Dintr-odată, un tip îndemânatic e mai sus decât cel care-i director. În *Exod*, israeliții nu sunt niciodată mai fericiți decât atunci când construiesc tabernacului[4].

Atunci când oamenii se reunesc pentru a construi ceva, își fac promisiuni implicite unul celuilalt. Își promit că

vor rezolva lucrurile. Făgăduiesc să-și îndeplinească partea de muncă sau chiar mai mult. Promit să ducă până la capăt intenția de a construi ceva nou.

Câteodată, cred că aceste momente ar trebui să fie explicite. Așa cum un cuplu își face jurăminte la ceremonia de căsătorie, mă gândesc uneori că s-ar putea organiza o ceremonie pentru pactul legat de oraș. Coloniștii europeni care au venit în America în 1620 și-au dat semnăturile pentru „Mayflower Compact", în care au jurat public să „ne unim într-o politică a corpului civil". O ceremonie modernă ar putea implica un grup de oameni jurându-și loialitate unul celuilalt, detaliind ce fel de proiecte sunt dispuși să înceapă, ce preț sunt dispuși să plătească. O ceremonie modernă ar putea avea rituri de inițiere, ritualuri de integrare reciprocă, repovestirea poveștii comunității, simboluri ale apartenenței comune și un punct de întâlnire sacru, unde oamenii din diferite generații să-și poată depune jurămintele. Apoi, desigur, ar urma petrecerea.

Discuția despre posibilități

Există ceva în cultura noastră care ne împinge să gândim în termeni de rezolvare a problemelor. Viața e o serie de probleme care trebuie analizate și rezolvate. Cum redresăm școlile care dau greș? Cum reducem violența? Întrebările centrate asupra problemelor sunt însă de obicei greșite. Se concentrează asupra deficitelor, nu asupra darurilor.

O discuție despre probleme tinde să se axeze asupra unui moment în timp – când un elev nu a terminat liceul, când un tânăr a comis o crimă, când o persoană

a rămas fără adăpost. Însă viețile sunt, de fapt, trăite cumulativ. E nevoie de o întreagă serie de șocuri pentru ca un om să ajungă fără adăpost – pierderea locului de muncă, o ruptură în relațiile de familie, poate probleme cu mașina sau alte dificultăți cu transportul. E nevoie de o întreagă serie de evenimente pentru ca un copil să renunțe la școală. Dacă faci abstracție de natura cumulativă a vieții și definești problema drept un episod, atunci faci abstracție de modul în care e trăită viața. Toate discuțiile sunt fie umanizante, fie dezumanizante, iar acelea centrate asupra problemelor tind să fie impersonale și dezumanizante.

Conversațiile despre cum puteți dezvolta mai bine o comunitate se concentrează asupra posibilităților, nu asupra problemelor. Sunt întrebări de tipul „La ce răscruce ne aflăm acum?“, „Ce putem construi împreună?“, „Cum ne putem îmbunătăți viețile împreună?“, „Ce talente avem aici care n-au fost exprimate pe deplin?“.

O discuție despre posibilități este una care duce la o biografie a succesului. Cum ar arăta biografia unui om dacă i s-ar îmbunătăți viața?

O astfel de discuție nu începe cu întrebarea impersonală „Cum abordăm problema celor fără adăpost?“. Începe cu întrebarea personală „Cum s-o ajutăm pe Mary să aibă o viață stabilă, sigură și ferită?“. Atunci când îți închipui succesul drept o biografie – drept o persoană anume trăind pe o traiectorie de viață diferită –, reușești să vezi foarte concret toți factorii separați care contribuie la un viitor mai bun. Vezi toate relațiile care trebuie construite. Îți dai seama că trebuie

luate în calcul stratul social și cel emoțional, chiar dacă problema despre care vorbești este, la suprafață, una doar fizică, precum găsirea unui adăpost pentru un om.

Din păcate, sociologii moderni tind să gândească în corelații statistice și nu în perspective biografice. Experimentele aleatorii controlate caută să scoată la iveală relații distincte de tip cauză–efect între un element și un rezultat. Științele sociale adesea caută dezagregarea.

Însă viețile reale sunt longitudinale și relaționale. Viețile reale sunt trăite în mijlocul a mii de influențe diferite, care interacționează într-un milion de feluri diferite de-a lungul timpului. Să încerci să tranșezi viața în felii distincte care urmează structura cauză–efect e ceva ce distorsionează realitatea, ca și cum ființele umane ar fi o bilă de biliard. Tindem să înțelegem acest lucru atunci când vorbim despre propriile vieți, însă avem tendința să vedem lucrurile obiectiv atunci când vorbim despre alți oameni sau despre alte grupuri.

Într-o discuție despre posibilități, întrebarea nu e „Cine-i de vină?“, ci „Ce capital putem folosi pentru a ne transforma comunitatea într-una în care toată lumea se îngrijește de ceilalți? Cu ce daruri putem contribui, poate chiar unele de care nici nu suntem conștienți deocamdată?“. În Denver, spre exemplu, imigranții din Nepal au probleme cu integrarea în sistemul școlar public. Kate Garvin, o țesătoare de comunitate locală, și-a dat seama că bătrânii orașului sunt o sursă prea puțin utilizată pentru a însufleți, a călăuzi și a reuni puterile. Astfel că i-a integrat pe bătrâni în sistemul școlar și a dat frâu liber unei surse nevalorificate de

bogăție comunitară. În Washington, D.C., Sharon Murphy primește refugiați și alți oameni aflați într-un punct vulnerabil în viață. Cu toate astea, declară că: „Vii la Mary House pentru a deveni mai priceput la ceea ce deja faci bine.“ Iată exemple de gândire orientată înspre posibilități. Dacă vrei să reorientezi cultura, trebuie să porți o discuție pe care n-ai mai purtat-o înainte, una despre posibilitățile pe termen lung. Cum ar putea arăta acest loc în 2049?

Inventarea tradiției

Atunci când o comunitate începe să construiască împreună, nu creează doar lucruri noi; dă naștere unor norme noi. Oamenii aduc o contribuție comunității și, în timp, acea contribuție devine lucrul așteptat de la toată lumea. Spre exemplu, prietenul meu Rod Dreher avea o soră pe nume Ruthie care locuia într-un orășel din Louisiana. Ruthie era profesoară, unul dintre acei oameni extraordinari care radiază cu o strălucire interioară. În mod tragic, a murit de cancer la vârsta de patruzeci de ani. Peste o mie de oameni au venit la înmormântarea ei. Lui Ruthie îi plăcea foarte mult să meargă desculță, așa că cei care au purtat sicriul, membrii departamentului de pompieri unde lucra soțul ei, au mers desculți până la mormânt.

Ruthie a fost mereu de părere că morții orașului ar trebui comemorați de Crăciun, așa că a pornit o tradiție. În fiecare Ajun, mergea la cimitirul local și aprindea câte o lumânare la fiecare mormânt. S-a întâmplat ca Ruthie să moară chiar înainte de Crăciun, iar în Ajun, când familia se adunase laolaltă, Rod și-a

întrebat mama dacă nu ar vrea să facă ce obișnuia Ruthie – să aprindă câte o lumânare la fiecare mormânt. Mama i-a răspuns că poate o va face în anii următori, însă în clipa aceea îi era prea greu.

În acea seară, părinții lui Rod au luat parte la slujbă și, pe drumul de întoarcere, au trecut pe lângă cimitir. Au aruncat o privire și s-au minunat. Sute de lumânări erau aprinse. Altcineva pusese câte o lumânare la fiecare mormânt.

Așa funcționează comunitatea. Cineva începe ceva. Se stabilește o nouă tradiție. Alți oameni se alătură și astfel tradiția continuă.

O nouă arhitectură civică

Proiectele comunitare cu adevărat dificile nu presupun doar o nouă organizare și norme noi. Presupun o înnoire a întregii arhitecturi civice. Nu cu mult timp în urmă, în Spartanburg, în Carolina de Sud, am vizitat birourile unei organizații numite Spartanburg Academic Movement (SAM). Pereții erau tapetați cu grafice care măsurau lucruri precum ușurința cu care se adaptează copiii la grădiniță, punctajele la lectură ale elevilor de clasa a treia și procentul de înscriere la nivelul de învățământ postliceal.

În jurul mesei stăteau cam toți localnicii care ar fi putut să aducă un beneficiu în viețile copiilor. Erau prezenți inspectori și directori școlari, dar și șefii camerei de comerț, membri din United Way, șeful poliției, un fost primar și editorul ziarului, cineva din sectorul de sănătate, alături de câțiva statisticieni. Nu mai văzusem

vreodată o astfel de coaliție. Se aflau acolo sectorul public și cel privat, biserica și mediul de afaceri. Erau reprezentanți din aproape fiecare sector al comunității și cu toții studiau aceleași grafice.

Cei de la SAM măsoară tot ce poate fi măsurat cu privire la tinerii din Spartanburg, din leagăn și până la carieră. Îi adună pe toți cei care ar putea avea o influență asupra datelor: părinți, biserici, doctori, experți în nutriție și alții asemenea. Și apoi, împreună, în calitate de sistem întins de-a lungul întregii comunități, pun întrebările: „Unde încep copiii noștri să se abată de la drum? De ce? Ce soluții avem în sistem care pot fi aplicate acestor probleme? Cum putem lucra împreună pentru a aplica aceste soluții?“

Era o abordare foarte diferită față de ce eram obișnuit să văd. În majoritatea cazurilor, ai de-a face cu mai multe organizații care au intenții bune. Ele își înscriu dosarele la o fundație locală sau la agenții guvernamentale și concurează pentru granturi. Câteva organizații sunt alese, apoi își fac treaba. Un donator, o organizație, o problemă, un program. Apoi, câțiva ani mai târziu, cineva face un studiu, ca să vadă dacă programul a produs efecte măsurabile, ceea ce în general nu se întâmplă. Până la urmă, te alegi cu o comunitate în care câteva organizații răzlețe concurează pentru o sumă de bani relativ măruntă, lucrează independent și adesea cu scopuri în contradictoriu, exagerând succesul și ascunzând eșecurile. Și speri că, într-un fel sau altul, totul va merge bine.

Însă în Spartanburg, grupurile pe care le-am văzut nu încercau să concureze pentru bani, ca să-și etaleze

impactul izolat. Făceau parte dintr-o rețea care funcționa interdependent pentru a avea un impact colectiv. Atunci când viața merge bine, e datorită acestor influențe care funcționează împreună, consolidându-se reciproc. SAM încearcă să valorifice zeci de influențe într-un mod pliat pe felul cum se dezvoltă de fapt oamenii și locurile.

SAM întruchipează o nouă arhitectură civică, una care a devenit cunoscută drept abordarea „impactului colectiv". Nu e un caz singular. Spartanburg este una dintre cele șaptezeci de comunități din toată țara care folosesc ceea ce se numește metoda StriveTogether. StriveTogether a luat naștere în Cincinnati, cu doar zece ani în urmă. Câțiva lideri ai comunității încercau să îmbunătățească sistemul educațional al orașului și se gândeau să pornească un nou program. Însă un director de la Procter and Gamble, care făcea parte din grup, a observat: „Stăm bine la programe, dar prost la sisteme." Cu alte cuvinte, Cincinnati avea o mulțime de programe. Ce îi lipsea era un sistem eficient care să le coordoneze.

A luat naștere o metodologie și, odată cu ea, o nouă formă de putere comunitară: organizarea în jurul datelor, concentrarea asupra avantajelor comunității și nu a deficitelor, înțelegerea faptului că nu există o soluție universal valabilă, crearea unei „coloane vertebrale a organizațiilor" (precum SAM) care poate aduce împreună toți jucătorii, coordonarea deciziilor, comunicarea continuă, crearea unor echipe care să implementeze acțiunile, responsabilizarea generalizată.

La un moment dat, cei din Cincinnati și-au dat seama că elevii nu intrau în sistem pregătiți pentru grădiniță. Datele arătau că programele preșcolare private funcționau mult mai bine decât cele publice. Astfel că sistemul public a alocat fonduri pentru susținerea altor programe private, făcând Cincinnati unul dintre primele orașe care oferă programe preșcolare universale. Așa arată o comunitate care lucrează împreună, unită.

Structurile impactului colectiv și-au primit numele în 2011, când John Kania și Mark Kramer au scris un eseu important pentru *Stanford Social Innovation Review*, în care au citat organizația StriveTogether și au oferit o bază filosofică și teoretică pentru o astfel de abordare.

Impactul colectiv, susțin Kania și Kramer, pornește de la un grup de oameni motivați de necesitatea imediată a schimbării. Poate că-și doresc să prelungească speranța de viață locală cu cinci ani sau poate că vor să pună capăt problemei persoanelor fără adăpost.

Acești oameni își dau seama de complexitatea problemei. Nu pornesc cu o soluție predeterminată. Se angajează într-un proces de acțiune și reacție pe termen lung, repetitiv, înainte să decidă ce combinație de programe e potrivită. Cu alte cuvinte, trebuie să-și ia angajamentul să aloce sume mari de bani și mult efort înainte să poată spune exact ce vor face cu acei bani, ceea ce este un lucru incomod de făcut.

Ei investesc, de fapt, într-un proces de învățare. Întreaga comunitate analizează împreună o problemă complexă, din mai multe puncte de vedere, iar soluțiile iau naștere prin discuțiile ulterioare. Calitatea

eforturilor e definită de calitatea întrebărilor, cum ar fi: „De ce, în ciuda eforturilor noastre susținute, am fost incapabili să îmbunătățim această situație?“

În consecință, reușesc să găsească o cale de a face întreaga comunitate să se deplaseze împreună, ca un stol de păsări. Un stol are uimitoarea capacitate de a călători împreună și de a-și schimba cursul, fără ca păsările să se lovească una de cealaltă. Oamenii de știință au descoperit că ele fac acest lucru fiindcă fiecare pasăre urmează trei reguli simple: păstrează o distanță minimă între sine și pasărea de lângă; zboară cu aceeași viteză precum vecinul; zboară întotdeauna spre centrul stolului.

Impactul colectiv cere o gândire sistematică. Aceasta se construiește în jurul ideii că, dacă abordezi o problemă direct, vei eșua aproape inevitabil, fiindcă nu vezi complexitatea întregului sistem. Spre exemplu, oamenii credeau înainte că cea mai eficientă modalitate de a rezolva problema criminalității este să arunci o grămadă de oameni în închisoare. La început, a părut să funcționeze, însă de-a lungul timpului, a devenit clar că încarcerarea în masă scotea din comunitate indivizi potențial productivi și îi supunea la o experiență a închisorii care, mai târziu, îi conducea înapoi spre infracțiuni, destabilizând comunitățile. În timp, ajungeai să înrăutățești problema pe care încercai s-o rezolvi.

O abordare sistematică înseamnă să conștientizezi că fiecare dintre noi vede doar o parte dintr-o lume complexă. Dacă tragi de o manetă aici, probabil că vei produce un efect neașteptat dincolo. E nevoie de

întregul stol, de întreaga comunitate pentru a cartografia sistemul în întregime și pentru a acționa constant asupra tuturor părților sale, menținând totodată discuțiile de feedback.

Într-un sistem bazat pe colaborare, creezi un regim în care nimeni nu este pedepsit pentru o întâmplare neplăcută. Spre exemplu, multe sisteme școlare folosesc datele ca pe o modalitate de a nota studenții, de a închide școli și de a le pune în competiție. În Spartanburg, acest lucru nu se întâmplă niciodată. Ei vor ca toți membrii sistemului să coopereze, nu să concureze. Mai presus de orice, pun accentul pe puritatea comunicării și pe transparența datelor. Nu vor ca cineva să ascundă date fiindcă se teme de pedepsele care ar urma. Folosesc datele ca pe o lanternă, nu ca pe un ciocan. Această etică a contribuției (toată lumea oferă) și această etică a colaborării totale (cu toții suntem responsabili) sunt fundamentale pentru munca comunitară la cel mai înalt nivel.

Densitatea

Pe primul munte, accentul cade pe sinele neîngrădit, pe realizarea individuală și pe crearea unei societăți în care toți sunt liberi să fie ei înșiși. Aceasta este o societate fluidă, productivă pe termen scurt, însă este o societate subțire. E o societate în care oamenii sunt atașați numai superficial unii de alții și de instituțiile lor. Societatea de pe al doilea munte este o societate densă. Organizațiile și comunitățile ei își lasă amprenta. Așa că m-am gândit destul de mult la ce face ca o societate să fie densă sau subțire.

Comunitățile dense au o cultură distinctă – așa cum au University of Chicago, Morehouse College sau US Marine Corps. O instituție densă încearcă să-și servească oamenii nu doar ca instrument, să le ofere o diplomă sau să-i ajute să câștige un salariu și atât. O instituție densă caută să schimbe întreaga identitate a unui om. Implică întreaga persoană: mintea, mâinile, inima și sufletul.

Instituțiile dense au un spațiu fizic, adesea înghesuit, unde membrii se întâlnesc față în față în mod regulat – spre exemplu la masă pentru a lua cina împreună, într-o sală de sport aglomerată sau într-o aulă. Astfel de instituții au un set de ritualuri colective – postul, recitarea la unison a unui crez sau statul în formație. Au sarcini comune, care adesea înseamnă ca membrii să se urmărească atent unul pe celălalt, așa cum jucătorii de hochei trebuie să se observe reciproc pe gheață. În astfel de instituții, oamenii petrec ocazional noaptea în același centru, astfel că membrii își pot vedea îndeaproape adevăratul sine, înainte de machiaj și după cină.

Adesea, astfel de organizații spun din nou și din nou o poveste sacră a originii proprii. Mulți au trecut printr-un moment când aproape au eșuat și îi sărbătoresc pe eroii care i-au tras de pe marginea prăpastiei. Încorporează muzica în viața cotidiană, căci e greu să nu creezi o legătură cu cineva împreună cu care ai cântat și ai dansat.

Au culturi locale cu totul deosebite. Prea multe facultăți, spre exemplu, par a fi la fel. Dar cele care își lasă cu adevărat amprenta asupra studenților (St. John's, Kenyon, Wheaton, MIT) au curajul de a fi diferite. Ori

iubești, ori urăști astfel de locuri. Dar atunci când întâlnești un absolvent al unei atari instituții, îți dai seama imediat, iar atunci când absolvenții se întâlnesc între ei, chiar și zeci de ani mai târziu, știu că au în comun ceva foarte important.

Angela Duckworth, psihologă la University of Pennsylvania, adaugă faptul că instituțiile dense au aproape întotdeauna un ideal comun clar definit – să câștige Super Bowlul sau să salveze mediul. Au, de asemenea, ritualuri de inițiere; un ghid sacru sau un obiect transmis din generație în generație; un jargon distinct și expresii comune în cadrul acelei culturi, dar neînțelese în afara ei; o etichetă, spre exemplu, denumirea KIPPster pentru elevii de la școlile KIPP; adesea, există uniforme și alte embleme, precum steaguri, inele sau brățări.

Jonathan Haidt de la NYU avertizează că, dacă vrei să pui bazele unei instituții dense, ar trebui să atragi atenția asupra trăsăturilor comune, nu asupra celor distinctive. În al doilea rând, trebuie să exploatezi sincronismul. Fă în așa fel încât oamenii să cânte, să se joace sau să se miște împreună. În al treilea rând, creează o competiție sănătoasă între echipe, nu între indivizi. Oamenii se luptă și sacrifică mai mult pentru prietenii lor decât pentru ceva abstract, astfel că e bine să creezi relații de echipă.

Instituțiile dense sunt orientate în jurul unei cauze morale comune. Ele nu-și văd membrii ca pe resurse de exploatat, ci ca pe colegi aflați într-o misiune sfântă. Instituțiile dense te descompun pentru a te reconstrui. Te includ în tradiții lungi și obiceiuri sacre care, de

multe ori, par arhaice. Îți cer să-ți îngropi propria identitate într-o identitate colectivă. Țintesc către un ideal aflat în depărtare, ce nu poate fi atins într-o viață. „Secretul vieții", a spus odată sculptorul Henry Moore, „este să ai o sarcină, ceva căruia să-ți devotezi întreaga viață, ceva spre care totul se îndreaptă – fiecare minut al fiecărei zile, pentru tot restul vieții. Și cel mai important lucru e că trebuie să fie ceva cu neputință de îndeplinit".

Note:

1 George Eliot, *op. cit.*, p. 301. (*N. trad.*)

2 Jean Vanier, *op. cit.*, p. 7.

3 Jean Vanier, *op. cit.*, p. 50.

4 Aaron Wildavsky, *Moses as Political Leader*, Shalem Press, Ierusalim, 2005, p. 111.

25
Concluzie: Manifestul relațional

Am discutat mult în această carte despre doi munți. Așa cum am mai spus, am făcut asta în încercarea de a transpune într-o formă narativă contrastul dintre două viziuni asupra lumii, care sunt diferite din punct de vedere moral. Primul munte reprezintă viziunea individualistă, care plasează în centru dorințele egoului. Al doilea munte e ceea ce s-ar putea numi viziunea relațională, care plasează în centru relația, angajamentul, dorințele sufletului și ale inimii. Argumentul meu principal e că am exagerat cu viziunea individualistă. Privindu-ne drept indivizi autonomi, am rupt în bucăți societatea, am pus bazele polarizării și ale tribalismului, am ajuns să venerăm statutul individual și autosuficiența și am ascuns ce era mai frumos în fiecare inimă și suflet.

În această concluzie, vreau să aduc împreună diferitele fire ale argumentului. Dar vreau să le aduc împreună nu prin citate ale altor oameni, prin povești și parabole, ci sub forma unui manifest, cu toată francheța, fervoarea și convingerea care m-au mânat, cu tot mai multă intensitate, să scriu această carte.

Lumea se află în mijlocul unei tranziții. Ecologia morală individualistă se năruie în jurul nostru. A lăsat

oamenii dezgoliți și însingurați. Pentru mulți, prima reacție instinctivă e una evoluționară: întoarcerea la trib. Dacă noi, ca societate, reacționăm la excesul de „Sunt liber să fiu eu însumi“ cu o epocă a „Întoarcerii la trib“, atunci secolul al XXI-lea va fi o perioadă a conflictului și a violenței care va face secolul al XX-lea să pară o joacă de copii.

Dar există și altă cale de a găsi apartenența. Există altă cale de a găsi un scop și un sens. Există altă viziune a unei societăți sănătoase. Calea e relaționismul. E sondarea în adâncime a sinelui, unde ne vom găsi capacitatea infinită de a ne păsa, pe care apoi o vom împărtăși în exterior, prin angajamente față de ceilalți. În acest manifest, încerc să construiesc pledoaria împotriva hiperindividualismului epocii curente și în favoarea relaționismului, o cale mai bună de a ne trăi viețile.

Hiperindividualismul

1. Există întotdeauna un echilibru între sine și societate. În unele perioade, presiunea grupului devine zdrobitoare, doborând la pământ sinele, iar indivizii simt nevoia disperată de a se elibera și de a-și exprima individualitatea. Prin contrast, în epoca noastră, sinele e exacerbat, iar simțul colectivității e slab. Ne-am aplecat prea tare în direcția individualismului. Rezultatul e o pierdere a legăturilor – o criză a solidarității.

2. Hiperindividualismul, etosul dominant al zilelor noastre, e un sistem al moralei, al sentimentelor, al ideilor și al practicilor bazate pe ideea că drumul prin viață e unul individual, că scopurile vieții sunt

fericirea individuală, autenticitatea, dezvoltarea sinelui și autosuficiența. Hiperindividualismul pune aceeași întrebare pe buzele tuturor: ce să fac ca să fiu fericit?

3. Hiperindividualismul e fundamentat pe perspectiva emancipării. Sinele eroic se eliberează din lanțurile sufocante ale societății. Stă pe propriile picioare, își determină propriul destin, își asigură propriile drepturi individuale. Hiperindividualismul definește libertatea drept absența constrângerilor.

4. Astfel, hiperindividualismul slăbește treptat orice legătură care nu e bazată pe alegerea individuală – legăturile cu familia, cartierul, cultura, națiunea și binele comun. Hiperindividualismul erodează obligațiile și responsabilitățile pe care le avem față de semenii noștri.

5. Problemele fundamentale ale zilelor noastre decurg din această eroziune: izolarea socială, neîncrederea, polarizarea, dezagregarea familiei, pierderea comunității, tribalismul, creșterea procentului de sinucideri, creșterea cazurilor de probleme de sănătate mintală, criza spirituală provocată de pierderea unui țel comun, pierderea – în tot mai multe țări – a oricărui simț al solidarității comune care să lege oamenii dincolo de diferențele lor, pierderea acelor povești și cauze comune care stimulează comunitatea, reciprocitatea, camaraderia și scopul.

6. Defectul fundamental al hiperindividualismului este că acesta conduce la o degradare și o disoluție a omului. E un sistem bazat pe motivațiile egoiste

pe care le purtăm fiecare în noi. Sunt motivații care au în vedere numai interesul propriu – dorința de a excela și de a-ți lăsa amprenta în lume, de a-ți spori averea, puterea și statutul, de a fi victorios și superior celorlalți. Hiperindividualismul nu pune accentul și în ultimă instanță nici nu este conștient de celelalte motivații – acelea mai profunde și mai ascunse, care caută legătura, fuziunea, întrajutorarea, grija. Acestea nu sunt dorințele egoului, ci năzuințele inimii și ale sufletului: dorința de a trăi într-o interdependență marcată de iubire, dorința de a te lăsa pradă unui bine superior. Hiperindividualismul amorțește aceste năzuințe profunde. În cele din urmă, hiperindividualismul dă naștere unor monade izolate, mânate de interesul de sine, care simt că lipsește ceva în viețile lor, însă nici măcar nu-l pot numi.

7. Hiperindividualismul prosperă în sistemele de suprafață. Consumerismul amputează lucrurile cu adevărat necesare unui om, de dragul achizițiilor materiale. Meritocrația amputează lucrurile profunde, de dragul „succesului“ individual. Capitalismul dezechilibrat transformă oamenii în mașinării dependente de muncă, orientate spre maximizarea utilității și a vitezei, care nu pot fi pătrunse de niciun atașament permanent.

8. Hiperindividualismul e captiv într-o rețea de dragoste condiționată. Merit să fiu iubit numai atunci când am obținut statutul sau succesul pe care lumea se așteaptă să-l obțin. Merit iubirea numai când pot oferi ceva la schimb. Sunt ceea ce spune

lumea că sunt. În cele din urmă, hiperindividualismul nu îi ajută pe oameni să fie siguri pe ei și autosuficienți. Siguranța emoțională și spirituală este pusă la pământ atunci când totul e condiționat. Oamenii devin extrem de sensibili la judecățile altora și se atacă atunci când se simt desconsiderați.

9. Hiperindividualismul face ca oamenii să ducă vieți false și nesatisfăcătoare. Unii duc o viață estetică. Au ocazia de a trăi o serie de experiențe care pot fi plăcute, dar care nu se cumulează înspre nimic, deoarece nu servesc unei cauze superioare. Alții devin perfecționiști nesiguri pe ei. Caută să câștige iubirea, admirația și atașamentul pe calea realizărilor, căci simt că nu le pot obține altfel. Desigur însă, nici toate realizările din lume nu le pot oferi dragostea după care tânjesc.

10. Atunci când construiești o întreagă societate pe o viziune exagerat de superficială asupra naturii umane, te trezești cu o cultură dezumanizată în care oamenii sunt însetați după lucrurile dorite în profunzime.

11. Un om fără angajamente e un om care va fi uitat. Cel care nu este loial față de nimic din afara propriei persoane nu va lăsa o amprentă profundă în lume.

12. Hiperindividualismul duce la tribalism. În cele din urmă, oamenii se revoltă împotriva izolării și a lipsei de sens a hiperindividualismului, alăturându-se unui trib partizan. Acest trib pare o relație, însă reprezintă de fapt opusul. Dacă mentalitatea

relaționalistă e bazată pe afecțiune mutuală, mentalitatea tribalistă se bazează pe neîncredere mutuală.

Mereu este vorba despre noi împotriva lor, prieten sau dușman, distruge sau fii distrus. Furia e regimul cotidian. Tribalistul caută conexiunea, dar se izolează și mai radical în propriile resentimente și neîncrederi. Tribalismul este geamănul întunecat al comunității. Paradoxul tragic al hiperindividualismului e că ceea ce a început ca o eliberare extatică se termină într-un război al triburilor care strivește individul pe care-și dorea să-l elibereze.

Relaționismul

1. Revoluția va fi una morală sau nu va fi deloc. Societatea modernă are nevoie de o ecologie morală care respinge dominația hiperindividualismului. Trebuie să ne formăm un crez care pune în centru relația, nu individul și care articulează, într-o formă clară, adevărurile pe care le cunoaștem cu toții: că suntem formați și hrăniți de relații, că tânjim după ele. Viața nu este o călătorie solitară. Viața înseamnă să construim o casă împreună. E un proces în care ești format de atașamente, apoi, drept răspuns, începi la rândul tău să formezi atașamente. Este un minunat lanț al generațiilor care-și transmit daruri mai departe.

2. Hiperindividualistul vede societatea drept o colecție de indivizi care încheie contracte unul cu celălalt. Relaționalistul vede societatea drept o rețea de legături care, din multe puncte de vedere,

precedă alegerea. Un hiperindividualist vede individul drept unitate autosuficientă; relaționalistul consideră că omul este un nod într-o rețea, iar personalitatea înseamnă deplasarea înspre ceilalți.

3. În copilărie, baza emoțională și spirituală ne e formată de iubirea necondiționată a unui adult care ne îngrijește. Stilul de atașament al fiecăruia este modelat de dansul interacțiunilor dintre tine și un adult iubitor. „Noi" îl precedă pe „eu".

4. Ca adulți, ne măsurăm viețile în funcție de calitatea relațiilor noastre și de calitatea serviciilor pe care le aducem în acele relații. Viața e o căutare calitativă, nu cantitativă. Nu este important cât de mult, ci cât de des și cât de profund. Sarcina centrală a oricărei ecologii morale e să definească ce înseamnă o relație de calitate.

5. Cea mai desăvârșită viață adultă este trăită făcând angajamente și fiindu-le devotat: angajamente față de o vocație, o familie, o filosofie sau credință, o comunitate. Maturitatea înseamnă promisiuni făcute celorlalți și împlinirea lor. O viață frumoasă este atinsă prin daruri necondiționate, reciproce.

6. Relaționismul e calea de mijloc între hiperindividualism și colectivism. Primul detașează persoana de la toate legăturile profunde. Al doilea anihilează individul în cadrul grupului și vede grupurile drept turme fără chip. Relaționalistul vede fiecare persoană drept un nod într-o rețea densă și magică de angajamente pline de iubire. Relaționalistul caută să construiască o comunitate, o națiune și o

lume plină de oameni diverși și creativi, care și-au luat angajamente într-o multitudine de feluri diferite și care sunt, cu toate acestea, ținuți împreună de acorduri sacre.

7. Relaționismul nu este un sistem de idei. E un mod de viață. Relaționismul este o viziune care-și trage forțele din multe surse, de la Edmund Burke și Martin Luther King, Jr., de la Martin Buber, Dorothy Day și Walt Whitman, de la Jacques Maritain, Emmanuel Mounier, Martha Nussbaum și Annie Dillard până la Gandhi și Josiah Royce.

8. Hiperindividualistul operează după o logică directă: devin puternic și obțin ce-mi doresc. Relaționalistul spune: „Viața operează după o logică inversă." Obțin numai atunci când ofer. Mă pierd pentru a mă regăsi. Sunt cel mai puternic și cel mai viguros atunci când mă predau unei forțe măreț e.

Procesul de a deveni o persoană

1. Călătoria fundamentală a vieții moderne e deplasarea de la egoism la întrajutorare. Începem prin a da ascultare cerințelor standard ale egoului și, treptat, învățăm să dăm ascultare chemărilor superioare, venite din inimă și suflet.

2. O mare parte a filosofiei moderne, inspirându-se din gânditori precum Machiavelli, Hobbes și economiștii moderni, percepe ființele umane drept fundamental egoiste. Copilul, scria Freud, „este absolut egoist, resimte intens trebuințele sale și tinde fără menajamente la satisfacerea lor"[1]. O

mare parte a gândirii moderne a fost scrisă de bărbați și adesea e vorba despre un anumit soi de bărbați alfa, care nici nu sunt conștienți de sistemele de îngrijire ce susțin societățile în care trăiesc.

3. Relaționismul susține că ființele umane sunt în egală măsură fundamental zdrobite și extraordinar de înzestrate. Avem dorințe egoiste, centrate asupra sinelui și avem nevoie de aceste dorințe pentru a împlini sarcini necesare vieții: să ne construim o identitate, să lăsăm o amprentă în lume, să ne rupem de părinți, să creăm și să strălucim. Impulsurile noastre sălbatice de a domina, ucide, viola și prăda stau scrise în analele istoriei. Însă relaționismul susține că există și alte părți ale sinelui, unele mai profunde. Există motivații mai puternice chiar și decât interesul de sine, chiar dacă ele sunt mai ascunse. În profunzimea cea mai profundă a fiecărui om se află ceea ce numim metaforic suflet și inimă. Există abilități care pot îmblânzi poftele animalice și care pot subjuga bestiile care rămân în interiorul nostru, iar aceste abilități se șlefuiesc numai în comunitate.

4. Inima este partea din noi care tânjește spre fuziunea cu ceilalți. Nu suntem niște ființe fundamental gânditoare, ci suntem, mai întâi, ființe care doresc și iubesc. Suntem definiți de ceea ce dorim. Devenim ceea ce iubim. Întrebarea crucială pentru fiecare dintre noi e: ne-am educat emoțiile astfel încât să iubească lucrurile potrivite în modurile potrivite?

5. Sufletul este partea din noi care ne oferă valoare și demnitate infinită. Sclavia este ceva greșit, pentru că nimicește un suflet. Violul nu e doar un asalt asupra moleculelor fizice; nimicește alt suflet. Sufletul tânjește după bunătate. Fiecare ființă umană vrea să ducă o viață bună și însemnată și simte că se prăbușește atunci când viața îi pare fără sens.

6. Copilul se naște cu egoul, sufletul și inima la vedere. Însă, în cazul multor oameni, în adolescență, egoul începe să se mărească, iar sufletul și inima trec în plan secundar. În acest stadiu, oamenii își formează identitatea, modelându-și sinele. Între timp, societatea le spune băieților adolescenți să-și ascundă emoțiile și să devină bărbați. Le spune fetițelor că, dacă-și expun adevărata profunzime a personalității, n-o să le placă nimeni. Cultura publică normalizează și raționalizează egoismul, ascunzându-ne dorințele și făcându-ne incapabili să ne exprimăm năzuințele profunde ale sufletului și ale inimii.

7. În cele din urmă însă, majoritatea oamenilor își dau seama că ceva lipsește dintr-o astfel de viață egoistă. Ating succesul lumesc și îl găsesc nesatisfăcător. Sau poate că se îndrăgostesc sau sunt iubiți într-un mod care topește superficialitatea vieții și scoate la iveală adevărata personalitate de dedesubt. Poate ajung să treacă printr-o perioadă de eșec, suferință sau doliu, iar toate acestea erodează straturile superficiale, dezvăluind vastele adâncimi de dedesubt. Într-un fel sau altul, oamenii ajung să-și cunoască

adevărata profunzime, întreaga amplitudine a vieții. Își dau seama că numai hrana emoțională, morală și spirituală le oferă sațietatea după care tânjesc.

8. Atunci când cineva trece printr-o astfel de experiență, care poate să apară la orice vârstă, nu mai este un simplu individ; devine o persoană. Întreaga-i personalitate e trează și în alertă. Descoperă, adânc în substrat, infinita abilitate de a-i păsa. Relaționismul ne ghidează în această călătorie de transformare personală, în care ne depășim dorințele egoului și ne asumăm un țel mai înalt.

9. Calea spre devenire este în primul rând interioară și apoi exterioară: mai întâi privim adânc înăuntrul nostru, unde găsim năzuințele pentru ceilalți, apoi ne îndreptăm atenția spre exterior, înspre relaționarea cu lumea. O persoană atinge măiestria, scrie Maritain, cu scopul dăruirii de sine.

10. Individul care a devenit persoană a pus în scenă o rebeliune. S-a răsculat împotriva etosului individualist și împotriva tuturor sistemelor impersonale. Societatea îi spune să-și dorească independența, însă el și-a declarat interdependența. Societatea spune că trăim într-o realitate materialistă, însă el subliniază că trăim într-o realitate a dăruinței. Societatea îi cere să-și țină opțiunile deschise, însă el declară: „Nu, îmi voi lua angajamente. Voi prinde rădăcini.“ Societatea spune: „Încearcă să te ridici și să fii mai bun decât ceilalți“, însă el spune: „Nu, voi fi alături

de ei, îi voi servi și mă voi pune pe un plan secund.“ Societatea spune: „Cultivă-ți latura egoistă“, dar el declară: „Nu, mă voi cultiva pe de-a întregul.“ Viața merge bine numai atunci când trăiești în armonie cu întreaga-ți persoană.

11. Relaționalistul nu renunță la meritocrația capitalistă sau la sistemele vieții tradiționale. Însă echilibrează această viziune asupra lumii cu alt etos care suplimentează, corectează și înnobilează. Trăiește în această lume, cu toate plăcerile și realizările aferente, însă într-o dispoziție diferită, având o abordare diferită și scopuri diferite. Relaționalistul alege să facă parte dintr-o comunitate, atunci când lumea e prea individualistă. Alege să fie mai emotiv atunci când lumea este prea cognitivă. Alege să fie moral atunci când lumea e prea utilitaristă.

Viața cea bună

1. Relaționalistul nu încercă să domine viața printr-un act de voință pură. Nu se încleștează de volan, încercând să-și croiască strategii de viață. Relaționalistul și-a afirmat disponibilitatea. S-a deschis în așa fel încât să poată auzi o chemare și să îi poată răspunde. Se întreabă: „Care este responsabilitatea mea aici?“ Atunci când o persoană își găsește o chemare înaltă în viață, nu se simte ca și cum ar fi preluat controlul; se simte ca și cum a renunțat la control. Cele mai creative acțiuni sunt cele realizate drept răspuns la o chemare.

2. Chemarea vine adesea sub forma iubirii. O persoană își iubește copilul, soțul, vecinul, vocația sau

Dumnezeul. Odată cu acea dragoste, apare impulsul de a face promisiuni – să spună „Te voi iubi mereu. Te voi ajuta mereu și voi fi aici pentru tine“. Viața este o oază de promisiuni.

3. O chemare poate să apară și sub forma unei nevoi. Observi o nedreptate, o greșeală în societate care trebuie îndreptată. O persoană își asumă responsabilitatea – promite să lupte și să îndrepte acel neajuns.

4. Odată ce chemarea e simțită și promisiunea făcută, angajamentul a fost pecetluit. Viața unui relaționalist este definită de angajamentele sale. Calitatea și împlinirea vieții sale vor fi definite de lucrurile față de care-și asumă angajamentele și de modul în care le îndeplinește.

5. Un angajament e o promisiune născută din iubire. O promisiune făcută fără vreo așteptare (deși răsplata va fi îmbelșugată). O relație devotată e o promisiune reciprocă. Se întâmplă atunci când dăruiești din inimă în relație și celălalt face la fel.

6. O persoană își face angajamentele desăvârșite. Nu are o simplă carieră, are o vocație. Nu are doar o căsnicie bazată pe un contract (Mie ce-mi iese din asta?). Are o căsnicie bazată pe legământ (Trăiesc și îmi dau viața pentru tine.). Nu are simple opinii. Are un crez. Nu locuiește pur și simplu într-un loc. Ajută la crearea unei comunități. Mai mult, nu are un simplu angajament față de noțiunea abstractă de „comunitate“. Are un angajament față de o

comunitate anume, față de o persoană anume, față de un crez anume – lucruri înrădăcinate într-un timp și un spațiu particulare.

7. Luându-și angajamente și împlinindu-le obligațiile zilnice, o persoană se integrează într-un tot coerent. Angajamentele organizează modul în care ne petrecem orele și zilele. O persoană devotată este consistentă de-a lungul timpului.

Caracterul îi este dezvoltat prin ajutorul constant adus celor pe care îi iubește. Caracterul îi este dezvoltat prin acceptarea cu smerenie a darurilor celorlalți, astfel recunoscându-și dependența. Un contract îți aduce beneficii, însă un angajament te transformă.

8. Relaționalistul prioritizează acțiunile care adâncesc angajamentele, care construiesc relații și sporesc demnitatea umană: mărinimia, împărtășirea poveștilor, dansul, cântatul, proiectele comune, adunările, cinele, ritualurile, conversațiile profunde, rugăciunile comune, iertarea, aducerea frumuseții în lume, alinarea reciprocă în momente de tristețe și amenințare, muncă reciprocă pentru binele comun.

9. O viață de angajamente implică strădanii comune.

10. Spre exemplu, efortul constant de a vedea oamenii în adevărata lor profunzime. În activitățile vieții de zi cu zi, apare tentația constantă de a vedea omul ca pe un obiect și nu ca pe un întreg. Există tentația constantă de a eticheta și a generaliza. Apare tentația constantă de a reduce oamenii la

date și de a-i privi drept coordonate. Poți folosi date pentru a număra mere sau pentru a urmări comportamentul maselor. În fiecare persoană însă există ceva unic și de neînlocuit, ceva ce nu poți vedea. Relaționalistul încearcă să vadă fiecare individ ca pe un întreg – corp, minte, inimă și suflet.

11. Mai există și efortul constant pentru o bună comunicare. În orice moment, ne confruntăm fie cu o comunicare superficială, fie cu una profundă. Relaționalistul caută circumstanțele în care comunicarea poate să fie profundă și pură. Acest lucru e complicat, fiindcă există ceva în noi care se sustrage comunicării. Există ceva corespunzător în modestie și în dezvelirea treptată a sinelui. Pentru a ajunge la comunicarea de tipul eu–tu, chiar și numai pentru a o întrevedea, relaționalistul așteaptă răbdător ca toate vulnerabilitățile să fie descoperite treptat. Oferă siguranță și alinare. Câteodată, cele mai profunde lucruri sunt relatate sub forma mitului, a poveștii sau a muzicii. Când comunicarea eșuează sau suferă o întrerupere, așa cum scrie filosoful francez Emmanuel Mounier, suferim o pierdere de sine. Nebunia și suferința sunt o ruptură în comunicarea cu ceilalți.

12. Există străduania constantă de a dărui și de a primi în mod real. În jurul nostru există milioane de oameni ale căror vieți sunt definite de generozitate și de întrajutorare. Ființa personală, continuă Mounier, e în mod esențial generoasă. Dar societatea nu ne învață cum să oferim și să primim

daruri în mod real. Școala nu pune accent pe asta, iar cultura actuală este confuză când vine vorba despre așa ceva.

13. E nevoie de o străduință constantă pentru a vedea viața prin lentila morală. Lumea practică, a muncii cotidiene, avantajează lentila utilitaristă. Consumerismul modelează un sine orientat spre plăcerea materială. Banii au puterea anonimatului și tind să facă persoana de la capătul celălalt al tranzacției invizibilă. Rivalitățile și politicile moderne de la locul de muncă cer indivizi blindați – tancuri umane care nu se expun în vreun fel. Efortul de a lupta împotriva lentilei utilitariste și de a vedea viața printr-o lentilă morală e dificil și fără de sfârșit.

14. Acestea nu sunt lupte împotriva altor oameni. Linia dintre ego și suflet trece prin mijlocul fiecărei persoane. Majoritatea dintre noi avem momente când înclinăm spre etosul dependenței de muncă, ceea ce ne lasă foarte puțin timp pentru relații. Majoritatea dintre noi avem momente când adoptăm un cod al vieții private care nu ne permite să îi cunoaștem cu adevărat pe cei de lângă noi. Majoritatea dintre noi trăim folosind tehnologii care au drept scop reducerea fricțiunii și maximizarea eficienței. Relațiile sunt însă lipicioase și inerent ineficiente. Majoritatea dintre noi cădem zilnic înapoi în capcana egoismului, cedăm în fața foamei de statut, însă trebuie să recunoaștem aceste lucruri pentru a plonja înapoi în oaza relațiilor.

15. Viziunea relațională nu e despre forțele binelui care le învinge pe ale răului. E mereu o competiție între adevăruri parțiale. E mereu o discuție care evoluează, între sine și societate. Înseamnă echilibrarea tensiunilor și încercarea de a trăi într-un echilibru grațios.

16. Viața relațională este solicitantă, însă, în cele din urmă, e o viață fericită, căci e ancorată în afecțiune și încoronată de fericirea morală.

Societatea cea bună

1. Așa cum observă și T.S. Eliot, iluzia supremă a politicii moderne este credința că poți construi un sistem perfect, astfel încât oamenii dinăuntru nu mai trebuie să fie buni. Realitatea e că democrația și economia sunt construite pe o fundație, cea a societății. O societate e un sistem de relații. Dacă nu este fundamentată pe încredere, dacă nu există grijă și fidelitate, relațiile se năruie, iar piața și statul cad la pământ. Dacă nu există norme comune pentru ce înseamnă binele și răul, dacă nu există atașamente comune, atunci oamenii care constituie piața și statul se vor sfâșia în goana după putere și avere. Societatea și cultura trebuie să preceadă politica și piața, căci sunt mai importante. Sănătatea societății depinde de altruismul voluntar.

2. În zilele noastre, principalele probleme pe care le întâmpinăm sunt la nivelul fundației. La nivelul sistemului de relații. Societatea noastră s-a lansat vertiginos spre niveluri din ce în ce mai înalte ale neîncrederii, spre niveluri crescânde ale

necunoașterii și alienării. O acțiune necugetată conduce la alta. Un act de ostilitate dă naștere altuia.

3. Apelul relaționismului e să dăm naștere unei transformări sociale, recroind țesătura reciprocității și a încrederii, pentru a dezvolta o societate în care, în cuvintele lui Dorothy Day, e mai ușor să fii bun.

4. Țesătura socială nu este croită de liderii de sus. E țesută la orice nivel, prin milioane de acțiuni pline de grijă, de la un om la altul. E țesută de oameni care-și îndeplinesc rolurile de prieteni, vecini și cetățeni buni.

5. Oricând tratez un om ca pe un obiect, sfâșii totodată țesătura socială. Atunci când tratez un om ca pe un suflet infinit, repar țesătura socială. De fiecare dată când mint, abuzez, judec sau traumatizez o persoană, sfâșii țesătura socială. Iar atunci când văd cu adevărat pe cineva și îl fac să se simtă observat, repar țesătura socială. Atunci când acuz pe cineva de corupție fără să am dovezi, rup țesătura socială. Atunci când nu sunt de acord cu cineva, dar fără vreun motiv răutăcios, o repar. Țesătura socială e creată printr-o infinitate de mici acte morale și poate fi distrusă printr-o serie de acte imorale.

6. Transformarea personală și cea socială au loc simultan. Atunci când creezi legături și ajuți la ridicarea unei comunități, îți hrănești sufletul.

7. Crezul suprem al relaționismului este că suntem cu toții uniți la cel mai adânc nivel. La suprafață,

suntem de o diversitate glorioasă. Dar în substrat, există o sursă comună pe care n-o poate distruge nici toată ostilitatea din lume și pe care nicio polarizare n-o va duce la separarea completă.

8. Relațiile nu se măsoară. Ele trebuie construite una câte una, cu răbdare și sârguință. Însă normele pun lucrurile în balanță. Atunci când oamenii dintr-o comunitate cultivă relații bazate pe grijă și fac asta într-un fel repetitiv, comunicat și altora, atunci normele sunt stabilite. Faptele de loialitate sunt admirate, empatia e celebrată. Cruzimea este pedepsită și ostracizată. Comuniunea devine regula. Un nou sistem a luat naștere, o cultură care îi ghidează discret pe toți membrii societății în anumite direcții. Atunci când creezi o normă prin îndeplinirea repetată a unor acțiuni bune, creezi o nouă formă de putere. Oamenii care aparțin unei ecologii morale primesc milioane de imbolduri subtile de a se ridica la înălțimea adevăratei lor demnități sau de a se lăsa scufundați de instinctele lor primare. Ecologia morală e ce construim împreună, prin deciziile noastre zilnice.

9. Reconstrucția societății nu este doar o mare aducere împreună – adunarea oamenilor pe o bază morală și intelectuală neutră. E nevoie de o schimbare în cultura morală, o schimbare în definiția vieții bune pe care și-o imaginează oamenii împreună.

10. Statul are un rol important, dar incomplet în acest proces. Statul oferă servicii, însă nu oferă cu ușurință grija. Cu alte cuvinte, statul poate

redistribui banii către cei săraci, poate construi adăposturi și creșe pentru cei nevoiași. Poate pune bazele platformelor materiale pe care se vor construi relații. Însă statul nu poate crea relațiile intime care fac un om complet funcțional. Numai prin relații devenim vecini, muncitori, cetățeni și prieteni.

O „Declarație de Interdependență"

1. O societate bună este precum o junglă densă. E plină de liane și crengi care se răsucesc și se împletesc. Există un sistem complex de rădăcini și rețele întrețesute în coronament. Maimuțele se joacă în vârfurile copacilor, fluturii țâșnesc printre ramuri. Fiecare creatură are un loc în acest ecosistem măreț. Diversitatea, frumusețea și vitalitatea sunt sublime.

2. O persoană bună care duce o viață bună este o creatură integrată în acea junglă. O viață frumoasă este o viață care a prins rădăcini, atașată, dar dinamică. O viață bună e una simbiotică – îi ajuți pe ceilalți cu mărinimie și ești la rândul tău ajutat cu mărinimie. O viață bună e una care presupune acte zilnice de iubire și bunătate, blândețe ca răspuns la reproșuri, răbdare în fața insultelor. E o aventură a grijii reciproce, a construirii și a explorării. Întrebarea crucială nu este „Cine sunt?", ci „Al cui sunt?".

3. Majoritatea dintre noi începem să ne pricepem mai mult la trăit pe măsură ce înaintăm în vârstă. Mai devreme sau mai târziu, vine un moment când îți dai seama ce înseamnă de fapt viața. Te uiți în

urmă și analizezi momentele când te-ai simțit cel mai viu, când ai simțit că ești cea mai bună versiune a ta. De obicei, e vorba despre momente în care lucrai cu alți oameni în slujba unui ideal. Acesta e momentul de autoritate. E clipa când începi să vezi cu claritate ce trebuie să faci și cum ar trebui să-ți duci viața. E momentul când egoul își slăbește strânsoarea asupra ta. O explozie bruscă de energie acompaniază eliberarea din încleștarea egoului. Viața devine mai motivată și mai plină de daruri. Acela este momentul în care viața atinge un punct de cotitură.

4. Când zărești oamenii în acel punct, îți dai seama că înăuntrul lor există o comoară de valori și devotamente, împotriva cărora nici măcar amenințarea cu moartea nu poate birui. Atunci când vezi oameni ajunși în acel punct, le zărești generozitatea radiind în lume. Vezi oameni care se dăruiesc pe sine și nu într-un mod grandios, ci prin mici servicii și gesturi atente. Iată cum jungla devine densă și sănătoasă.

5. Atunci când vezi un grup în această stare, vezi mai mult decât indivizi – ai în față un popor, o comunitate, o societate înfloritoare, în care oamenii se ajută unul pe celălalt, în care-și amplifică reciproc talentele, se bucură de creativitatea fiecăruia și găsesc refugiu în ospitalitatea celuilalt.

6. Atunci când vezi oamenii ajunși în acest punct, îi vezi capabili să depășească dezbinarea și neîncrederea. Neîncrederea e ceva pervers. Nimeni nu vrea

să trăiască într-un loc al neîncrederii sau să fie singur. Neîncrederea apare din cauza propriilor eșecuri de relaționare. Însă dragostea are puterea să mântuiască, spunea Martin Luther King. Are puterea să transforme indivizii și să șteargă neîncrederea. Dacă iubești pe cineva și continui să iubești, acea persoană poate fi agresivă la început, însă până la urmă, va ceda sub forța grijii pe care i-o porți. Dezbinarea nu se vindecă doar reparând răul din jur, ci copleșind răul cu bunătate. Dacă reușim să creștem numărul interacțiunilor bazate pe bunătate, atunci neînțelegerile se vor stinge pe fundalul grijii iubitoare, iar răul va tinde să se rezolve de la sine. Atunci când încrederea e restabilită, pulsul se relaxează, iar oamenii sunt fericiți împreună. Fericirea este atinsă prin sacrificiul întru ajutorarea celuilalt. Găsim fericirea renunțând la sine.

7. Atunci când înțelegi toate acestea, îți dai seama că fericirea nu este doar un sentiment, ci o perspectivă morală. E o stare permanentă de recunoștință și prietenie, comuniune și solidaritate. Nu pune capăt problemelor și grijilor. Viața nu ne oferă o utopie. Însă sinele s-a micșorat la mărimea potrivită. Atunci când relațiile sunt pline de tandrețe, când angajamentele sunt solide, când comunicarea e pură, când rănile vieții au fost vindecate și greșelile iertate, oamenii se apleacă unul spre celălalt, creează legături complexe și se produce un soi de combustie mistică. Dragostea apare între oameni din nimic, ca flacără pură.

Note:

1 Sigmund Freud, Opere esențiale 2, *Interpretarea viselor*, traducere din germană de Roxana Melnicu, Trei, p. 301. (*N. red.*)

MULȚUMIRI

Această carte este despre relații și a luat naștere din relații. De-a lungul ultimilor cinci ani, pe măsură ce viața m-a dus încolo și-ncoace, vechile mele prietenii au devenit mai profunde, iar zeci de noi prietenii au apărut ca daruri. Unul dintre lucrurile pe care le-am învățat e că, atunci când te afli la strâmtoare și te întorci spre prietenii tăi pentru ajutor, ei vor prețui ocazia de a te ajuta. Astfel, prietenia se adâncește și se creează condițiile ca, mai târziu, să-i ajuți la rândul tău, când ei sunt cei aflați la strâmtoare. În prima schiță a acestei secțiuni de mulțumiri, am înșirat numele acestor prețioși prieteni, însă mi-a fost teamă că voi omite pe cineva care s-a arătat generos față de mine. Așa că le transmit doar atât prietenilor mei din țară și din toată lumea: știți cine sunteți. Vă amintiți cinele târzii, plimbările, cluburile de carte și saloanele, convorbirile telefonice în miez de noapte. Știți cum s-au materializat în carte lucrurile pe care le-am discutat, cum am încercat să iau înțelepciunea colectivă a prietenilor mei și s-o sădesc în aceste pagini.

Dintre oamenii care s-au implicat direct în acest proiect, le sunt recunoscător în mod special celor care au citit și au comentat manuscrisul, printre care și April Lawson, James Hitchcock, Emily Esfahani Smith, Shaylyn Romney Garrett, Celeste Marcus și Pete Wehner. Sfaturile lor au fost geniale, iar consilierea lor

– neprețuită. Aș vrea, de asemenea, să-i mulțumesc Mariei Popova, al cărei blog, Brain Pickings[2], este o sursă continuă de înțelepciune și îndrumare.

Probabil că nu am scris suficient în această carte despre cum suntem formați de instituții. Am norocul ca viața mea să se fi intersectat cu cel puțin cinci instituții nemaipomenite.

Prima e All Our Kids. Am scris despre a doua mea familie în capitolul 8. Permiteți-mi încă o clipă pentru a le mulțumi nu numai lui David Simpson și lui Kathy Fletcher, ci și lui Sarah P. și Emiliei, ca să nu mai vorbesc despre Thalya, Tahrook, Madeline, Kleo, Keyno, Nabil, James, Koleco, Craig, Shaughn, Bella, Kesari, Santi, Bisah, Chyna, Nueta, Azarri, Brandon, Edd și alte zeci de persoane. Mi-au oferit prietenie, o educație emoțională și coloana sonoră pentru această perioadă a vieții mele.

A doua astfel de instituție e *The New York Times*. Să muncesc alături de colegii mei de redacție e ca și cum aș lucra în mijlocul unui motor cu combustie intelectuală. Să lucrez în subordinea lui James Bennet și a lui Jim Dao și alături de James Hitchcock înseamnă să știu că, în ciuda aparențelor, motorul cu combustie nu va exploda de fapt. Să fiu în serviciul cititorilor mei e un exercițiu constant de smerenie, atât în moduri plăcute, cât și dureroase.

A treia instituție importantă din viața mea e Yale University. Am folosit această carte drept suport pentru un curs pe care l-am ținut la Jackson Institute for Global Affairs, cu sprijinul strălucit și răbdător al directorului acestuia, Jim Levinsohn. Orice profesor

știe că înveți de la studenți la fel de mult pe cât îi înveți tu pe ei; eu cu siguranță am făcut-o. Am învățat, de asemenea, de la mulți dintre colegii de la Yale, în special de la Bryan Garsten, Miroslav Volf, Steven Smith, Christian Wiman, Tony Kronman, Stan McChrystal, Charles Hill și John Lewis Gaddis.

A patra instituție e Aspen Institute. Mulțumită celor din administrația Aspen, am avut ocazia să îmi petrec ultimul an călătorind prin țară și făcând cunoștință cu oamenii cei mai altruiști și demni de urmat pe care i-am întâlnit vreodată. Aș vrea să le mulțumesc în mod special lui Daniel Porterfield, Eric Motley, Jim Crown, Bob Steel, Lynda și Stewart Resnick și în special colegilor mei de la Weave: Tom Loper, April Lawson, Shaylyn Romney Garrett, Krystle Starvis, Isabel Soto, Celeste Marcus și atât de mulți alții.

În sfârșit, Penguin Random House. Aceasta e a treia carte pe care o public aici și sunt unul dintre acei autori rari care nu au decât lucruri bune de spus despre editura cu care lucrează. Am fost introdus aici de Will Murphy. Andy Ward a editat această carte cu grijă și perspicacitate. În urmă cu opt ani, Gina Centrello se întreba dacă nu cumva o cam iau razna, însă acum sper că e mulțumită de perioada de nebunie a lui Brooks. Cole Louison e absolut fantastic la verificarea datelor. Campbell Schnebly-Swanson s-a ocupat de munca de documentare cu verva și flerul care îi caracterizează întreaga viață.

Vreau să mai menționez câteva persoane. Cu toții avem un job de după jobul principal, iar al meu e să fiu comentator la radio și TV. În ultimii douăzeci de ani,

am avut ocazia să împlinesc acest rol cot la cot cu Mark Shields. A fost una dintre cele mai mari binecuvântări ale vieții mele. Mark e devotat angajamentelor sale, generos în prietenie, plin de umor, inteligent și corect, aducând mereu o perspectivă stimulatoare în munca noastră.

Copiii mei – Joshua, Naomi și Aaron – au avut și ei parte de urcușurile și coborâșurile lor de-a lungul ultimilor ani, însă le-au depășit și au devenit tineri adulți inteligenți, mărinimoși, maturi, informați și puternici. Să petrec timp cu ei e de fiecare dată o plăcere nemărginită. Oricând îi văd atingând un nou stadiu în viață, mă gândesc: „O, asta-i cea mai frumoasă perioadă dintre toate." Mama mea, Lois, s-a stins pe când încă scriam această carte, astfel că am fost lipsit de cel mai bun și mai dur editor al meu. Tatăl meu i-a îndurat pierderea cu grație și moral ridicat.

În ultimul rând, Anne. Un argument fundamental al acestei cărți e că valea ne poate deschide complet. Dar la fel poate face și iubirea. Iar iubirea pe care o simt pentru Anne și pe care o primesc de la ea îmi colorează viața și încălzește totul. Atunci când oamenii încearcă s-o descrie, de obicei se opresc asupra aceluiași cuvânt: incandescentă. Această carte a fost încălzită și îndrumată de lumina prezenței lui Anne, la fel cum va fi și restul vieții mele.

Note:

1 Reintitulat recent The Marginalian. (*N. red.*)